

CAIETE

D
I
A
S
P
O
R
A

S
Z
Ó
R
V
Á
N
Y

FÜZETEK

PAPERS

HEFTE

LOCAL IDENTITY AND REGIONALISM

1998
TIMIȘOARA

Diaspora Foundation
Timișoara

Council of Europe
Strasbourg

Local Identity and Regionalism in the Interethnic Relations

International Research Project, Trainings and Conference

Timișoara, Szeged, Ada
1996-97

Edited by
Barna Bodó

Timișoara, 1998

DIASPORA PAPERS

Editor of series:
Barna Bodó

Translations by:
Ildikó Balajti
Hanga Dukász
Jenő Miklós
Srboliuv Miscovici

Supported by the Confidence-building Measures Programme
Council of Europe

Cover by
Ildikó Lázár

Typeset by
Éva Hozó
Imre Joó

ISBN 973-574-545-3

Printed by

Tiparul executat la
S.C. „Helicon” Banat S.A.
1900 Timișoara, Calea Aradului 1
☎ 056/14 27 35*, 14 27 72*, 12 23 29
Telefax: 056/19 03 56
sub comanda nr. 415

CONTENTS

Introduction

B. Bodó: <i>Identity, Ethnicity, Regionalism</i>	5
B. Bodó: <i>Identitate, etnie, regionalism</i>	8
Bodó B.: <i>Identitás, etnikum, regionalizmus</i>	11
B. Bodó: <i>Identitet, etničke zajednice, regionalizam</i>	14
I.V. Boldureanu: <i>Cultură și comunicare</i>	20

Research Report

G. Feleký: <i>Az etnikumok helyzete és az etnikumok közötti viszonyok a Temes-Békés-Vajdaság régióban</i>	22
xxx : <i>Táblázatok</i>	47

Contribution to the Conference

G. Feleký: <i>Modernizáció, etnicitás és társadalmi távolságok avagy közel Európához, távol a szomszédoktól</i>	81
F. Albert-M.Bakk-B.Bodó: <i>Factors and Mechanisms of the Regionalization in Central-Eastern Europe</i>	91
L. Tácsi-K. Gergely: <i>Identitate locală și relațiile interetnice</i>	107
Balogh T.: <i>Tudás és empátia</i>	113
G. Schöpflin: <i>The Problem of Ethnic Minorities in Central and Eastern Europe</i>	116
Z. Tarr: <i>Ethnicity, Nationality and the Left in Musil's Kakanian</i>	126
Y. Peeters: <i>Proposal for a Modular Approach to the National Issue in Central and Eastern Europe</i>	137
P. Kovács: <i>The Council of Europe for the Protection of Local or Regional Interests</i>	145
C. Rus: <i>Identități culturale, regionalism și comunicare interculturală</i>	154
V. Neumann: <i>Banat Region - a Model of Peaceful Co-existence?</i>	160
M. Milin: <i>Politica și modelul cultural al minorității - cazul sârbilor din România</i>	165
K. Singer: <i>Dimensiunea etnică a democrației</i>	170

Discussions

Abstract in English	174
Discuții, rezumat în limba română	178
Hozzászólások, vita	182
Afterword (B. Bodó)	226
List of Authors	228

Identity, Ethnics, Regionalism

- The Story of a Confidence-building Program -

Barna BODÓ

The end of century and the millennium try hardy even the population of the well-working democracies. What can we say then about those countries where till yesterday the concept of democracy was known only as a political bluff. We can't find a thing around us today that can not be questioned which is not doubtful and ambiguous. We ask the some question again and again: what is important and worthy keeping among given up and what should we get rid of by any means.

In a period of releasing from totalitarianism, stumbling meanwhile on the bumpy path of the so-called and so-imagined change of regime, it is obligatory to think about a question: what is happening to us and why in this manner. The process of thinking is a communal duty. To overcome the particular within the general is the duty of those who are inflicted. Those who are living in Diaspora must search for the answer: what chance means to them living in a Diaspora and being a minority after the moment that the world has opened - very slightly opened, is true. sent has opened - it's "door". Are we able to find the starting point needed by the individual and the community in a world crying for identity, unless the neighbour, and sometimes thinks differently, should feel in danger himself in the meantime, meaning that he accepts the - developing - situation. How should we act and what should we do for the same of the one who's taking initiatives and who is an "undertaking spirit" so that he not be stamped and his initiative not be considered primitive and antimodernist.

Spiritual experiences, individual lives, communal proposals show that in one way we all meet and have met these questions. Searching for answers to our dilemmas, we wanted to find a solution through which we could deal with these questions directly, throughly, systematically and scientifically.

The Diaspora Foundation from Timișoara had realised it's first programs - research, conference - when in 1995 Mr. Alfredo Miccio, representing the EU, arrived in Transsylvania, bringing a new comprehensive program with him. The **Confidence-building Measures Program** of Council of Europe promised just what we needed: support for realising such conceptions that are trying to find ways for becoming reconciled with ourselves and with others in a region which suffers from different identity-keeping, economical and social diseases.

In 1995 we competed for the program specialised for such questions in the EC, and after half a year we started our program named: **Local identity and regionalism in the interethnic relationships**. We invited the lecturers specialised in sociology and psychology from the József Attila University, respectively from the Juhász Gyula College (Szeged, Hungary), as well as the leader of Stress, Ars et Scientia Center (Ada, Yugoslavia) - established for taking care of the Selye János legacy - to be our partners. Besides the members of the Group Researching Ethnical Minority and Diaspora, working within our foundation, from Romania, we invited representatives possessing academic degree from the University of Science of Timișoara and the minority communities existing in Banat.

In autumn 1996 we started the preparing of a **sociological survey** covered the 3 three countries and included the majority and the largest minority of that region. We finished the research in spring 1997. The inter-ethnic relationship, the existence and variation of the local - regional identity, the acceptance of the minority rights was the problems that we tried to find answers from the minority and the majority as well. The partial results were analyzed and discussed in the period of 10-13 of April at Szeged, in the framework of an international **seminar** organized by the Regional Committee of the Hungarian Academy of Sciences. This was followed in summer by the next step, the "practical part" of the program: three **social-psychological trainings** took place in Romania, once in Hungary and once in Yugoslavia. During these trainings we came to a complex result: on the one hand we obtained a report about how much the young members of the minority and majority communities know about each other how many and what kind of misjudgments is to be dealt with in the relationships. On the other hand these trainings have offered a method and example for organizing activities which are helping the cooperation and collaboration among communities.

The international conference that took place in Timișoara among 17-19 October 1997 was the final step of the program. The experts, arrived from six countries, were conferring on ethnical relationship, identity, minority rights and regionalism.

The mass media paid a great attention to our action, they reported on every public phase of it. Many articles, a few talks on radio and television shows give proof of the fact that the mass media supported the cause, the cause of building confidence.

This volume would like to be the scientifically "mirror" of the program. It contains besides the summing up report the materials and the debate of the conference as well. To our great regret, we had to give up to present the documents of the discussion organized in Szeged, partially because they had been included in other, later research presentations, and partially because these speeches hadn't been recorded, so we are not able to publish them anyway. We

also gave up to include the supplements, the questionnaire applied in the research and training, the professional material and the press reaction. The volume is multilingual because the program and the discussions were the same way.

Originally we planned this volume to be written in English, Hungarian, Romanian and Serbian, being guided by the principal that we would publish every material in the language it was written or heard. None of materials was written in Serbian, our Serbian colleague kept his presentation in Romanian. That's why we finally decided to make a general Serbian presentation for this volume. In the case of the other materials, we co-ordinated a summing up in the other two languages to every single document.

In the name of the Diaspora Foundation I'd like to thank to every co-operating colleague from here and from abroad for helping our work. I'd also like to thank the understanding towards the teething trowels we made, because we had to realise this huge program, which ran on in three countries at the same time, with a very small team and without any experience.

Finally but not the last in the name of every participant, I would like to thank the trust undertaken by the Confidence-building Measures Program of Council of Europe, and the fact, that they met the expenses of a quite large program without knowing anything about the persons involved in it. We couldn't have solved the smaller difficulties met in the course of the events, so we couldn't has realised the whole program without the help of the colleagues from Strasbourg and without the understanding and help of Mr. Alfredo Miccio. Working with them war very instructive, we learned a lot form them. We thank it very much.

Identitate, etnii, regionalism

- Povestea unui program de măsuri de încredere -

Barna BODÓ

Sfârșitul nostru de secol și de mileniu pune la grea încercare chiar și popoarele beneficiare unor democrații adevărate, dar mi te popoarele țărilor unde până ieri democrația era text politic gol-goluț. Aproape tot ce ne înconjoară se pune sub semnul întrebării, devine interpretabil și interpretat. Ne tot întrebăm, reciproc, ce este important din cadrul social existent, la ce s-ar putea renunța, la ce ar trebui renunța.

Eliberându-se din cătușele totalitarismului, în timpul poticnirilor zisc-crezute schimbare de sistem devine obligatorie analiza problemei: ce se întâmplă cu noi și de ce așa se întâmplă? Analiza este, de fapt, o sarcină pentru comunități. Specificitatea din cadrul generalului trebuie înțeleasă, înainte de toate, de către cei cărora le este hărăzită. Cei care trăiesc într-o așa zisă diasporă internă, într-o inferioritate demografică pronunțată, trebuie să se lămurească ce șanse li se oferă după ce ușa lumii mari, nu prea mult dar incontestabil, s-a mai deschis și pentru ei. În această lume, când toți reclamă identitatea, suntem în măsură să formulăm niște răspunsuri satisfăcătoare pentru comunitate, răspunsuri care, la rândul lor, na-r trebui să impacienteze vecinul care vorbește și cugetă altfel. Ce și cum să se facă, ca cel cu inițiative să nu primească epitețe de genul: tribalist, anti-modernist...

Călătorii spirituale, cariere personale, inițiative colective pot fi invocate spre a demonstra că aceste problematizări sunt inevitabile. Căutând răspuns la dilemele noastre căutăm posibilități și modalități de aborda temeinic, sistematic și - atenție - științific aceste probleme.

FUNDAȚIA DIASPORA din Timișoara avea la activ experiența primelor programe - cercetări, consfătuiri - când, în 1995, dl. Alfredo Miccio a sosit în Transilvania, cu promisiunea unui program amplu, inițiat de Consiliul European. Programul Măsuri de Încredere al Consiliului European ne oferea de ceea ce aveam nevoie: sprijin financiar pentru realizarea unor proiecte care, într-o zonă bântuită de crize identitare, de necazuri economice și sociale, vizau modalitățile prin care ne putem împăca atât cu noi înșine cât și cu cei de lângă noi.

Am înaintat proiectul nostru Programului anunțat la finele lui 1995, peste jumătate de an am putut demara programul nostru intitulat **Identitate locală și regionalism în relațiile interetnice**. Ca parteneri pentru derulare au

fost invitați cadre didactice de la Universitatea József Attila și Colegiul universitar Juhász Gyula din Szeged, respectiv cercetători din cadrul Centrului Stress, Ars et Scientia din Ada, Iugoslavia. Din România au participat, pe lângă reprezentanți ai Centrului de Studii pentru Diasporă din cadrul Fundației, cadre de la Universitatea de Vest din Timișoara respectiv reprezentanți, cu pregătire de specialitate, ai diferitelor comunități etnice din Banat.

Investigația sociologică ce viza comunitatea majoritară și minoritatea cea mai însemnată din cele trei țări vecine a fost demarată în toamna lui 1996 și s-a terminat în primăvara lui 1997. S-a căutat răspuns la întrebări privind relațiile interetnice, caracteristicile și evoluția identității locale-regionale, respectiv legat de drepturile minoritare. Rezultatele preliminarilor ale investigației s-au prezentat în cadrul unui **seminar internațional**, organizat la Szeged în zilele de 11-13 aprilie 1997, de către Comisia Regională a Academici Ungare. A urmat, în lunile de vară, partea practică a programului, însemnând cinci **traininguri psihosociale**, dintre care trei în România, câte unul în Ungaria și Iugoslavia. În cadrul acestor traininguri, reprezentanți ai comunităților majoritare respectiv minoritare din proiect, elevi, studenți și tineri, au demonstrat, pentru ei și pentru inițiatorii programului deopotrivă, ce fel de lacune de cunoștințe persistă în privința celuilalt, ce fel de prejudecăți perturbă relațiile intercomunitare oferindu-se, în final, experiența unor metode care concură la o mai bună colaborare între aceste comunități. Acordul final al proiectului a însemnat organizarea, la Timișoara, în perioada 17-19 octombrie 1997, a unei **consfătuiri internaționale** dedicată problema-ticilor relații interetnice, identitate, drepturi minoritare și regionalism, cu o participare a unor specialiști din șase țări.

Presa a acordat proiectului o atenție deosebită, fiecare manifestare publică din proiect fiind relatată. Peste zece articole, câteva emisiuni radio, două emisiuni la televiziune pot fi evocate pentru a demonstra că presa a sprijinit ideea măsurilor de încredere între diferitele etnii.

Volumul de față, cuprinzând raportul final al investigației sociologice, toate prelegerile și intervențiile de la consfătuirea finală, se dorește a fi oglinda științifică a întregului program. Spre regretul nostru, a trebuit să renunțăm la prelegerile și intervențiile de la seminarul ținut la Szeged, pe de o parte pentru că majoritatea acestora se regăsesc, într-o formă evoluată, în prelegerile de la consfătuirea finală, pe de alta pentru că la Szeged nu s-a făcut înregistrarea lucrărilor, intervențiile participanților nu se mai pot reproduce. S-a renunțat la anexe, la prezentarea diferitelor instrumente de lucru, respectiv la redarea ecourilor din presă. Volumul este multilingv, precum a fost întregul program. Inițial s-a dorit realizarea unui volum în limbile engleză, maghiară, română și sârbă, conform principiului ca fiecare material să fie prezentat în limba în care s-a pus la dispoziția celor din proiect, respectiv a publicului. Numai că raport în limba sârbă nu s-a realizat, colegul sârb din Timișoara și-a ținut prelegerea, la consfătuirea finală, în limba română. Din acest motiv ne mulțumim cu

prezentarea succintă, în limba sârbă, a întregului proiect. Fiecare text din volum este precedat de câte un rezumat în celelalte două limbi.

În numele Fundației Diaspora mulțumesc tuturor colaboratorilor, pe oricare parte a granițelor ar trăi, participarea la derularea proiectului, înțelegerea lor când trebuia trecute greutăți de ordin organizatoric, greutăți datorate volumului imens de muncă legat de un program derulat concomitent în trei țări, pe de o parte, și de experiența, în speță, modestă a organizatorilor, pe de altă parte. Mulțumiri speciale adresăm colaboratorilor apropiați, pentru abnegația lor dovedită la organizarea consfătuirii finale.

La urmă dar nu în ultimul rând mulțumim, în numele tuturor participanților la derularea proiectului, încrederea cu care ne-a onorat Programul Măsuri de Încredere a Consiliului Europei, materializată prin sprijinul financiar acordat unui proiect care a fost prezentat de persoane despre care nu puteau avea, la momentul respectiv, referințe. Fără încrederea și spiritul de într-ajutorare dovedit de colaboratorii Biroului din Strasbourg, personal a d-lui Alfredo Miccio, nu s-ar fi putut trece cu succes de micile inadvertențe, datorate în special lipsei de experiență. Din această colaborare am putut învăța foarte mult, deci încă odată mulțumiri sincere.

Identitás, etnikumok. regionalizmus

- Egy bizalom-erősítő program története -

BODÓ Barna

Század- és ezredvégünk a működő demokráciák népeit is alaposan próbára teszi. Hát akkor azon országokét, ahol tegnapig a demokrácia politikai maszlagként volt ismeretes. Szinte nincs ma körülöttünk, ami meg nem kérdőjeleződik, amiről ki nem derül átértelmezhetősége és - ekként - átértelmezése. Mindegyre kérdezzeljük egymástól: mi fontos és megtartandó létünk keretfeltételei közül, miről lehetne lemondani és mitől kellene mindenképpen megszabadulni.

Totalitarizmusból szabadulóban, a rendszerváltásnak képzelt-mondott bukdácsolás közben szinte kötelező végiggondolni: mi és miért így történik velünk. A végiggondolás közösségi feladat. Az általánosan belüli sajátossal való megbirkózás annak a feladata, akire ez rámerített. Szórványban élők keressék a választ: a kisebbségi sors, ezen belül a szórványlét milyen esélyt jelenthet a közösségek tagjai számára a nagyvilág ajtajának - igaz résznyire történő, de mégis bekövetkezett - megnyitása után. Képesek vagyunk-e az identitásért kiáltó világban megtalálni az egyén és a közösség számára szükséges fogódzókat úgy, hogy közben a szomszéd, a más nyelven beszélő és olykor másként gondolkodó ne érezze veszélyben magát, vagyis elfogadja a - kialakuló - helyzetet. Mit és miként kell cselekedni, hogy a vállalkozó szelleműre ne üssenek bélyeget, kezdeményezése ne legyen "törzsi" és modernitás-ellenes...

Szellemi utazások, személyes életpályák, közösségi indítványok sora idézhető azt bizonyítandó, hogy valamilyen formában ezekkel a kérdésekkel mindahányan szembetalálkozunk. Dilemmáinkra választ keresve lehetőség után nézünk, hol és milyen keretben foglalkozhatnánk alaposan, módszeresen és - igenis - tudományosan ezekkel a kérdésekkel.

A temesvári SZÓRVÁNY ALAPÍTVÁNY már túl volt az első programjain - kutatás, konferencia -, amikor 1995-ben Alfredo Miccio úr Erdélybe érkezett, az Európa Tanács képviselőjében és egy új, átfogó program ígéretével. Az **Európa Tanács Bizalom-erősítő Programja** azt ígerte, amire szükségünk volt: támogatást azon elképzelések megvalósításához, amelyek identitásválságos, gazdasági és társadalmi bajoktól szenvedő térségünkben az önmagunkkal és másokkal való megbékélés módozatait keresik.

1995 végén pályáztunk az ET ezen szakosított programjához, fél év múltán indíthattuk **Helyi identitás és regionalizmus az etnikumközi kapcsolatokban** című programunkat. Partnerül a szegedi *József Attila*

Tudományegyetem szociológia és a *Juhász Gyula Tanárképző Főiskola* pszichológia szakos oktatóit valamint a Selye János hagyaték gondozására létrehozott *Stress, Ars et Scientia Center* (Ada, Vajdaság, Jugoszlávia) vezetőjét hívtuk meg. Romániából az alapítványunk keretében működő *Kisebbségi-Szórványkutató Csoport* tagjain kívül a *Temesvári Tudományegyetem* és bánsági kisebbségi közösségek tudományos fokozattal rendelkező képviselőit kértük fel együttműködésre.

1996 őszén kezdtünk hozzá a három országra kiterjedő, a többséget és az ottani legnagyobb lélekszámú kisebbséget felölelő **kérdőíves szociológiai vizsgálat** előkészítéséhez, amelyet 1997 tavaszán fejeztünk be. Kutatásunk során többségi és kisebbségi választ kerestünk az interetnikus kapcsolatok milyenségét, a helyi-térégi identitás létét és alakulását, valamint a kisebbségi jogok elfogadását illetően. A részleges eredményeket egy április 11-13. között Szegeden megtartott, az MTA területi Akadémiai Bizottsága által szervezett nemzetközi **szeminárium** keretében vitattuk meg. Ezután, a nyári hónapokban következett a program úgymond gyakorlati része, **társadalomlélektani tréningek** Romániában(3), Magyarországon(1) és Jugoszláviában(1), amelyek során többségiek és kisebbségiek - iskolások, egyetemisták, fiatalok - körében egyrészt láttelepet kaptunk arról, milyen ismeretekkel rendelkeznek e közösségek tagjai kölcsönösen egymásról, mennyi és milyen típusú tévítélettel kell számolni a kapcsolatokban, másrészt pedig módszert és példát nyújtott a közösségek együttműködését elősegítő foglalkozások szervezéséhez. A program záró akkordja az 1997. október 17-19 között megtartott temesvári **nemzetközi konferencia** volt, amelyen hat ország szakértői tanácskoztak az etnikumközi kapcsolatok, az identitás, a kisebbségi jogok és a regionalizmus kérdéseiről.

A sajtó részéről értő odafigyelésben volt részünk, minden egyes nyilvános mozzanatról tudósítottak. Tucatnyi újságcikk, néhány rádióbeszélgetés és -műsor valamint két tévéfelvétel tanúskodik arról, hogy a média az ügy, a bizalomerősítés ügye mellé állt.

Jelen kötet a program tudományos tükre kíván lenni, a kutatás összefoglaló jelentésén túl tartalmazza a konferencia anyagait és az ottani vitát. Sajnálattal kellett lemondanunk a szegedi tanácskozás anyagainak a bemutatásáról, részben mert ezek bekerültek a kutatást bemutató későbbi anyagokra, részben pedig azért, mert nem készült hangfelvétel a szemináriumon, tehát a viták anyagát amúgy sem tudnánk közölni. Ugyancsak lemondunk a mellékletekről, a kutatás és a tréningek során alkalmazott kérdőívek, szakmai anyag bemutatásáról, illetve a sajtóvisszhangok szemlészéséről. A kötet többnyelvű, miként maga a program és a tanácskozások is azok voltak. Eredetileg angol, magyar, román és szerb nyelvű kötetet terveztünk, azon elv alapján, hogy minden anyagot úgy közlünk, amilyen nyelven elhangzott illetve elkészült. Szerb nyelven nem készült anyag, illetve temesvári szerb kollégánk előadását románul tartotta meg, ezért döntöttünk végül úgy, hogy szerbül egy általános összefoglaló

készül jelen kötet számára. A többi szöveghez minden egyes esetben hozzárendelünk egy-egy összefoglalót a másik két nyelven.

A Szórvány Alapítvány nevében köszönöm minden egyes együttműködőnek határon innenről és túlról a munkában való részvételt, a zökkenők és ügyetlenségek iránti megértésüket, ugyanis roppant volumenű, három országban párhuzamosan zajló programot kellett tapasztalat híján és minimális munkatársi gárdával lebonyolítanunk.

Végül de nem utolsó sorban a program minden résztvevője nevében köszönöm az ET Bizalom-erősítő Programjának a bizalmát, hogy vállalták egy viszonylag nagy projekt anyagi támogatását akkor, amikor a szereplőkről semmilyen információval nem rendelkeztünk. A Program strasbourgi irodájának munkatársai, maga Alfredo Miccio úr megértése és segítőkészsége nélkül nem sikerült volna rendezni a menet közben fellépő kisebb ügyeket, tehát lebonyolítani magát a programot. A velük való együttműködésből sokat tanultunk, ezt külön köszönjük.

Identitet, etničke zajednice, regionalizam

- Priča jednog programa mera o poverenju -

Barna BODÓ

Kraj veka i milenijuma stavlja na proveru čak i narode koji uživaju pravu demokratiju, a utoliko više države u kojima je do juče demokratija bila pod znakom pitanja, politički tekst bez sadržine. Skoro sve ono što nas okružuje je pod znakom pitanja i može biti razmatrano pod svim uglovima. Stalno se međusobno pitamo šta je najvažnije u postojećem socijalnom okviru, od čega možemo odustati i od čega treba odustati?

Oslobodivši od okova totalitarizma, u periodu spoticanja kada smo verovali u sve i svašta, izmena sistema postaje obavezna - srž problema: šta se dešava sa nama i zbog čega se sve ovo dešava? Analiza je, ustvari, zadatak za zajednice. Stručnost u svojoj opštoj zamisli mora biti shvaćena, pre svega, od strane onih kojima je namenjena. Oni koji žive u takozvanom unutrašnjem rasejanju, u takozvanoj izraženoj demografskoj manjini, moraju biti tačno obavješteni o šansama koje im se nude nakon što vrata velikog sveta budu, ne mnogo ili dovoljno, otkrivena i za njih. U ovom svetu, kada se svi pozivaju na identitet, u stanju smo da formulišemo neke odgovore koje da zadovolje znatiželju zajednice, odgovore koji treba da uznemire susede koji govore i razmišljaju drugačije od nas. Kako i na koji način da se to učini, kako inicijatori takvih programa da ne budu etiketirani kao tribalisti ili antimodernisti?

Duhovna putovanja, lične karijere, kolektivne inicijative mogu biti činjenice koje da demonstriraju da je ovakvo problematiziranje neizbežno. Tražeći odgovor na naše dileme, tražimo načine i mogućnosti da se temeljno posvetimo - pažnja - naučno ovim pitanjima.

FONDACIJA DIJASPORA u Tecišvaru ima za sobom iskustvo prvih programa - istraživanja i konstatacije - kada je 1995 godine g. Alfredo Miccio došao u Transilvaniju sa obećanjem jednog obimnog programa, pokrenut od strane Evropskog Saveta. Program "Mere poverenja Evropskog Saveta" nude nam ono što nam i najneophodnije - finansijsku pomoć za ostvarenje programa i projekata u jednoj oblasti koju je zahvatila kriza identiteta, kriza privredne i socijalne prirode a koje sve zajedno mogu ciljati ka mogućnosti pomirenja sami sa sobom ili i sa onima u našem okruženju.

Predložili smo i naš projekat za najavljeni Program na kraju 1995. Nakon pola godine mogli smo pokrenuti naš program koji nosi naziv "Lokalni i regionalni identitet u međuetničkim odnosima". Kao partneri za ostvarenje

ovog programa zamoljeni su da budu nastavnički kadar Univerziteta József Attila i Univerzitetski koleks Juhász Gyula iz Segedina, odnosno istraživači iz Centra Stres, Ars i Scientia iz Ade (Jugoslavija). Iz Rumunije su učestvovali, pored predstavnika Centra za studije o dijaspori u okviru Fondacije, nastavnici Univerziteta Vest iz Temišvara, odnosno predstavnici sa odgovarajućom spremom iz redova nekih etničkih zajednica iz Banata.

Sociološko istraživanje koje se odnosi na većinske i manjinske zajednice, najznačajnije u sve tri zemlje na tromeđji, pokrenuto je u jesen 1996. godine i završeno je u prolće 1997. godine. Tražen je odgovor na pitanja koja se odnose na međjuctničke odnose, karakteristike i evolucije identiteta na lokalno-regionalnom planu, odnosno pitanja o pravima nacionalnih manjina. Preliminarni rezultati istraživanja prikazani su u okviru **medjunarodnog seminara**, organizovan u Segedinu između 11 i 13. aprila 1997. godine od strane Regionalne Komisije Mađarske Akademije. Usledilo je, u letnjim mesecima, praktična primena Programa sadržanih u pet **psihosocijalnih treninga**, od kojih tri u Rumuniji, a po jedan u Mađarskoj, odnosno Jugoslaviji. U okviru ovih treninga, predstavnici većinskih zajednica, odnosno manjinskih zajednica - učenici, studenti i mladi su demonstrirali za njih ali i za pokretače ovog programa koje su sve manjkavosti u poznavanju jedni drugih, kakve sve predrasude sprečavaju bolje međjuctničke odnose, nudeći na kraju krajeva načine i metode za što bolje odnose među ovim zajednicama. Finalni dogovor nacrtao značio je organizovanje u Temišvaru, u periodu 17.-19. oktobar 1997. godine savetovanja na **medjunarodnoj osnovi** posvećen međjuctničkim odnosima, identitetu, pravima nacionalnih manjina na lokalnom i regionalnom planu. Učestvovali su stručnjaci iz šest zemalja.

Štampa je posvetila ovom projektu posebnu pažnju, a svaki javni skup posvećen ovom projektu opširno je medijalizovan. Na desetine članaka, nekoliko časova na radio programu, dve TV emisije su bile posvećene ovom projektu. Uglavnom, štampa je podržala ideju jačanja poverenja među etničkim zajednicama.

Ova knjiga, koja sadrži finalni raport naših socioloških istraživanja, referata i diskusije na finalnom savetovanju, želi da bude naučno ogledalo celog programa. Na našu žalost bili smo primorani da odustanemo od materijala sa seminara u Segedinu, s jedne strane zbog toga što se većina tog materijala nalazi, u višem obliku, u finalnim diskusijama, a na drugoj strani što u Segedinu nije registrovan ili snimljen niti jedan referat diskutovanata, tako da se ne mogu objaviti. Odustalo se od dodatnih objašnjenja, od prikaza načina rada, odnosno od odjeka u štampi. Knjiga je višejezična, kako je u stvari bio i ceo program. Na početku se želelo štampanje jedne knjige na engleskom, mađarskom i srpskom jeziku, shodno principu da svaki materijal bude objavljen na jeziku na kojem je prikazan na seminaru ili publici. Međjutim, referat na srpskom jeziku nije sačinjen, s obzirom da je naš kolega iz Temišvara svoj referat održao na rumunskom jeziku.

Zbog toga se moramo zadovoljiti da delimično, i u skraćenom obliku na srpskom jeziku, prikazemo cco projekat. Svaki tekst u ovoj knjizi prethodi rezimeom na ostala dva jezika.

Centar za studije u okviru Fondacije "Dijaspora" u saradnji sa stručnjacima Fakulteta sociologije Univerziteta József Attila i iz Centra za istraživanja Stres, Ars i Scientia pokrenuli su zajednički, sociološko istraživanje u cilju ustanovljenja nekih karakteristika koje se odnose na razne etničke grupacije iz regiona, kao na primer razmak između ovih grupa u socijalnom pogledu, sliku koju su o sebi stvorili ove grupe, kao i sliku koju imaju kod drugih grupa, ocene o stanju u svom regionu, pokretanje pitanja evropske integracije itd. Pretpostavila se kao radna hipoteza da su socijalne razlike među etničkim grupama veće kod starosjedelaca sa ovih prostora na jednoj strani i skoro doseljenih građana na ovim prostorima, bez obzira na nacionalnu pripadnost, nego između među etničkim zajednicama koje već dugo vreme žive zajedno na ovim prostorima.

Investicija je obavljena u periodu decembar 1996. i mart 1997. godine. a ešantion je iznosio 907 osoba iz Rumunije, Madjarske i Jugoslavije, proporcionalno raspoređen na sve tri države, odnosno formirajući u svakoj zemlji po dva podešantiona jednake veličine, među osobama iz jednog relativnog većeg grada i jedne opštine. Izabrani ešantioni nisu bili reprezentativni za lokalno stanovništvo. Pre svega jer nismo raspolagali tačnim demografskim podacima o etničkoj strukturi stanovništva.

Prava manjina i međuetnički odnosi

Zaključak je da postoji tolerancija i pozitivan odnos prema sugrađanima drugih narodnosti, da većina ispitanika se slaže da država pomaže pripadnike nacionalnih manjina (77,8%). Članovi minoritarnih grupa smatraju u većem broju neophodnost pomoći države - ove vrednosti iznose za Slovake u Madjarskoj 83,6%, za Madjare u Rumuniji 98%, a za Madjare u Jugoslaviji 98,6%. Od strane većine nalazimo minimalnu vrednost kod Srba, kod kojih je prihvatanje ove pomoći prisutno kod 39,2% anketiranih lica. Istovremeno treba uvideti da je 15,5% protiv pružanja bilo kakve pomoći manjinama. Može se zapaziti i velika razlika u odgovorima, zavisno od doba starosti, specifičnosti naselja, verske pripadnosti i porodičnog stanja. Starije osobe su u većoj meri saglasne da se manjincima pruži pomoć od strane države nego mladi, na selu je taj procenat prisutniji nego u gradu, a katolici i protestanti, kao i bračni parovi su u većoj meri za pomoć nego ostali.

Maternji jezik i prava manjina

Anketirane osobe, skoro bez izuzetka, slažu se da manjine imaju svoju štampu na maternjem jeziku (96,5%), radio i televizijske emisije (95,9%), odnosno da imaju mogućnost da pohađaju škole (osnovne i gimnazije) na maternjem jeziku (92,1%). Ne postoji saglasnost što se tiče više nastave na maternjem jeziku (72,7%), pravo da koristi maternji jezik u državnim ustanovama (66,6%), zasebnih škola i univerziteta (56,1%). Univerzitetska

nastava na maternjem jeziku manjinaca je u maloj meri prihvaćena od većine u Madjarskoj (46,5%) i u Jugoslaviji (47,8%), dok u Rumuniji to je prihvaćeno u većoj meri (81,3%).

Stanje etničkih zajednica posle 1989.

Primećuje se, gledajući situaciju uopšte, duboko nezadovoljstvo u pogledu privrede gde se beleži osetan regres, u domenu nastave i kulture taj pad se manje oseća, a što se tiče korišćenja maternjeg jezika i prava čoveka i sloboda, anketirana lica su se izjasnila da ne vide osobite promene. Ipak, ovaj opšti zaključak mogao bi biti pogrešan zbog toga što postoji od države do države dramatične razlike u pogledu ovih mišljenja. Najvidljivije razlike primećuju se u pogledu humanitarnih prava: u Banatu 74,6% Madjara smatra da su se dogodile osetne promene, dok Madjari u Vojvodini smatraju da nije bilo osetnih promena (1,4%).

Status oblasti posle 1989.

U zavisnosti od strukture upitnika, stanje oblasti je analizirana uporedo sa stanjem etničkih grupa. Na osnovu opšteg pesimizma postoji, u proporciji sličnoj sa stanjem etničkih grupa, jedna manjina koja smatra da je došlo do izvesnog poboljšanja. Krajnje vrednosti nalazimo kod istih grupacija: na pozitivnom polju su Madjari iz Rumunije, a na negativnom Srbi i Madjari iz Vojvodine.

Najznačajniji problemi smatraju se, svuda, sledeći: pad životnog standarda (92,9%), nezaposlenost (92,4%), inflacija (92,2%). U kategoriji izuzetno važnih problema se svrstavaju kriminal i korupcija (89,6%). Sledeći krug problema kao značajnost obuhvata obezbedjenje prava čoveka (72,1%), raskorak sa Evropom (70,4%), pitanje socijalne reforme (65,6%), pitanje socijalne nejednakosti (63,1%), obezbedjenje prava nacionalnim manjinama (59,1%), rešavanje problema manjinaca (55,3%).

Pitanje nacionalnih manjina je vrednovana preko srednje vrednosti kod Madjara u Vojvodini (83,0%), kod katolika (63,4%) i kod žitelja sela (67,1%). Na suprotnom polju, medju relativno zadovoljnim osobama u pogledu stanja nacionalnih manjina nalazimo kod Madjara u Madjarskoj i Rumuna u Rumuniji (27,2-32,1%), kod pravoslavaca (40,7%) i kod žitelja gradova (45,7%).

Socijalna reforma pretežno zabrinjava Madjare u Rumuniji (84,7%), Madjare u Jugoslaviji i one u Rumuniji uopšte, a manje su važne medju Madjarima u Madjarskoj (47,8%) i posebno medju Slovacima u Madjarskoj (45,7%).

Dogadjaji i procesi političko-ideološke prirode smatraju se važnim problemima u Banatu i Vojvodini, a manje u Madjarskoj.

Slika budućnosti

Na osnovu onoga što smo do sada rekli očigledna je korelacija izmedju ocene sadašnjeg stanja stvari i vizije budućnosti. Treba istaći činjenicu da subjekti ove ankete vide budućnost u nešto svetlijem obliku nego što je to sadašnje stanje.

U pogledu trijade "oblast - nacija - država" priroda korelacije, njihov intenzitet je sličan sa onim koji smo prethodno naveli. Razlika u grupama se primećuje u vezi sa budućnošću, ističući tom prilikom neku vrstu "euforije" u Banatu. U odnosu na opštu ratu optimizma od 39,2% Rumuni i Madjari iz Banata su optimisti u proporciji od 83,6%, odnosno 68,1%. Pesimizam je svojstven ostalim oblastima, sa dozom poverenja u budućnost od 20,8% za Madjarsku i 26,3% za Jugoslaviju. Slika budućnosti je u korelaciji sa religijom, sa mestom rođenja odnosno sa materijalnim stanjem. Više su optimisti pravoslavci (60,6%), oni koji su rođeni u drugim krajevima (66,0%), i oni koji su dobrostojeći (oni koji su se plasirali na 6 - 9 mestu na lestvici materijalnog stanja. (lestvica ima 10 stepena) vrednosti između 56,13 - 66,7%. Nalazimo vrednosti ispod proseka kod katolika i protestanata, kod starosedelaca i kod siromašnih lica.

Važno je istaći i to da što se tiče lične budućnosti, primećuje se optimizam izraženiji nego što tiče kolektivne budućnosti zajednice.

Problem Evrope

Interesovanje za evropsku integraciju karakteristivan je za većinu subjekata. Privrženost Evropi je veća od proseka od 71,4% kod Madjara i Slovaka u Madjarskoj (80,5 - 78,4%), kod Rumuna i Madjara u Banatu (88,1 - 77,8%), a na suprotnom polu kod predstavnika zajednica u Vojvodini (Srbi 43,9%, Madjari 55,6%).

Slika se menja ako imamo u vidu one koji smatraju izuzetno važnim problemom - raskorak prema Evropi. Male vrednosti, ispod proseka, primećuju se ispod Slovaka i Madjara u Madjarskoj (30,4 - 41,3%), a u Vojvodini (Srbi i Madjari imaju isti procenat 86,7%). Manje su zabrinuti stariji žitelji, oni koji žive u dotičnom mestu više od 50 godina, odnosno oni koji ne žele da se sele i drugo mesto. Više su zabrinuti građani sa višom spremom, sopstveni privredni proizvođači, nezaposleni.

Pogranična saradnja

Pogranična saradnja je prihvaćena od strane 86,1% subjekata, najveći procenat izražen je u Banatu i Vojvodini, a nešto manje u Madjarskoj. U Temišvaru 98,6% su za pograničnu saradnju, a u Subotici, na primer, 94,7%.

Socijalne razlike

Za ustanovljenje socijalnih razlika korišćena je izmenjena varijanta skale Bogardus, odnosno metod ustupanja drugoj grupaciji pozitivnih ocena. Posebnu pažnju treba posvetiti, na socijalnom planu, superiornost drugome na radnom mestu. U pogledu privatnog života životnom partneru. Odnoseći se na nacije prihvatanje se može ogledati najbolje pod ocenom "otvoren" i "prijateljski raspoložen".

U svim anketiranim grupama, u pogledu superiornosti na radnom mestu, na nižoj lestvici prihvatanja ovakve ocene su Romi (24,9%). Primećujući se, ipak, široka lepeza vrednosti 4,2 - 2,3% kod Madjara i Slovaka u Madjarskoj, odnosno 38,1 i 55,6% kod Rumuna i Madjari u županiji Timiš. Najtolerantniji su, čini se,

Madjari u Rumuniji, a najmanje toleraantni su Slovaci u Madjarskoj. Najveća socijalna razlika primjećuje se u odnosu Slovaci - Srbi, Slovaci - Rumuni, odnosno Madjari (Madjarska) - Srbi.

U pogledu prihvatanja za životnog partnera, takodje, su Romi na poslednjem mestu što se tiče "preferencije". Najniži procenat je u Madjarskoj od strane obe manjinske grupacije (0 - 0%) dok su maksimalne vrednosti u Rumuniji (18,3%).

Mogu se istaći kao najtolerantnije manjinske grupe, obuhvaćene ovom sociološkom anketom, Rumuni, a posebno Madjari iz Timiške županije. Izvesni deo tolerancije može se primetiti i kod Slovaka.

Zahvaljujući etnocentrizmu u pogledu ocene "otvorenost" svaka manjinska grupa se ispoljila kao najotvorenija - izuzetak čine Madjari iz Vojvodine. Sve grupe su primile najveće ocene od strane Rumuna i najmanje od strane Srba. Situacija je istovetna i u pogledu ocene "prijateljski naklonjen".

Matrica socijalnih razlika nas vodi ka sledećim karakteristikama:

- velika tolerancija Madjara i Slovaka prema Romima u Madjarskoj,
- odgovarajuće rastojanje Madjara i Slovaka iz Madjarske prema Srbima,
- rastojanje između Madjara, Slovaka i Rumuna u Madjarskoj,
- tolerantnost Rumuna iz Rumunije prema Madjarima i Romima,
- lizuzetna tolerancija između Rumuna i Madjara u Rumuniji,
- otvorenost Rumuna prema ostalim grupacijama,
- dobri međjuetnički odnosi između Madjara i Slovaka u oblasti Bekeš kao i između Rumuna i Madjara u Timiškoj županiji,
- izvesni problemi između Madjara i Srba u Vojvodini,
- najmanja tolerancija između Slovaka i Srba, Slovaka i Rumuna, odnosno Madjara (Madjarska) i Srba.

Ustanovljeno je, na osnovu korelativnih računa, da rastojanje prema drugim etničkim grupacijama je sve manje ako postoje lični kontakti, u većem broju, među pripadnicima određenih etničkih grupa.

Nakon prikazivanja rezultata našeg projekta u ime Fondacije "Dijaspora" zahvaljujemo se brojnim saradnicima iz sve tri zemlje, na njihovom učešću u sprovođenju projekta i prevazilaženju svih teškoća s obzirom na veliki obim rada u toku ovih godina u sve tri zemlje. Takodje, učinjeno je mnogo i kvalitetno uprkos neiskustvu brojnih učesnika u projektu.

Na kraju, ali ne u poslednjem redu, zahvaljujemo se, u ime svih autora ovog projekta, inicijatorima "Programa mera poverenja" u Savetu Evrope, na njihovoj finansijskoj pomoći i poverenju ukazanom autorima projekta za koje nisu ništa znali. Bez poverenja i pomoći od strane Biroa iz Strazbura, lčno gospodina Alfreda Miccia, ne bi bilo moguće prevazići sve iskrse prepreke, posebno zbog nedostatka iskustva. Iz ove saradnje imali smo svi da naučimo. Iskreno hvala svima.

Cultură și comunicare

alocuțiunea consilierului teritorial șef
al Inspectoratului pentru Cultură al județului Timiș

Conf. univ. dr. Ioan Viorel BOLDUREANU

Abstract: Culture and Communication. *On behalf of the Inspectorate for Culture of Timiș county he addressed the participants of the programme. He refers to culture, which belongs to the values and institutes which manifests themselves on the united Europe's behalf. He refers to culture which is a guide if it undertakes the character and status of a communication channel. Everybody's destiny is linked to his/her identity, which only in the presence of differences and their realisation can become what it really is.*

Összefoglalás: Kultúra és kommunikáció. *Temes megye Művelődési Felügyelősege nevében köszönti a rendezvény résztvevőit. Az egységes Európa érdekében ható értékek és intézmények sorában utal a kultúrára. A kultúrára, mely idegenvezető, amennyiben vállalja kommunikációs csatorna mivoltát és szerepét. Minden ember sorsa identitásához kötött, mely viszont a másság jelenlétében és felismerésével alakul azzá, ami.*

Stimate Doamne, Simați Domni,

Îmi face onoare deosebită prilejul ca, în posesia tuturor oportunităților și distorsionărilor în comunicare, să particip încă de la primul act al reuniunii noastre - Conferința științifică internațională Identitate locală și regionalism în relații interculturale - circumscrisă Programului de măsuri de încredere al Consiliului European. Personal, datorez invitația, ca și evocarea scuzelor (de circumstanță sau nu fiind ele, scuzele) statonice, nedezmințitei și netrecătoareci amicitiei în gând și idee, fire și faptă care o nutrim de mulți ani, chiar de zeci de ani cu acela care a însușit și animă ideile bune ale locului nostru - Domnului Bodó Barna. Și spunând acestea, îmi permiteți, vă rog, să mă transpun, pentru moment, în veșmântul oficial în care, nu mai puțin onorat de invitația Dumneavoastră, să vă prezint în teritoriul Timișoarei salutul Inspectoratului pentru Cultură al Județului Timiș - serviciul public descentralizat al Ministerului Culturii.

Însumând, voi spune, ca participant, continuând de astă dată o idee prodigioasă a antevorbitorului meu, prof. univ. dr. ing. Adrian Chiriac, prorector al Universității de Vest din Timișoara - aceea că, alături de învățământul superior și de cercetare științifică, de celelalte foruri academice, fruntariile, în avangarda acțiunilor și proceselor pentru o Europă a unității de destin și de viitor - așadar în avangardă se află și cultura. Vin să spun că ea, cultura, se așează astfel doar dacă își înțelege cu modestie locul și rolul de oficianț. De "cărăuș" al valorilor specifice altfel spus, dacă își asumă la propriu și fără rezerve rolul de canal de comunicare și devine, cu bună-creință, chezaș al unor reciprocități și fenomene acculturative cel puțin neechivoce, dar și cel puțin biunivoce între entitățile etnice și socio-culturale care, prin destin istoric, geopolitic, conjunctual sau de orice natură sunt chemate acum să contribuie la neg-entropia concretă a zonei, a regiunii, a Europei noastre. Însă Europa noastră nu există, nici nu poate fi fără o identitate a sicărei etnităția ei. Or, identitatea nu are nici o noimă, nici un sens valid, valabil și valoros dacă nu se întemeiază pe conștiința altor identități faptice și împrejmuitoare, adică nu doar circumstanțiale, ci și existențiale și ființiale. Adică identitatea proprie are sens numai dacă este susținută de o acută și lucidă conștiință a alterității, o conștiință liber consimțită și de respectuoasă autocunoaștere și recunoaștere. Atunci, abia, comunicarea devine comunicare. Etnologii numesc astfel de proces acculturație. Ca termen de cultură cu mare reverberație în zbuciumata istorie de ultimul două secole ale Europei noastre, idealul acculturativ ar pute fi numit prin sintagma hegeliană pacea națiunilor. Și pentru a sfârși alocuțiunea ca om de cultură, revin spunând că aceea acculturație, aceea "pace a națiunilor" se pot înfăptui numai dacă sfera economicului le ocazionează și le armonizează. Numai dacă economia însăși devine comunicare, iar cultura, în consecință "cărăușul" nerescriționat al valorii, numai dacă valoarea devine conștiința în act, numai dacă existența devine comisiune.

Cu aceste gânduri, salut onorata Dumneavoastră prezență și doresc succes deplin reuniunii noastre.

Az etnikumok helyzete és az etnikumközi viszonyok a Temes-Békés-Vajdaság régióban

Kutatási beszámoló

Dr. FELEKY Gábor

Abstract. The Situation of Ethnic and the Interethnic Relations.

The research team of the DIASPORA FOUNDATION from Timisoara, Romania, along with scientists from the Sociology Department, József Attila University (Szeged, Hungary) and from the AIGIS Research Institute (Ada, Serbia) have endeavored to undertake a joint on-spot investigation aimed at assessing the characteristics of the area's various ethnic groups, the social relationships prevailing between them, the opinions they are holding of one another, what they think of the region's status, and how they relate to the idea of European integration. Our only explicit hypothesis was that the inter-group distances presumably would be greater between "pure-blooded" inhabitants of the site and those who have recently settled (regardless of nationality), than between ethnic groups cohabiting since long.

The survey has been performed between December 1996 and March 1997 on a sample comprising 907 individuals, proportionately selected from cities and smaller localities from within a region bordering on Hungary, Romania and Yugoslavia. The survey has not been carried out on a representative sample, since in case of ethnic groups it is practically impossible to assemble a strictly representative sample, given that such would presuppose the existence of separate lists composed on ethnic criteria.

Minority rights and inter-ethnic relation

The fact that the overwhelming majority of the respondents (77,8%) definitely consented to the state's assistance towards the minorities revealed a tolerant and positive term vis-a-vis those belonging to other nationalities. Naturally, the minority communities' members are holding at a higher rate (83,6% of the Slovaks of Hungary, 98% of the Hungarians of Romania and 98,6% the Hungarians of Serbia) this support. As for the majority's opinion in this matter, the least favorable towards this support are the Serbs of Voivodina (39,2%), and simultaneously there is a considerable opposition (15,5%) who disagrees on the state support in question.

There also may be revealed as a function of age, the locality's profile, religion and family status. Thus, these favoring state assistance are found at a higher (over 80%) among the aged, villagers, Catholics, Protestants, as well as the married ones, respectively.

Mother tongue and minority rights

Among the respondents it is almost unanimously held that minorities should have written mother-tongue-press (96.5%), electronic media (95.9%), as well as they should have access to mother-tongue-education (92.1%) at the elementary and high school levels. In this respect there are no significant differences among the various ethnic groups. Contrariwise, there is not at all such an agreement as regards rights for university studies in mother tongue (72.7%), for using mother tongue in public institutions (66.6%), for having separate schools and universities (56.1%). The rights for higher (university) education in mother tongue was the least supported by the Hungarians of Hungary (46.5%) and the Serbs of Voivodina (47.8%), while the Romanians of Romania supported this rights at a rate of 81.3%.

Ethnic status after 1989

The overall picture reflects a high degree of discontent; economic deterioration, mild worsening of the educational and cultural issues, and a lack for change in the usage of mother tongue and human rights are spotted by the respondents. Nonetheless the overall picture is misleading because there are gaining contour some dramatic differences. The difference is still larger for changes in the human rights issue: 74.6% of the Banat Hungarians are feeling changes, while only 1.4% of Hungarians of the Voivodina do so.

The Region's status after 1989

It is inherent with the construction of the questionnaire that the assessment of the region's status does closely follow-up the analysis of the ethnic status. The overall picture in this regard is also rather negative, the rate of those feeling an improvement being totally analogous to the rates found with the assessment of ethnic status. Extreme values also are displayed by the same groups - on the positive side the Hungarians of Romania, while on the negative one the Serbs and Hungarians of Voivodina.

In all the three countries it is the processes directly influencing living subsistence that was held as the foremost problem: a fall of the standard of living (92.9%), unemployment (92.4%) and inflation (92.2%). A likewise importance was gained by crime and corruption (89.6%). A second ring of importance surfaced from the respondents for the securing of human rights (72.1%), social inequity (63.1%), securing minority rights (59.1%), the settlement of the nationality issue (55.3%).

The settlement of the nationality issue is a problem of higher-than-average import for the Hungarian of Voivodina (83.0%), inhabitants of Voivodina (71.7%), Catholics (63.4%) and the villagers (67.1%). As against these, there stand the contented Hungarians of Hungary and Romanians of

Romania (27.2 - 32.1%), the ones belonging to the Orthodox Church - "Pravoslavs" - (40.7%) and townspeople (45.7%).

The issue of social reform stands for a higher-than-average problem for the Hungarians of Romania (84.7%), the Yugoslav and Romanian respondents (71.0-76.7%), while as a less-than-average problem for those of Hungary (47.8%) and, especially, the Slovaks of Hungary (40.2%).

The phenomena bearing political-ideological implication do primarily import in the Voivodina and Banat areas, while respondents of Hungary allocate less interest to these matters.

Future image

It is unanimous from those above that the status assessment and the future image do hold a close reciprocal relationship. Strikingly the respondents assess the future somewhat more favourably than the present situation. Concerning the region-nation-country triad the relationships and their strengths are wholly similar; group differences arise in regard to the region's future - there is manifest a "euphoria" in Romanian's Banat. As against the overall confidence rate (39.2), Romanian of Romania display 83.6% and the Hungarians of the Romania 68.1%; contrariwise, the other two regions' inhabitants are pessimistic (those of Hungary at a rate of 20.8%, while those of Voivodina with a 26.3% rate). The future image shows up a relationship with religion, place of birth and the financial situation. The ones belonging to the Orthodox Church - Pravoslav - (60.6%), those born at other place (66.0%) and the ones enjoying a better financial situation (53.3-66.7% for those who are at 6-9 grades of the material scale) are more optimistic. The rate of the optimistic ones is below average among Catholics and Protestants, those born on-the-spot, and with a meagre financial situation.

Interestingly enough, the respondents are more confident in view of their own future than in respect of the foregoing three directions.

The Europe Issue

Those showing an interest in the issue of the EU-integration exceed the number of the uninterested ones: strong European connections are favoured by the Hungarians (80.5) and Slovaks (78.4%) of Hungary; the Romanians and Hungarians of Banat (88.1-77.8%), while less so do those from Voivodina (Serbs 43.9%, Hungarians 55.6%).

The picture shifts if one considers whether the problem of lagging behind Europe is taken seriously: the Slovaks and Hungarians of Hungary display a by far lower than average (30.4-41.1%) sensitivity, the highest sensitivity towards this problem is manifested by those of Voivodina (both Serbs and Hungarians, 86.7%). From among the personal factors, the "rate of concern" is decreased by the aged, and if somebody has lived in situ for over fifty years and does not mind moving; a higher "rate of concern" is detected among those of higher education (university graduates), the ones enjoying economic independence, the unemployed.

Frontier-area Co-operation

The idea that the frontier-areas of neighbouring countries do require co-operation enjoys a high rate of support (86,1%). The Hungarian region's affinity is by an order of magnitude lower than those of Banat and Voivodina. The investigation revealed the highest interest for Timisoara (98,6%) and Subotica (94,7%).

Social Distances

For the measurement of social distance we made use of the modified Bogardus-scale, that is the evaluation of the positive-context characteristics of the other nation. It is specially noteworthy the social space-borderline value of accepting for job-superior and, in private life, as spouse, respectively. As regards positive national characteristics, it is "openness" and "friendliness" that most faithfully reflect acceptance.

In ranking respondents according to acceptance as a job-superior, Romas (gypsies) were rated the lowest acceptance (24,9%) - wherein total non-preference was displayed by the respondents of Hungary (Hungarians-Slovaks 4,2-2,3%); the other extreme consisted of the respondents from Romania (Romanians 38,1 and Hungarians 55,6 %). According to the sample, the most tolerant showed up the Hungarians of Romania, while the less tolerant ones the Slovaks of Hungary. The longest social distance is displayed in the Slovak-Serb, Slovak-Romanian and in Hungary's Hungarian-Serb relationship.

In the acceptance as a spouse, the Romas ranked again the lowest in every inquired group; total non-preference was again among the Hungarians and Slovaks of Hungary (0-0%), and the other extreme there stood the Hungarians of Romania (18,3%). Among the respondents it is the Romanians and especially the Hungarians of Romania who were prominent as a matter of tolerance. Average intolerance was with the Slovak.

In respect of the "openness" quality, the fact that almost every ethnic group claimed for himself the highest rank speaks for ethnocentrism (except for the Hungarian of Voivodina). Every nation enjoys the highest qualification from the Romanians, while the worst qualification comes from the Serbs. The same holds for "friendliness."

Here are the characteristics outlined by the distance-matrices:

- a high degree of intolerance towards the Romas on behalf of the Hungarians and Slovaks of Hungary;
- the long-distance-keeping between the Hungarians and Slovaks of Hungary towards the Serbs;
- the long-distance-keeping between Slovaks of Hungary towards the Romanians;
- the tolerance towards the Romas on behalf of the Romanians and Hungarians of Romania;
- the high degree of tolerance between the Romanian and Hungarians of Romania;

- *the Romanians' openness towards other ethnic groups;*
- *the definitely good Hungarian-Slovaks relation in Hungary and the Romanian-Hungarian relations in Romania;*
- *there appears as problematical the Serb-Hungarian relation in Serbia;*
- *there seems to be very critical the relationship between the Slovaks and Serbs, the Slovak and Romanians, and the Hungarians (of Hungary) and Serbs.*

On the basis of correlation computations there gained proof that inter-nation distances decreased by orders of magnitude, provided there were involved personal contacts with the community concerned with.

Rezumat. Situația etniilor și relațiile interetnice.

Centrul de studii din cadrul Fundației Diaspora din Timișoara, România, în colaborare cu specialiști de la Facultatea de sociologie din cadrul Universității József Attila (JATE) din Szeged, Ungaria și de la Centrul de cercetare Stress, Ars et Scientia din Ada, Iugoslavia au derulat, în colaborare, o investigație sociologică în vederea stabilirii unor caracteristici referitoare la diferitele grupuri etnice din regiune, cum ar fi: distanțele sociale între aceste grupuri; imaginea pe care și-au format aceste grupuri, reciproc, unul despre celălalt; aprecieri privind situația propriei regiuni; abordarea problematica integrării europene. S-a presupus, ca ipoteză de lucru, că distanțele sociale intergrupuri ar putea fi mai mari dintre "băștinașii" locului și cei care s-au stabilit relativ recent în locurile respective, indiferent de naționalitate, decât între reprezentanții diferitelor etnii care trăiesc de un timp considerabil împreună.

Investigația s-a derulat în perioada decembrie 1996 și martie 1997, pe un eșantion de 907 subiecți din România, Ungaria și Iugoslavia, proporțional împărțit în cele trei țări, respectiv formând în fiecare țară câte două subeșantioane egale, cu subiecți dintr-un oraș relativ mare și o comună. Eșantioanele selectate nu erau reprezentative pentru populația locală, înainte de toate din cauza lipsei datelor locale demografice după structura etnică a acesteia.

Drepturi minoritare și relațiile interetnice

*Denotă un comportament tolerant și pozitiv față de cei de altă etnie, că marea majoritate a celor chestionați sunt de acord ca **statul să sprijine minoritățile** (77,8 %). Membrii grupurilor minoritare consideră cuvenit într-o proporție mai mare acest sprijin - aceste valori fiind pentru slovacii din Ungaria 83,6 %, pentru maghiarii din România 98 % iar pentru maghiarii din Iugoslavia 98,6 %. Din partea majorității găsim valoarea minimă la sârbi, cu un nivel de acceptare de 39,2 %, totodată trebuie observat că sprijinul oferit minorităților este inacceptabil pentru un procent considerabil (15,5 %) dintre subiecții investigați. Se observă o diferențiere a răspunsurilor date după*

vârstă, specificul localității, religie și starea familiară. Sunt de acord cu acest sprijin, într-o proporție mai mare, vârstnicii, cei din mediul rural, catolicii și protestanții respectiv cei căsătoriți.

Limba maternă și drepturile minoritare

Cei chestionați, aproape fără excepție, se pronunță în favoarea existenței pentru grupurile minoritare a presei scrise în limba lor maternă (96,5%), a presei electronice în limba maternă (95,9%), respectiv să aibe posibilitatea de a studia în cadrul învățământului gimnazial și liceal în limba maternă (92,1%). Nu există o acceptare cuasi-unanimă în privința învățământului universitar în limba maternă (72,7 %), a dreptului de a folosi limba minoritară în instituții publice (66,6%) respectiv a școlilor și universităților separate (56,1%). Învățământul universitar în limbă minoritară este foarte puțin acceptat în cadrul majorității din Ungaria (46,5%) și a celei din Iugoslavia (47,8%), valoarea găsită la românii din România fiind substanțial mai mare (81,3%).

Situația etniilor după 1989

Se observă, privind evoluția situației pe ansamblu, o profundă nemulțumire: în privința economiei se înregistrează un regres categoric, în domeniile învățământului și a culturii regresul mai puțin pronunțat, dar există, în ceea ce privește folosirea limbii materne respectiv a drepturile și libertățile cei chestionați nu văd schimbări. Totuși, această apreciere generală ar putea fi eronată pentru motivul că există, de la o țară la alta, diferențe dramatice privind aceste opinii. Cele mai pronunțate diferențieri se obsearvă în privința drepturilor umane: pe când în Banat 74,6 % din maghiarii chestionați sunt de părere că au avut loc schimbări importante, între conaționali lor din Voivodina această opinie se regăsește într-o proporție de numai 1,4 %.

Statutul regiunii după 1989

În conformitate cu structura chestionarului, situația regiunii este analizată în paralel cu situația etnică: pe un fond general pesimist există, într-o proporție asemănătoare cu cea găsită la etnii, o minoritate care consideră că a avut loc o îmbunătățire. Valorile extreme le găsim la aceleași grupuri, la polul pozitiv fiind maghiarii din România, la cel negativ sârbii și maghiarii din Voivodina.

Ca probleme foarte importante sunt considerate, peste tot, următoarele: scăderea nivelului de trai (92,9 %), șomajul (92,4 %), inflația (92,2 %). În rândul problemelor extrem de importante se regăsește criminalitatea și corupția (89,6 %). Următorul cerc de probleme, ca importanță, cuprinde asigurarea drepturilor omului (72,1 %), decalajul față de Europa (70,4 %), problema reformelor sociale (65,6 %), problema inegalităților sociale (63,1 %), asigurarea drepturilor minoritare (59,1 %), soluționarea problemei minoritare (55,3 %).

Problema minoritară este cotate peste valoarea medie la maghiarii din Sârbia (83,0 %), la catolici (63,4 %) și la săteni (67,1 %). La polul opus,

printre cei - relativ - mulțumiți în privința situației minoritare găsim ungurii din Ungaria și românii din România (27,2-32,1 %), pe ortodocși (40,7 %) și pe orășeni (45,7 %).

Reformele sociale îi îngrijorează ieșit din comun pe ungurii din România (84,7 %), pe cei din Iugoslavia și în România în general, fiind mai puțin importante pentru ungurii din Ungaria (47,8 %) și, în special, pentru slovacii din Ungaria (45,7 %).

Evenimentele și procesele cu o relevanță politic-ideologică sunt considerate problematice în regiunile Banat și Voivodina, și nu sunt de către cei din Ungaria.

Imaginea viitorului

În baza celor de mai sus este evidentă corelația dintre aprecierea situației actuale și imaginea viitorului. Este de remarcat că viitorul și-l văd cei chestionați ceva mai promițător decât situația actuală. În privința triadei regiune-națiune-țară natura corelațiilor, intensitatea lor sunt asemănătoare cu cele atătate mai sus, diferențe pe grupuri se observă legat de viitor, fiind de remarcat un fel de "euforie" a Banatului. Iată de rata generală de optimism de 39,2 % românii și maghiarii de aici sunt optimiști în proporție de 83,6 % respectiv 68,1 %, pesimismul fiind caracteristic celorlalte două regiuni, cu o doză de încredere în viitor de 20,8 % pentru Ungaria și 26,3 % pentru Iugoslavia. Imaginea viitorului este în corelație cu religia, cu locul de naștere respectiv cu situația materială. Sunt mai optimiști ortodocșii (60,6 %), cei născuți pe alte meleaguri (66,0 %) și cei cu situație materială bună (cei care s-au clasat pe pozițiile 6-9 ale scării situației materiale cu zece trepte prezintă valori între 56,3 - 66,7 %). Găsim valori sub medie la catolici și protestanți, la băștinași și la cei cu situație materială precară.

Este remarcabil că în privința viitorului propriu, se observă un optimism mai pronunțat ca legat de triada toposurilor colective.

Problematika Europei

Interesul pentru integrarea europeană caracterizează majoritatea celor chestionați, atașamentul de Europa este peste media de 71,4 % la ungurii și slovacii din Ungaria (80,5-78,4%), la românii și maghiarii din Banat (88,1-77,8 %), puțin opus reprezentând comunitățile din Voivodina (sârbii 43,9, maghiarii 55,6 %).

Se schimbă tabloul dacă avem în vedere pe cei care consideră problemă serioasă decalajul față de Europa. Valorile minime, mult sub medie, se observă la slovacii și ungurii din Ungaria (30,4-41,3 %), cele maxime la cei din Voivodina (sârbi și maghiari deopotrivă 86,7 %). Sunt mai puțin îngrijorați vârstnicii, cei care stau în localitatea respectivă de peste 50 ani, respectiv cei care nu doresc să se mute în altă parte; peste medie sunt îngrijorați cei cu studii superioare, cu inițiative economice proprii, șomerii.

Colaborarea transfrontalieră

Se bucură de sprijin general ideea colaborării transfrontaliere între țări vecine (86.1 %). Afinitatea, în acest domeniu, a regiunii ungare este considerabil mai mică decât ori a Banatului ori a Voivodinei. Valorile maxime, în acest sens, s-au găsit pentru Timișoara (98.6 %) și Subotica (94.7 %).

Distanțele sociale

Pentru determinarea distanțelor sociale s-a folosit o variantă modificată a scalei Bogardus respectiv metoda acordării celui alt grup unor calificative pozitive. O atenție sporită trebuie acordată în plan social acceptării celui alt ca superior la locul de muncă respectiv, în planul vieții particulare, ca partener de viață. La națiuni, acceptarea se poate oglindi cel mai bine prin calificativele "deschis" și "prietenos".

În toate grupurile chestionate, în privința superiorului de la locul de muncă la treapta inferioară a acceptării se găsesc etnicii romi (24.9 %), observându-se, totuși, o largă plajă a preferințelor: valori de 4.2-2.3 % la ungurii și slovacii din Ungaria respectiv 38.1 și 55.6 % la românii și maghiarii din Timiș. Cei mai toleranți par a fi, după acest eșantion, maghiarii din România, cei mai puțin toleranți slovacii din Ungaria. Cea mai mare distanță socială se observă în relațiile slovac-sârb, slovac-român respectiv ungur (Ungaria)-sârb.

În privința acceptării ca partener de viață tot românii sunt pe ultimul loc al preferințelor, cu o totală dispreferință din partea celor două grupuri din Ungaria (0-0 %), valorile maxime găsindu-se la maghiarii din România (18,3 %).

Se remarcă, dintre grupurile chestionate, ca foarte toleranți românii și mai cu seamă maghiarii din Timiș. O intoleranță destul de pronunțată se observă la slovaci.

Denotă etnocentrism, în privința calificativelor "deschis", că aproape fiecare grup s-a autocalificat drept cel mai deschis - excepția oferind maghiarii din Voivodina. Toate grupurile au primit cele mai bune calificative de la români și cele mai slabe de la sârbi. Situația se repetă și în cazul calificativului "prietenos".

Matricea distanțelor sociale arată următoarele caracteristici:

- marea intoleranță a ungarilor și slovacilor din Ungaria față de romi
- distanță apreciabilă "ținută" de unguri și slovaci (Ungaria) față de sârbi
- distanță în relația unguri, slovaci (Ungaria) și români
- toleranța românilor (România) față de maghiari și romi
- marea toleranță între românii și maghiarii din România
- deschiderea românilor față de celelalte grupuri
- o bună relație între unguri și slovaci (Békés), respectiv români și maghiari (Timiș)
- relații cu probleme între sârbi și maghiari (Voivodina)

- *critică relația între slovaci și sârbi, slovaci și români, respectiv unguri (Ungaria) și sârbi.*
S-a constatat, în baza calculelor de corelație, că distanțele față de alte grupuri etnice se diminuează considerabil dacă se realizează-există contacte personale între reprezentanții acestor grupuri.

I. METODOLÓGIAI MEGJEGYZÉSEK

1. A vizsgálat alapjául szolgáló kérdőív kidolgozásában Albert Ferenc, Bodó Barna (Szórvány Alapítvány, Temešvár, Románia), Hódi Sándor (AIGIS Kutatóintézet, Ada, Jugoszlávia) és Feleky Gábor (JATE Szociológia Tanszék, Szeged, Magyarország) vettek részt.

2. A kutatás egyfelől **helyzetfelmérési** kísérletet (milyen szociológiai jellemzőkkel rendelkeznek a különböző etnikai csoportok, milyen társadalmi távolságok vannak közöttük, hogyan vélekednek egymásról, hogyan látják régiójuk helyzetét, hogyan viszonyulnak az európai integráció eszméjéhez stb.), másfelől pedig azt kívánta megvizsgálni, hogy mindezek az értékelések és vélekedések milyen **összefüggésekkel** magyarázhatók.

3. Explicit **hipotézisként** azt fogalmaztuk meg, hogy a csoportközi társadalmi távolságok feltehetően nagyobbak a településeken élő "tösgyökeresek" és a frissen betelepültek között (függetlenül a nemzetiségtől), mint a huzamosabb ideje együttélő nemzetiségi csoportok között. Az elemzés jelenlegi fázisában az adatok nem látszanak alátámasztani ezt a hipotézist: a helyben élés időtartamának (s így bizonyos fokig az életkornak is) alig van szerepe a kérdőívvel mérni kívánt függő változók befolyásolásában.

4. Mivel a felmérés **nem reprezentatív** mintán készült, a kapott eredmények érvényességét csak nagyfokú óvatossággal lehet a vizsgált térség egészére kiterjeszteni. Fontos megjegyezni, hogy etnikai csoportok körében végzett felmérések során nem lehetséges szigorúan reprezentatív minta kialakítása, hiszen az etnikumok szerinti elkülönített listákat feltételezne.

5. A **mintavétel** során a rendezőelvek a következők voltak:

- a költségek által behatárolt nagyságú (kb. 900 fős) mintában mindhárom ország érintett régiója azonos aránnyal (kb. 300-300 fővel) képviseltesse magát
- az egyes régiókon belül a mintába bekerülők felét (kb. 150 fő) egy nagyváros lakosai, másik felét pedig egy kis település (lehetőleg falu) lakosai alkossák

- a kiválasztott településeken belül a ténylegesen megkérdezettek körét a kérdőbiztosok a számukra elérhetőnek tartott módon választották ki (volt ahol listáról, volt ahol ún. hólabda-módszer segítségével)

6. A minta tényleges összetétele az alábbiak szerint alakult:

Magyarország	302 fő
• Békéscsaba	197
• Nagybánhegyes	105
• Románia	299 fő
• Temesvár	149
• Varjas	150
Vajdaság	306 fő
• Szabadka	153
• Ada	153
Összesen	907 fő

II. AZ ALMINTÁK (TERÜLETI NEMZETISÉGI CSOPORTOK) DEMOGRÁFIAI ÉS SZOCIOLÓGIAI TÉNYEZŐK SZERINTI ÖSSZETÉTELE

1. Mintánkat három alapvető szempont szerint rétegeztük: (1) *nemzetiség*, (2) *ország*, (3) *település*. A nemzetiség és az ország figyelembe vételével alakítottuk ki az elemzéshez használt legfontosabb független változót, mely *területi nemzetiségi csoportokat* (békési magyar, békési szlovák, bánsági magyar, bánsági román, vajdasági magyar és vajdasági szerb kategóriákat) tartalmaz. A települési helyszínekből egy összevont *településtípus* változót készítettünk (város és falu kategóriákkal). Utóbb az elemzésnél a *településtípus* magyarázóereje elhanyagolhatónak bizonyult, azt a legtöbb esetben „elnyomta” a *nemzetiség*, így a főbb tendenciákat elsősorban a *területi nemzetiségi csoportok* változó szempontjából mutatjuk be.

2. A *területi nemzetiségi csoportok* az alapvető demográfiai és szociológiai jellemzők tekintetében nem tekinthetők homogénnek, több területen is jelentős eltéréseket mutatnak, ami a vonatkozó adatok értelmezése során nem hagyható figyelmen kívül.

2.1 Életkori átlagok (év)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemz. (Vajdaság)	Összes
Átlagi	42,6	51,6	46,4	39,7	38,1	34,4	39,0	42,2
N =	168	133	153	134	153	99	67	907

* a két szélső típust a szlovákok és a szerbek képvislik: a *szlovák* alminta főként idősökből tevődik össze (52 éves átlagéletkorrall), míg a *szerb* alminta igen fiatal (35 éves átlagéletkorrall)

2.2 Nemek szerinti összetétel (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemz. (Vajdaság)	Összes
Férfi	52,1	48,1	51,6	44,0	47,7	50,5	52,2	49,3
Nő	47,9	51,9	48,4	56,0	52,3	49,5	47,8	50,7
N =	167	131	153	134	153	99	67	904

* a nemek szerinti összetétel tekintetében nincs érdemleges eltérés az egyes csoportok között

2.3 Családi állapot (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Más nemz. (Vajdaság)	Összes
nőtlen, hajad.	13,1	9,8	9,8	19,5	32,9	48,5	32,8	21,6
házas	60,7	53,8	72,5	62,4	43,4	32,0	29,9	53,7
elváltkülön el	9,5	7,6	5,2	3,1	8,6	9,2	10,5	7,4
özvegy	7,1	15,9	6,5	8,3	5,3	1,0	7,5	7,5
életlárssal	9,6	12,8	5,9	6,9	9,8	9,2	19,5	9,7
N =	168	132	153	133	152	97	67	902

* itt jelentős eltérések vannak: a *vajdasági* minta fiatalsága a családi állapotban is kifejezésre jut: a házasok aránya mindössze 32-43 %, szemben a magyarországi alminta 54-61, a *romániai* alminta 62-73 %-os arányával)

2.4 Átlagos gyermekszám (év)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemz. (Vajdaság)	Összes
Átlagi	2,0	1,9	1,7	2,2	2,0	1,7	1,80	1,9
N =	157	125	150	93	100	50	43	718

* viszonylag magas gyerekszám figyelhető meg a *bánsági románoknál* (a 2,2-es átlag lényegében az egyszerű reprodukciót biztosítja), a *bánsági magyarok* és a *vajdasági szerbek* alacsony mutatói fogyó népességről árulkodnak)

2.5 Iskolai végzettség szerinti összetétel (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
1 max.ált.isk.	8,5	43,5	27,5	25,4	20,9	13,3	16,4	22,6
2 szakmunkás képző	28,7	20,6	30,7	17,9	20,3	13,3	23,9	22,8
3 közép iskola	38,4	24,4	30,7	30,6	40,5	37,8	29,9	33,6
4 felsőfokú	24,4	11,5	11,1	26,1	18,3	35,7	29,9	21,1
N =	164	131	153	134	153	98	67	900
„Átlag”	3,8	3,0	3,3	3,6	3,6	4,0	3,7	3,5

* a minta iskolai végzettség szempontjából nagy eltéréseket mutat: a *vajdasági szerbek* almintája mutatja a *legkedvezőbb* paramétereket (36 % diplomás, 74 % érettségizett), a *magyarországi szlovákoké* a *legkedvezőtlenebb* (12 % diplomás, 36 % érettségizett), ez nyilván összefügg az alminták életkori állagai közti hasonló eltérésekkel

2.6 A foglalkozás jellege (%-ban)

Figyelemre méltó a romániai almintában az önállóak alacsony aránya (2-7 %), ez a piaccgazdasági modernizáció viszonylagos megkésettiségre utal.

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
önálló	11,8	11,5	6,6	1,5	9,0	12,9	16,1	9,1
fizikai alkalmazott	22,2	13,0	23,0	22,6	12,4	10,6	10,7	17,4
szellemi alkalmazott	43,8	17,6	15,8	28,6	29,7	54,1	41,1	30,9
nem dolgozik	22,2	58,0	54,6	47,4	49,0	22,4	32,1	42,6
N =	153	131	152	133	145	85	56	855

* az *aktív keresők* magas aránya tekintetében kiemelkedik a *magyarországi magyar* és a *vajdasági szerb* alminták (78-78 %), míg az *inaktívak* igen magas (50 % körüli) aránya jellemzi a *többi* területi nemzetiségi csoportot

2.7 Az inaktívak státusza (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
tanuló	5,9	3,9	9,5	17,5	26,3	14,3	7,4	12,7
munkanélküli	25,5	10,4	10,7	14,3	33,8	50,0	7,4	20,0
nyugdíjas	51,0	76,6	53,6	33,3	27,5	17,9	48,1	46,6
htb., eltartott	17,6	9,1	26,2	34,9	12,5	17,9	37,0	20,7
N =	51	77	84	63	80	28	27	410

* figyelemre méltó, hogy míg a vajdaságiak között elsősorban a munkanélküliség, a békésiek és a bánsági magyarok között döntően a nyugdíjas státusz magyarázza az inaktivitást

2.8 Vallás szerinti összetétel (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
katolikus	61,3	32,8	77,3	4,5	92,1	4,0	65,7	50,6
pravoszláv, görög-kat.	2,5	7,6	2,0	95,5	0	89,9	22,4	27,8
protestáns	30,7	58,0	20,0	0	3,9	1,0	1,5	18,3
nincs válasz	5,5	1,5	0,7	0	3,9	5,1	10,4	3,3
N =	163	131	150	134	152	99	67	896

* a vallási megoszlás tekintetében jellegzetes típusok figyelhetők meg: katolikus vajdasági magyarok, pravoszláv románok és szerbek, katolikus többségű és protestáns kisebbségű békési és bánsági magyarok, protestáns többségű és katolikus kisebbségű szlovákok

2.9 „Helybéliek” és „bevandorlók” (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
a településen	47,0	60,9	25,5	26,3	53,6	32,3	50,7	42,2
a megyében	36,3	31,6	15,7	17,3	33,3	29,2	35,8	28,0
a régióban	8,9	4,5	17,0	15,0	6,5	10,4	7,5	10,2
más ország részben	7,7	3,0	41,8	39,8	1,3	11,5	3,0	16,5
más országban	0	0	0	1,5	5,2	16,7	3,0	3,1
N =	168	133	153	133	153	96	67	903

* a helyben születés szempontjából mintánk jól láthatóan két körbe rendezhetők a területi nemzetiségi csoportok (az alminták):

- „helybéli csoportok 1” (ezen a településen születettek): *békési szlovákok* (61 %), *vajdasági magyarok* (54 %) , *békési magyarok* (47 %)
- „helybéli” csoportok 2” (ebben a megyében születettek): *békési szlovákok* (93 %), *vajdasági magyarok* (87 %) , *békési magyarok* (83 %)
- „bevándorló csoportok 1” (nem ezen a településen születettek): *bánsági magyarok* (75 %), *bánsági románok* (74 %), *vajdasági szerbek* (68 %)
- „bevándorló csoportok 2” (nem ebben a megyében születettek): *bánsági magyarok* (59 %), *bánsági románok* (56 %), *vajdasági szerbek* (39 %)

Összességében megállapítható, hogy a főbb demográfiai és szociológiai mutatók tekintetében lényeges eltérések mutathatók ki az egyes alminták (területi nemzetiségi csoportok) összetételében. Mindazonáltal a korreláció számítások nyomán érdekes tendencia rajzolódott ki: a személyes lét hagyományos szociológiai paraméterei (úgy mint nem, életkor, iskolai végzettség, foglalkozási státusz, családi státusz stb.) többnyire háttérbe szorultak, s főként a csoport szintű változók (nemzetiség, régió, település) bírtak magyarázóerővel. Megkérdezteink válaszait tehát nem személyes jellemzőik, hanem csoportkötődésük motiválták elsősorban, a személyes lét szintjét a csoportlét szintje felszívta magába. Kutatásunk megerősítette: az etnikumközi kapcsolatokban az egyének elsősorban mint csoporttagok vesznek részt, mégpedig *etnikai és területi* (regionális, települési) *csoportok* tagjaiként. A válaszok egyénektől származnak ugyan, de csoportokról szólnak, s így adnak képet a régió csoportközi viszonyairól.

III. A KISEBBSÉGI JOGOK ÉS A NEMZETISÉGI VISZONYOK MEGÍTÉLÉSE

1. A kisebbségek állami támogatása

A más nemzetiségbeliekhez való toleráns és pozitív viszonyra utal, hogy a megkérdezettek *nagy többsége* (77,8 %) *kifejezetten egyetért* a kisebbségeknek nyújtandó állami segítséggel.

A kisebbségi nemzetek tagjai természetesen még ennél is nagyobb arányban tartják jogosnak az állami támogatást (*magyarországi szlovákok*: 83,6 %, *romániai magyarok* 98,0 % és a *vajdasági magyarok* 98,6 %-ban).

Az állami segítséget illetően ugyanakkor egyfajta „szűkkeblűségre” utal, hogy a *magyarországi magyarok* esetében csak szerény többségben (60,9 %) ill. a

vajdasági szerbek körében pedig kisebbségben (39,2 %) vannak az elvet támogatók. A szerbek jelentik az egyetlen csoportot, melyben érdemleges nagyságú (15,5 %-os) ellenzéke van a kisebbségek állami segítésének.

Néhány érdekesebb korrelációra érdemes felhívni a figyelmet, bár ezek nem eredményeznek a nemzeti csoportokéhoz hasonló eltéréseket.

- A kutatási helyszínek közti legnagyobb különbséget érdekes módon a két vajdasági helyszín reprezentálja: Adán legnagyobb (91,4 %) a támogatók aránya, Szabadkán a legkisebb (58,3 %).
- Az életkor, a település jellege, a vallás és a családi állapot hatása is kimutatható. Magasabb (80 % feletti) a támogatók aránya az idősök, a falusiak, a katolikusok és protestánsok és a házassági állapotuk körében, ugyanakkor alacsonyabb (kb. 60 és 70 % közötti) a támogatási arány a városiak, a pravoszlávok és a meg nem kereszteltek, továbbá a nőtlenek, hajadonok és az egyedül élők körében. Mindazonáltal látni kell, hogy az ezen viszonylatokban meglévő különbségek nagysága nem éri el a nemzetiségi csoportok közötti eltérések mértékét.

2. Anyanyelv és kisebbségi jogok

A megkérdezettek egészét tekintve csaknem teljeskörű támogatottságot élvez az az igény, hogy a kisebbségeknek lehessen anyanyelvi trott sajtója (96,5 %), anyanyelvi tv és rádió adásai (95,9 %), továbbá anyanyelven tanulhassanak az általános és középiskolában (92,1 %). E területeken semmilyen érdemleges eltérés sem tapasztalható a nemzetiségi csoportok között.

Az egyetemen történő anyanyelvi tanulás (72,7 %), a közintézményekben történő anyanyelvhasználati jog (66,6 %), továbbá a külön iskolák és egyetemek (56,1 %) kérdésében azonban már távrolról sincs ilyen egyetértés, ezt jelzi a támogatottsági arány fokozatos csökkenése.

Az anyanyelven történő egyetemi tanulmányokat legkevésbé a magyarországi magyarok (46,5 %) és a vajdasági szerbek (47,8 %) támogatják, szemben pl. a romániai románok 81,3 %-ával!

A külön iskolák és egyetemek jogát megint csak a vajdasági szerbek (30,0 %) és a magyarországi magyarok (37,5 %) támogatják legkevésbé. Kisebbségben vannak a támogatók a magyarországi szlovákok (48,3 %) és a romániai románok (45,5 %) között is.

A közintézményekben történő anyanyelhasználati jog támogatása terén a *szerb* „ellenállás” lényegesen kisebb (54,3 %-os támogatottság), ismétetlen szembeötlő azonban a *magyarországi magyarok* „szűkkeblűsége” (mindössze 33,1 %-os támogatottság). Meglepő az is, hogy a *szlovák* kisebbség körében ismét alulmaradtak a támogatók (41,6 %-os támogatói aránnyal).

A nemzetiségi jellemzőkön kívül más szisztematikus **korreláció** nem mutatkozott, néhány tényező hatását azonban ki lehetett mutatni.

- Az anyanyelvi egyetemi tanulmányok (72,7 %-os átlagos támogatottság) esetében a *vallás* (katolikusok körében 81,4 %, a *meg nem kereszteltek* körében viszont csak 53,6 % a támogatók aránya) és a *kutatási helyszín* (Ada 91,7 %, *Nagybánhegyes* 37,6) tekintetében mutatkoztak viszonylag jelentős eltérések.
- A közintézményekben történő anyanyelhasználati jog esetében ismét a *vallás* (a *katolikusok* 78,8 %-a egyfelől, a *protestánsok* 49,0 %-a másfelől) és a *kutatási helyszín* (Ada és *Varjas* 88,7-89,9 %-a egyfelől, *Nagybánhegyes* 28,4 %-a másfelől) tekintetében mutatkozott érdemleges összefüggés.

3. Az etnikai helyzet 1989 utáni alakulásának értékelése

Az összkép egészében véve nagyfokú elégedetlenséget tükröz. A *gazdasági élet* területén határozott romlást, az *iskolaügy* és a *kulturális élet* területén enyhe romlást, az *anyanyelvhasználat* és a *szabadságjogok* terén változatlanságot érzékelnek a megkérdezettek. Az összkép azonban itt félrevezető, hiszen mögötte *szinte drámai különbségek* rajzolódnak ki, különösen a kisebbségi helyzetű csoportok esetében.

A „végpontokat” a *bánsági* (viszonylagos elégedettség) és a *vajdasági* (nagyfokú elégedetlenség) régió csoportjai reprezentálják. Mindez közvetlenül is tükrözi a demokratikus folyamatoknak kedvező romániai politikai változások hatását, szemben a jugoszláviai politikai folyamatoknak a nemzetiségi viszonyokat kedvezőtlenül érintő változatlanságával.

A csoportközi eltérések leginkább a javulást érzékelők arányán keresztül demonstrálhatók.

- Az *iskolaügy* terén javulást érzők átlagos arányát (19,8 %) tekintve óriási mértékben térnek el a *bánsági magyarok* (58,5 %) szemben a *vajdasági magyarokkal* (2,7 %), a *romániai megkérdezettek* (43,3 %) szemben a *vajdaságiakkal* (3,5 %), a *román nemzetiségűek* (30,3 %) szemben a *szerbekkel* (6,2 %), a *bánsági Varjas* (51,5 %) szemben a *vajdasági Ada* ill. *Szabadka* (3,4-3,6 %) lakóival.

- Néhány százalékos eltéréssel hasonló arányú csoportkülönbségek figyelhetők meg az *anyanyelvhasználat* (19,8 %), a *kulturális élet* (20,1 %), a *gazdasági élet* (8,9 %) és a *szabadságjogok* (29,4 %) értékelése terén. A *bánsági magyarok*, a *romániai megkérdezettek*, a *román nemzetiségűek*, a *Varjas községbeliek* és a *jövőt tekintve optimisták* képviselik az átlagnál nagyobb javulást érzékelőket. A *vajdasági magyarok* és *szerbek*, a *vajdasági megkérdezettek*, a *szerb nemzetiségűek*, *Ada* és *Szabadka lakosai* és a *jövőt tekintve pesszimisták* viszont csak alig érzékelnek javulást.
- A legnagyobb csoportközi különbség a *szabadságjogokban történt változások* értékelése kapcsán volt mérhető: a *romániai magyarok* 74,6 %-a érzékelt javulást, szemben a *vajdasági magyarok* 1,4 %-val!

IV. A RÉGIÓ 1989 UTÁNI HELYZETÉNEK ÉRTÉKELÉSE, TÁRSADALMI PROBLÉMÁK ÉS JÖVŐKÉP

1. A régió 1989 utáni helyzetének értékelése

A kérdőív konstrukciójából is következően a *régió helyzetének értékelése teljes mértékben követi az etnikai helyzet analízisét*, azaz a megkérdezettek értékelésében ez a két terület összefonódott (nem vált el egymástól). Ez azt jelenti, hogy

- az összkép e téren is inkább negatív;
- a javulást érzékelők összaránya teljes mértékben hasonló az etnikai helyzet kapcsán kimutatható arányokkal: az iskolaügy (18,8 %), a kulturális élet (17,8 %), a gazdasági élet (10,5 %) és a szabadságjogok (28,05) ;
- a javulást érzékelők arányainak szélsőértékeit ugyanazok a csoportok mutatják: a *romániai magyarok viszonylagos elégedettsége* egyfelől, a *vajdasági magyarok és szerbek nagvfokú elégedetlensége* másfelől;
- a romániai magyarok ill. Varjas és Temesvár lakói körében az adott területen javulást érzékelők aránya kettő-négyszerese (a szabadságjogok területén pl. a 75 %-ot is eléri) az átlagnak, míg a vajdasági magyarok és szerbek ill. *Ada* és *Szabadka* lakói körében csak töredéke (0 és 5 % között mozog) az átlagnak;
- a régió helyzetének értékelése szoros összefüggést mutat az *etnikai helyzet értékelésével* ill. a *jövőképpel*: az *etnikai helyzetben javulást érzékelők* és a *jövőt illetően optimisták javulást* érzékelnek a régió helyzetében is;
- akiknek szülei és maguk is a *kérdés helyszínén (településén) születtek*, azok rendre kritikusabbnak bizonyultak: másokhoz képest csekélyebb mértékben észleltek javulást.

2. Társadalmi problémák

Mindhárom régióra egységesen volt jellemző, hogy a **megélhetést közvetlenül befolyásoló folyamatokat** tartották a leglényegesebb problémáknak: az *életszínvonal csökkenését* (92,9 %), a *munkanélküliséget* (92,4 %) és az *inflációt* (92,2 %). Fontosságát tekintve a körbe került a *bűnözés és a korrupció* (89,6 %) problémája is. E folyamatok és jelenségek értékelése tekintetében semmilyen csoportkülönség sem volt megfigyelhető.

Csak a második körbe sorolták a megkérdezettek az *emberi szabadságjogok biztosítását* (72,1 %), az *Európától való lemaradást* (70,4 %), a *társadalmi reformok ügyét* (65,6 %), a *társadalmi egyenlőtlenség problémáját* (63,1 %), a *kisebbségi jogok biztosítását* (59,1 %), a *nemzetiségi kérdés rendezését* (55,3 %).

Érdemleges csoportkülönbségek (korrelációk) az utóbbi négy problémakör (reformok, egyenlőtlenség, kisebbségi jogok, nemzetiségi kérdés) kapcsán voltak megfigyelhetők.

- A *nemzetiségi kérdés rendezése* az átlagosnál (55,3 %) lényegesebb probléma a *vajdasági magyarok* (83,0 %), a *vajdaságiak* (71,7 %), *Ada lakosai* (80,1 %), a *magyar nemzetiségűek* (60,1 %), a *katolikusok* (63,4 %) és a *falusiak* (67,1 %) körében. Velük szemben állnak (elégedettebbek) a *magyarországi magyarok* és a *romániai románok* (27,2-32,1 %), a *magyarországiak* (39,7 %), *Békéscsaba lakói* (31,1 %), a *román nemzetiségűek* (32,4 %), a *pravoszlávok* (40,7 %) és a *városiak* (45,7 %).
- A korrelációk és a megfelelő arányok teljes mértékben analóg módon alakulnak a *kisebbségi jogok* esetében is.
- A *társadalmi reformok* kérdése az átlagosnál (65,6 %) nagyobb mértékben jelent problémát a *romániai magyarok* (84,7 %), a *jugoszláviai és a romániai megkérdezettek* (71,0-76,7 %), *Ada, Szabadka és Varjas lakói* (74,2-82,7 %), továbbá a *szerb nemzetiségűek* (71,8 %) számára. Az átlagosnál kevésbé jelent problémát a *magyarországi magyarok és szlovákok* (47,2-48,6 %), a *magyarországi megkérdezettek* (47,6 %), *Nagybánhegyes lakói* (40,0 %) és a *szlovák nemzetiségűek* számára.
- A *társadalmi egyenlőtlenség* problémáját az átlagosnál (63,1 %) lényegesebbnek tartják a *romániai és a vajdasági magyarok* (75,4-77,3 %), a *vajdasági megkérdezettek* (74,8 %), *Varjas és Ada lakói* (76,3-81,5 %), továbbá a *szerb és a magyar nemzetiségűek*. Velük szemben állnak a *magyarországi szlovákok* (40,2 %), a *magyarországi megkérdezettek* (47,8 %), *Nagybánhegyes lakói* (42,9 %) és a *szlovák nemzetiségűek* (40,7 %).

A politikai-ideológiai problémákhoz képest az emberek számára nagyobb relevanciával bírnak a megélhetést befolyásoló tényezők!

A politikai-ideológiai összefüggésekkel bíró jelenségek elsősorban a vajdasági és a hátsági régióban jelentenek számottevő problémát, a magyarországi megkérdezetteket a szomszédoknál kevésbé stimulálja.

3. Jövőkép

Az eddigi elemzésekből egyértelmű, hogy az etnikai és a regionális helyzetértékelés és jövőkép szorosan összefügg egymással. A szembeötlő változás az etnikai és regionális helyzet értékelési adataihoz képest, hogy a jövőt a megkérdezettek valamivel kedvezőbben látják, mint a jelenlegi helyzetet (emlékeztetős, hogy a szabadságjogok alakulásának kivételével még a 20 %-ot sem haladta meg a javulást érzéklők átlagos aránya). A régió-nemzet-ország hármás jövőjét tekintve viszont a pesszimisták kisebbségben, az optimisták pedig többségben (átlagban 40 % körüli arányban) vannak. A pesszimista-optimista arány a régió jövője tekintetében 22:40, a nemzeti jövő esetében 15:38, az ország jövője terén pedig 25:40.

A térség-nemzet-ország hármás tekintetében az összefüggések és azok erőssége teljes mértékben hasonló (tehát a megkérdezettek itt is összekapcsolták avagy itt sem tudták élesen elválasztani egymástól az érintett területeket). A csoportkülönbségeket a régió jövője tekintetében mutatjuk be. Az adatok ismét a romániai térség „eufóriáját” tükrözik.

Az átlagos bizakodási arányhoz (39,2 %) képest kitűnnek az optimisták igen magas arányával a romániai románok (83,6 %) és a romániai magyarok (68,1 %), a romániai megkérdezettek (75,2 %), Temesvár és Varjas lakosai (74,0-76,4 %) és a román nemzetiségűek (83,1 %). Velük szemben áll a „pesszimista zóna”: a magyarországi magyarok (19,5 %) és szlovákok (22,6 %), a vajdasági szerbek (24,5 %) és magyarok (26,3 %), a magyarországi és a vajdasági megkérdezettek (20,8 % és 26,3 %), Szabadka lakói (8,0 %!) és a szlovák nemzetiségűek (22,4 %).

A jövőkép a nemzeti csoportokon (és természetesen az etnikai ill. a regionális helyzet értékelésén) kívül néhány más tényezővel is mutat összefüggést, pl. a vallással, a születési hellyel és az anyagi helyzettel.

- Az optimisták arányát átlag (39,2 %) feletti a pravoszláv vallásúak (60,6 %), a nem helyben születettek (66,0 %) és a jó anyagi helyzetűek, tehát a magukat az anyagi létra 6-9. fokára helyezők (56,3-66,7 %) között.

- Átlag alatti az optimisták aránya a *katolikusok* (33,3 %), a *protestánsok* (26,6 %), a *meg nem kereszteltek* (10,0 %), a *helyben születettek* (32,5 %) és a *rossz anyagi helyzetűek*, tehát a magukat az anyagi létre 1-3. fokúra helyezők (19,2-21,9 %) között.

Érdekes és biztató mozzanatok tűnik, hogy *személyes jövőjük* tekintetében a megkérdezettek - a régió-nemzet-ország hármis jövőjéhez képest - bizakodóbbak, az optimisták ugyanis (nagyon szerény, 51,3 %-os) többségben vannak. A többlet itt kizárólag abból fakad, hogy a korábbi optimista zóna (Románia) változatlan szintű bizakodásához a pesszimista zóna (Magyarország, Vajdaság) értékei javultak átlagosan 10 %-kal.

Személyes jövőjét tekintve optimisták aránya a legmagasabb továbbra is a *bánsági románok és magyarok* (87,2 % és 67,6 %), a *bánsági megkérdezettek* (77,1 %), *Temesvár* (77,6 %) és *Varjas* (76,7 %) lakói, továbbá a *román nemzetiségűek* (87,4 %). Velük szemben áll a *magyarországi szlovákok* (32,3 %) és *magyarok* (34,4 %), a *magyarországi megkérdezettek* (33,3 %), *Nagybánhegyes* (29,3 %) és *Szabadka* (30,7 %) lakói, valamint a *szlovák anyanyelvűek* (28,3 %) igen mérsékelt optimizmusa.

- A személyes jövő megítélése tekintetében is ugyanazok a személyes tényezők bírnak *magyarázóerővel*, mint a régió-nemzet-ország hármis esetében, tehát a *vallás*, a *helyben születés* és az *anyagi helyzet*.
- Még egy korrelációt érdemes kiemelni. Mind a térség-nemzet-ország hármis, mind pedig a személyes jövő tekintetében 80 % feletti volt az optimisták aránya azok körében, *akik a gazdasági élet területén érzékelték javulást* a nemzeti helyzetben ill. a régió helyzetében.

Látható tehát, hogy a jövőképpen is jól elválnak egymástól egy optimista (Bánság) és egy pesszimista (Vajdaság, Magyarország) zóna. A pesszimista zóna lakói azonban elkülönítik egymástól a tágabb közösség és a személyes lét kilátásait, utóbbit valamivel kedvezőbbnek ítéelve meg.

V. AZ EURÓPAI ÉS A TÉRSÉGI INTEGRÁCIÓ PROBLÉMÁJA

1. Az Európa-problematika

Az adatok egyértelműen mutatják, hogy az Európához való felzárkózás kérdése *igen nagy jelentőséggel bír* az itt élő emberek gondolkodásában. Jelentős arányú az *Európához való „erős” kötődés* (71,4 %), az *Európától való lemaradást* lényegesen problémának tekintik (70,4 %), a térség fejlődése

szempontjából releváns tényezők között első helyre rangsorolták az *EK-hoz való csatlakozást*, s így értelemszerűen az *EK-csatlakozás iránt érdeklődők* többségben vannak az érdektelenekhez képest. Ezek azonban csak az összegző képek. Az Európa-gondolat vonzereje itt-ott jelentős csoporteltéréseket mutat.

Az *Európához való „erős” kötődés* átlag (71,4 %) feletti arányban jellemzi a magyarországi magyarokat (80,5 %) és szlovákokat (78,4 %), a bánági románokat (88,1 %) és magyarokat (77,8 %), a bánági (83,1 %) és magyarországi (79,7 %) megkérdezetteket, Nagybánhegyes (86,2 %), Varjas (83,8%), Temesvár (82,4 %) és Békéscsaba (76,5 %) lakóit, továbbá a román nemzetiségűeket (87,5 %).

Velük szemben állnak alacsonyabb (de összegésében szintén jelentős) arányú „erős” kötődéscikkkel a vajdasági szerbek (43,9 %) és magyarok (55,6 %), a vajdasági megkérdezettek (52,5 %), Ada (47,5 %) és Szabadka (57,5 %) lakói, továbbá a szerb nemzetiségűek (46,6 %).

- A személyes tényezők közül átlag (71,4 %) feletti erősségű kötődést eredményezett a házassági állapot (77,8 %), ha valaki régebb óta (több mint 26 éve) lakik helyben (79,0 %), erősen kötődik településhez-régióhoz-országához (78,9-84,8-86,2 %).

Módosul a kép akkor, ha azok arányát vizsgáljuk, akik az *Európától való lemaradást lényeges problémának* tekintik. Messze az átlag (70,4 %) alatti érzékenységet mutatnak a korábban jelentős „Európa-kötődést” mutató magyarországi szlovákok (30,4 %) és magyarok (41,3 %), magyarországi megkérdezettek (37,0 %), Békéscsaba (31,1 %) és Nagybánhegyes (48,4 %) lakói és a szlovák nemzetiségűek (31,0 %). Problémaérzékenységben viszont az átlag feletti romániaiak elé sorolódnak a vajdasági szerbek (86,7 %) és magyarok (86,7 %), a vajdasági megkérdezettek (87,4 %), Szabadka lakói (90,1 %) és a szerb nemzetiségűek (86,4 %). A magyarázatot feltehetően a gazdaságok állapotában és az életkörülményekben meglévő különbségek adják: a rosszabb helyzet valószínűsíthetően nagyobb mértékben növeli a lemaradás miatti aggodást.

- A személyes tényezők közül csökkenti az „aggódási rátát”, ha valaki idős és több mint ötven éve helyben él (48,9 %), ha semmiképpen sem áll szándékában elköltözni az országhól (55,5 %), ha egyébként is kevésbé zavarják egyes társadalmi problémák (32,4-66,0 %).

Nyilván a személyes élet gondjai is közrejátszanak abban, hogy viszonylag szerény mértékű (31,8 %) azok aránya, akiket az *EK-csatlakozás „élénken” foglalkoztat*. A magasabb „aggódási ráta” miatt természetesen elsősorban a bánági és a vajdasági régiót foglalkoztatja

átlag feletti arányban a csatlakozás kérdésc. A vajdasági magyarok (48,0 %), a vajdasági megkérdezettek (43,5 %) és Szabadka lakói (50,3 %) tanúsítják a legnagyobb érdeklődést. Velük szemben a „hűvösebb” magyarországi magyarok (18,6 %) és szlovákok (22,4 %), a magyarországi megkérdezettek (20,5 %), Nagybánhegyes (19,2 %) és Békéscsaba (21,1 %) lakói, valamint a szlovák nemzetiségűek (23,0 %) állnak.

- A személyes tényezők közül az iskolai végzettség, az életkor és a foglalkozás jellege mutatott korrelációt a csatlakozás iránti érdeklődéssel. A főiskolai-egyetemi végzettségűek (44,7 %), a 20-40 év közötti korosztály (38,0-38,2 %) és a gazdaságilag önállóak (41,6 %) rátáji állnak szemben a csak általános iskolai végzettségűek (16,9 %), az 50-60 év közöttiek (25,8 %), a fizikai foglalkozásúak (27,0 %) és a nem dolgozók (25,9 %) alacsonyabb arányaival.

2. A határmenti együttműködés fontossága

Meglehetősen nagy arányú (86,1 %) támogatottságot élvez az a gondolat, hogy szükség van a szomszédos országok határmenti térségei közötti együttműködésre. A magas értékből következik, hogy nincsenek drámai mértékű csoporteltérések.

Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a magyar térség affinitása nagyságrenddel alacsonyabb, mint akár a bánsgái, akár a vajdasági régióé. A magyarországi magyarok (66,9 %) és szlovákok (75,0 %), a magyarországi megkérdezettek (70,6 %), Nagybánhegyes (69,5 %) és Békéscsaba (71,1 %) lakói „mérsékelten erős” egyetértéshez képest a romániai magyarok (96,0 %), a vajdasági magyarok (94,0 %), a vajdasági megkérdezettek (94,0 %), Ada (93,3 %), Szabadka (94,7 %) és főleg Temesvár (98,6 %) lakói részéről a legmagasabb az interregionális együttműködés támogatottsága.

A nemzetiségi csoporteltéréseken túl más korrelációk nem voltak megfigyelhetők.

VI. TÁRSADALMI TÁVOLSÁGOK

Kutatásunkban a társadalmi távolság mérésére a Bogardus-skála egy módosított változatát, ill. a másik nemzetnek pozitív jellemzők tekintetében történő értékelését használtuk. Az adatok elemzése során világossá vált, hogy a válaszok ill. értékelések szinte kizárólag a nemzetiségi csoporthelyzettel és a más nemzetbeliekre kiterjedő network-ökkel állnak összefüggésben.

A csoportközi távolságokat négy területen kívánjuk bemutatni. Először a Bogardus-skála két item-jét használjuk az összefüggések demonstrálására: a szociális térben határvonalat jelentő munkahelyi felettesként, ill. a magánéleti

térben határvonalat jelentő *házastársként* való elfogadást. A harmadik és negyedik területet a nemzetet jellemző tulajdonságok értékelése képviseli: a pozitív tulajdonságok közül a „nyílt” és a „barátságos” minősítés tükrözi leginkább az elfogadhatóságot.

Az egyoldalú választások és minősítések ill. az egyoldalú választások és minősítések összevetése alapján készített csoporthoz tartozó kölcsönös távolság-index alapján az alábbi társadalmi távolság relációk voltak kimutathatók.

1. A munkahelyi felettesként való elfogadás terén

A romákhoz való viszony

- Minden nemzetiségi csoport rangsorában a romák az utolsók
- A romák alacsonyfokú (24,9 %) átlagos elfogadottságához képest szinte teljes diszpreferencia (2,3 és 4,2 %) mutatkozik meg a *magyarországi megkérdezettek* (szlovákok és magyarok) részéről.
- A romák viszonylag nagyfokú elfogadottságát jelezték a *romániai megkérdezettek*: a románok 38,1, a magyarok 55,6 %-os arányban.

A megkérdezett nemzetiségi csoportok közti viszony

- A megkérdezett nemzetiségi csoportok közül kitűnik nagyfokú toleranciájával a *románság* és különösen a *romániai magyarság*, közepesen erős intoleranciájával a *szlovákság*.
- A legnagyobb társadalmi távolság a *szlovák-szerb*, a *szlovák-román* és a *magyarországi magyar-szerb* viszonylatban mutatható ki.

2. A házastársként való elfogadás terén

A romákhoz való viszony

- Minden nemzetiségi csoport rangsorában a romák az utolsók
- A romák igen-igen alacsonyfokú (8,0 %) átlagos elfogadottságához képest abszolút (0-0 %) diszpreferencia mutatkozik meg a *magyarországi megkérdezettek* (szlovákok és magyarok) részéről.
- A romák elfogadottsága a *romániai magyarok* között volt a legnagyobb (18,3 %).

A megkérdezett nemzetiségi csoportok közti viszony

- A legnagyobb társadalmi távolság a *szlovák-szerb*, a *szlovák-román* és a *magyarországi magyar-szerb* viszonylatban mutatható ki.
- A megkérdezett nemzetiségi csoportok közül kitűnik nagyfokú toleranciájával a *románság* és különösen a *romániai magyarság*, közepesen erős intoleranciájával a *szlovákság*.

2. A „nyílt” minősítés terén

A romákhoz való viszony

- A romákat 6 nemzetiségi csoport közül csak 3 sorolja az utolsó helyre.
- Figyelemre méltó, hogy a vajdasági szerbek saját magukon (55,4 %) kívül a romákat tekintik leginkább (28,2 %) nyíltak.
- A magyarországi szlovákok és magyarok messze az átlag (21,6 %) alatti arányban (5,0 és 6,3 %), a romániai és a vajdasági magyarok az átlag feletti arányban (34,0 és 35,3 %) tartják nyíltak a romákat.

A megkérdezett nemzetiségi csoportok közti viszony

- Etnocentrizmusra utaló tény, hogy csaknem minden csoport saját nemzetét tekinti a legnyíltabbnak (fúrcsa kivételként a vajdasági magyarok maguk elé helyezik a szerbeket).
- Minden nemzet a románságtól kapja a legjobb, a szerbségtől pedig a legrosszabb értékeléseket.
- A nyíltság tekintetében csaknem maximális a távolság a szerb - magyarországi magyar, a szerb -szlovák, a szerb - romániai magyar és a szerb-vajdasági magyar viszonylatban.

4. A „barátságos” minősítés terén

A romákhoz való viszony

- A romákat a barátságosság tekintetében 6 nemzetiségi csoport közül 5 az utolsó helyre sorolja.
- A magyarországi szlovákok és magyarok messze az átlag (17,6 %) alatti arányban (6,6 és 6,2 %), a romániai magyarok jóval az átlag feletti arányban (37,5 %) tartják barátságosnak a romákat.

A megkérdezett nemzetiségi csoportok közti viszony

- Etnocentrizmusra utaló tény, hogy minden csoport saját nemzetét tekinti a legbarátságosabbnak.
- Minden nemzet a románságtól kapja a legjobb, a szerbségtől pedig a legrosszabb értékeléseket.
- A barátságosság tekintetében a legjelentősebb a távolság a szerb - magyarországi magyar, a szerb -szlovák, a szerb - vajdasági magyar és a szerb - romániai magyar viszonylatban jelentkezik.

5. A távolság-mátrixok alapján kirajzolódó jellegzetességek

- a magyarországi magyarok és szlovákok *romákkal szembeni* nagyfokú (kirekesztő) intoleranciája

- a magyarországi magyarok és szlovákok *szerbekkel szembeni* nagyfokú távolságtartása
- a magyarországi szlovákok románokkal szembeni távolságtartása
- a szerbség másokkal szembeni nagyfokú távolságtartása,
- a **Bánsági magyarok és románok** romákkal szembeni toleranciája
- a **Bánsági magyarok és románok** egymással szembeni nagyfokú toleranciája
- **románság** minden más csoporttal szembeni mutatott nyíltsága

A **korrelációs számítások** alapján bebizonyosodott, hogy a másik nemzetbelivel szembeni távolságtartást nagyságrenddel (csaknem felére) csökkenti, ha **személyes kapcsolataink** vannak az adott nemzethez tartozókkal. Érdekes módon a rokoni, baráti, munkatársi, szomszédi és egyéb ismerősi kapcsolatok közül a *szomszédsági kapcsolat* tűnik a közeledést (elfogadást) leginkább segítőnek.

Táblázatok

**V12 táblázat: A vallásyakorlás intenzitása
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
1 nem gyakorolja	45,0	27,3	14,6	6,0	20,4	34,7	32,8	25,2
2 ritkán, ünnepeken	37,5	31,1	48,3	60,9	53,9	53,1	47,8	47,1
3 havonta 1-2 alk.	8,8	18,9	23,2	29,3	17,1	6,1	17,9	17,6
4 min. hetente	8,8	22,7	13,9	3,8	8,6	6,1	1,5	10,1
„Átlag”	1,8	2,4	2,4	2,3	2,1	1,8	1,9	2,1

**V13.4 táblázat: A szülők jelenlegi lakóhelye
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
a településen	57,4	69,6	45,5	51,0	70,5	53,8	60,7	58,6
a megyében	27,2	20,3	9,9	13,5	17,8	14,3	28,6	18,5
a régióban	7,4	7,6	8,9	9,6	6,8	9,9	5,4	8,0
más országban	8,1	2,5	33,7	25,0	0,7	9,9	1,8	11,8
más országban	0	0	2,0	1,0	4,1	12,1	3,6	4,8

**V14 táblázat: Hol töltötte gyerekkorát?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
falu	39,8	53,4	58,9	66,4	68,9	55,6	52,2	56,5
város	60,2	46,6	41,1	33,6	31,1	44,4	47,8	43,5

**V16.1 táblázat: Költözés a környékhez
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
„Átlag”(1-3)	2,3	2,6	2,5	2,7	2,5	2,2	2,7	2,5

**V16.2 táblázat: Kötődés ehhez a településhez
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
„Átlag”(1-3)	2,5	2,8	2,6	2,9	2,6	2,3	2,8	2,6

**V16.3 táblázat: Kötődés ehhez a megyéhez
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
„Átlag”(1-3)	2,4	2,6	2,6	2,8	2,4	2,1	2,7	2,5

**V16.4 táblázat: Kötődés ehhez a régióhoz
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
„Átlag”(1-3)	2,3	2,6	2,5	2,9	2,5	2,2	2,7	2,5

**V16.5 táblázat: Kötődés ehhez az országhoz
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
„Átlag”(1-3)	2,8	2,9	2,4	2,9	2,2	2,5	2,5	2,6

**V16.6 táblázat: Kötődés Európához
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
„Átlag”(1-3)	2,8	2,8	2,7	2,9	2,5	2,3	2,6	2,7

**V16.1-16.6 táblázat: Területi kötődések
(„átlagok” 1-3)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
a környékhez	2,3	2,6	2,5	2,7	2,5	2,2	2,7	2,5
a településhez	2,5	2,8	2,6	2,9	2,6	2,3	2,8	2,6
a megyéhez	2,4	2,6	2,6	2,8	2,4	2,1	2,7	2,5
a régióhoz	2,3	2,6	2,5	2,9	2,5	2,2	2,7	2,5
az országhoz	2,8	2,9	2,4	2,9	2,2	2,5	2,5	2,6
Európához	2,8	2,8	2,7	2,9	2,5	2,3	2,6	2,7

V17.1 táblázat: Költözési szándék a településen belül
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Temesi magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Más nemzet	Összes
1 semmiképpen	20,8	39,8	48,4	72,4	39,2	28,6	44,8	41,6
2 nem valószínű	20,8	25,6	24,8	11,9	16,3	10,2	11,9	18,3
3 valószínűleg	20,8	13,5	19,6	14,2	20,3	18,4	13,4	17,7
4 szinte biztosan	37,5	21,1	7,2	1,5	24,2	42,9	29,9	22,4
„Átlag”(1-4)	2,8	2,2	1,9	1,4	2,3	2,8	2,3	2,2

V17.2 táblázat: Költözési szándék a megyében más településre
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Más nemzet	Összes
1 semmiképpen	21,4	42,1	49,3	67,2	32,7	29,6	44,8	40,4
2 nem valószínű	23,8	24,8	30,9	15,7	34,0	8,2	17,9	23,5
3 valószínűleg	38,1	22,6	13,8	14,2	24,8	29,6	22,4	23,9
4 szinte biztosan	16,7	10,5	5,9	3,0	8,5	32,7	14,9	12,2
„Átlag”(1-4)	2,5	2,0	1,8	1,5	2,1	2,7	2,1	2,1

V17.3 táblázat: Költözési szándék más országrészbe
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
1 semmiképpen	25,6	58,6	51,6	61,2	41,8	23,5	46,3	44,2
2 nem valószínű	36,9	25,6	27,5	20,1	30,7	14,3	23,9	26,7
3 valószínűleg	24,4	10,5	13,1	14,9	23,5	29,6	23,9	19,4
4 szinte biztosan	13,1	5,3	7,8	3,7	3,9	32,7	6,0	9,7
„Átlag”	2,3	1,6	1,8	1,6	1,9	2,7	1,9	1,9

V17.4 táblázat: Költözési szándék más európai országba
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet	Összes
1 semmiképpen	58,9	80,5	44,1	50,7	26,1	15,3	25,4	45,6
2 nem valószínű	23,2	15,0	16,4	7,5	28,1	12,2	14,9	17,6
3 valószínűleg	13,1	2,3	17,8	27,6	34,6	37,8	47,8	23,3
4 szinte biztosan	4,8	2,3	21,7	14,2	11,1	34,7	11,9	13,5
„Átlag”	1,6	1,3	2,2	2,1	2,3	2,9	2,5	2,0

**V17.5 táblázat: Költözési szándék más földrészre
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 semmiképpen	78,0	92,5	64,9	53,0	40,1	37,8	38,8	60,6
2 nem valószínű	15,5	6,8	19,2	10,4	23,0	11,2	29,9	15,9
3 valószínűleg	4,8	0,8	7,9	22,4	24,3	22,4	17,9	13,5
4 szinte biztosan	1,8		7,9	14,2	12,5	28,6	13,4	10,0
„Átlag”(1-4)	1,3	1,1	1,6	2,0	2,1	2,4	2,1	1,7

**V21.1 táblázat: A kapcsolattartás nemzetiségű rokkal
(gyakoriság, %-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 ritkábban	11,0	11,5	39,1	18,7	32,3	20,0	11,5	21,1
2 min. havonta	26,5	19,8	24,5	17,2	22,9	26,0	11,5	21,7
3 min. hetente	48,4	49,6	28,5	32,1	30,2	28,0	47,5	38,3
4 naponta	14,2	19,1	7,9	32,1	14,6	26,0	29,5	18,9
„Átlag”(1-4)	2,7	2,8	2,1	2,8	2,3	2,6	3,0	2,6

**V21.2 táblázat: A kapcsolattartás más nemzetiségű baráttal
(gyakoriság, %-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet.	Összes
1 ritkábban	17,8	10,3	23,5	7,2	9,5	9,6	4,8	13,2
2 min. havonta	24,3	16,7	18,8	8,0	21,1	9,6	4,8	13,2
3 min. hetente	36,8	46,0	44,3	48,8	44,2	28,8	47,6	42,7
4 naponta	21,1	27,0	13,4	36,0	25,3	56,2	39,7	28,2
„Átlag”(1-4)	2,6	2,9	2,5	3,1	2,9	3,3	3,2	2,9

**V21.3 táblázat: A kapcsolattartás más nemzetiségű munkatárssal
(gyakoriság, %-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 ritkábban	16,2			1,2	6,3	21,0	8,0	8,1
2 min. havonta	4,3	6,9	1,4	1,2	3,1	6,5	14,0	4,7
3 min. hetente	2,6	1,7	4,3	4,7	17,2	17,7	14,0	7,9
4 naponta	76,9	91,4	94,2	93,0	73,4	54,8	64,0	79,2
„Átlag”(1-4)	3,4	3,8	3,9	3,9	3,6	3,1	3,3	3,6

V21.4 táblázat: A kapcsolattartás más nemzetiségű szomszéddal (gyakoriság, %-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 ritkábban	4,5	1,6	13,8	6,0	20,2	28,2	10,9	10,8
2 min. havonta	3,9	3,2	4,6	3,0	8,1	10,3	15,6	5,8
3 min. hetente	38,7	31,0	16,4	28,6	42,4	15,4	34,4	29,5
4 naponta	52,9	64,3	65,1	62,4	29,3	46,2	39,1	53,9
„Átlag”(1-4)	3,4	3,6	3,3	3,5	2,8	2,8	3,0	3,3

V21.5 táblázat: A kapcsolattartás más nemzetiségű ismerőssel (gyakoriság, %-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 ritkábban	36,4	19,8	35,4	27,9	38,9	35,6	20,6	31,5
2 min. havonta	24,7	40,5	25,2	33,6	26,7	18,4	39,7	29,3
3 min. hetente	29,9	35,9	27,2	20,5	25,2	17,2	25,4	26,6
4 naponta	9,1	3,8	12,2	18,0	9,2	28,7	14,3	12,6
„Átlag”(1-4)	2,1	2,2	2,2	2,3	2,0	2,4	2,3	2,2

V22.1 táblázat: A más nemzetiségű rokonnal való kapcsolattartás (jellege, %-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet.	Összes
1 nincs kapcsolat	1,8	0	3,4	0,8	5,4	8,0	0	2,4
2 köszönő viszony	0	0,9	1,4	0	2,2	0	1,6	0,8
3 alkalmi beszélg.	11,4	4,4	22,3	12,1	20,4	12,0	6,6	13,5
4 köles. látogatás	36,8	39,5	25,7	5,3	40,9	22,0	26,2	27,7
5 köles. segítség	50,0	55,3	47,3	81,8	31,2	58,0	65,6	55,6
„Átlag”(1-5)	4,3	4,5	4,1	4,7	3,9	4,2	4,6	4,3

V22.2 táblázat: A más nemzetiségű baráttal való kapcsolattartás (gyakorisága, %-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet.	Összes
1 nincs kapcsolat	0,8	0,9	2,7	1,6		1,4	0	1,2
2 köszönő viszony	2,4	0,9	0,7	0	2,1	0	1,6	1,1
3 alkalmi beszélg.	27,6	22,4	30,2	16,9	35,4	21,9	14,5	24,9
4 köles. látogatás	24,4	22,4	18,8	22,6	30,2	27,4	30,6	24,9
5 köles. segítség	44,7	53,4	47,7	58,9	32,3	49,3	53,2	48,6
„Átlag”(1-5)	4,1	4,3	4,1	4,4	3,9	4,2	4,4	4,2

V22.3 táblázat: A más nemzetiségű munkatárssal való kapcsolattartás gyakorisága (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet.	Összes
1 nincs kapcsolat	1,0	0	5,6	0	10,9	3,3	0	2,9
2 köszönő viszony	8,9	11,1	2,8	9,2	7,8	18,0	10,0	9,4
3 alkalmi beszélg.	37,6	24,1	23,9	18,4	34,4	32,8	36,0	29,5
4 köles. látogatás	2,0	5,6	4,2	16,1	14,1	21,3	40,0	13,1
5 köles. segítség	50,5	59,3	63,4	56,3	32,8	24,6	14,0	45,1
„Átlag” (1-5)	3,9	4,1	4,2	4,2	3,5	3,5	3,6	3,9

V22.4 táblázat: A más nemzetiségű szomszédal való kapcsolattartás gyakorisága (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet.	Összes
1 nincs kapcsolat	0	0	5,9	1,5	3,1	6,4	3,1	2,7
2 köszönő viszony	18,5	13,6	18,3	5,3	24,7	21,8	9,42	15,8
3 alkalmi beszélg.	18,5	22,9	15,7	22,7	41,2	32,1	40,6	25,4
4 köles. látogatás	19,3	16,1	9,8	22,7	8,2	15,4	17,2	15,6
5 köles. segítség	43,7	47,5	50,3	47,7	22,7	24,4	29,7	40,5
„Átlag” (1-5)	3,9	4,0	3,8	4,1	3,2	3,3	3,6	3,8

V22.5 táblázat: A más nemzetiségű rokonnal való kapcsolattartás gyakorisága (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzet.	Összes
1 nincs kapcsolat	5,3	5,7	6,0	1,6	13,7	8,2	0	6,2
2 köszönő viszony	33,8	30,9	22,8	13,8	39,7	40,0	26,2	29,4
3 alkalmi beszélg.	45,7	54,5	43,0	64,2	36,6	31,8	50,8	46,8
4 köles. látogatás	9,9	6,5	12,8	8,9	5,3	12,9	13,1	9,6
5 köles. segítség	5,3	2,4	15,4	11,4	4,6	7,1	9,8	8,0
„Átlag” (1-5)	2,8	2,7	3,1	3,1	2,5	2,7	3,1	2,8

V24.1 táblázat: Elfogadna-e egy magyart ...
(az 'igen' válaszok %-ban)

	magyaró.-i magyar	magyaró.-i szlovák	bánsági magyar	bánsági román	vajdasági magyar	vajdasági szerb
... honfitársként?		97.7		94.8		80.8
... helyi lakosként?		97.7		89.6		78.8
... munkatársként?		77.4		86.6		78.8
... felettesként?		70.7		78.4		65.7
... szomszédként?		95.5		92.5		79.8
... vendégként?		91.0		88.1		74.7
... barátként?		90.2		91.0		73.7
... családtagként?		86.5		67.2		55.6
... házastársként?		67.7		54.5		43.4
N=		133		134		99

V24.2 táblázat: Elfogadna-e egy románt ...
(az 'igen' válaszok %-ban)

	magyaró.-i magyar	magyaró.-i szlovák	bánsági magyar	bánsági román	vajdasági magyar	vajdasági szerb
... honfitársként?	69.6	83.5	96.7		58.8	76.8
... helyi lakosként?	64.3	69.9	94.1		60.8	70.7
... munkatársként?	50.0	37.6	87.6		54.9	68.7
... felettesként?	20.8	19.5	85.0		39.9	56.6
... szomszédként?	44.0	36.8	96.1		51.0	64.6
... vendégként?	37.5	24.1	90.2		44.4	58.6
... barátként?	36.9	23.3	90.8		41.8	61.6
... családtagként?	16.7	12.8	76.5		32.7	39.4
... házastársként?	9.5	6.8	63.4		16.3	32.3
N =	168	133	153		153	99

V24.3 táblázat: Elfogadna-e egy szerbet ...
(az 'igen' válaszok %-ban)

	magyaró.-i magyar	magyaró.-i szlovák	bánsági magyar	bánsági román	vajdasági magyar	vajdasági szerb
... honfitársként?	61.3	78.9	94.1	88.1	71.2	
... helyi lakosként?	53.6	65.4	92.8	83.6	69.9	
... munkatársként?	43.5	35.3	86.9	82.8	70.6	
... felettesként?	20.2	21.8	79.1	76.9	47.7	
... szomszédként?	39.3	42.1	93.5	85.8	68.0	
... vendégként?	30.4	37.6	89.5	80.6	56.2	
... barátként?	28.6	30.8	87.6	84.3	56.2	
... családtagként?	15.5	12.0	65.4	61.2	41.2	
... házastársként?	7.1	6.8	51.6	44.8	19.6	
N=	168	133	153	134	153	

V24.4 táblázat: Elfogadna-e egy szlovákot ...
(az 'igen' válaszok %-ban)

	magyaró.-i magyar	magyaró.-i szlovák	bánsági magyar	bánsági román	vajdasági magyar	vajdasági szerb
... honfitársként?	77.4		89.5	71.6	53.6	71.7
... helyi lakosként?	78.6		87.6	67.9	57.5	65.7
... munkatársként?	69.6		82.4	67.2	54.9	62.6
... felettesként?	39.3		75.2	65.7	35.3	53.5
... szomszédként?	75.6		87.6	70.9	45.8	61.6
... vendégként?	68.5		82.4	64.9	39.2	56.6
... barátként?	64.3		79.1	65.7	37.9	56.6
... családtagként?	45.8		61.4	47.0	26.8	43.4
... házastársként?	32.7		48.4	38.1	15.7	33.3
	168		153	134	153	99

V24.5 táblázat: Elfogadna-e egy romát ...
(az 'igen' válaszok %-ban)

	magyaro.-i magyar	magyaro.-i szlovák	bánsági magyar	bánsági román	vajdasági magyar	vajdasági szerb
... honfitársként?	45.2	58.6	81.0	77.6	47.1	60.6
... helyi lakosként?	22.6	44.4	76.5	70.1	45.8	51.5
... munkatársként?	16.1	12.0	66.7	55.2	37.3	45.5
... felettesként?	4.2	2.3	55.6	38.1	21.6	28.3
... szomszédként?	8.9	2.3	67.3	55.2	26.8	40.4
... vendégként?	7.1	3.0	43.8	22.4	21.6	33.3
... barátként?	8.3	3.0	41.8	22.4	21.6	34.3
... családtagként?	3.6	0.8	21.6	14.2	15.0	16.2
... házastársként?	0	0	18.3	9.7	8.5	10.1
N=	168	133	153	134	153	99

A cellák jelölései:	
	maximális értékek
	minimális értékek
	a saját nemzet értékelése

A másik nemzetbelit
„MUNKAHELYI FELETTESKÉNT”
elfogadók arányai a választó csoportban
(%)

választott választó	magyart	románt	szerbet	szlovákot	romát
• Mo. magyar	-	20,8	20,2	39,3	4,2
• Mo. szlovák	70,7	19,5	21,8	-	2,3
• Ro. magyar	-	85,0	79,1	75,2	55,6
• Ro. román	78,4	-	76,9	65,7	38,1
• Va. magyar	-	39,9	47,7	35,3	21,6
• Va. szerb	65,7	56,6	-	53,5	28,3
Átlagosan	72,9	45,4	50,1	53,5	24,9

**A „MUNKAHELYI FELETTESKÉNT”
való elfogadás
terén meglévő kölcsönös távolság indexeinek sorrendje**

1.	0,62	szlovák - szerb
2.	0,57	szlovák - román
3.	0,57	Mo. magyar - szerb
4.	0,50	Mo. magyar - román
5.	0,47	Va. Magyar - szlovák
6.	0,45	Mo. magyar - szlovák
7.	0,43	Va. Magyar - szerb
8.	0,41	Va. Magyar - román
9.	0,40	szerb - román
10.	0,28	szerb - Ro. magyar
11.	0,27	szlovák - Ro. magyar
12.	0,18	román - Ro. magyar

- * Az index 0 és 1 közötti értékeket vehet fel:
1 = maximális zártság (mindkét oldalon 0 %-os "elfogadás")
0 = maximális nyitottság (mindkét oldalon 100 %-os elfogadás)
- ** Az index értékeinek praktikus értelmezése:
mindkét oldalon az értékek megfelelő %-os arányban vannak a másikat
el nem fogadók
- *** A nemzetiségi csoportpárok első tagja a „zártabb”

**A másik nemzetbeli
„HÁZASTÁRSKÉNT”
elfogadók arányai a választó csoportban
(%)**

választott/ választó	magyart	románt	szerbet	szlovákot	romát
• Mo. magyar	-	9,5	7,1	32,7	0
• Mo. szlovák	67,7	6,8	6,8	-	0
• Ro. magyar	-	63,4	51,6	48,4	18,3
• Ro. román	54,5	-	44,8	38,1	9,7
• Va. magyar	-	16,3	19,6	15,7	8,5
• Va. szerb	43,4	32,3	-	33,3	10,1
Átlagosan	58,6	26,6	27,8	34,1	8,0

**A „HÁZASTÁRSKÉNT”
való elfogadás
terén meglévő kölcsönös távolság indexeinek sorrendje**

1.	0.80	szlovák - szerb
2.	0.78	szlovák - román
3.	0.75	Mo. magyar - szerb
4.	0.69	Va. Magyar - szerb
5.	0.68	Mo. magyar - román
6.	0.65	Va. Magyar - román
7.	0.61	szerb - román
8.	0.58	Va. Magyar - szlovák
9.	0.53	szerb - Ro. magyar
10.	0.50	Mo. magyar - szlovák
11.	0.42	Ro. Magyar - szlovák
12.	0.41	román - Ro. magyar

- * Az index 0 és 1 közötti értékeket vehet fel:
1 = maximális zártság (mindkét oldalon 0 %-os "elfogadás")
0 = maximális nyitottság (mindkét oldalon 100 %-os elfogadás)
- ** Az index értékeinek praktikus értelmezése:
mindkét oldalon az értéknek megfelelő %-os arányban vannak a másikat
el nem fogadók
- *** A nemzetiségi csoportpárok első tagja a „zártabb”

**A másik nemzetbelit
„NYÍLTKÉNT”
minősítők arányai a minősítő csoportokban
(%)**

minősített/ minősítő	magyart	románt	szerbet	szlovákot	romát
• Mo. magyar	(36.2)	8,7	9,7	31,3	6,3
• Mo. szlovák	37,5	3,4	15,9	(57,8)	5,0
• Ro. magyar	(75,9)	57,6	43,2	55,1	34,0
• Ro. román	67,7	(85,4)	76,3	85,1	15,7
• Va. magyar	(41,1)	32,9	53,8	20,8	35,3
• Va. szerb	2,3	15,1	(55,4)	7,8	28,2
Átlagosan	44,9	37,1	43,2	39,6	21,6

**A „NYÍLTKÉNT”
való minősítés
terén meglévő kölcsönös távolság indexeinek sorrendje**

1.	0,94	szerb - Mo. magyar
2.	0,88	szerb - szlovák
3.	0,77	szerb - Ro. magyar
4.	0,72	szerb - Va. magyar
5.	0,71	Va. Magyar - szlovák
6.	0,66	Mo. magyar - szlovák
7.	0,62	Mo. magyar - román
8.	0,56	szlovák - román
9.	0,54	szerb - román
10.	0,54	szlovák - Ro. magyar
11.	0,50	Va. Magyar - román
12.	0,37	Ro. Magyar - román

- * Az index 0 és 1 közötti értékeket vehet fel:
1 = maximálisan negatív értékelés (mindkét oldalon 0 %-os értékelés)
0 = maximálisan pozitív értékelés (mindkét oldalon 100 %-os értékelés)
- ** Az index értékeinek praktikus értelmezése:
mindkét oldalon az értéknek megfelelő %-os arányban vannak a másikat pozitívan nem értékelők
- *** A nemzetiségi csoportpárok első tagja a „zártabb”

**A „BARÁTSÁGOSKÉNT”
való minősítés
arányai a minősítő csoportban
(%)**

minősített/ minősítő	magyart	románt	szerbet	szlovákot	romát
• Mo. magyar	58,6	10,9	13,4	52,0	6,2
• Mo. szlovák	56,2	12,6	28,1	73,8	6,6
• Ro. magyar	84,0	68,9	50,0	66,0	37,5
• Ro. román	73,8	91,5	86,6	85,1	20,6
• Va. magyar	58,9	13,4	32,8	21,9	25,2
• Va. szerb	12,6	13,0	52,6	14,8	12,8
Átlagosan	58,8	39,6	42,8	53,2	17,6

A „BARÁTSÁGOSKÉNT”

való minősítés

terén meglévő kölcsönös távolság indexeinek sorrendje

1.	0.87	szerb - Mo. magyar
2.	0.79	szerb - szlovák
3.	0.77	szerb - Va. magyar
4.	0.69	szerb - Ro. magyar
5.	0.61	Va. magyar - szlovák
6.	0.58	Mo. magyar - román
7.	0.56	Va. magyar - román
8.	0.51	szlovák - román
9.	0.50	szerb - román
10.	0.45	Mo. magyar - szlovák
11.	0.39	szlovák - Ro. magyar
12.	0.29	Ro. magyar - román

* Az index 0 és 1 közötti értékeket vehet fel:

1 = maximálisan negatív értékelés (mindkét oldalon 0 %-os értékelés)

0 = maximálisan pozitív értékelés (mindkét oldalon 100 %-os értékelés)

** Az index értékeinek praktikus értelmezése:

mindkét oldalon az értékeknek megfelelő %-os arányban vannak a másikat pozitívan nem értékelők

*** A nemzetiségi csoportpárok első tagja a „zártabb”

**V25.1 táblázat: A viselkedést mennyire határozza meg a származás?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 semennyire	3.2	4.8	23.4	42.9	14.9	7.4	11.9	16.0
2 kevésbé	29.7	25.4	30.7	33.8	25.5	26.3	20.3	28.1
3 eléggé	45.2	45.2	30.7	22.6	40.4	37.9	49.2	37.9
4 nagyon	21.9	24.6	15.3	0.8	19.1	28.4	18.6	18.0
„Átlag” (1-4)	2.9	2.9	2.4	1.8	2.6	2.9	2.7	2.6

**V25.2 táblázat: A viselkedést mennyire határozza meg a kultúra?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 semennyire	0,6	0,8	7,6	3,0	1,4		1,7	2,3
2 kevéssé	24,7	23,8	20,1	22,6	9,0	7,3	10,0	17,9
3 eléggé	36,4	35,7	41,7	46,6	29,9	44,8	38,3	38,7
4 nagyon	38,3	39,7	30,6	27,8	59,7	47,9	50,0	41,1
„Átlag” (1-4)	3,1	3,1	3,0	3,0	3,5	3,4	3,4	3,2

**V25.3 táblázat: A viselkedést mennyire határozza meg az anyanyelv?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 semennyire	26,0	11,9	24,0	48,1	28,0	9,5	13,1	24,6
2 kevéssé	47,4	56,3	34,9	39,8	37,8	62,1	54,1	45,9
3 eléggé	13,6	16,7	28,8	9,8	18,2	12,6	24,6	17,5
4 nagyon	13,0	15,1	12,3	2,3	16,1	15,8	8,2	12,0
„Átlag” (1-4)	2,1	2,3	2,3	1,7	2,2	2,3	2,3	2,2

**V25.4 táblázat: A viselkedést mennyire határozza meg a nemzetiség?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 semennyire	14,7	9,4	32,9	46,6	21,0	9,5	11,7	22,1
2 kevéssé	40,4	46,9	28,6	43,6	41,3	56,8	41,7	42,0
3 eléggé	28,8	23,4	27,1	9,8	21,7	18,9	36,7	23,0
4 nagyon	16,0	20,3	11,4		16,1	14,7	10,0	12,9
„Átlag” (1-4)	2,5	2,5	2,2	1,6	2,3	2,4	2,5	2,3

**V25.5 táblázat: A viselkedést mennyire határozza meg a lakóhely?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 semennyire	14,7	21,0	34,9	72,2	25,9	14,7	14,8	29,8
2 kevéssé	34,6	46,8	33,6	21,8	44,1	55,8	42,6	38,7
3 eléggé	35,3	21,0	26,0	4,5	24,5	16,8	26,2	22,4
4 nagyon	15,4	11,3	5,5	1,5	5,6	12,6	16,4	9,1
„Átlag” (1-4)	2,5	2,2	2,0	1,4	2,1	2,3	2,4	2,1

**V25.6 táblázat: A viselkedést mennyire határozza meg a szülőföld?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 semennyire	17,5	23,2	32,4	52,6	34,3	22,1	28,3	30,4
2 kevéssé	44,2	44,8	36,0	36,1	37,1	52,6	36,7	40,9
3 eléggé	21,4	23,2	24,5	9,8	23,1	16,8	33,3	21,0
4 nagyon	16,9	8,8	7,2	1,5	5,6	8,4	1,7	7,8
„Átlag” (1-4)	2,4	2,2	2,1	1,6	2,0	2,1	2,1	2,1

**V26.1 táblázat: Igaz-e, hogy a magyarok ...
(az 'igaz' válaszok %-ban)**

	magyaró.-i magyar	magyaró.-i szlovák	bánsági magyar	bánsági román	vajdasági magyar	vajdasági szerb
... fegyelmезettek?	37,0	43,0	66,9	85,4	56,5	40,7
... szorgalmasak?	49,7	55,4	84,5	84,6	74,6	39,5
... becsületesek?	27,2	33,1	71,3	76,9	47,2	21,8
... összetartóak?	25,3	33,8	57,7	90,0	15,4	25,9
... kulturáltak?	47,3	47,3	75,7	83,8	73,8	32,6
... nyíltak?	36,2	37,5	75,9	67,7	41,1	2,3
... barátságosak?	58,6	56,2	84,0	73,8	58,9	12,6
N=	152	130	144	130	124	87

**V26.2 táblázat: Igaz-e, hogy a románok ...
(az 'igaz' válaszok %-ban)**

	magyaró.-i magyar	magyaró.-i szlovák	bánsági magyar	bánsági román	vajdasági magyar	vajdasági szerb
... fegyelmезettek?	2,9	8,3	34,1	90,8	8,4	1,8
... szorgalmasak?	8,6	11,7	38,2	81,5	10,8	7,4
... becsületesek?	2,9	2,6	41,4	82,2	8,4	1,8
... összetartóak?	55,2	51,6	57,5	76,9	33,7	17,0
... kulturáltak?	1,4	10,7	41,9	83,7	10,8	5,6
... nyíltak?	8,7	3,4	57,6	85,4	32,9	15,1
... barátságosak?	10,9	12,6	68,9	91,5	13,4	13,0
N=	137	119	135	130	82	54

V26.3 táblázat: Igaz-e, hogy a szerbek ...
(az 'igaz' válaszok %-ban)

	magyaró.-i magyar	magyaró.-i szlovák	bánsági magyar	bánsági román	vajdasági magyar	vajdasági szerb
...fegyelmeztettek?	22,7	35,1	42,9	76,3	7,0	22,7
... szorgalmasak?	15,3	27,0	66,7	81,4	9,5	38,7
... becsületesek?	7,2	15,0	59,2	78,4	13,7	26,3
... összetartóak?	69,3	61,0	76,1	82,7	64,1	33,3
... kulturáltak?	11,4	21,1	48,9	76,5	10,3	24,0
... nyíltak?	9,7	15,9	43,2	76,3	53,8	55,1
... barátságosak?	13,4	28,1	50,0	86,6	32,8	32,6
N=	112	114	100	97	116	76

V26.4 táblázat: Igaz-e, hogy a szlovákok ...
(az 'igaz' válaszok %-ban)

	magyaró.-i magyar	magyaró.-i szlovák	bánsági magyar	bánsági román	vajdasági magyar	vajdasági szerb
...fegyelmeztettek?	40,9	71,1	44,8	83,0	23,3	18,9
... szorgalmasak?	58,0	82,8	54,5	78,7	27,8	25,0
... becsületesek?	38,9	66,4	60,7	76,6	24,7	15,1
... összetartóak?	64,2	61,1	72,3	80,9	31,5	25,5
... kulturáltak?	33,1	70,3	52,2	74,5	31,1	26,9
... nyíltak?	31,3	57,8	55,1	85,1	20,8	7,8
... barátságosak?	53,0	73,8	66,0	85,1	21,9	14,8
N=	151	126	47	47	103	54

V26.5 táblázat: Igaz-e, hogy a romák ...
(az 'igaz' válaszok %-ban)

	magyaró.-i magyar	magyaró.-i szlovák	bánsági magyar	bánsági román	vajdasági magyar	vajdasági szerb
...fegyelmeztettek?	0	0,8	6,1	17,6	3,9	3,8
... szorgalmasak?	0	0	7,6	16,7	3,0	7,7
... becsületesek?	1,4	0,8	5,0	14,8	3,9	5,1
... összetartóak?	82,9	75,2	82,1	45,9	60,2	30,8
... kulturáltak?	0	0	1,8	15,7	3,9	3,9
... nyíltak?	6,3	5,0	34,0	15,7	35,3	28,2
... barátságosak?	6,2	6,6	37,5	20,6	25,2	12,8
N=	146	121	104	107	103	78

A cellák jelölései:

	maximális értékek
	minimális értékek
	a saját nemzet értékelése

**V27 táblázat: Túl sok itt az idegen?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	12,4	22,8	21,1	38,0	28,2	40,2	30,8	26,4
2 inkább nem	14,3	41,5	27,3	41,9	28,2	30,9	41,5	30,8
3 inkább igen	54,7	22,8	30,5	8,5	27,5	8,2	18,5	26,6
4 igen	18,6	13,0	21,1	11,6	16,2	20,6	9,2	16,2
„Átlag” (1-4)	2,8	2,3	2,5	1,9	2,3	2,1	2,1	2,3

**V28 táblázat: Az államnak segítenie kell-e a kisebbségeket
kultúrájuk megőrzésében?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	4,3	1,6	0,7	3,0		15,5	3,1	3,5
2 részben	34,8	14,8	1,3	20,3	1,4	45,4	21,9	18,6
3 igen	60,9	83,6	98,0	76,7	98,6	39,2	75,0	77,8
„Átlag” (1-3)	2,6	2,8	3,0	2,7	3,0	2,2	2,7	2,7

**V29.1 táblázat: Egyetért-e vele, hogy a kisebbségek
anyanyelven tanuljanak az általános és a középiskolában?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	13,8	3,1	2,7	15,7	0,7	12,9	8,1	7,9
2 igen	86,2	96,9	97,3	84,3	99,3	87,1	91,9	92,1
„Átlag” (1-2)	1,9	2,0	2,0	1,8	2,0	1,9	1,9	1,9

V29.2 táblázat: Egyetért-e vele, hogy a kisebbségek anyanyelven tanuljanak az egyetemen?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	53,5	39,0	5,4	18,7	4,9	52,2	24,2	27,3
2 igen	46,5	61,0	94,6	81,3	95,1	47,8	75,8	72,7
„Átlag” (1-2)	1,5	1,6	1,9	1,8	2,0	1,5	1,8	1,7

V29.3 táblázat: Egyetért-e vele, hogy a kisebbségeknek külön iskoláik és egyetemük legyen?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	62,5	51,7	7,5	54,5	29,5	70,0	43,5	43,9
2 igen	37,5	48,3	92,5	45,5	70,5	30,0	56,5	56,1
„Átlag” (1-2)	1,4	1,5	1,9	1,5	1,7	1,3	1,6	1,6

V29.4 táblázat: Egyetért-e vele, hogy a kisebbségeknek anyanyelv használati joguk legyen a közintézményekben?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	66,9	58,4	5,4	38,1	1,4	45,7	21,3	33,4
2 igen	33,1	41,6	94,6	61,9	98,6	54,3	78,7	66,6
„Átlag” (1-2)	1,3	1,4	1,9	1,6	2,0	1,5	1,8	1,7

V29.5 táblázat: Egyetért-e vele, hogy a kisebbségeknek anyanyelvi tv és rádióadásai legyenek?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	7,5			6,0		16,1	1,6	4,1
2 igen	92,5	100,0	100,0	94,0	100,0	83,9	98,4	95,9
„Átlag” (1-2)	1,9	2,0	2,0	1,9	2,0	1,8	2,0	2,0

V29.6 táblázat: Egyetért-e vele, hogy a kisebbségeknek anyanyelvi írott sajtójuk legyen? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	8,1			4,5		11,8	1,6	3,5
2 igen	91,9	100,0	100,0	95,5	100,0	88,2	98,4	96,5
„Átlag” (1-2)	1,9	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	2,0	2,0

V30.1 táblázat: Mennyire jellemző Önre, hogy "nehéz élethelyzetekben általában magamat okolom és hibáztatom"? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem jellemző	26,4	32,8	32,2	8,2	31,8	50,5	34,8	29,8
2 se igen, se nem	42,8	35,2	32,9	43,3	45,0	28,3	40,9	38,7
3 igen, jellemző	30,8	32,0	34,9	48,5	23,2	21,2	24,2	31,5
„Átlag” (1-3)	2,0	2,0	2,0	2,4	1,9	1,7	1,9	2,0

V30.2 táblázat: Mennyire jellemző Önre, hogy "az embereket általában aljassnak és önzőnek tartom, akik ki akarják használni a másikat"? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem jellemző	48,8	54,7	20,7	6,0	40,1	48,5	39,4	36,2
2 se igen, se nem	36,9	26,6	16,0	29,1	32,2	33,3	36,4	29,5
3 igen, jellemző	14,4	18,8	63,3	64,9	27,6	18,2	24,2	34,3
„Átlag” (1-3)	1,7	1,6	2,4	2,6	1,9	1,7	1,8	2,0

V30.3 táblázat: Mennyire jellemző Önre, hogy "szerintem minden rosszban van valami jó is, csak rá kell jönni, mi az"? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem jellemző	16,5	12,6	10,6	1,5	12,6	32,7	16,7	13,8
2 se igen, se nem	39,2	44,1	17,7	24,6	35,1	32,7	39,4	32,8
3 igen, jellemző	44,3	43,3	71,6	73,9	52,3	34,7	43,9	53,4
„Átlag” (1-3)	2,3	2,3	2,6	2,7	2,4	2,0	2,3	2,4

**30.4 táblázat: Mennyire jellemző Önre, hogy
"ha megbántanak, szabadjára engedem érzéseimet, haragomat?"
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem jellemző	50,3	45,3	38,2	13,4	34,9	39,8	37,9	37,3
2 se igen, se nem	29,2	34,4	22,4	48,5	32,2	25,5	33,3	32,1
3 igen, jellemző	20,5	20,3	39,5	38,1	32,9	34,7	28,8	30,6
„Átlag” (1-3)	1,7	1,8	2,0	2,2	2,0	1,9	1,9	1,9

**V30.5 táblázat: Mennyire jellemző Önre, hogy
"ha valami nem is a kedvem szerint történik, mégis próbálom
derűsen felfogni a dolgot?"
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem jellemző	21,9	11,9	13,1	7,5	27,6	39,8	24,2	19,9
2 se igen, se nem	43,6	48,4	25,5	43,3	39,5	30,6	45,5	39,6
3 igen, jellemző	31,9	39,7	61,4	49,3	32,9	29,6	30,3	40,5
„Átlag” (1-3)	2,1	2,3	2,5	2,4	2,1	1,9	2,1	2,2

**V30.6 táblázat: Mennyire jellemző Önre, hogy
"nem akarom, hogy mások megtudják, sokszor milyen nehéz
helyzetben vagyok?"
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem jellemző	17,5	15,0	22,9	4,5	13,2	16,3	9,1	14,6
2 se igen, se nem	29,4	41,7	19,6	39,6	33,6	24,5	34,8	31,6
3 igen, jellemző	53,1	43,3	57,5	56,0	53,3	59,2	56,1	53,8
„Átlag” (1-3)	2,4	2,3	2,3	2,5	2,4	2,4	2,5	2,4

**30.7 táblázat: Mennyire jellemző Önre, hogy
"ha gondjaim támadnak, evéssel, ivással, gyógyszerekkel nyugtatom
magam?"
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem jellemző	75,0	73,2	71,5	46,3	74,3	76,5	69,7	69,5
2 se igen, se nem	15,6	17,3	6,0	26,9	14,5	8,2	15,2	14,9
3 igen, jellemző	9,4	9,4	22,5	26,9	11,2	15,3	15,2	15,7
„Átlag” (1-3)	1,3	1,4	1,5	1,8	1,4	1,4	1,5	1,5

**V31.1 táblázat: Értékek fontossága: családi élet
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
Átlag	9,7	9,7	9,5	9,6	9,6	9,5	9,4	9,6

**V31.2 táblázat: Értékek fontossága: szeretet
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
Átlag	9,6	9,8	9,6	9,3	9,5	9,2	9,1	9,5

**V31.3 táblázat: Értékek fontossága: egészség
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
Átlag	9,8	9,8	9,8	9,8	9,7	9,9	9,7	9,8

**V31.4 táblázat: Értékek fontossága: anyagi jólét
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
Átlag	8,8	8,9	8,9	8,9	8,2	8,5	9,0	8,7

**V31.5 táblázat: Értékek fontossága: önmegvalósítás
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
Átlag	8,5	8,0	8,9	8,9	8,2	8,5	9,0	8,5

**V31.6 táblázat: Értékek fontossága: munka
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
Átlag	8,4	8,4	9,2	9,1	8,0	8,6	8,6	8,6

**V31.7 táblázat: Értékek fontossága: tudás, szakértelem
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
Átlag	8,6	8,5	9,1	8,8	8,1	8,5	8,7	8,6

**V31.8 táblázat: Értékek fontossága: szabadság
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
Átlag	8,9	8,5	9,5	9,7	8,8	9,2	9,6	9,1

**V31.9 táblázat: Értékek fontossága: közbiztonság
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
Átlag	9,4	9,3	9,3	9,5	8,6	8,9	9,4	9,2

**V31.10 táblázat: Értékek fontossága: egyenlőség
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
Átlag	8,3	8,0	9,4	9,5	8,5	8,2	9,1	8,7

**V32.1 táblázat: A legfontosabb érték
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdasági magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 családi élet	25,9	34,4	41,2	36,8	34,0	23,2	11,9	31,4
2 szeretet	9,0	16,8	11,1	11,3	15,0	12,1	6,0	12,0
3 egészség	53,0	40,5	39,9	31,6	34,0	56,6	55,2	43,1
4 anyagi jólét	6,6	6,9	2,0		5,2	5,1	9,0	4,7
5 önmegvalósítás	0,6	0,8	0,7		0,7		1,5	0,6
6 munka	0,6		0,7	9,0	0,7		3,0	1,9
7 tudás, szakértelem					1,3			0,2
8 szabadság	0,6		3,3	8,3	4,6	3,0	10,4	3,8
9 közbiztonság	1,2	0,8	0,7	1,5	2,6		1,5	1,2
10 egyenlőség	2,4		0,7	1,5	2,0		1,5	1,2

**V32.2 táblázat: A második legfontosabb érték
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 családi élet	32,7	24,4	17,6	22,6	17,0	19,2	19,4	22,3
2 szeretet	21,8	30,5	32,7	14,3	34,0	21,2	11,9	25,1
3 egészség	21,8	26,7	26,1	24,1	18,3	24,2	20,9	32,3
4 anyagi jólét	11,5	6,1	4,6	3,8	8,5	23,2	19,4	9,8
5 önmegvalósítás	1,2	2,3	2,6	2,3	2,0	1,0	4,5	2,1
6 munka	4,2	6,1	6,5	11,3	3,3	1,0		5,1
7 tudás, szakértelem	1,2		2,0	1,5	2,6	2,0	1,5	1,6
8 szabadság	1,8	1,5	4,6	14,3	7,8	8,1	14,9	6,8
9 közbiztonság	3,0	2,3	2,6	4,5	4,6		6,0	3,2
10 egyenlőség	0,6		0,7	1,5	2,0		1,5	0,9

**V32.3 táblázat: A harmadik legfontosabb érték
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 családi élet	17,6	16,8	13,1	11,3	16,3	25,3	25,4	17,0
2 szeretet	15,8	16,0	9,2	3,8	10,5	9,1	9,0	10,8
3 egészség	11,5	14,5	19,6	18,0	24,8	15,2	6,0	16,5
4 anyagi jólét	16,4	13,7	11,8	4,5	15,0	24,2	19,4	14,3
5 önmegvalósítás	3,6	2,3	2,6	3,0	3,3	1,0	1,5	2,7
6 munka	6,1	6,1	16,3	15,8	3,3	3,0	9,0	8,7
7 tudás, szakértelem	3,0	5,3	3,9	2,3	2,6	3,0		3,1
8 szabadság	7,9	3,8	15,7	18,0	14,4	13,1	19,4	12,7
9 közbiztonság	15,2	19,8	2,6	11,3	6,5	3,0	7,5	9,8
10 egyenlőség	3,0	1,5	5,2	12,0	3,3	3,0	3,0	4,6

**V33.1 táblázat: Egyetért-e vele:
a gyerekek által megtanulandó legfontosabb erény
az engedelmesség és a tekintélytiszteltet
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	29,3	33,9	8,6	3,7	34,9	38,1	43,3	25,5
2 se igen, se nem	47,0	36,3	8,6	8,2	39,5	20,6	25,4	27,3
3 igen	23,8	29,8	82,9	88,1	25,7	41,2	31,3	47,2
„Átlag” (1-3)	1,9	2,0	2,7	2,8	1,9	2,0	1,9	2,2

**V33.2 táblázat: Egyetért-e vele:
az országnak jogszabályok és politikai programok helyett inkább
határozott és bátor vezetőkre van szüksége,
akik rendet tudnak tartani
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	17,3	19,8	16,1	2,2	34,0	42,9	31,3	22,0
2 se igen, se nem	39,1	44,8	17,9	10,5	31,3	25,5	37,3	28,8
3 igen	43,6	35,3	73,4	79,9	34,7	31,6	31,3	49,2
„Átlag” (1-3)	2,3	2,2	2,6	2,8	2,0	1,9	2,0	2,3

**V33.3 táblázat: Egyetért-e vele:
gyakran a testi fenytés a legcélravezetőbb
gyereknevelési módszer
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	50,0	61,8	73,9	60,9	74,3	81,4	67,2	66,3
2 se igen, se nem	39,0	28,5	7,2	27,8	20,4	14,4	25,4	23,5
3 igen	11,0	9,8	19,0	11,3	5,3	4,1	7,5	10,2
„Átlag” (1-3)	1,6	1,5	1,5	1,5	1,3	1,2	1,4	1,4

**V33.4 táblázat: Egyetért-e vele, hogy
az embereket két csoportra lehet osztani:
erősekre és gyengékre
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	38,0	37,8	32,6	25,0	42,1	37,1	35,8	35,6
2 se igen, se nem	42,4	39,5	20,3	43,9	35,5	28,9	49,3	36,5
3 igen	19,6	22,7	47,1	31,1	22,4	34,0	14,9	27,9
„Átlag” (1-3)	1,8	1,8	2,1	2,1	1,8	2,0	1,8	1,9

V34.1 táblázat: Hogyan alakult etnikai közösségének helyzete 1989 óta az iskolaügy területén (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 romlott	31,4	32,1	11,4	14,2	68,7	44,1	55,7	36,2
2 nem változott	56,2	51,4	30,1	55,8	28,6	49,5	41,0	44,1
3 javult	12,4	16,5	58,5	30,0	2,7	6,5	3,3	19,8
„Átlag” (1-3)	1,8	1,8	2,5	2,2	1,3	1,6	1,5	1,8

V34.2 táblázat: Hogyan alakult etnikai közösségének helyzete 1989 óta az anyanyelvhasználat területén (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 romlott	6,3	6,7	8,8	2,4	63,9	39,8	33,9	22,5
2 nem változott	86,5	77,5	33,3	76,4	35,4	54,8	56,5	59,0
3 javult	7,1	15,8	57,8	21,1	0,7	5,4	9,7	18,5
„Átlag” (1-3)	2,0	2,1	2,5	2,2	1,4	1,7	1,8	2,0

V34.3 táblázat: Hogyan alakult etnikai közösségének helyzete 1989 óta a kulturális élet területén (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 romlott	41,1	29,1	13,1	13,5	59,9	54,8	55,7	36,6
2 nem változott	51,6	46,2	40,0	61,1	30,6	36,6	32,8	43,4
3 javult	7,3	24,8	46,9	25,4	9,5	8,6	11,5	20,1
„Átlag” (1-3)	1,7	2,0	2,3	2,1	1,5	1,5	1,6	1,8

V34.4 táblázat: Hogyan alakult etnikai közösségének helyzete 1989 óta a gazdasági élet területén (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 romlott	81,0	78,6	29,2	54,3	89,7	80,6	72,6	68,5
2 nem változott	15,1	19,7	39,4	34,1	9,6	18,3	19,4	22,6
3 javult	4,0	1,7	31,4	11,6	0,7	1,1	8,1	8,9
„Átlag” (1-3)	1,2	1,2	2,0	1,6	1,1	1,2	1,4	1,4

V34.5 táblázat: Hogyan alakult etnikai közösségének helyzete 1989 óta az emberi szabadságjogok területén (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 romlott	16,5	3,4	4,2		71,2	62,4	50,0	27,5
2 nem változott	63,0	81,0	21,1	42,6	27,4	32,3	35,5	43,1
3 javult	20,5	15,5	74,6	57,4	1,4	5,4	14,5	29,4
„Átlag” (1-3)	2,0	2,1	2,7	2,6	1,3	1,4	1,6	2,0

V35.1 táblázat: Hogyan alakult a régió helyzete 1989 óta az iskolaügy területén (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 romlott	49,3	61,9	13,0	12,2	67,6	50,0	51,6	43,5
2 nem változott	41,9	26,5	26,8	56,1	27,7	46,7	43,5	37,7
3 javult	8,8	11,5	60,2	31,7	4,7	3,3	4,8	18,8
„Átlag” (1-3)	1,6	1,5	2,5	2,2	1,4	1,5	1,5	1,8

V35.2 táblázat: Hogyan alakult a régió helyzete 1989 óta a nemzetiségi viszonyok területén (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 romlott	8,3	13,8	7,5	6,8	70,5	50,0	33,3	25,9
2 nem változott	79,9	80,5	34,0	71,4	29,5	48,9	58,7	57,0
3 javult	11,8	5,7	58,5	21,8		1,1	7,9	17,1
„Átlag” (1-3)	2,0	1,9	2,5	2,2	1,3	1,5	1,7	1,9

V35.3 táblázat: Hogyan alakult a régió helyzete 1989 óta a kulturális élet területén (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 romlott	48,3	52,9	7,9	13,3	60,1	54,4	56,5	40,8
2 nem változott	43,0	33,6	49,2	56,3	33,1	35,6	33,9	41,4
3 javult	8,6	13,4	42,9	30,5	6,8	10,0	9,7	17,8
„Átlag” (1-3)	1,6	1,6	2,3	2,2	1,5	1,6	1,5	1,8

V35.4 táblázat: Hogyan alakult a régió helyzete 1989 óta a gazdasági élet területén (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 romlott	82,7	83,7	25,0	49,2	91,9	84,4	74,2	69,3
2 nem változott	13,5	14,6	37,1	36,4	7,4	13,3	16,1	20,2
3 javult	3,8	1,6	37,9	14,4	0,7	2,2	9,7	10,5
„Átlag” (1-3)	1,2	1,2	2,1	1,7	1,1	1,2	1,4	1,4

V35.5 táblázat: Hogyan alakult a régió helyzete 1989 óta az emberi szabadságjogok területén (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 romlott	18,7	9,2	2,8		70,3	65,6	50,8	28,1
2 nem változott	66,0	79,8	22,8	42,4	27,7	30,0	33,3	43,9
3 javult	15,3	10,9	74,5	57,6	2,0	4,4	15,9	28,0
„Átlag” (1-3)	2,0	2,0	2,7	2,6	1,3	1,4	1,7	2,0

V36.1 táblázat: Mennyire tartja lényeges problémának az inflációt? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem lényeges		1,6	3,4	0,7	0,7	1,0		1,1
2 kevésbé lényeges	12,4	11,3	4,7	3,7	10,0	2,0	9,1	7,8
3 lényeges	87,6	87,1	91,9	95,5	89,3	96,9	90,9	91,0
„Átlag” (1-3)	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	3,0	2,9	2,9

V36.2 táblázat: Mennyire tartja lényeges problémának a munkanélküliséget? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem lényeges		2,4	4,0	0,7	1,4	2,0	3,0	1,8
2 kevésbé lényeges	4,9	9,4	10,7	6,0	3,4	1,0	4,5	6,0
3 lényeges	95,1	88,2	85,3	93,3	95,3	97,0	92,5	92,2
„Átlag” (1-3)	3,0	2,9	2,8	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9

V36.3 táblázat: Mennyire tartja lényeges problémának az életszínvonal csökkenését? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem lényeges			0,7	0,7	1,3	1,0		0,6
2 kevésbé lényeges	4,9	8,6	7,4	7,5	8,0	2,0	6,0	6,5
3 lényeges	95,1	91,4	91,9	91,8	90,7	97,0	94,0	92,9
„Átlag” (1-3)	3,0	2,9	2,9	2,9	2,9	3,0	2,9	2,9

V36.4 táblázat: Mennyire tartja lényeges problémának a nemzetiségi kérdést? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem lényeges	2,5	4,7	5,3	22,4	1,4	4,0		6,1
2 kevésbé lényeges	70,4	39,4	22,7	45,5	15,6	42,4	26,9	38,6
3 lényeges	27,2	55,9	72,0	32,1	83,0	53,5	73,1	55,3
„Átlag” (1-3)	2,2	2,5	2,7	2,1	2,8	2,5	2,7	2,5

V36.5 táblázat: Mennyire tartja lényeges problémának a bűnözést, a korrupciót? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem lényeges	0,6	0,8	3,4	1,5	2,0	3,0	1,5	1,8
2 kevésbé lényeges	9,2	10,3	6,8	2,2	10,0	16,2	6,0	8,6
3 lényeges	90,2	88,9	89,9	96,3	88,0	80,8	92,5	89,6
„Átlag” (1-3)	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,8	2,9	2,9

V36.6 táblázat: Mennyire tartja lényeges problémának (kérdésnek) az emberi szabáságjogok biztosítását? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem lényeges		5,0	1,4	13,4	1,3	6,1	3,0	4,1
2 kevésbé lényeges	43,5	42,0	11,5	30,6	8,0	15,2	6,0	23,8
3 lényeges	56,5	52,9	87,2	56,0	90,7	78,8	91,0	72,1
„Átlag” (1-3)	2,6	2,5	2,9	2,4	2,9	2,7	2,9	2,7

V36.7 táblázat: Mennyire tartja lényeges problémának (kérdésnek) a kisebbségi jogok biztosítását? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem lényeges		4,7	1,3	19,4	1,4	12,5	3,0	5,7
2 kevésbé lényeges	69,4	30,5	16,0	44,8	8,1	49,0	26,9	35,2
3 lényeges	30,6	64,8	82,7	35,8	90,5	38,5	70,1	59,1
„Átlag” (1-3)	2,3	2,6	2,8	2,2	2,9	2,3	2,7	2,5

V36.8 táblázat: Mennyire tartja lényeges problémának (kérdésnek) a társadalmi reformok megvalósítását? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem lényeges	5,7	7,2	4,4	3,0	1,4	5,1	3,0	4,2
2 kevésbé lényeges	47,2	44,1	10,9	40,3	22,3	23,5	13,4	30,2
3 lényeges	47,2	48,6	84,7	56,7	76,4	71,4	83,6	65,6
„Átlag” (1-3)	2,4	2,4	2,8	2,5	2,8	2,7	2,8	2,6

V36.9 táblázat: Mennyire tartja lényeges problémának a társadalmi egyenlőtlenséget? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem lényeges	5,0	7,1	7,2	3,8	1,3	6,1	4,5	4,9
2 kevésbé lényeges	41,6	52,7	17,4	41,4	21,3	27,6	16,4	32,0
3 lényeges	53,4	40,2	75,4	54,9	77,3	66,3	79,1	63,1
„Átlag” (1-3)	2,5	2,3	2,7	2,5	2,8	2,6	2,7	2,6

V36.10 táblázat: Mennyire tartja lényeges problémának az Európától való lemaradást? (%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem lényeges	13,1	13,9	0,7	0,8	2,0	6,1	1,5	5,7
2 kevésbé lényeges	45,6	55,7	11,3	18,8	11,3	7,1	7,5	24,0
3 lényeges	41,3	30,4	87,9	80,5	86,7	86,7	91,0	70,4
„Átlag” (1-3)	2,3	2,2	2,9	2,8	2,8	2,8	2,9	2,6

**V37 táblázat: Foglalkoztatják-e az EK-hoz való csatlakozással kapcsolatos kérdések?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 egyáltalán nem	28,1	37,6	20,5	13,6	12,7	17,5	10,4	20,9
2 többé-kevésbé	53,5	40,0	49,7	53,0	39,3	52,6	38,8	47,2
3 élenken	18,6	22,4	29,8	33,3	48,0	29,9	50,7	31,8
„Átlag” (1-3)	1,9	1,8	2,1	2,2	2,4	2,1	2,4	2,1

**V39 táblázat: Szükségesnek tartja-e a határmenti interregionális együttműködést?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	6,4	2,4		0,7	0,7	2,1	3,0	2,2
2 nem tudom	26,8	22,6	4,0	8,2	5,3	6,3	3,0	11,7
3 igen	66,9	75,0	96,0	91,0	94,0	91,6	94,0	86,1
„Átlag” (1-3)	2,6	2,7	3,0	2,9	2,9	2,9	2,9	2,8

**V40.1 táblázat: Hogyan ítéli meg a régió jövőbeni kilátásait?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 borulatóan	30,5	33,9	6,9	3,7	30,3	15,3	34,8	21,7
2 is-is	50,0	43,5	25,0	12,7	43,4	60,2	47,0	39,1
3 bizakodóan	19,5	22,6	68,1	83,6	26,3	24,5	18,2	39,2
„Átlag” (1-3)	1,9	1,9	2,6	2,8	2,0	2,1	1,8	2,2

**V40.2 táblázat: Hogyan ítéli meg nemzeti közösségének jövőbeni kilátásait?
(%-ban)**

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 borulatóan	21,3	13,8	6,2	3,0	30,3	11,2	19,7	15,3
2 is-is	58,8	69,1	24,0	16,5	46,1	62,2	65,2	46,7
3 bizakodóan	20,0	17,1	69,9	80,5	23,7	26,5	15,2	38,0
„Átlag” (1-3)	2,0	2,0	2,6	2,8	1,9	2,2	2,0	2,2

V40.3 táblázat: Hogyan ítéli meg az ország jövőbeni kilátásait?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 borulátóan	34,5	41,9	11,0	4,5	40,1	14,3	28,8	25,4
2 is-is	35,2	41,9	26,0	16,4	36,2	56,1	43,9	34,9
3 bizakodóan	30,3	16,1	63,0	79,1	23,7	29,6	27,3	39,7
„Átlag” (1-3)	2,0	1,7	2,5	2,7	1,8	2,2	2,0	2,1

V40.4 táblázat: Hogyan ítéli meg saját jövőbeni kilátásait?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 borulátóan	27,0	25,2	11,5	3,0	17,8	4,1	10,6	15,2
2 is-is	38,7	42,5	20,9	9,8	38,8	49,0	43,9	33,5
3 bizakodóan	34,4	32,3	67,6	87,2	43,4	46,9	45,5	51,3
„Átlag” (1-3)	2,1	2,1	2,6	2,8	2,3	2,4	2,3	2,4

V41.1 táblázat: Számíthat-e az ember családja segítségére a bajban?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	0,6	0,8	5,9	3,0	1,3	3,0	3,0	2,4
2 olykor	22,2	22,7	7,2	10,4	9,2	18,2	16,4	14,9
3 igen	77,2	76,5	86,8	86,6	89,5	78,8	80,6	82,6
„Átlag” (1-3)	2,8	2,8	2,8	2,8	2,9	2,8	2,8	2,8

V41.2 táblázat: Számíthat-e az ember rokonai segítségére a bajban?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	1,2		16,3	4,5	6,5	5,1	6,0	5,7
2 olykor	57,5	50,0	29,4	23,1	54,2	60,6	55,2	46,2
3 igen	41,3	50,0	54,2	72,4	39,2	34,3	38,8	48,1
„Átlag” (1-3)	2,4	2,5	2,4	2,7	2,3	2,3	2,3	2,4

V41.3 táblázat: Számíthat-e az ember baráti segítségére a bajban?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	3,0	2,3	12,4	6,0	4,6			4,6
2 olykor	54,5	38,9	27,5	44,0	52,3	68,7	52,2	47,1
3 igen	42,5	58,8	60,1	50,0	43,1	31,3	47,8	48,2
„Átlag” (1-3)	2,4	2,6	2,5	2,4	2,4	2,3	2,5	2,4

V41.4 táblázat: Számíthat-e az ember ismerősei segítségére a bajban?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	19,2	17,7	21,6	16,4	15,7	17,2	19,4	18,2
2 olykor	71,3	70,0	52,3	64,2	72,5	75,8	73,1	67,7
3 igen	9,6	12,3	26,1	19,4	11,8	7,1	7,5	14,2
„Átlag” (1-3)	1,9	1,9	2,0	2,0	2,0	1,9	1,9	2,0

V41.5 táblázat: Számíthat-e az ember szomszédai segítségére a bajban?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	15,0	15,3	19,0	8,2	15,7	27,3	20,9	16,6
2 olykor	66,5	51,9	32,7	61,9	63,4	58,6	62,7	56,3
3 igen	18,6	32,8	48,4	29,9	20,9	14,1	16,4	27,1
„Átlag” (1-3)	2,0	2,2	2,3	2,2	2,1	1,9	2,0	2,1

V41.6 táblázat: Számíthat-e az ember állami intézmények segítségére a bajban?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	55,9	42,5	54,7	52,6	52,0	55,6	55,4	52,6
2 olykor	41,0	54,2	34,5	42,9	44,7	40,4	44,6	42,9
3 igen	3,1	3,3	10,8	4,5	3,3	4,0		4,5
„Átlag” (1-3)	1,5	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,4	1,5

V41.7 táblázat: Számíthat-e az ember humanitárius szervezetek segítségére a bajban?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	58,7	55,4	37,4	48,9	35,8	55,1	44,8	47,8
2 olykor	36,8	42,0	44,3	45,1	57,0	40,8	47,8	44,9
3 igen	4,5	2,7	18,3	6,0	7,3	4,1	7,5	7,3
„Átlag” (1-3)	1,5	1,5	1,8	1,6	1,7	1,5	1,6	1,6

V41.8 táblázat: Számíthat-e az ember az egyház segítségére a bajban?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	65,4	43,7	33,1	33,8	44,1	70,4	47,8	47,8
2 olykor	28,3	37,0	22,1	43,6	45,4	31,4	40,3	33,9
3 igen	6,3	19,3	44,8	22,6	10,5	8,2	11,9	18,3
„Átlag” (1-3)	1,4	1,8	2,1	1,9	1,7	1,4	1,6	1,7

V41.9 táblázat: Számíthat-e az ember valamely párt segítségére a bajban?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	90,3	89,0	73,6	91,8	73,9	86,9	83,6	84,0
2 olykor	9,0	10,2	17,1	6,0	24,8	8,1	11,9	12,9
3 igen	0,6	0,8	9,3	2,2	1,3	5,1	4,5	3,2
„Átlag” (1-3)	1,1	1,1	1,4	1,1	1,3	1,2	1,2	1,2

V41.10 táblázat: Számíthat-e az ember saját nemzettársai segítségére a bajban?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	29,1	14,4	20,9	42,4	28,9	28,6	17,9	26,7
2 olykor	66,7	67,2	34,0	51,5	63,8	62,2	71,6	58,3
3 igen	4,2	18,4	45,1	6,1	7,2	9,2	10,4	15,0
„Átlag” (1-3)	1,8	2,0	2,2	1,6	1,8	1,8	1,9	1,9

V41.11 táblázat: Számíthat-e az ember honfitársai segítségére a bajban?
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	23,2	19,5	27,5	40,9	31,1	33,7	14,9	27,9
2 olykor	72,6	74,0	34,9	52,3	61,6	58,2	74,6	60,1
3 igen	4,3	6,5	37,6	6,8	7,3	8,2	10,4	12,0
„Átlag” (1-3)	1,8	1,9	2,1	1,7	1,8	1,7	2,0	1,8

V41.12 táblázat: A bajban az ember csak magában bízhat
(%-ban)

	Békési magyar	Békési szlovák	Bánsági magyar	Bánsági román	Vajdas. magyar	Vajdasági szerb	Egyéb nemzetis.	Összes
1 nem	24,0	23,3	37,1	5,3	19,1	1,0	7,5	18,7
2 olykor	43,7	37,2	17,2	30,1	11,8	6,1	10,4	24,3
3 igen	32,3	39,5	45,7	64,7	69,1	92,9	82,1	57,0
„Átlag” (1-3)	2,1	2,2	2,1	2,6	2,5	2,9	2,7	2,4

Modernizáció, etnicitás és társadalmi távolságok avagy közel Európához, távol a szomszédoktól?

Előadás a konferencián

Dr. FELEKY Gabor

Abstract. Modernisation, ethnicity and social distances. The sociological research realized in Hungary, Romania and Yugoslavia in winter 1996/97, concerning the local identity and regionalism, shows out that among of the majority communities the Romanians from Timiș are open and optimistic, the Serbians from Voivodina are closed and pessimistic and the Hungarians from Békés take a central position, closer to the Serbians. The fresco of the minority communities differs from this picture: the Hungarians from Banat are open and optimistic, the Hungarians from Voivodina are pessimistic and relatively closed, the Slovaks from Hungary are closed and rejective. The up-to-date process of modernization confers a new and important significance to the border between ethnics through the fact, that the cultural differences become economically interpretable. In this way modernization gets for the different communities a non-uniform character, showing the growth of differences, which many times provokes tension among groups. The state, being an important component in the up-to-date processes, through different centralizing measures contributes to the appearance and intensification of the resistance of the different minority groups, to organizing themselves.

Rezumat. Modernizare, etnicitate și distanțele sociale. Investigația sociologică realizată în Ungaria, România și Iugoslavia în iarna lui 1996/97 privind identitatea locală și regionalismul, ne arată că dintre comunitățile majoritare românii din Timiș sunt deschiși și optimiști, sârbii din Voivodina închiși și pesimiști, iar maghiarii din Békés ocupă un loc intermediar, mai apropiat de sârbi. Tabloul comunităților minoritare diferă de aceasta: maghiarii din Banat sunt deschiși și relativ optimiști, maghiarii din Voivodina pesimiști și relativ închiși iar slovacii din Ungaria închiși și reticenți. Procesul modernizării conferă granițelor dintre etnii o nouă și importantă semnificație prin faptul că diferențele culturale devin interpretabile și economic. Modernizarea dobândește, astfel, pentru diferitele comunități un caracter neuniform, de creșterea diferențelor, deseori provocând tensiuni intergrupuri. Statul ca factor important în derularea proceselor legate de modernizare, prin

diferitele măsuri centralizatoare concură la apariția și intensificarea rezistenței grupurilor minoritare, la autoorganizarea lor.

I. Metodológiai aggályok és megjegyzések

A feladat - in abstracto

A tudomány - s így a társadalomkutatás - feladata kettős: egyfelől az, hogy segítsen elrendezni, átláthatóvá tenni a világot, másfelől pedig az, hogy fedezze föl, s magyarázza meg a dolgok közötti összefüggéseket. *Rendezés és magyarázat*. Például egy régió etnikumközi viszonyainak, kapcsolatainak álláthatóvá tétele és az „éppígylet” értelmezése. Ezekről a kapcsolatokról most készült egy fénykép, s a mi feladatunk az lenne, hogy afféle „konziliumot” tartunk e „láttelel” felett, azaz elemezzük a felvételt. Az elemzés és értékelés előtt azonban szembe kell néznünk legalább három módszertani problémával, közelebbről a megbízhatóság, az érvényesség és az adekváció kérdésével.

Három metodológiai aggály

A felvétel *megbízhatóságával* (mármint hogy az a szakmai szabályok betartásával készült-e, s többé-kevésbé torzítatlanul adja-e vissza a valóságot) kapcsolatos kérdésre lényegében jó lelkiismerettel adhatunk igen választ. Az *érvényességet* illetően azonban mindenkit nagyfokú óvatosságra intenek. Ez a felvétel az alkalmazott mérőeszköz (kérdőív) tartalmánál fogva az interetnikus kapcsolatoknak egy bizonyos területét (tehát nem teljes körét) fogta át, továbbá az alkalmazott mintavételi eljárásból következően nem tekinthető reprezentatív felvételnek. Ami az *adekváció* kérdését illeti: ha el is fogadjuk azt, hogy az interetnikus viszonyok és kapcsolatok kérdőíves módszerrel vizsgálhatók (egészen pontosan: kérdőívvel is vizsgálhatók), a probléma még megmarad. Életünk folyamat jellegű, amit talán egy film tudna leginkább visszaadni. Adekvát megoldás-e film helyett állóképekkel kísérletezni? Fényképfelvétel alapján meg tudjuk-e becsülni a futók sebességét?

Nem szeretném azonban, ha ezek a módszertani felvetések bárkit is elriasztanának attól, hogy elemző-értékelő gondolatait megfogalmazza. Gyakorló társadalomkutatók tudják, hogy ezeket a kérdéseket minden empirikus kutatás kapcsán kötelesek vagyunk feltenni, s legjobb lelkiismeretünk szerint válaszolnunk kell rá. S ha a válaszok során kétségek is felmerülnek, a megoldás nem az, hogy kinyilvánítjuk a világ megismerhetetlenségét, s letesszük a felvevőgépet, hanem az, hogy szisztematikusan törekszünk kutatásaink megbízhatóságának és érvényességének növelésére és a valóság egyre adekvátabb eszközökkel történő feltárására.

Egy metodológiai sajátosság: a csoportszint dominanciája

A kutatás során számos kérdésre kerestünk választ, s ezek a kérdések átfogták az élet csaknem valamennyi szintjét, a személyestől a globálisig:

- a *személyes* lét szintjét (főként a megkérdezettek 1989 utáni társadalmi helyzetén keresztül),
- a *csoport*-lét szintjét (főként az etnikai helyzeten, a nemzetiségi viszonyokon keresztül),
- a *regionális* lét szintjét (főként a régió 1989 utáni helyzetén, a regionális együttműködés kérdésén keresztül) és
- a *globalitás* szintjét (főként az európai integráció kérdésén keresztül).

Az adatfeldolgozás során arra lehetett számítani, hogy az általunk vizsgált viszonylatok szereplői *egyének* és *csoportok* (szociális, etnikai és regionális csoportok) lesznek. Ez a várakozás azonban nem teljesült. A válaszok (melyek tartalmilag tényközlések, értékelések, rangsorolások, következtetések stb. voltak) elemzése nyomán érdekes tendencia rajzolódott ki: a személyes lét hagyományos szociológiai paraméterei (úgy mint nem, életkor, iskolai végzettség, foglalkozási státusz, családi státusz stb.) löbnyire háttérbe szorultak, s főként a csoportszintű változók (nemzetiség, régió, település) bírtak magyarázóerővel. Megkérdezteink válaszait tehát nem személyes jellemzőik, hanem csoportkötődéseik motiválták elsősorban, a személyes lét szintjét a csoportlét szintje felszívta magába. Kutatásunk megerősítette: az etnikumközi kapcsolatokban az egyének elsősorban mint csoporttagok vesznek részt, mégpedig *etnikai és területi* (regionális, települési) *csoportok* tagjaiként. A válaszok egyénektől származnak ugyan, de csoportokról szólnak, s így adnak képet a régió csoportközi viszonyairól.

II. A helyzet, avagy a területi-etnikai csoportok aszimmetrikus elhelyezkedése egy képzeletbeli skálán

A vizsgálódás tárgyául szolgáló területi és etnikai csoportok csaknem minden összehasonlítási relációban határozott különbségeket mutatnak.

I. A regionális többségi csoportok (bánsági románok, békési magyarok, vajdasági szerbek) *egymáshoz viszonyítva* három, többé-kevésbé önálló pozíciót foglalnak el egy képzeletbeli skálán, ám úgy, hogy a skála aszimmetrikus, hiányzik a centrumpozíció. A három régió többségi csoportjait az alábbi sajátosságok jellemzik:

- **Bánság, románok: a nyitottság és a bizakodás régiója**
 - viszonylagos elégedettség az 1989 utáni etnikai helyzet megítélésében
 - optimista jövőkép
 - erős kötődés Európához
 - a határmenti együttműködés erőteljes támogatottsága

- tolerancia minden etnikai csoporttal (romák, kisebbségi magyarok, szerbek, szlovákok) szemben
- **Békés, magyarok: a köztes zóna (a távolságtartás, a szelektív belső béke és a pesszimizmus régiója),** valamint közelebb a vajdasági pólushoz
 - kifejezett szűkkeblűség a kisebbségi jogok (az anyanyelven történő egyetemi tanulmányok, a külön iskolák és egyetemek, a közintézményekben történő anyanyelvhasználat) terén
 - erőteljesen pesszimista jövőkép
 - erős kötődés Európához, ugyanakkor mérsékelt érdeklődés az EK csatlakozás iránt
 - a többi régióhoz képest mérsékelt affinitás a határmenti együttműködést illetően
 - kirckeszítő távolságtartás a romákkal szemben
 - nagyfokú távolságtartás a szerbekkel és a románokkal szemben
- **Vajdaság, szerbek: a zárkózottság, a belső konfliktusok és a pesszimizmus régiója**
 - kifejezett szűkkeblűség a kisebbségi jogok terén
 - nagyfokú elégedetlenség az 1989 utáni helyzet megítélésében
 - erős affinitás a politikai-ideológiai relevanciájú társadalmi problémák (nemzetiségi kérdés, kisebbségi jogok, reformok, társadalmi egyenlőtlenségek) iránt
 - erőteljesen pesszimista jövőkép
 - mérsékelt, erős kötődés Európához, ugyanakkor viszonylag élénk érdeklődés az EK csatlakozás iránt
 - kiemelkedően erős affinitás a határmenti együttműködést illetően
 - egységesen nagyfokú távolságtartás minden etnikai csoporttal (romák, kisebbségi magyarok, románok, szlovákok) szemben

A két pólust tehát a bánási románok nyitottsága és a vajdasági szerbek zártsága jelképezi, a békési magyarok azonban hozzájuk képest nem „középen” helyezkednek el, hanem a vajdasági pólushoz közelebb. Talán éppen ez utóbbi jelenség kínálja magát leginkább a magyarizatkísérletek számára.

2. A **regionális kisebbségi csoportok** úgyszintén aszimmetrikus módon helyezkednek el a társadalmi nyitottság-zártság szimbolikus skáláján. Az egyes csoportokat az alábbi sajátosságok jellemzik:

- **romániai magyarok: a nyitottság zónája**
 - a kisebbségi jogok max. mértékű támogatása

- elégedettség az 1989 utáni helyzet megítélésében
 - erős érzékenység a politikai-ideológiai relevanciájú társadalmi problémák (nemzetiségi kérdés, kisebbségi jogok, reformok, társadalmi egyenlőtlenségek) iránt
 - viszonylag optimista jövőkép
 - erős kötődés Európához, mérsékelt érdeklődés az EK csatlakozás iránt
 - kiemelkedően erős affinitás a határmenti együttműködést illetően
 - csaknem a románokéhoz hasonló (a románok esetében még ezt is meghaladó) nyíltság minden más csoporttal szemben
- **vajdasági magyarok: a távolságtartás zónája**
 - a kisebbségi jogok maximális támogatása
 - nagyfokú elégedetlenség az 1989 utáni etnikai helyzet megítélésében
 - erős érzékenység a politikai-ideológiai relevanciájú társadalmi problémák iránt
 - erőteljesen pesszimista jövőkép
 - átlag alatti kötődés Európához, ugyanakkor átlag feletti érdeklődés az EK csatlakozás iránt
 - maximális affinitás a határmenti együttműködést illetően
 - nagyfokú (rendre átlag feletti) távolságtartás minden más etnikai csoporttal szemben
- **békési szlovákok: a távolságtartás és az elzárkózás zónája**
 - ambivalencia a kisebbségi jogok terén
 - az állami segítség maximális igénylése
 - a külön iskolák és egyetemek mérsékelt támogatása
 - a közintézményekben történő anyanyelvhasználat mérsékelt támogatása
 - erőteljesen pesszimista jövőkép
 - erős kötődés Európához, ugyanakkor csekély érdeklődés az EK csatlakozás iránt
 - átlag alatti affinitás a határmenti együttműködést illetően
 - kirkesztő magatartás a romákkal szemben
 - nagyfokú távolságtartás a szerbekkel és a románokkal szemben

III. A magyarázat nehézségei, értelmezési keretek

Az értelmezés mint kontingencia probléma avagy minden modell relativitása
 Ismerte kutatásunk szükségszerű korlátait, tegyük kísérletet az értelmezési keretek felvázolására. A feladat nem könnyű, mert az interetnikus viszonyok területe egy hihetetlenül összetett jelenséget alkot

Bármely szál mentén bontjuk fel a szövődéket, szétfutnak szálai, s nehéz azt egy kézben összefogni. Az etnikai jelenségek interpretációs kísérletei során a kutató legtöbbször azt tapasztalja, hogy a szóhajóhető modellek csak részleges magyarázóerővel bírnak, s ez megerősíti abban a meggyőződésében, hogy az etnikai kapcsolatoknak nincs tértől és időtől független - főként valamiféle egydimenziós - modellje.

A szervezetszociológiában *kontingenciaelméletnek* nevezik azt a fajta megközelítést, mely a szervezeten belül bekövetkező strukturális erejű változásokat a szervezet környezetének jellemzőiből kiindulva magyarázza. Az etnikumok közti kapcsolatok kérdése par excellence **kontingencia probléma**. Habár e kapcsolatokban rendre felismerhetők bizonyos szabályszerűségek (mintázatok, kristalizációk), ám ezek a *történelmi idő / földrajzi tér / társadalmi tér* koordinátarendszerében nagyfokú *változatosságot* mutatnak, ami az interetnikus viszonyok multifaktoriális jellegét bizonyítja.

Egy lehetséges értelmezési keret

Az empirikus kutatás adatai alapján kirajzolódó kép megértéséhez - a fenti kontingenciák figyelembe vételével - az alábbi magyarázó tényezők fontosságát kívánom kicmelni: (1) alapvető jelentőséggel bírnak a térségben zajló **modernizációs folyamatok**, (2) a régió társadalmi folyamatai nem érthetők meg az **állami szerepvállalás** szerepének figyelmen kívül hagyásával, (3) e kevert etnikumú régió etnikai viszonyainak jelenét erőteljesen befolyásolja a **történelmi múlt**, (4) mindezen tényezők (adataink szerint) összességükben inkább megerősítik az etnikai határokat, fenntartják és növelik az **etnikumközi távolságokat**.

Modernizáció és etnicitás

Két, látszólag egymásnak ellentmondó tény jellemzi a modern etnicitást ill. az etnikumok mozgását: (1) a modern gazdasági és politikai struktúrák elterjedése csökkenti az etnikumok közti különbségeket, másrészt (2) egy megújult társadalmi és politikai jelentőséggel ruházza fel az etnikai határvonalakat. Mi a magyarázata a látszólagos ellentmondásnak?

Mindenekelőtt világosan kell látnunk, hogy az emberek a modern társadalom kiterjedt érintkezési viszonyai következtében sokféle csoporthovatartozással rendelkeznek, ezek között egyaránt találunk alacsony- ill. magasfokú identitást eredményező kötődéseket. A modernizáció során a politikai és gazdasági központok azáltal ássák alá a többnyire érték- vagy érzelmem alapú, magasfokú identitással rendelkező (pl. etnikai) közösségeket, hogy többnyire érdekalapú, alacsonyfokú identitást igénylő csoporthovatartozások (munkavállalói-foglalkozási) szerepét helyezik előtérbe.

A szociológia múlt századi létrejöttében például sokak szerint döntő szerepe volt annak, hogy a társadalomkutatók többsége a modernizációban a társadalmi integrációt veszélyeztető folyamatot látott. A 18-19. század - sokak szemében romboló - modernizációja (pl. politikai forradalmak, industrializáció, urbanizáció, szekularizáció) szétzilálta a tradicionális helyi közösségek magasintenzitású identitásokat hordozó (közösség-típusú csoportkötődéseit, helybe a csoportválasztás lehetőségét megsokszorozva nagyszámú, ám alacsony intenzitású csoportkötődéseket kínál (munkavállaló, munkás vagy irodai dolgozó, városlakó, szervezeti tag, egyesületi tag, szavazó polgár stb.).

Azóta Európának ezen régióján már több (nyugati és keleti centrumokból kiinduló) modernizációs hullám is végigsöpört, továbbcsökkentve az etnikai határok jelentőségét. S amennyiben egy társadalomban az alacsony fokú identitások dominanciája figyelhető meg, nehéz magas fokú identitásra épülő közösségeket szervezni, ill. harcra készen tartani. Az ilyen kísérletek többnyire sikertelennek mutatkoznak. A viszonylagos társadalmi nyugalom légkörében és gazdasági növekedés körülményei közepette a magas fokú identitásra épülő közösségeket szervezni, ill. harcra készen tartani. Az ilyen kísérletek többnyire sikertelennek mutatkoznak. A viszonylagos társadalmi nyugalom légkörében és gazdasági növekedés körülményei közepette a magas fokú etnikai identitások aktivizálódási esélye csekély. Ilyenkor a lokalitás határvonalai elmosódnak, a munkaerő és a tőkepiac egy nagyobb, megváltozott hálózat része lesz. A növekvő összekapcsolódás a társadalmon belül csökkenti a magas fokú etnikai identitáson alapuló etnikai elkülönüléseket és megváltoztatja a versenymentességét az együttműködés javára.

Paradox módon azonban maga a modernizáció az, mely egyúttal megújult jelentéssel és jelentőséggel ruházza fel az etnikai határokat, azáltal, hogy a kulturális különbségeket gazdasági különbségként is értelmezhetővé teszi. A centrumokból a perifériák felé haladó modernizációs hullám egyenlőtlenségeket indukáló hatása teremti meg a nemzeti/etnikai hivatkozású ellenreakció alapjait.

A modernizáció folyamata egyenletlen és megosztó jellegű (város/falu, munkaadó/munkavállaló, régi városlakó/bevándorló), földrajzi és társadalmi mobilitást kényszeríti ki, ellentéteket teremt lecsúszók és felemelkedők, vesztesek és nyertesek között. Aszimmetrikus helyzeteket teremt, s ha a kedvezményezettek (vagy egyszerűen csak a versenytársak) többsége/nyelve/vallása más, ez komoly alapja lehet a nemzeti érzés felébredésének.

Jól példázza ezt a sajátos verseny, mely a régió országai között a nyugati integrációs szervezeteihez (NATO, Európai Unió) való csatlakozás terén kialakult. Ez a sajátos (pl. magyar-szlovák, magyar-román presztizsversen) könnyen credenciózható azt, hogy a kedvezményezettség ill. a csatlakozásból való kimaradás az utóbbiak részéről a nemzeti ideológiára támaszkodva nyer magyarázatot.

IV. Állam, modernizáció, etnicitás

Régiókban azonban nem feledkezhetünk meg az állam társadalomszervező szerepéről sem. Ez itt különösen erős, mintegy alátámasztva A. Gerschenkron tézisét, miszerint az állami szerepvállalás a modern korban (Európában) a London-Moszkva tengely mentén haladva erősödött fokozatosan. És senki előtt sem ismeretlen az állam erőteljes és olykor erőszakos szerepvállalása a keleti centrumból kiáramló modernizációs kísérlet során.

Az állami aktivitás hatása az etnikai közösségekre ugyanakkor kettős. A modernizációt organizáló szerepében az állam hatékonyan segíti elő az etnikai határok jelentőségének csökkentését, ám központosító-beolvasztó törekvéscel kivívja az etnikai alapú közösségek (pontosabban e közösségek elitjének) ellenállását is, közvetve segítve ezzel szerveződésüket. Sőt mi több: aktuális példák is mutatják, hogy az állam - amennyiben érdekei úgy kívánják - adott viszonylatokban hajlamos lehet az "etnikai kártya" kijátszására.

A régió országainak érintettsége a jelenlegi modernizációs folyamatban

Az 1980-as évek végétől Kelet-Közép-Európa országain egy újabb - ma is teljes erővel ható - modernizációs hullám söpör végig. Nyomában megváltoznak a társadalmak szerkezeti és működési sajátosságai, a társadalmi együttélés új játékszabályai alakulnak ki, s gyökeresen átformálódnak a társadalmi intézmények. A modernizációs folyamatok alapvetően három síkon hatnak: a politikai, a gazdasági és a társadalmi alrendszerben.

Magyarország példája is mutatja, hogy leghamarabb a **politikai alrendszer** adja meg magát: a politikai erők tárgyalásos úton egyeztek meg a jövőben követendő elvekről, majd a demokratikus választásokat követően hozzáálltak az új intézményrendszer létrehozásához. A *polgári demokráciák* irányába haladó politikai modernizáció szinte 4-5 év alatt lezajlott, lényegében visszafordíthatatlanná vált.

A **gazdaság szférája** már komolyabb ellenállást tanúsított, itt lényegesen tovább tartott a régi elveknek és struktúráknak újakkal való felváltása (az állami vállalati szféra átalakítása, privatizálás), azaz a gazdasági racionalitás (a rentabilitási logika) előtérbe helyezése, a *piacgazdasági modell* kialakítása. Ez a folyamat még nem fejeződött be.

A modernizáció legnehezebb terepe a **társadalom szférája**, s nemcsak azért, mert az átmenetért hatalmas árat kell fizetni (pl. a biztonságérzet megrendülésével, munkanélküliséggel, az életszínvonal romlásával, az élet egyre nagyobb területét átható piacosodással stb.). A modernizáció ennél is többet vár el tőlünk: azt szeretné, ha úgy változtatnánk meg értékrendünket és beállítottságainkat, hogy azok támogassák az új alapértékek mentén zajló folyamatokat, s közelítsenek a „napnyugati” társadalmi mintákhoz. Ez a

mérkőzés Magyarországon még nincs lefutva, s egészen addig háromesélyes marad, amíg a nyertesek száma meg nem haladja a vesztesekét. Csak zárójelben jegyezném meg, hogy a vizsgálatba bevont *magyarországi régió* (Békés) nem tekinthető a modernizáció nyertesének.

A modernizáció terén való érintettséget véve alapul, a másik két régió két újabb típust képvisel. A *bánsági régió* 1996 végi optimizmusában feltehetően közrejátszott az is, hogy Románia továbblépett egy demokratikusabb politikai berendezkedés felé. Ugyanakkor a jövőt illetően számolnia kell azzal, hogy még lényegében csak a kezdeti lépéseket tette meg a gazdasági megszorítások terén, s a továbbiak során nem zárható ki a társadalom komoly ellenállása.

A *vajdasági régió* „depresszióját” és viszonylagos zártságát talán összefüggésbe hozhatjuk egyfelől a gazdaság polgárháború utáni állapotával, másfelől pedig a régi struktúrák továbbélésével. Ez utóbbit nem is kis mértékben éppen az etnikai identitás mozgósításával (tehát tényleges és szimbolikus határvonalak megerősítésével) tudja elérni a rendszer. A modernizáció beszivároghat ugyan az alrendszer (főként a gazdaság) részébe, katalizáló hatását a politika még képes lefojtani.

Az etnicitás premodern jellegének fennmaradása a régióban

Az etnicitás premodern jellege azt jelenti, hogy az etnikai határok jelentőségének megértésében a jelenben ható objektív folyamatokon kívül más, mégpedig történelmi és kulturális tényezők is kiemelt szerepet játszanak. A mítoszok, történelmi emlékek, a közös kultúra elemei (nyelv, szokások, vallás) módosulnak ugyan az idők során, de kellően erősek tudnak maradni ahhoz, hogy az azonosságtudat ill. a megkülönböztetés alapjául szolgálhassanak. A szimbólumok továbbélése a kívülállókkal szemben "határőr" szerepet tölt be, s ezek a kulturális tartalomban történt változások ellenére is fenntartják a határokat.

V. Az interetnikus kapcsolatok mint zárlatok

Számomra a kapott kép azt sugallja, hogy a térség ma is inkább a **zárlatok világa**, ahol az etnikai határvonalak jelentőségét gyengítő és erősítő periódusok váltják egymást. A határvonalak fennmaradásában nincs semmi meglepő, hiszen az etnikai identitás úgy működik, hogy előbb meg kell húzni a mi-csoport határait ahhoz, hogy meghatározhassuk hovatartozásunkat. Ilyen értelemben a zárlat (az elhatárolódás) jelensége hozzátartozik az interetnikus kapcsolatokhoz. Lévéni egyfajta szükségszerű kelléke az identitásnak.

Az identitás rögzítése szükségeltetik ugyanis ahhoz, hogy a felismert különbözőség alapján másokat egy adott csoport tagjaként kategorizáljunk. Így jön létre a mi-csoport és a mások-csoportja közti különbségtétel, ami alapvető jelentőségű a csoportközi viszonyok megértésében. Ez ugyanis nem egyszerű

különbségtétel: ez egy értékkelő, rangsoroló különbségtétel. Ami bennünket összeköt, az egyúttal elválaszt bennünket másoktól.

Ahogy W. G. Sumner fogalmazta a primitív társadalmakkal kapcsolatban: a mi-csoporton belüli és a mások-csoporttal szembeni érzelmek egymással ellentétesek és egymással összefüggőek, lévén az egyik az együttműködés színtere, a másik pedig ok a háborúskodásra. Békesség, szolidaritás, altruizmus befelé, megvetés, ellenséges érzület, harciasság kifelé, "mindezek együtt növekednek, egyazon szituáció közös termékei" (Sumner 37.). S miután csoport/hovatartozásunk egyúttal önbecsülésünk alapja is, így a csoportközi összehasonlításban szinte természetzerűleg érvényesül az, amit etnocentrizmusnak neveznek.

Az etnikai közösségi cselekvésnek ezt a kettős jellegét emelte ki Max Weber is: befelé összeköt, kifelé elválaszt. *Közös cselekvés* vagy *közös sors egyfelől*, továbbá az egyivásúaknak a szembetűnően *más fajtájúakkal szembeni ellenérzése* másfelől.

A taszítás/vonzás alapja az *elválasztó jellegűnek értékelt különbség*, pl. öröklött jegy, szokás, normák, életmód, mindennapi életvitel (hajviselet, ruházkodás, táplálkozás), nyelv, bármi! Kettős funkciója van: elválaszt a mások-csoportjától, ugyanakkor erősíti a mi-csoportot közösségé (teljesen mindegy, hogy öröklött vagy tradicionális dologról van-e szó).

VI. Az interetnikus kapcsolat mint társadalmi távolság

Az elkülönítés és a rangsoroló értékelés révén az etnikai közösségek saját maguk is hozzájárulnak a társadalmi egyenlőtlenségek fenntartásához, így az etnikai zárlatok egyúttal a társadalmi távolságképzés alapjává is válnak. A csoporthatárok önmagukban természetes jelenségek. A társadalmi konfliktusokhoz az etnikai zárlatok főként azáltal vezetnek, ha egy társadalmi távolságszabályzó stratégia részeként működnek, ha egyúttal társadalmi egyenlőtlenséget jelentenek.

A kutatás során megrajzolható társadalmi távolságok szemrevételezése során az a benyomás alakult ki bennem, hogy a régiókban élő etnikai csoportok számára a földrajzilag távollevő Napnyugat (most éppen az euro-atlanti integráció képében) közelebb van, mint a szomszédságunkban élő etnikumok. Az ellentmondás csak látszólagos: ameddig az értékelendő entitás absztrakt/elvont formában jelenik meg, addig problémamentesnek tűnik az elfogadás. Mielhelyest azonban ez az entitás kézzel foghatóvá válik, s netán még perszonalizálódik is, ez növelheti az értékelés megváltozásának valószínűségét.

Egy példa. Közvéleménykutatási adatok szerint Magyarországon többségi támogatottságot élvez a nyugat-európai unióhoz való csatlakozás szándéka. Ugyanakkor azonban akkor, amikor a csatlakozás következményei már kézzel fogható következményekkel járnak (pl. földtulajdon kérdésében), ez erőteljesen megosztja a közvéleményt.

Factors and Mechanisms of Regionalization in Central-Eastern Europe

Contribution to the Conference

Dr. ALBERT Ferenc - BAKK Miklós - BODÓ Barna

Rezumat. Factori și mecanisme ale regionalizării în Europa Centrală și de Est. Prima parte a prelegerii abordează regionalizarea din punct de vedere teoretic. Conceptul regiune, concept-cheie în arhitectura euro-peană, poate fi considerat, pe de o parte, o categorie istorică, iar de altă parte, ca unitate de bază a sistemului instituțional, obiect al planificării economico-politice. Factorii regionalizării pot aparține de sistemul de condiții al unei dezvoltări organice respectiv de instrumentarul planificării politice. În vederea studiului structurilor globale-locale și a interrelațiilor lor, se pot delimita trei niveluri: al geopoliticului, al nivelului regional intermediar și al localului. În partea a doua se prezintă rezultatele cercetării legat de regionalism și nivelul local. Banatul istoric, aparținând azi, în mare parte, României, dar teritoriul apreciabile țin azi de Iugoslavia respectiv o mică parte Ungariei, poate fi definit și din punct de vedere social. Potrivit eșantionului, așa numiții "localnici" - cei născuți în localitate sau pe teritoriul județului - sunt majoritari în Ungaria respectiv în cadrul maghiarilor din Iugoslavia. În privința atașamentului față de cadrul social, atașamentul față de localitate și de regiune prezintă similitudini și diferă de cel față de țară. Valorile găsite, în comparație cu datele "statorniciei" - disponibilității de a se muta - relevă că în cazul comunităților majoritare sunt mai mari valorile atașamentului, în cazul minorităților cele ale statorniciei. În cazul comunităților majoritare găsim, dincolo de marile valori ale atașamentului, valori mari și în privința disponibilității de a părăsi țara. Diferența de 30 procente între acestea două s-ar putea explica prin faptul că atașamentul se referă la valori simbolice, disponibilitatea de plecare la situația economico-socială.

Összefoglaló. A regionalizáció tényezői és mechanizmusai Közép-kelet Európában. Az előadás első része elméleti szinten foglalkozik a regionalizációval. A régió fogalma az európai architektúra egyik kulcsfogalma, értelmezhető történelmi kategóriaként illetve a nemzetközi politikai intézményrendszer alapegységeként a gazdasági és politikai tervezés

tárgyaként. A regionalizáció tényezői két kategóriába sorolhatóak: az elsőbe az organikus fejlődés történeti feltételrendszere, a másodikba a politikai tervezés eszköztára tartozik. A globális-lokális hatásmechanizmusok vizsgálatára három szint különíthető el: a geopolitikai, a regionális középszint és a lokalitás. A második rész a kutatás lokalitással és regionalizmussal kapcsolatos eredményeit mutatja be. A történelmi Bánság, amelynek nagyobb része ma Romániához tartozik, de egy jelentős terület Jugoszlávia és egy kisebb Magyarország része, társadalmilag is világosan meghatározható. A minta szerinti ún. helyiek - helyben illetve a mai megye területén születettek - többségben vannak Magyarországon illetve a jugoszláviai magyarság körében, kisebbségben vannak a jugoszláviai szerbek és a romániai minta vonatkozásában. Ami a helyhez való ragaszkodást illeti, a településhez és a régióhoz való ragaszkodás hasonlóságot mutat, és jelentős különbség az országhoz való ragaszkodástól. A kapott értékeket a költözési szándékkal összevetve kiderül, hogy a nemzeti többség esetében a kötődés értékei nagyobbak, a kisebbségek esetében a helyhez való ragaszkodásé. A többségek esetében az országhoz való ragaszkodás magas értékei mellett viszonylag erős az országból való elköltözés szándéka is. A mért értékek közötti 30 százalékos különbség azzal magyarázható, hogy az országhoz való ragaszkodás a szimbolikus értékekhez, a költözési szándék pedig a gazdasági-társadalmi helyzet vonatkozásában megnyilvánuló ítéletekhez kapcsolódik.

In the first part of contribution we wish to approach the issue of regionalization. The concept of region is one of the key-concepts of the new European architecture. It is, on the one hand, interpretable as an historical category; on the other hand - as a basing unit of the international political-institutional system (say, the European Union) - it may also stand for a topic of study in the economic and political planning. Thus, right at the outset, we may assert that the factors of regionalization can be classed into two categories, as follows: 1. them factors that are to be investigated as the historical condition of an organic evolution, and 2. the ones that primarily fit to the tools of political planning, i.e. factors which may be defined as belonging with the instruments of planning from within the science of administration, of economics, or of any sociotechnical planning at large.

Simultaneously, the process of regionalization can to a certain degree be decomposed into "levels", as a function of that, within the system of global-local relationships, where do the particular mechanisms of action appear and where they can be described by means of the elected scientific tools. We would like to say right now, that the global-local duality is not so much meant as the two levels of the mechanisms of action, but rather as the elected possibility for the involved processes description. Nonetheless, we put forward the methodological distinction of three levels, as follows:

- the geopolitical levels;

- the regional middle-level; and
- the level of locality (local societies).

In viewing regionalization as organic (historical) process, both political science and the level. Here we should mention three theoretical results (two theories and a discipline).

1. According to Samuel Huntington's theory of the clash of civilizations, the world is divided into great regions of civilization, which are fundamentally defined by religion-based cultures. In Huntington's opinion, from among the world's regional conflicts the longest-enduring and the sharpest are just those behind which there actually is a matter of clash between civilizations. Therefore, this theory offers a starting point for the interpretation of regions as cultural entities and its pivotal point consist in highlighting the role of the cultural code and of communication.

2. Immanuel Wallerstein's theory of center-periphery takes for its point of departure the interpretation of great economic regions as "world-markets". The center of these great historical-economic units consists in that interior region which sets the terms for the direction and tempo of development, while the peripheries stand for mediating regions that - on the hand - function as markets subordinated to the center's evolution, and - on the other hand - they, as mediators, provide for the expansion gradients of the "worldmarkets" It is the considerable advantage of the theory of center-periphery structured "markets" that it does excellently suit for the description of the regional processes of modernization, and, thus, it is operationally implementable for several research directions.

3. The science of geopolitics has started early this century and its most influential works emerged in the twenties.¹ Even though, due to the ideological implications ensuing the happenings of world war two, it seemed staying for a while as compromised, today it took impetus anew, especially due to the increased importance of interdisciplinary studies.² Geopolitics also studies the great regions as organic units, investigating in an interdisciplinary manner all the concerned determinants - economic, political and social. Its sound result consists in that political constraints and elective opportunities are discussed in relation to cultural, economic, and geographic determinants, overriding thus narrow perspective of political geography. As a matter of fact, by this it links up the unearthing of the organic factors with the investigation of those degrees of freedom which do also set the boundaries for political voluntarism.

One may ascertain that today are emerging in Europe two regionalisms: one of macroregionalism, whose elements are supplied countries (the European Union in the West, the Community of the independent States in the East), and

¹ Karl Haushofer - Josef Marz: *Zur Geopolitik der Selbst-Bestimmung*, Munchen-Leipzig, 1923.; Karl Haushofer(ed.): *Bausteine zur Geopolitik*, Berlin, 1928.

² See the activity of Lacoste, Korinman and the French review *Herodote*.

one of microregionalism, that seems to establish an evolutionary trend towards a "European Cantonal System", either within countries or by transgressing state-boundaries³. Macroregionalism is primarily concerned with the global-geopolitical level's (political) planning implications, while microregionalism is methodologically aimed at the regional mid-level. However, these two regionalism-categories do not denominate that much two type of development, but rather they designate the extreme points of a scale of competing space-categories or region-concepts.

The region of our interest, Banat, will first be approached from the viewpoint of regional middle-level, but right now, there should also be made mention of two global geopolitical aspect, as follows: 1. Banat is bordering on two European cultural influences - those of Western and Eastern Christianity's; 2. For about 50 years (beginning by last century's seventies and up to the period of World War One) Banat was belonging in the rapidly evolving periphery of European modernization.

The reason for methodologically delimiting the investigation of microregionalism and of the regional mid-level, consist first of all in that the conflicts of organic development and political planning are the sharpest right herein. In part, this conflict is a consequence of political modernization: it surfaced potentially everywhere as a difference between the state owning all the means to centralization and the citizens' local communities. At the beginning, the citizens' coming forward with sort of "bound to the soil" claims up against the just modernizing political state appeared as an anti-modernization and traditionalist action. But the tradition-based organizations only could assume a mobilizing force if they had acquired some "ideological footing". This, in turn, could become possible only if they had an echo among the inhabitants large spectrum by way of the regional languages or cultures (religions). Thus, there had emerged the regional movements, which - occasionally - made use of such tools of political modernism as the parties; that is, they had organized themselves into regional parties. We had witnessed such processes all across Europe: there was rebellion against the modern political (technocratic and bureaucratic) state among the Swedes, Basques, Catalans, Sardes, or the Irish, and always, their rebellion had been motivated by the endangered status of their local language, culture or religion.

The truly successful institutionalization of Europe got started in Europe when the regions had ceased being mere strongholds of some dialectal-ethnically traditionalism and out of their resources they succeeded in stepping on a modernization orbit of their own, harmonizable with their cultures and traditions (for example Northern Italy's or Catalonia's stories of success). This development was possible due to the following conditions:

³ Szira Tamás: *Kis magyar geopolitika*. In: *Valóság* 1992/4.

1. The decentralization of the power, the strengthening of the institutions of a participative democracy, this meant, in part, the build-up of the local power and local autonomy, ensuing thereby the emergence of local political professional élite which have become legalized by the modernization plans taking account of local traditions. Amidst the regions developing thus, there emerged several new activities that did require much more highly qualified intellectual manpower than the prior centralized political setup.

2. The territorial-structural transformation of the economy, and, especially, the disindustrialization liquidated the economic foundations of the national state, the large-scale industry itself. Instead of the social life-standard effect of the large-scale industry there came the tertiary branches much more based in the local traditions and resources, strengthening thereby the region's traditional facet. It is to be noted hereto, that within the frames of the local territorial development it is not the regions having had traditional large-scale industry that came to the fore, but regions such as Bayer, Baden-Württemberg, or Catalan.

3. Increase in free time, the emergence of the local markets connected with free time occupations, the development of services in this aspect have contributed to an increase of the value of the played by local cultures in the services branches. Actually one may speak of a new branch - the so-called quaternary branch, which, on the one hand (from the employment policy's viewpoint) fulfills the role of the classical services branches, but simultaneously, on the other hand, they also strengthen the region's social cohesion, owing to the fact participation in cultural activities widens the circle of the reproduction of human resources.

4. In the same time, the strengthening of the region's cultural character becomes the starting point for a new kind of internationalization. The implementation of the results from cultural innovations into the production emerging from the industrial and services branches (e.g., by making use of the traditions residing in the domestic industry or in the local handicrafts in the clothing/textile industry), there would not only open up a new way of introducing the local specialist knowledge into the international exchange, but there also would commence a new sort of cooperation crossing state-boundaries, yet connecting regions that are culturally related but separated by frontiers of national states. It is in this respect that a latest development is noticeable: culture is contributing to an increase of prestige in business. This seems to start processes of differentiation resulting in the consolidation of local-territorial identity business élite and in the territorial-regional attachment of business circles.⁴

Besides the general developmental conditions outlined above there are a few additional spatial-structural prerequisites to the successful evolution of a region, such as: an urban settlement as center of natural sphere of attraction; an

⁴ Horváth Gyula: A régióépítés háttérkéje. In: *A HÍJ* 1997/24.

economic structure permitting the cooperation of the neighboring settlements; geographic environment and only partially be modified by planned interventions.

The microregional structure of the Central European macroregion - the Interregional Europe extending between the community of Independent States - appears as being most diversified. In spite of the fact that this merge region had undergone an attempted integration by the Austro-Hungarian Empire⁵ and thereafter a "slashing" by national state-boundaries, it succeeded maintaining a structural independence, defying both the imperial emergence and the national-state homogenization. Therefore, if we are to regard regions as historical categories, then those authors⁶ may be right who take the Zwischen-Europa as the cradle of European regionalism. However, if we look over this region's microregions from the European Union's perspective of the regional development, there we can detect significant deference's as against the present day western European macroregion. For, the Central-European spatial-structure had evolved partially by long-term settlement-structuring processes, and, partially, as the outcome of the XIX-th century industrialization process, and these two aspects together have led to the differences between Eastern-Central-Europe and Western Europe⁷. In the countries of Central Europe - however much development, industrialization there had occurred - the traditional difference between the "eastern" and "western" small regions. These countries are living through the process of transformation replete with strongly polarized regional structure, with significant spatial inequality, overindustrialized cities, underdeveloped infrastructure and with polluted environment. The presence of foreign investments does only follow up the previously created regional advantages, maintaining thereby the former differences, consequently the unfavorable placement of the peripheral regions may stand for an additional polarizing factor⁸.

Even though the underdeveloped regions cannot break through their statutes of backwardness relying on their own resources only, their development should not be treated as a matter of supplementary local resources. Rather, it is a question of developing the region's internal and external systems of relationship, and this does primate concern the town playing the role of the region's center. It is for this reason that the role of city policy increases in the case of the cities occupying key positions; the competition between the regions, partially at least, becomes subordinated to the competition between the leading cities. The new city policies, consequently, should be constructed on the premise that the connections

⁵ Encescu, Radu: *Europa Centrala. Intre helvetizare si balcanizare?* In: *Europa Centrala. Nevroze, dileme, utopii*. Coord. Adriana Babeti si Cornel Ungurcanu. Iasi, 1997.

⁶ Skitschak, Manfred. In: *Süddeutsche Zeitung*, nov. 13, 1991.

⁷ Gorzelak, Grzegorz: *The Regional Dimension of Transformation in Central Europe*, 1995.

⁸ Mészáros Rczsó: *Az európai regionalizmus...* In: *Euro-Trio*, aug. 1997.

with the global systems should be considered as fundamental already at the level of cities and self-governments.

The level of locality is, thus, connected with the global systems. Consequently, the mechanisms of the continual renewing of the regional consciousness are to be sought in the global-local relationships⁹. For, the regional consciousness can be described as a peculiar linguistic, religious or mentality (that is at large a cultural-social psychological) phenomenon in a wide static sense. If one investigates the conditions and mechanisms of the continual renewal, then account should be taken of some factors, such as the local traditions of embourgeoisement (i.e., the becoming of a modern civilized society at large), the role of the local élite, and the possibilities for the development of local human resources.

The bourgeois traditions play an important role, in the first place, in reconciling modernism with tradition. At the locality's level, it is the survival of those traditions that is to be investigated, for the traditions perpetuate by way of the small communities, of the civil society. The development of the successful regions attests to the fact that modernization does not automatically lead to giving up traditions, that is "modern" and not mutually exclusive concept.¹⁰ On the contra, actually it is the regional developments that might serve as reference of monitoring, proving thereby that traditions play an irreplaceable role in the maintenance of a society's internal cohesion and stability, which in turn, are so much more requisite as there is a need for speeding up the rate of economic development. Thus, the version of modernization obtained by way of such an "organicization" obtains results right by virtue of the fact that it is (which is based on universalistic recipes) by linking up development to the reinforcement of its own identity.

The local, territorial identity - i.e., territorial-regional attachment - of the élite is also evolving within the locality sphere. This can especially be followed up as a process in the case of cities. Economic development on the local autonomy of increasing degree are not only generating the economic, cultural and local political élite, but there are also brought about the various forms of cooperation for them. During such cooperation, in turn, there are born projects which are usually legitimized by the various ideologies of "local-ness". This does not excluded conformance with the global trends - the ideologies of "local-ness" might also be suitable for easing the connection to, and even the justification of, the international systems of production and consumption.

The question of human resources is already arising from the planning's viewpoint too, as the regions' developmental potential rooted in locality, nowadays, in the formulation of Union's regional developmental strategies, the

⁹ See: Marga, Andrei: *Globalizare și universalizare*. In: "22", 1997/11,12.

¹⁰ Singer, M. *Beyond Tradition and Modernity in Madras*, In: *Comparative Studies in Society and History*, 1971/2.

development of human resources is ranking equal to the matter of infrastructures. At the same time, the development of adequate institutional networks for training and continuing education is not merely a strategically issue, but also one of the region's identity. It is noticeable, in respect of the region's autonomy degree, that the larger the autonomy the more significant are the cultural and educational investments, and, therefrom, the establishment of institutions aligning to the requirements and providing for high-level education. At the same time, in the underdeveloped regions education is being force back to the classical, academic institutional forms.¹¹

Thus, it is evident that the issues of culture and identity cannot be uncoupled from the local relationships. Nonetheless, their importance is a determining one in the regions' adjustment with global trends.

In the second part of contribution we wish to present the pertinent results of our research, with itemized account of that how the issues of local consciousness and national self assessment do occur in that Zwischen-Europa segment whereby the day-to-day political headlines consist in integration and Europeanship.

Banat can be clearly and uniquely defined as an historical-social space. As a matter of territory, modern Banat is delimited thus: the river of Mures, Tisa, and Danube, as well as, in the east, the chain of the Carpathians ringing down to the Danube. On history's time-axis, it has been existing since the liberation of Temesvár-Timisoara in 1716 (from under the Ottomans), and up to 1778 it had been directly ruled from Vienna as a region belonging with the Imperial Crown. After 1920, the region's about 70% went to Romania, 25% to Yugoslavia, and a small part to Hungary. In the region's inhabitant there was always being alive sort of region consciousness, whereto, as a function of historical era, there came various political replies. Throughout the years of totalitarianism, Bucharest was almost punishing the region. It had so called reasons for doing so: the settling-down "socialism" had been meet in this region with enduring armed opposition on behalf of those who could not "swallow" the new order. It is up the historians of ideas to pinpoint the peculiar reason for this, but there essentially ensued an image of the difficult-to-rule Banat', whence all throughout the times of the party-state the region of Banat was staying as a stigmatized one.

A further peculiarity of Banat consists in turning point that occurred after World War One: the previously dynamically developing periphery had, ad once, found itself on the top of a system of reference whose center was in Bucharest, and, therefore, it had been continually envied and reprehended. In almost all respects of modernity the region of Banat was staging by far above the country's other regions. This status left is mark, up to the latest times, on the Bucharest-Timisoara relationship. Timisoara has not even functioned as a

¹¹ European Commission: *Fifth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of the Regions Community*. 1993.

political-administrative recruiting basis for the settled down power: the party leader who got socialized hereto was not with distrust in higher party circles, having been labeled as one in whom the unconditional loyalty was weakened by local attachments. The add situation of "I don't like you, but you're O.K. for me" has emerged therefrom, because the country's industrialization benefited with specialists originating herefrom, that is. Banat kept on playing an important role as a matter of professionalism. This attendance to the region, as well as the fact that the regions demographic tenets had a negative balance, stabilized that partly natural, partly from-the-centre initiated and maintained internal migration movement,¹² whose outcome is that as of today, from among the total population of Timis county some 276,000 people - that is more than one third - were not born hereat.¹³ According to the national census, in Timis county, from among the 703,000 people, 276 thousands were inhabitants born in the other counties of the country. The migration on the opposite direction was by much lower: 56,000 Timis-born people left the county. Owing to the fact that during the past 40 years - despite the large population infusion - the county's population increased by a rate lower than the country average, one justifiably may ask the following: what become of the local tradition? What will be fate of the civil traditions? - i.e., all that meant the region's peculiarity and essence: Does there live and act today the Banatian tolerance, whose outcome is to be sought for in the region's openness, in the acceptance of external influences and values, along with the personal harbours thereof?

The only explicit hypothesis of our research consisted in that, supposedly, the inter-group distances are greater between a locality's genuine people and the ones who had newly settled there - regardless of nationality, than between the ethnic groups who have co-habiting since long. All this does to a significant extent depend on the demographic percentage manifested by the respective ethnic community in the local society as a whole. Our investigation has not provided us an unequivocal answer to this question.

The question of the usage of one's mother tongue, amidst the minority conditions in Zwischen-Europa - and therefore in Banat also - has an outstanding importance, for the usage of a minority-language is neither natural nor it is an accepted fact¹⁴, especially in the fields having some social prestige, such as administration, law, vocational training, higher education. It may appear natural for the majority nation if the mother tongue and the language mostly used in the family is the same. Such is the case for the Romanians in Romanian and the

¹² See: Geographic Monographs of European Region Banat, 1997. Novi Sad-Timisoara-Szeged.

¹³ See: ADETIM: Disparități locale. Timișoara, 1997.

¹⁴ Sorbán, Angella- Dobos, Ferenc: Sociological survey among Hungarian communities abroad concerning the processes of assimilation. In: *Magyar Kisebbség*, 1997/3-4, pp. 293-323.

Serbs of Voivodina. In our sample, there are 8,2% of people who - living amidst a Hungarian majority - are speaking Slovakian within the family. It is the family's more private medium wherein one is better preserving his/her mother tongue, while 'out in the public' is using the majority's official language. According to this reasoning, then, those 8,2% of "Hungarians" are very likely of Slovakian origin, who, nonetheless, are no longer assuming their minority status. In respect of the minority's language-usage, there is an almost equal percentage - 13,8 and 13,2, respectively - for those speaking Hungarian and Romanian, respectively, in the family home among the Slovaks of Hungary and the Hungarians in Romania. This might mean the effect of either mixed marriage or of the education in the majority's language. People who are being instructed in their mother tongue do not get in the situation whereby the language of education becomes a dominant one, especially on a psychological underlying basis: there is an increasing awareness of that he/she is meeting troubles with trying to express himself/herself in mother tongue. Among the Hungarians of Voivodina the family language is Hungarian to 100%, according to our survey. This might mean either that there are no mixed marriages, or each Serbian learns the minority spouse's language. Both alternatives are hardly believable. This hypothesis takes account of the local identity's nature and structure, but it does also have in view - *mutatis mutandis* - the well-known political-social analysis performed by S. Huntington.¹⁵ The problem of return to diversity, of the post-1989 fragmentation of the unional countries of this part of Europe, stand for arguments of another nature for structures wherein national identity is prevalent.

In matters of minority rights it is the Serbian who accept to the least degree that - for example - the state should subsidize a minority culture. While 76% of the Romanians in Romania agree to such a support, Hungary's Hungarians consent to it by 60%, and Voivodina's Serbians do so to degree of 39,2%. Similar differences show up in respect of the universities to be established in the minorities' languages. It is remarkable that hereby the highest value (45,5%) was found for the Romanians, while among the Hungarians of Hungary this was of 37,5%, and with Voivodina's Serbians the pro-support view was of 30%. From among the minorities, it is the Slovaks of Hungary by whom the least values have been registered over all - in the respect of the universities: 48,3%. Of the Hungarians of Voivodina 70,5% are claiming higher education in mother tongue, and 92,5% of the Hungarians of Timis county do the same. The differences - 22,2 and 34,2% respectively - are significant and even dramatic for the concerned minority.¹⁶

At a first approach, "localness" might also be interpreted thus: Where one was born? According to our sample, the most stable ones are the inhabitants

¹⁵ Huntington, Samuel: *Ciocnirea civilizațiilor*. București, 1998.

¹⁶ See: The table presented by dr. Feleký in his research report in this volume: V.28., V.29.1-6.

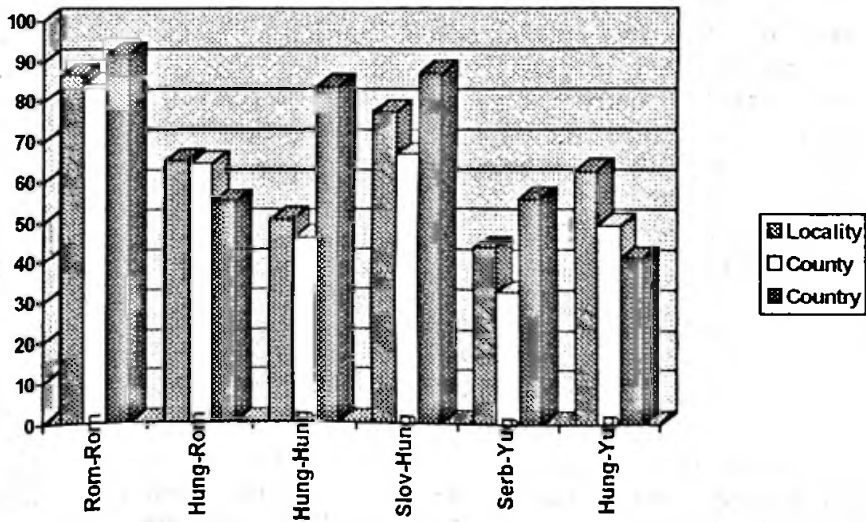
of Hungary and the Hungarians of Voivodina; as a matter of on-the-spot natives and of the county-born ones, the figures are: Hungarians 83.3%, Slovaks 92.5%, Voivodina Hungarians 86.9%. The 61.5% for Voivodina's Serbians stands for a significant difference, and this is even more so for the Romanians of Romania (43.6%); the highest (41.7%) value is for the Hungarians. In the parent's case we found similar values in Hungary and by the Hungarians of Voivodina, lesser ones for the Serbians (35.2%), Romania's Romanians (35.1%) and Hungarians (27.8%), but the trend is identical.

As regards the place of birth one can delimitate two clear-cut circles, as below:

- the "local" 1 (natives of the locality): Slovaks of Hungary (61%), Hungarians of Voivodina (54%), Hungarians of Hungary;
- the "locals" 2 (natives of the county): Slovaks of Hungary (93%), Hungarians of Voivodina (87%), Hungarians of Hungary (83%);
- the "immigrants" 1 (born in another locality): Hungarians of Banat (75%), Romanians of Banat (56%), Serbians of Voivodina (68%);
- the "immigrants" 2 (born in another county): Hungarians of Banat (59%), Romanians of Banat (56%), Serbians of Voivodina (39%).

Mention was made above of that 39.2% of the informants are optimistic - their percentage is significantly higher (66.0%) among the so-called "immigrants" 1. Those who had left their native are were contented, which is easily understandable in view of the status that Timiș county has been enjoying.

Graph no.1. Attachment of local communities to the locality, region, country

as against that of the places of origin. *The local* (natives of the concerned locality) are, therefore, much less optimistic to a percentage of 32.5.

We have investigated the attachment to the resident locality, region, and country - first by directly inquiring about this, and then by way of the question concerned with the intention of moving away. There emerged two inter-comparable sets of responses.

To the question about attachment to the locality, region, and country there were 3 possibilities for responding: weak, average, strong. We present below a graph concerned with strong attachment (percentages).

As a well-illustrated phenomenon on the graph displayed above, the attachment to locality and region can be treated together, and distinctively from the attachment to the country. If attachment to the locality was strong, the same would show up there for the attachment to region. The highest values - about 80% - have been found for the Romanians of Romania, and for the Hungarians of Slovaks and Slovaks of Hungary. They arise the following requisite remarks:

- In all cases, attachment to the locality is in excess of that for the region, a quite normal situation if one views the clear status of a region;
- In Yugoslavia's case all values are significantly lower, owing to the country's political-economical situation;
- The Hungarians of Hungary are by much less devoted to the locality and region than those of the country - an easily understandable issue by the regard status of the Békés country on the economic hierarchy;
- Without exception, for the majority communities, the maximum values are found for attachment to the country - a quite natural situation, having in view the area's history and political processes;
- With the minorities, the maximum attachment is found to the locality, existing, however, an exception too: the Slovaks of Hungary, by them the attachment to country exceeding that to the resident locality. There is a need to further investigate the atypical Slovak case - the explanation should take account, generally, of each country's political-economical-social situation as against the mother-country's, for the concerned minorities, and of the demands put forth by them in regard to their culture and education.¹⁷

As for the intention to move, on the basis of the responses (with four alternatives: "no" and "not likely", and "likely" and "yes", respectively), there emerged two groups: *the "steadfast" ones* and *the "non-steadfast" ones*.

¹⁷ In other issues inquired about but not dealt with in the present study - a desire to have education in the mother tongue, their own cultural institutions, etc. - from among the minorities it is the Slovak of Hungary who displayed the minimal values.

Would move to another locality:

Cat./%	Rom-Ro	Hung-Ro	Hunh-Hu	Slov-Hu	Scrb-Yu	Hung-Yu
Steadfast	82.9	80.2	45.2	66.9	37.8	66.7
Non-steadfast	17.1	19.8	54.8	33.1	62.2	33.3

Would move to another county:

Cat./%	Rom-Ro	Hung-Ro	Hung-Hu	Slov-Hu	Scrb-Yu	Hung-Yu
Steadfast	81.3	79.1	62.5	84.2	37.8	72.5
Non-steadfast	18.7	20.9	37.5	15.8	62.2	27.5

Would leave the country for Europe:

Cat./%	Rom-Ro	Hung-Ro	Hung-Hu	Slov-Hu	Scrb-Yu	Hung-Yu
Steadfast	58.2	60.5	82.1	95.5	27.5	54.2
Non-steadfast	41.2	39.5	17.9	4.5	72.5	45.8

From a comparative analysis of the tables arise a few conclusions:

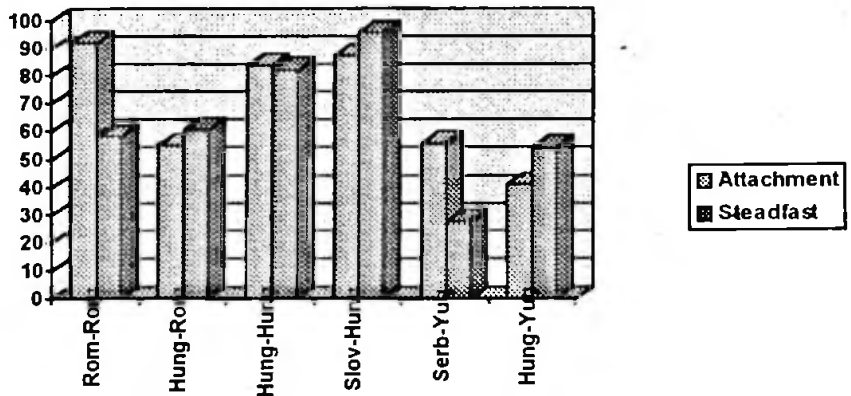
- the *steadfast ones* are overwhelming in Romania and with the Slovaks of Hungary. *Non-steadfast one* are, partly, the Hungarians of Hungary and the Yugoslavia-groups.
- the Hungarians of Hungary would move around the country, but are not having a desire to leave their country;
- the minimal values are those from Yugoslavia: it is here that the desire to leave is the highest - the maximum value is attained by the Serbs themselves;
- the minorities show themselves as more *steadfast ones* than the majority groups from every country.

Now, let us take a look at the issue of attachment by comparison of the responses recorded for the direct question and for the intention to move. As a matter of moving to a foreign country, the Slovaks are on the top by 95.5%, and the Serbians, with 27.5%, down the bottom. The values for Romania's Romanians and Hungarians are closely similar - 58.2 and 60.5% respectively.

In view of the differences between the values displayed on Graph no.2., it is clear that attachment and steadfastness - even though they address the same problem - are not inter-changeable. The data in the graph allow one to draw the following conclusions:

- with the majority ethnics it is the adherence values that are higher, while by the minorities prevail those for steadfastness;
- the minority ethnic - despite resentments concerned with the manner he is being treated - is realistic, his experience and minority status make him cautious in face of another minority status;

Graph no. 2. Attachment versus steadfastness to local communities

- for the majority ethnics the adherence to the country and a desire for leaving that (i.e., to change the political-economical environment) - in the absence of such an experience - are considered as compatible ones;
- there are large differences (about 30%) between the values for attachment and steadfastness, respectively, among the majority Romanians and Serbians, revealing thereby that their responses to the question concerning attachment were motivated by their majority status ("my country") and not by the given political-economical conditions.

The joint question of "Let's go - Let's remain" cannot be uncoupled from the assessment of the region's status. In Hungary, both of the informant ethnic groups consented to that the situation has not changed after 1989. Voivodinians are unanimous in saying that the situation has deteriorated. In Romania, the Romanians assess that there is stagnation, while according to the Hungarians there is an improvement in status. In matters of economic status, both ethnic groups of Hungary are of the opinion that has been getting worse since 1989, likewise the Voivodinians. In Romania, the Romanians see some degree of worsening, while the Hungarians a slight improvement. In respect of the regional cooperation crossing state-frontiers, there is a general agreement that it is requisite (86.1%), but the claim for this is lesser on the Hungarian region's behalf than by those of Banat. The highest value (98.6%) in this regard was recorded for Timisoara. The concern for European Integration is the highest among Romanian's Hungarians and the least by Hungary's Hungarians.

Finally, let us frame some conclusions.

- In today's Zwischen-Europa - either based on the daily press, or on politological arguments - under the pressure of the lack for a political legitimacy, ethnoregionalism is acquiring, one after another false

connotations; by pushing the economic-social implications to the background, it is assigned political meaning, whereby natural processes are itemized as dangers to the (national) state. Such being the case, there gets its start a defense mechanism among the concerned minority's community. It is a general remark to be inserted hereat, that the national minorities are not frightened by extremist manifestations of the politics and of the press. Wherein there is no danger or inimical atmosphere, the minorities are not even really praising the frames offered by the law - the minority self-government.

- The language of education is the determiningly important for it might serve, later on, to those almost reflex decisions leading to loosing one's identity. The choice of a school is to a high degree identity-election.
- The Romanians of Romania are much more open towards other groups, than the other two majority nations dealt with in this study. And, in spite of the fact that it is here where internal migration, was the greatest, the settled ones adopted Banat's characteristic tolerance. It might be the case, that they too felt - in other respects, of course - as "accommodated ones", sort of "minority". Internal movement was found the least in Hungary, thus the communities may be thoroughly knowledgeable of each other; and, nonetheless, it is here that support to minority issues is the least on the majority's behalf. Differences between the Romanians' and Hungarians' choices of values are lesser, than in the case of the other two majority-minority pairs.
- The Slovaks of Hungary, as a matter of minority culture and education, are to a disquieting degree non-attaching to their peculiar values and institutions.
- In Hungary, there is not felt the change in the becoming of local relationships, even though there do exist true locality self-governments. For the time being, the local is subordinated the national, regardless of the legal possibilities. The attachment to the region is higher than to the country in the case of the Hungarians of Romania and Voivodina; one may not speak of a stronger local-identity in the other groups' case.
- Apparently, there is a stretching contrast between the values of local-attachment and willingness to migrate. There are relatively many who would move away from the well-situated Banat, for not even here is - already or still? - truly well. Nonetheless, the craving for going abroad is lesser, meaning that - after several decades' confinement - Europe stands as an unknown: it is both attractive and frightening. Among Voivodina's Serbians there is no wish to getting away, for being aware that they would not be likely to meet with sympathy as immigrants.
- In Romania there came to an end for the Hungarians' extortion from public life (so usual during the reign of the party-state) they may by now venture into business free to cope with anybody or with any situation. It is due to this "free launching" that they are more favorable towards the situation arisen after 1989 than are the Romanians.

Regionalism today - amidst the age of the "biopolitics", nationalisms, and ethnocracies acquiring leading role - is allocated a special emphasis. It united identity-movements in Western Europe, when it had arisen early this century and in the sixties¹⁸. Its generalized presence in the looking-for-space of a country or of a landish-historical region may be interpreted as an upheaval in the praise for group-identities. Nowadays, in the Danube-Mures-Tisza region - except for the minorities, one can rather speak of chance than a force-in-action.

¹⁸ A. Gergely, András: *Kisebbség, etnikum, regionalizmus*. Budapest. 1997.

Identitate locală și relațiile interetnice

Despre trainingurile psihosociale

TÁCSI László, GERGELY Kálmán

Abstract. Local Identity and the Interethnic Relations. *The aim of the socio-psychological training's, which followed the research, was to reveal the intellectual and emotional components of the personal and group identities, specially in the ethnical relationships. The participants were primary school pupils and country young people. Romanians and Hungarians in equal proportions. The activities contained different works: filling up questionnaires, drawing, comparison, valuation, ranking. There is a considerable gap especially in the general culture of the pupils, concerning the culture of the minorities living together. The situation of the minorities is easier in this problem, because, during to the educational timetable, the values of the Romanian culture and the main historical moments are known by them. So concerning this problem, the relationship between majority and minority is unilateral. The participants of the training's are very rightly aware of their personal and group identity, and they experience it correctly. They reject the national arrogance, the disadvantageous ethnical distinction. The base of the feelings towards a mate belonging to another ethnical group is acceptance, sympathy and respect. It would be very useful, if, by means of the Ministry of Education made possible for the majority to be acquainted with the culture and history of the minorities living together.*

Összefoglalás. Helyi identitás és az etnikumközi kapcsolatok. *A kutatást követő társadalomlélektani tréningek célja az egyéni és csoportidentitások értelmi, érzelmi összetevőinek a feltárása különös tekintettel az etnikumközi kapcsolatokra. A résztvevők általános iskolások illetve falusi fiatalok voltak, románok és magyarok egyenlő számban. A foglalkozások változatos tevékenységi formákat - kérdőívek kitöltése, rajzolás, összehasonlítás, értékelés, rangsorolás - öleltek fel. Jelentős általános műveltségbeni hiányok tapasztalhatóak főleg az iskolásoknál az együttélő kisebbségek kultúráját illetően. A kisebbségek helyzete e tekintetben könnyebb, az iskolai tanrendnek köszönhetően a román kultúra értékei és a történelem fontos eseményei nem ismeretlenek számukra. A többség-kisebbség viszony e tekintetben egyoldali. A tréningek résztvevői egyéni és közösségi identitásukat helyesen tudatosítják és élik meg. Visszautasítják a nemzeti dőlyfőt, az etnikai hátrányos*

megkülönböztetés. A más etnikumú társ iránti érzelmek alapja az elfogadás, szimpátia, tisztelet. Az oktatási minisztérium részéről hasznos volna, ha a többségiek számára lehetővé tenné, tanrendi kínálatként, az együttlévő kisebbségek kultúrájának, történelmének a megismerését.

I. Scopul trainingului

- Investigarea componentelor intelectuale, emoționale și atitudinale ale identității personale și de grup, precum și ale relațiilor interetnice în medii și la categorii sociale diferite.

- Corectarea și completarea informațiilor de natură politică și cultural-științifică, cultivarea sentimentelor de încredere în sine, de apartenență unui grup social, de respect și solidaritate față de grupurile etnice conviețuitoare, motivarea și exersarea unor comportamente de apropiere și conlucrare interetnică și transfrontalieră.

II. Participanți

1. Elevi de clasa a VII-a (13-14 ani) de la Școala generală nr. 5 Lugoj (câte 8 copii de la secțiile cu limba de predare română, respectiv maghiară). Elevii au fost propuși de către profesorii diriginți cu acceptul părinților.
2. Tineri între vârstele 20-30 ani, de profesii diferite (agricultori, tâmplari, electricieni, educatori, femei casnice) și de religie diferită, câte 8 de naționalitate română, respectiv maghiară, domiciliați în comuna Recaș, localitate rurală cu mai multe etnii. Tinerii au fost selecționați și recomandați de către consilieri locali, directorul liceului, solicitându-se totodată acceptul fiecăruia de a participa voluntar la desfășurarea trainingului.

III. Metodologia de lucru

Trainingul propriu-zis a fost precedat de un instructaj pentru motivarea participării conștiente și active a participanților. Activitățile în cadrul celor trei zile de training au fost concepute în mod diversificat, cu perioade de concentrare intelectuală, respectiv de relaxare, cu probe scrise și activități dinamice, de simulare, cu probe individuale și de grup. Rezultatele fiecărei probe și activități au fost discutate și evaluate sub conducerea moderatorului (conducătorului de training). În cazul probelor scrise s-a respectat principiul anonimatului. Unele probe au fost adaptate la particularitățile de vârstă ale grupurilor. De exemplu, problemele conflictuale de viață au fost formulate din experiența de vârstă specifică elevilor, respectiv tinerilor muncitori și căsătoriți. Problemele au fost aplicate separat la grupurile de români și maghiari, în limba maternă a

subiecților, doar cele cu caracter proiectiv-acțional au fost efectuate pe patru grupe mixte sub coordonarea unui lider ales ad-hoc.

Cele 17 probe aplicate au avut următoarele caracteristici:

- 6 au vizat sfera afectiv-atiudinală a subiecților față de propria etnie și față de alte etnii;
- 5 s-au referit la dimensiunile autocunoașterii și ale identității personale și de grup a subiecților;
- 3 au vizat volumul și calitatea cunoștințelor cultural-științifice și politice
- 3 au avut un caracter proiectiv-acțional (elaborarea unui program de interacțiune, simularea unei creații comune, reprezentarea unei idei prin dramatizare, etc.)

Probele au fost aplicate prin forme variate: chestionar (pentru investigarea volumului și calității cunoștințelor), autoportret, desenul, aplicații pe hartă (pentru probleme de autocunoaștere și de identitate), rezolvarea unor situații-problemă, efectuarea unor comparații, clasificări, ierarhizare de valori (pentru sfera afectiv-atiudinală a subiecților), dramatizare, simularea unor acțiuni concrete, creații comune (pentru exprimarea unor proiecte, idei, dorințe).

IV. Rezultate, interpretarea probelor

Atât probele cât și discuțiile care au avut loc cu subiecții au fost marcate de particularitățile de vârstă, experiența de viață, nivelul de instruire și de mediul social al participanților. Astfel, elevii relatează multe elemente nesemnificative, simpliste, accidentale și eronate chiar pe un fond informațional școlăresc și inspirat din experiența de vârstă îngustă a copiilor. De exemplu, ei consideră că și italienii și danezii sunt etnii conlocuitoare, pe considerentul că, în orașul lor câțiva italieni se ocupă de afaceri, iar danezii sunt prezenți ca reprezentanți ai unor organizații caritative. Goluri semnificative se constată în cultura generală a elevilor, în deosebi în ce privește cunoașterea valorilor cultural-științifice ale etniilor conlocuitoare. Elevii români nu au putut menționa numele unor scriitori, oameni de știință, artiști plastici, muzicieni, personaje istorice maghiare. Elevii maghiari au avut o situație mai ușoară făcând studiul literaturii române și a istoriei României. În general elevii nu au cunoștințe despre istoria, economia și cultura regiunilor vecine cu județul Timiș, din Serbia sau Ungaria.

Cu toate acestea, se observă în mod pregnant că sufletul și conștiința acestor copii sunt imaculate, ei sunt obiectivi, drepecți, cinștiți în aprecierea situațiilor conflictuale sau a calităților etniei cu care conviețuiesc.

În cazul grupului de tineri din mediul rural am constatat existența unei culturi politice considerabile, o maturitate evidentă în judecarea comportamentului semenilor, o deschidere spre concepții și inișiative noi, interese pentru cultura celorlalte etnii, o atitudine de respect și acceptare față de etniile

conlocuitoare. Această atitudine, lipsită de prejudecăți, manifestată deopotrivă la ambele grupe, își are explicația în conviețuirea pașnică și îndelungată a mai multor etnii așezate în cele două localități investigate de noi, ca și în întregul spațiu geografic al județului Timiș.

Identitatea personală și de grup a subiecților este bine conștientizată și are un suport afectiv corespunzător. Toți au reușit să-și realizeze autoportretul, menționându-și sincer atât calitățile cât și defectele, poziția lor relațională în grupul social din care fac parte (familia, clasa socială, comunitatea locală, etc.). Își cunosc bine vecinii și concetățenii, apartenența statală, etnică și confesională a acestora. Atât elevii cât și tinerii își manifestă respectul față de părinții lor, și în general față de adulți, dar în unanimitate resping tendința de imixtitudine a acestora în luarea unor decizii proprii. Condamnă mentalitățile depășite ale generației adulte, prejudecățile, subiectivismul, manifestările de naționalism, rasism, intoleranță. Din punct de vedere al spațiului geografic își localizează corect orașul, respectiv comuna de domiciliu de care, cu o singură excepție, se simt foarte legați. Marca majoritate a subiecților ar accepta să trăiască și în alte localități din țară (95 %) sau chiar în regiunile vecine din Serbia sau Ungaria, unde ci "nu s-ar simți străini" (90 % în cazul elevilor, 100 % în cazul adulților maghiari, 25% dintre adulți români). Se observă o rețineră față de spațiul din Serbia datorită instabilității politice și a conflictelor interetnice. Opțiunea subiecților maghiari pentru diferite localități din Ungaria sau Voivodina se explică prin conștiința identității etnice cât și prin relațiile personale pe care le au cu rude sau prieteni.

Identitatea umană, la un nivel generalizat, a fost corect conștientizată, evidențiând unitatea speciei umane într-o diversitate concretizată în condiția socială, cultura, limba, religia, etc. ale individului.

Sfera afectiv-atiudinală a participanților la training, referitoare la fenomenul de relații interetnice, relevă caracterul complex și multidimensional al acestuia.

O constatare generală este că subiecții, atât elevii cât și adulții, atât românii cât și maghiarii nutresc sentimente de acceptare, simpatie, respect, solidaritate, colaborare în relațiile cu etniile conlocuitoare (în proporție de 90% între români, maghiari, germani și slavi, 60% în relațiile cu sârbii, 20% în relațiile cu etnia romilor). În cazul sârbilor rețineră se datorește informațiilor transmise de mass-media în timpul războiului civil din fosta Iugoslavie, prin care s-a creat o imagine globală negativă despre sârbi. Sentimentele și atitudinea subiecților față de romi nu are la bază ura sau prejudecata, ci constituie o sancțiune a modului de viață (parazitism, ignorarea legii, a normelor de conviețuire civilizată, comportament agresiv și vulgar) al acestei etnii. Din acest motiv romii sunt doar tolerați în calitatea lor de concetățeni, vecini, colegi de muncă, parțial și ca prieteni sau oaspeți în casă, dar sunt respinși categoric ca șefi la locul de muncă sau membru de familie (soț sau soție).

La alte probe de simpatie și antipatie prin care s-a solicitat ierarhizarea unor popoare și a etniilor conlocuitoare s-a constatat că la ambele grupe (elevi și adulți) printre primele cinci popoare preferate se află românii, maghiarii, germanii, americanii și în aceeași proporție englezii, japonezii și canadienii. Printre primele cinci popoare respinse se află românii, turcii, arabii, rușii și în proporție egală sârbii și evreii. Această atitudine reflectă atât influența mass-media cât și experiența personală a subiecților, o apreciere reală a performanțelor științifice-tehnice și economice ale popoarelor din țările dezvoltate, condamnarea altora pe considerentul instabilității politice, al nivelului de viață scăzută, al comportamentului interpersonal și interetnic, intolerant, agresiv, supremație, etc.

Subiecții investigați opiniază în unanimitate pentru aprecierea oamenilor după calitățile lor morale și competența lor profesională, indiferent de etnie, limbă, religie, etc. Resping orgoliul național, discriminarea etnică. Marea majoritate dintre subiecți (80%) apreciază ca etnia din care face parte este la fel ca celelalte etnii, 5% își subevaluează, iar 15% își supraevaluează propria etnie. În general, nu sunt de acord cu condamnarea globală a unei etnii pentru cazurile particulare de comportament negativ susținând că "NU EXISTĂ PĂDURE FĂRĂ USCĂTURĂ".

Probele practice cu caracter proiectiv-acțional au evidențiat un potențial valoros de idei, inventivitate și creativitate la ambele grupe de subiecți.

Conceptul de euroregiune nu este cunoscut de elevi, totuși ei acceptă intercomunicarea și interacțiunea transfrontalieră. Adulților le este mai cunoscut acest concept și îl susțin cu argumente economice și politice. Dintre modalitățile de apropiere între cele trei regiuni din România, Serbia și Ungaria în spațiul geografic circumscris de Dunăre, Tisa, și Mureș, subiecții menționează cu prioritate următoarele:

- vizite reciproce, dezvoltarea turismului;
- manifestări cultural-sportive și științifice comune;
- înfrățirea unor localități.

În cadrul acestei probe cele patru grupe mixte (constituite din subiecți români și maghiari) au prezentat lucrări și idei după cum urmează:

1. Strategia de colaborare între comuna Receaș din jud. Timiș și localitatea Rösze din jud. Csongrád (Ungaria), care poate constitui baza unui viitor protocol de înfrățire.
2. Proiectul siglei colaborării transfrontaliere.
3. Statutul unei asociații care își propune organizarea unor activități comune cu copii din cele trei regiuni (tabere de vară, festival cultural, expoziții intinerante).
4. Sub forma simulată, au fost prezentate interviuri, reportaje realizate de colaboratorii unui viitor studiu de EURO - RTV.

Concluzii generale, propuneri

Pomind de la constatarea că lipsa de informații pertinente, necunoaștere în general, constituie izvorul unor neînțelegeri și conflicte, este o cerință reală promovarea circulației informației, a valorilor cultural-științifice, a experienței profesionale prin mijloace diferite (mass-media, manifestări cultural-științifice, vizite reciproce, etc.). În acest sens este justificată realizarea unei publicații în limbile etniilor care conviețuiesc într-un spațiu geografic dat, precum și realizarea unor emisiuni de RTV prin colaborarea studiourilor teritoriale din Timișoara, Szeged și Novi Sad.

Ținând seamă de realitatea incontestabilă că generația tânără are o conștiință morală și politică în curs de formare, factorii politici ar trebui să-și îndrepte atenția mai mult spre această categorie umană, acordând cuvenita importanță problemelor educative, cultivării identității naționale, concomitent cu dezvoltarea motivațiilor de acceptare și conlucrare interetnică. În acest sens, Ministerul Educației Naționale ar trebui să revizuiască programele școlare, ca ele să reflecte o concepție interculturală, cunoștințe semnificative despre istoria, viața și valorile tuturor etniilor din România. Pe lângă volumul de bază, trunchiul comun și obligatoriu al programelor școlare, ar trebui să se prevadă posibilitatea integrării unor informații specifice regiunilor de domiciliu a elevilor. După experiența învățământului românesc, cât și a altor țări, timpul de studiu școlar ar trebui să cuprindă, pe lângă orele de curs câte o zi pe lună (eventual o zi de sâmbătă) afectată vizitelor și excursiilor, pentru cunoașterea localităților, a obiectivelor economice și culturale, a realizărilor urbanistice, faunei și florei, obiceiurilor grupurilor etnice din spațiul de viață al elevilor.

Pentru categoria de tineri, care au ieșit din sistemul de învățământ se pot organiza asociații sau cluburi interculturale cu programe specifice care să faciliteze cunoașterea reciprocă a valorilor fiecărei etnii din localitatea sau regiunea respectivă, să inițieze acțiuni comune cu membrii etniilor care conviețuiesc în aceeași comunitate, respectiv cu partenerii din spațiul euroregiunii respective.

Tudás és empátia

Előadás a konferencián

Dr. BALOGH Tibor

***Abstract. Knowledge and Empathy.** In the period of 12-14 September, 1998, a psycho-social training took place at Békéscsaba with the participation of four Hungarian and four Slovakian students. A confrontation of the results obtained in the frame of the sociological investigation realised in the three countries, was needed. In the process of preparing and evaluating of the training two things were taken into consideration: on the one hand the students' knowledge, opinion and attitude and on the other hand their manifestations. The disposition for empathy was complete, the participants succeeded in realising a perfect communication. During the whole training, the atmosphere was special, due to the pleasure of having common discoveries.*

***Rezumat. Cunoaștere și empatie.** În zilele de 12-14 septembrie 1998 a avut loc la Békéscsaba un treningul psihosocial, cu câte 4 studenți unguri respectiv slovaci. S-a dorit confruntarea rezultatelor obținute în cadrul investigației sociologice realizat în cele trei țări. La pregătirea treningului, respectiv evaluarea lui s-au avut în vedere, pe de o parte, cunoștințele, părerile și atitudinile studenților, pe de altă parte manifestările lor. S-a găsit disponibilitate totală pentru empatie, participanții reușind o comunicare perfectă. Pe parcursul treningului, s-a realizat o atmosferă deosebită, datorată plăcerii de a avea descoperiri comune.*

A tréningre a kutatás keretében készült felmérés adatainak, toleranciaképéncék ár-nyalása, konfrontáltatása érdekében került sor. Vezetői dr. Balogh Tibor és Jeszenszky Béláné voltak. A résztvevők létszáma: 8 fő (par excellence kiscsoport) - ők fele-fele megoszlásban magyar, illetve szlovák származású főiskolai hallgatók köréből verbuválódtak, s előzetes felkérésünkre szívesen mondtak igent. A tréningre Békéscsabán, 1997. szeptember 12 - 14 között, a Körösi Csoma Sándor Főiskolán került sor.

Találkozásunkkor a diákok szimbólumot választottak, ezt egy nevüket tartalmazó borítékon reprezentálták. (A későbbiekben minden megnyilatkozásukat választott a szimbólum feltüntetésével produkálták.)

A tréning szegmensei

- Egy sematizált emberalakot megjelenítő íven egyrészt a magyarokra, másrészt a szlovákokra leginkább jellemző tulajdonságokat kellett megnevezni.
- Szociálpszichológiai vizsgálatokat bemutató videokazetta megtekintését követően a társas lét szerveződéseinek specifikumaira figyelve beszélgetést folytattunk.
- Hatos osztatú, 17 ellentétes tulajdonságpárt exponáltunk, ezt kellett skálázni, arra válaszolván: mely tulajdonítások és milyen mértékben jellemzik a szlovákokat és a magyarokat.
- Öt projektív tesztet adtunk kézbe, azzal a felszólítással, hogy az egyes képeknek adjanak címet, s írjanak róluk rövid sztorit.
- Egy vegyes házasságból (román-magyar) született és a családban felnőtt két gyermek iskolába lépéskor más-más nyelvet preferál. Hogyan oldanak fel kísérleti alanyaink azt a konfliktust - tudakolta a következő feladat.
- Pszichodráma révén
 - a) Egy interparlamentáris vitát konstruálva Vladimir Maciar, illetve Horn Gyula szerepébe önmagukat belecélve védte a maga álláspontját egy-egy, a lakosságszere mellett, illetve ellene érvelő önként jelentkező; teljesítményüket megbeszéltük.
 - b) Egy szlovák udvarló magyar partner-választását, s az ennek nyomán kialakuló konfliktust prezentálva (családi miliőben) egy házaspár, és a partner diskurált, a szereplők mentalitását, az általuk kiváltott reakciókat közösen elemeztük.
 - c) Cigány osztálytársa mellé ültették - idciglenesen - azt a diákot, akinck jómódú édesanyja ezt a tanítónőnél nehezményezi; a szülő és a tanítónő oppozícióját kellett itt átélniük és reprezentálniuk, rezonálniuk rá a nézőknek.
- Térkép felhasználásával
 - d) Bejelöltettük: a három régióban hol nem éreznék magukat idegennek kísérleti alanyaink.
 - e) Melyek az általuk e térképen belül legismertebb határátkelőhelyek, folyók, városok.
- Rákérdeztünk: kik a legismertebb híres személyiségek (sportolók, tudósok, politikusok, é.i.t.) a magyarok és a szlovákok közül.
- Skáláztattuk - a korábbi felmérés releváns kérdéseit felhasználva - a társadalmi távolság (magyar - szlovák relációban) és a nemzeti tulajdonságok (szintén e relációban) aktuális értékét.
- Minden résztvevővel rajzoltattunk egy "házas kutyát, embert" ábrázoló képet.

- Két-két (vegyes származású párok) közösen produkáltak egy "házat, kutyát, embert" ábrázoló képet (feltüntetve a domináns rajzolósi motívum esetében a szimbólumokat).
- Sor került a tréning végén egy kollektív kép megalkotására is: ez alkalommal mindenki szabad témát választhatott, mellette feltüntetve saját szimbólumát is.
- A három nap mindegyikének lezárásaként olyan képet rajzolhattak, olyan szlogent fogalmazhattak meg kísérleti alanyaink, amely véleményük szerint leginkább kifejezésre juttatta érzelmi/hangulati állapotukat.
A tréningen videóra rögzítettük a résztvevők megnyilvánulásait.

A három nap rövid rezüméje

I. A verbális, ismeret - tudás szinten reprezentálódó attitűdöket, véleményeket, viszonyulást pártáztuk.

II. Az érzelmi, fantázia- és élményszintű megnyilvánulásokra figyeltünk.

Megállapítható: talán a véletlen közrejátszásának, s a helyszín adekvátságának betudhatóan is, egy empátiára hangolt, s ezt barátságos, impulzív módon megjelenítő csoportra leltünk.

Tagjai a teljes azonosulásig eljutva voltak képesek a ráhangolódás, az elfogadás gesztusát kommunikálni.

A "foglalkozások" melletti közös sétáink, virággyűjtésünk, étkezések közben és üdítőital melletti beszélgetéseink a közös, az együttes élmény olyan otthonosságát teremtették meg, melynek megismétlését - visszahozását azóta is várják tréningünk résztvevői.

A megismétlés azért is tűnik fontosnak, mivel - a kísérleti alanyok életkorának egyenműsége miatt - eredményeink bizonyos fokig artefaktuálisnak mondhatóak: vélhető, hogy ha idősebb korosztályokból verbuvált személyek megnyilvánulásait konfrontálhatnánk a főiskolai hallgatók teljesítményeivel, érdemleges teljesítmények is megjelenének.

A tréning szerepe megítélésem szerint perdöntő volt az egész vizsgálat menetében. A tréning során a saját élmény által lehetővé tett attitűd - attitűdmódosulás regisztrálható, melynek tettenérését a jóval egységesebb kérdőívvezetés természetesen nem engedi meg.

A konstatáláson túl az igazán kívánt hatás ez lenne véleményem szerint: a befolyásolás realizálása.

The Problem of Ethnic Minorities in Central and Eastern Europe

Contribution to the Conference

Dr. George SCHÖPFLIN

Rezumat. Problema minorităților etnice în Europa Centrală și de Est. Problema minorităților etnice este prezentă în întreaga Europă, formele cele mai acute prezentând țările din Europa Centrală și de Est. Națiunea modernă poate fi definită ca o relație interactivă între stat, societate și etnicitate. Dacă una (mai multe) dintre acestea este (sunt) slab(e), toate procesele suferă, nu-și pot îndeplini funcția, cu efecte negative pentru democrație.

Összefoglalás. A kisebbségi kérdés Közép- és Kelet-Európában. Az etnikai kisebbségek kérdése össz-európai jelenség, de a legkeményebb megnyilvánulásai Közép-Kelet-Európában figyelhetők meg. A modern nemzet az állam, a társadalom és az etnicitás közötti interaktív kapcsolatként határozható meg. Ha valamelyik, vagy több a tényezők közül gyenge, képtelen hatását megfelelő módon kifejteni, az minden társadalmi folyamatra kihat, negatívan befolyásolva a demokráciát.

Ethnic minorities are an all-European issue, though politically the problem is more acute in Central and Eastern Europe. There is a reason for this. The modern democratic nation - the most effective instrument for stabilising ethnic conflict - can be defined as a set of interactive relationships between the state, civil society and ethnicity.[1] Where one or more of these is weak, the other remaining processes will suffer overload, and cannot easily discharge their functions because that is not what the process in question can do, with negative results for democracy.

In brief, the role of the state is to provide stability, predictability and good governance;[2] the role of civil society is to provide articulation for conflicts of interests and the contests for power within society;[3] and the role of ethnicity is to provide for bonds of solidarity, the expression of the deepest levels of identity and cultural reproduction, for the tacit regulation by which a society creates coherence. Hence if ethnicity is expected to be the source of good governance, it will fail the test, because that is not what it is supposed to do. Likewise, civil society cannot be the sole basis for democratic consent, because civil society is the field where public contests for power take place and is

structured around the aggregation of conflict which already presupposes a considerable degree of consent, a shared basis for disagreement.

The movement of politics, of political power, should be seen as operating at three levels - the institutional, the symbolic and what links the two, the atmospheric. The institutional level is clear enough. Here one is dealing with formally established bodies, with their own overt codes and procedures. No institution will ever work precisely in the way in which its formal terms of reference and legal position prescribes; nevertheless, one can identify institutions that do work broadly speaking in the way they are supposed to and can find the means to overcome serious deviations from the prescribed norm. In such cases, the political system can be said to be stable and predictable.

The symbolic level includes the myths, rituals and liturgies that all collectivities use to ensure their cultural reproduction. Memory - perceived history, the continuous reinterpretation of the past - is an essential aspect of the symbolic level. This level sees the construction and maintenance of boundaries and the corresponding boundary markers, which may take any form - from language to diet. Note that long established institutions and attachment to them can also acquire symbolic functions.

The intermediate atmospheric level is more complex. Collectivities are remarkably sensitive to changes in the political atmosphere, above all where an ethnic minority is concerned. If the atmosphere improves, the community in question can abandon some of its fears, its sense of being threatened as to its existence and cultural reproduction. Correspondingly, when there is deterioration in the atmosphere, these fears will intensify and, consequently, boundaries will be strengthened, the "other" will be demonised, ethnic polarisation will lead to ethnicisation, when all processes, every event will be understood in ethnic terms.

What creates this disturbance in the atmospheric level is a situation when collective aspirations, as articulated at the symbolic level, are not reflected in the institutional arrangements. When a group feels itself excluded from power - at the institutional level - it will look for compensation at the symbolic level. The other party will, in turn, reinforce its own symbolic guardians of the boundaries. Once this process begins, collectivities will place growing emphasis on symbolic rather than institutional power which comes to be distrusted. Informal rather than formal mechanisms will acquire saliency in the exercise of power, thereby further exacerbating the insecurity of both communities. All this bears severely on minorities because by definition, their access to institutional power will be more restricted than that of majorities.

The central difficulty, then, is that institutions provide the stability, predictability and transparency in the exercise of power that allows a reasonably secure cultural reproduction to take place. Excessive reliance on symbols, however understandable in the circumstances is, therefore, no substitute for stable institutions, both of the state and civil society.

The problem with respect to ethnic minorities in their relations to ethnic majorities is that while they may accept the state and may take part in civil society, their conception of identity will certainly differ from that of ethnic majorities. This is the source of much friction, which can spill over into conflict and, in extreme cases, into violence (as happened in Yugoslavia). However, given the large number of multi-ethnic states in Europe, what is striking is how little serious ethnic conflict there is. We see the pathologies - Northern Ireland, Basque country, Bosnia - but the fact that most inter-ethnic contact is settled through politics escapes attention. The implication is that it is, in fact, possible to find a political solution for such conflicts, provided that the proper mechanisms are established.

The argument to be put forward in this article is that ethnic conflict in Central and Eastern Europe is much less pervasive than it appears and that the means to regulate it do exist. When this has failed, there is a rational explanation - usually found in the concurrent weakness of both the state and civil society. In this context, it is important to understand two key factors. Communism destroyed civil society with an unprecedented thoroughness and the process of rebuilding it - this is what has been going on since 1989 - is slow and painful. What makes the process more difficult than it seems at first sight, and explains why south European and Latin American democratisation parallels are not very enlightening, is that the collapse of the communism entailed not just the disintegration of an ideology, but the failure of the communist state. Hence the post-communist systems are attempting a historically most audacious experiment - the simultaneous construction of a new state together with a new civil society. Not surprisingly, the role of ethnicity has acquired a saliency in the process that tends to impede the overall project, seeing that ethnicity does have a dimension in the public sphere, but not one that can secure stability, the transparency of power and democracy on its own.

That said, a number of general political and sociological factors concerning ethnicity and inter-ethnic relations should first be explored. First, ethnic minorities in contemporary Europe will not disappear through assimilation. Individuals may assimilate, usually if they migrate, but whole communities will not, because any community that has become aware of itself as a bearer of moral values will not abandon this status. Indeed, the history of 20th century Europe provides very clear evidence that despite the very high assimilatory capacity of the modern state, ethnic communities have maintained their distinctiveness with great resilience. In a democracy - given the enormous power of the state - ethnic communities need access to political power, to safeguard their cultural reproduction, to gain access to status and value within the state, to secure their "moral worth" as equal bearers of collective moral values.[4]

This signifies that political provision for regulating inter-ethnic relations is an essential aspect of modern democratic politics. Non-democracies do not, of

course, need to make such provision, but a part of what makes a system democratic is that the relationship between ethnicity and state is subject to regulation by democratic mechanisms. This proposition may be unwelcome to proponents of universalism, who see ethnicity as inherently undesirable and would prefer to see it disappear. In reality, the overwhelming evidence of the history of the last 200 years is that ethnicity persists, hence it is preferable to identify its mainsprings in order to prevent it from generating undemocratic outcomes.[5]

In fact, a variety of instruments is available for regulating ethnic relations: some depend on a form of territorial devolution of power (South Tyrol, Aaland Islands, Catalonia), while others are based on some kind of power-sharing or consociationalism (Belgium, Switzerland) or combine elements of both. In essence, the purpose of these devices is to give minorities the necessary access to forms of political power to allow them a degree of security with respect to their cultural reproduction and to take their place as equal citizens of the state in which they live.[6]

It is important to recognise that full participation as citizen requires that the members of minority ethnic groups have some access not merely to the institutional level of state power (autonomous organisation, education, culture, recruitment to the state bureaucracies and finance), but also to the symbolic aspects of politics (the right to articulate their separateness in the public sphere and have their moral worth recognised). The acceptance of symbolic separateness is much more difficult for majorities to accept, because it appears to threaten their own cultural preeminence. Yet this form of sharing is an inescapable part of democratic self-limitation.

In Central and Eastern Europe, there are difficulties with both the institutional and the symbolic level of participation where ethnic minorities are concerned.[7] Ethnic majorities are reluctant to accept that their state, in which they feel they have only recently recovered their sovereignty after Soviet overlordship, is also the state of other ethnic communities, like themselves communities of moral worth.

Particularly acute problems are raised by ethnically segmented states (Macedonia, Serbia, Latvia, Estonia) and states where majority-minority relations carry considerable historical burdens, with each group tending define itself against the other (Slovakia and the Hungarians, Rumania and the Hungarians, Lithuania and the Poles, Bulgaria and the Turks). Less politically acute, but socially tense are relations between ethnic majorities and the Roma, who have embarked on a process of defining their identity politically and culturally in the teeth of majority distaste (Czech Republic, Slovakia, Hungary, Rumania).[8]

In general, in these states minority demands are regarded as varying between the dangerous and the impertinent. Thus when representatives of the

Hungarian minority in Slovakia presented a list of grievances to the Council of Europe. Slovaks were outraged.[9] When ethnic Albanians in Macedonia sought to establish a university of their own, the Macedonian authorities used force to close it down.

This raises an interesting question. Why do ethnic majorities find it so extraordinarily difficult to allow minority language universities? In effect, there is only one fully independent minority language university in Europe, the Swedish language Abo Akademi, in Finland. On the face of it, the founding and running of a university should be a matter of educational policy, resources and the demand from the minority - something to be settled at the institutional level of politics. A minority of a certain size and an adequate level of literacy should have no problem with providing the intellectual infrastructure for a multi-faculty university, though clearly it will not be able sustain certain rarified areas of research. There are several minorities in Europe which match these criteria, hence the question must arise as to why there are so many more minorities than minority universities.

The function of a university is customarily seen in terms of the quest for the truth, the expansion of knowledge and understanding and of educating the next generation. In reality, a university is much more than this. Given the enormous emphasis placed on cultural reproduction, on the prestige of high culture and the attainment of moral worth through access to high culture, the university is also a significant locus of symbolic power.

The university symbolises and enables a minority to sustain its cultural reproduction: it gives direct access to symbolic capital for the minority; it provides access to high culture and a collectivity with a recognised high culture cannot be so easily ignored politically by the state as one that lacks it; hence the university is a symbolic marker of moral worth both at home and abroad, so that equal access to power cannot be denied the minority. At the institutional level, the graduates of a minority university will demand jobs in the state and other bureaucracies on the same basis as majority community graduates and will want to work largely in their language. The implication of this argument is very far-reaching. It signifies that the minority in question is of equal moral and symbolic status to the majority, hence must have access to the symbolic goods of the state, which means that it has the status of a partner. This adds up to a very significant transformation in the position of the minority and points towards a consociational system, rather than a majority-minority one.

The city plays an oddly contradictory role in inter-ethnic relations. It has both negative and positive facets. It is a negative phenomenon because of the relics of the traditional peasant perspective on the city, that it is an alien, parasitical entity, inauthentic and, crucially, impure. The city as a place of pollution is of vital concern in this context, because this assessment continues to cast a long shadow in the language of ethnic self-definition. The city was

traditionally regarded as alien both ethnically and socially - the two were frequently conflated - so that it has the quality of an alien locus with alien practices pursued by alien people - an alienness which need have nothing to do with ethnic differences.

The city is threatening to rural migrants not only because it is generically different - visually, spatially, with respect to vistas and perspectives - but because encounters there are negotiated differently. In small communities, status and authority are by and large ascriptive and derive from the community itself: one knows where to locate "others", to define who is familiar and who is a stranger. Power is or seems relatively transparent. The terms of conflict and enmity, of friendship and alliance are understood and clear. The rules of engagement are known and not questioned. In the city, this is doubly not so. The rural migrant cannot readily understand the very different rules of city life and finds it all but impossible to accept that these rules are fluid in perpetuity. And when the encounter with the city involves ethnically alien populations for migrants without inter-ethnic skills, the sense of threat and alienation is greatly intensified.

Yet the city also has important positive aspects in this context. If anything is the symbol and reality of modernity it is the city. It is the premier space for collective action and in that sense comes to embody the collectivity itself. There is, equally, a direct relationship between the nation as a political entity and its symbolic expression in the form of a city. The link between citizenship and the city is more than etymological. The city then becomes a part of the symbolic landscape of the nation. In the international context, moral worth is underpinned by the urbanisation that a city generates and creates an elite capable of taking its place in the world. The city as the locus of specialised knowledge and symbolic capital strengthens this perspective. Without possessing a city it is very hard for an ethnic group to claim full political status, which helps to explain the difficulties experienced by the Roma in seeking to establish themselves.

The particular problems of the relationship between ethnicity and the city in Central and Eastern Europe has several strands. In the first place, the area was characterised by late urbanisation or under-urbanisation. Cities were few and tended to lack the civic autonomies that have evolved in the West. Their relationship to the countryside was much less organic than further west. As a result, they found it harder to play the integrative role, to foster the assimilation of rural migrants into urban and modern ways, that their counterparts in the West have played.

Second, the Central and East European city had a multi-ethnic character until a very recent date. It was only during the communist period that the ethnic homogenisation of the city began to be completed. Homogenisation is significant because it creates an ethnically familiar and uniform space, where inter-ethnic tensions are absent and where, it is believed, the particular qualities of the nation

find their road to modernity. Virtually every capital city in the region was multi-ethnic, meaning that the titular ethnic group of a state could never be quite secure in its possession of the symbolic power that they expected to draw from their city. The Baltic capitals are still in this situation. Then, the city merges at one level with the problem of territoriality, in that it is the symbolic projection of territory into modernity, a source of pride and security that the community in question has attained the status of equality with the rest of the world.

Third, the Paris Peace settlement paradoxically ended up by devaluing the city and privileging the rural areas - a strange outcome, because it was expected to assist the region into modernity through the adoption of democratic systems. In reality, the drawing of frontiers in the carving up of the defunct empires heavily favoured the rural populations in determining the ethnic frontiers that were supposed to form the basis of a fair settlement. This left a fair number of cities with an ethnically alien population in a new state, something that left both the majorities and the minorities unhappy. The new majorities proceeded to try to ensure that the cities, now their cities, would acquire an ethnic majority to match the ideal.

Fourth, the city is traditionally seen as the centre of ethnic assimilation by those who control it through their access to real and symbolic power. Assimilation clearly did take place and the city was, indeed, the place where it happened most rapidly. But this was not because the city had a magical assimilatory quality as such, but because those who went there did so to assimilate into urban economic and cultural modes and abandoned their ethnic identities almost as a by-product of migration. In essence, this was the fate of the traditional peasantry which did not possess a politicised consciousness of its ethnicity and was, therefore, ready to give it up in exchange for a higher social status. However, with the disappearance of the traditional peasantry, the process of assimilation is largely finished and can now be seen as historically contingent and not a party of the immanent essence of cities.

All these factors (historical, sociological, cultural, political), even when taken individually, would make it difficult to share a city. Ethnic groups believe that a city is and must be theirs and theirs alone. Members of alien groups entering the city thus find incomprehension and hostility, which is explained by this complex of factors rather than prejudice or, to be more precise, the prejudice has a basis in the rationality of collective existence and cultural reproduction as expressed by the city.

The reality today is that a number of cities in the region are ethnically mixed and that majorities find it extremely difficult to offer accommodation in the symbolic realm to minorities. The establishment of institutions may be tolerated, as long as these are not very visible, but the formal marking out of a city as multi-lingual is universally resisted, for the reasons sketched above. A complete equilibrium in inter-ethnic relations will only come into being, however,

when the symbolic dimension of power is respected in the same way as the institutional.

A particularly sensitive problem is posed by the international dimension of the politics of ethnic minorities. Since the end of communism, and plainly spurred on by the catastrophe in Yugoslavia, the West's position on minorities is that these are not exclusively a question for the state itself, but raise general issues of security. This position, which completely reverses the attitudes current before 1989, is unwelcome in Central and Eastern Europe, but is reluctantly accepted - a reluctance that is strengthened by the failure of the West to extend this principle to their own minority problems. One can imagine the howls of outrage if, say, Estonia were to criticise the United Kingdom's policies in Northern Ireland or France's in Corsica. Nevertheless, various mechanisms are in place to ensure that minority issues do not spill over into conflict, notably the High Commission on National Minorities of the OSCE, the Council of Europe and the European Union.

Kin states, ones with fellow ethnics living in another state, are common enough in Europe (e.g. Ireland, Austria with the South Tyrol, Denmark and Germany etc in Western Europe, Hungary, Poland, Albania, Russia etc in Central and Eastern Europe) and their attitudes to the home state of their fellow ethnics can be bedevilled by the minority question. Here practice varies considerably. Hungary has tended to follow a relatively low-key policy, especially since the election of the Horn government in 1994, while - for instance - the domestic upheaval in Russia has encouraged politicians to see the fate of fellow Russians as an opportunity, thereby creating potential trouble.[10]

Another acute and seldom theorised problem is that of formerly dominant minorities and, correspondingly, formerly dominated majorities. There is a complex of attitudes and experiences that weigh upon majority-minority relations deriving from the sudden, dramatic collapse of a state and the consequent shift in power. Formerly dominant minorities discover that their ethno-cultural identity, which they had unthinkingly assumed would "naturally" give them access to power, influence, status, social capital and information via their links with the centre, has overnight become a drawback. The Russians in Latvia and Estonia are the most obvious case currently, but the experience of the Hungarians (in Rumania, Slovakia, Serbia) after 1918 was similar, as was the case with the Poles in Lithuania after 1945 and this was the fate that the Serbs of Croatia and Bosnia sought to avoid with such fatal consequences in 1991 and after.

Correspondingly, formerly dominated majorities establish their own hierarchies, routines, forms of knowledge, live with the sense of resentment at having been subjected to colonial rule and look to discharging these resentments on the local representatives of the colonial power, both real and symbolic. Under such circumstances, processes of multi-ethnic accommodation are lengthy, uneasy and, predictably, fraught with misunderstandings.

There has been a great deal of debate on whether or not ethnic minorities should be given some kind of territorial recognition, by being granted the right to foster their culture in well-defined areas. The objections are the fears - real and perceived - of the majority that such internal boundaries might become the basis of secession. This fear is not groundless - this was precisely what happened in Yugoslavia, Czechoslovakia and the Soviet Union. But the question is deeper and more complex. Territory is more than just a piece of real estate. It is also deeply symbolic of the political power of an ethnic group, a universal acceptance of its moral worth and a guarantee of its cultural reproduction. It is noteworthy here that diasporas are weak at least in part because they lack the powerful symbolism of their own territory, like the Roma.

In conclusion, it is worth underlining three propositions. One is that the question of ethnicity and the politics of inter-ethnic relations has returned to the European agenda for the foreseeable future. It will not disappear, hence it is vital that political solutions be found to manage the problem. Second, these solutions exist, have been tried and tested and, with modifications, can be introduced in Central and Eastern Europe. But, third, the pivotal problem of politics in the region is not so much ethnicity as such but the weakness of the state and of civil society which would constrain ethnicity to operate within democratic channels. Here the picture may be gloomy, but it is far from catastrophic.

NOTES

1 I argue this at greater length in Schopflin, George "Civil Society, Ethnicity and the State: a threefold relationship", Paper delivered at the conference, Civil Society in Austria, Osterreichische Forschungsgemeinschaft, Vienna, 20-21 June 1997.

2 Offe, Claus *Modernity and the State: East, West* (Cambridge: Polity, 1996).

3 On civil society, see Hall, John (editor) *Civil Society: Theory, History, Comparison* (Cambridge: Polity, 1995) and Gellner, Ernest *Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals* (London: Hamish Hamilton, 1994).

4 Horowitz, Donald, *Ethnic Groups in Conflict* (Berkeley: University of California Press, 1985).

5 Ignatieff, Michael "Nationalism and Toleration" in Caplan, Richard and John Feffer, *Europe's New Nationalism: States and Minorities in Conflict* (New York: Oxford University Press, 1996).

6 Pierre-Caps, Stephane La Multination: L'avenir des minorites en Europe Centrale et Orientale (Paris: Odile Jacob, 1995).

7 Altermatt, Urs Das Fanal von Sarajevo: Ethnonationalismus in Europa (Zurich: Verlag Neuc Zurcher Zeitung, 1997).

8 On the Roma, see Barany, Zoltan "Living on the Edge: the East European Roma in Postcommunist Politics and Societies", in Drobizheva, Leokadia et al. (eds.) Ethnic conflict in the Post-Soviet World (Armonk NY: M.E.Sharpe, 1996).

9 On Slovak-Hungarian relations, see Aspeslagh, Robert, Hans Renner, Hans van der Meulen (editors) Im historischen Wuergegriff: die Beziehungen zwischen Ungarn und der Slowakei in der Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft (Baden-Baden: Nomos Verlag, 1994).

10 On various aspects of this problem, see Pavkovic, Aleksandar, Halyna Koscharsky, Adam Czernota, (editors) Nationalism and Post-communism: a Collection of Essays (Aldershot: Dartmouth, 1995).

Ethnicity, Nationality and the Left in Musil's KAKANIA

Contribution to the Conference

Dr. Zoltán TARR

Rezumat. Etnicitate, naționalitate și stânga în Kakania lui Musil. Intelectualitatea de vârf din Viena și Budapesta, cele două capitale ale Imperiului Austro-Ungar, a abordat, teoretic și sistematic, în perioada premergătoare dezintegrării monarhiei din 1918, problemele etnicității și ale naționalismului. S-a formulat părerea că naționalismul este un concept greu de definit, complex, și este, totodată, fenomenul politic cel mai puternic al perioadei. Austro-Ungaria prezenta, atunci, după autori remarcabili (Adler) o mixtură între libertatea germană și cea rusească: germană în concepție, rusească în execuție. Austro-marxismul a fost un răspuns formulat, în legătură cu schimbările socio-economice ale lumii capitaliste, la sfârșitul secolului 19, având în vedere specificul multi-etnic al monarhiei. Reprezentanții lui (Bauer, Renner) au făcut distincție între nivelul statal și cultural al organizării politice, fiind prevăzută o anumită autonomie culturală pentru minorități. Această poziție diferă categoric de cea lui Lenin, care considera autodeterminarea calea sigură spre secesiune. De partea ungară s-au elaborat proiecte legate de viitorul imperiului. Adept ai lui Naumann, Jászi era convins că singura soluție pentru monarhie este federalizarea. Un astfel de proiect, din lipsă de adepți puternici și de timp istoric, nu a mai putut fi implementat, în primul rând datorită intervenției fatale a președintelui american Wilson, cu programul său de autodeterminare, formulat în 14 puncte.

Összefoglalás. Etnicitás, nemzetiség és baloldal Musil Kakániájában. Bécs és Budapest, az Osztrák-Magyar Monarchia két fővárosának vezető értelmiségi körei rendszeresen foglalkoztak, a birodalom 1918-as felhomlását közvetlenül megelőző korszakban, az etnicitás és a nacionalizmus kérdéseivel. Kialakult a vélemény, miszerint a nacionalizmus nehezen meghatározható, bonyolult fogalom, és ugyanakkor a korszak egyik legnagyobb hatású politikai jelensége is. Ausztria-Magyarország akkor figyelemre méltó szerzők szerint (Adler) a német és az orosz szabadság érdekes keverékét valósította meg; német elgondolás orosz kivitelezésben. Az ausztrio-marxizmus válaszként jelentkezett a kapitalista világ XIX. század végére beállt társadalmi-gazdasági változásaival kapcsolatosan, különös tekintettel a monarchia soknemzetiségű mivoltára. Képviselői (Bauer, Renner) különbséget tettek a politikai szerveződés állami és

kulturális szintje között, a kisebbségek számára egyfajta kulturális autonómiát képzeltek el. E vélemény ellentétes a Leninével, aki az önrendelkezést a leszakadás biztos útjának tekintette. Magyar oldalon is készültek a jövővel kapcsolatos tervek. Naumann Mitteleuropa-elképzelésének támogatója, Jászi Oszkár azt vallotta, hogy a monarchia számára egyetlen kiút a föderalizálás. Terve, megfelelő támogatás és az előkészítéshez szükséges idő hiányában nem valósulhatott meg. Ennek legfőbb oka Wilson amerikai elnök 14 pontos, fatális önrendelkezési programja volt.

The topicality of the problem of ethnicity and/or nationalism can easily be ascertained by just reading the newspapers or watching the evening news on television in our living rooms. Reports about ethnic and national conflicts are in the headlines day after day. Under the title, "As Ethnic Wars Multiply, US Struggles to Meet the Challenge", the February 7, 1993 issue of The New York Times reported no less than 48 ethnic conflicts around the globe; another headline of the June 8, 1994 issue declared that "Clinton Sees 'Cancerous Prejudice' in Nationalism." The number of conflicts has multiplied in recent years and while the mass media facilitate awareness of them, the social sciences are trying hard to catch up with the events of the real world. As E. J. Hobsbawm noted: "The owl of Minerva which brings wisdom, said Hegel, flies out at dusk. It is a good sign that it is now circling round nations and nationalism."¹

In the following, I intend to take a look at the theories of a group of intellectuals of the left in Vienna and Budapest, the two capital cities of the Austro-Hungarian Monarchy, in the last decades of its existence prior to its dissolution in 1918.

A few words are in order about my personal background and interest in problems of ethnicity and nationalism. Having been a member of an ethnic minority group most of my adult life-panning two continents and three countries (Germany, Switzerland and the United States) - prepared me well for assuming the role of a participant observer of the ethnic situation, and enhanced my sensitivity to the problem. In addition, most of my scholarly work deals with East and Central European Jewish intellectuals, from the Frankfurt School theorists to Georg Lukács, in particular, and the historical sociology of European Jewry, in general. To be sure, there is no simple answer to the question whether Jews are a nation or an ethnic, racial, religious or cultural minority, and I do not intend to come up with an answer here. No lesser a thinker than Max Weber noted: "Whether the Jews may be called a 'nation' is an old problem."² Weber himself wrestled with the problem of race, ethnicity and nation in several fragmentary comments. In the concluding paragraph of The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, he remarks in reference to Occidental rationality and possible reasons for its development and connection to racial attributes:

The author admits that he is inclined to think the importance of biological heredity very great. But in spite of the notable achievements of

anthropological research, I see up to the present no way of exactly or even approximately measuring either the extent or, the form of its influence on the development investigated here.³

As for ethnicity, he was of the opinion that the whole conception of ethnic groups is so "complex and so vague" that it might be good to abandon it altogether.

Weber also addressed the problem of nation and nationalism in several fragments. Concerning his ideas on nation, we may disagree with his blunt dismissal of the economic origins of "nation" in stating that "the fervor of this emotional influence does not, in the main, have an economic origin," but his shifting of the emphasis to the political is very much to the point. Weber writes:

In so far as there is at all a common object lying behind the obviously ambiguous term nation it is apparently located in the fields of politics." And then the definition follows: "A nation is a community of sentiment which would adequately manifest itself in a state of its own, hence a nation is a community which normally tends to produce a state of its own."⁴

An additional element, violence, enters the picture, when Weber approvingly cites Trotsky in his "Politics as a Vocation": "Every state is founded on force," said Trotsky at Brest Litovsk. That is indeed right."⁵

Further complications arise from the fact that pure types of nationalism are rarely found in reality; what we find there are complex variants and combinations with secular and religious ideologies such as national socialism, national communism, Islamic nationalism, Zionist nationalism—just to mention a few. The Hungarian political thinker, István Bibó, wrote about linguistic nationalism in the Habsburg Empire; when evaluating its position and demands, he said, every nation or ethnic group of the region started to take language into account as a source of power. Indeed, the struggle over language remains a crucial aspect of the problem of ethnicity or nationalism: this is the case in the conflict over bilingual education in New York City or in the putting up of street signs in Hungarian language in Slovakia and Romania.

There is still no universally accepted definition of nation and nationalism, and the connection with ethnicity varies from place to place and from time to time: As Hobsbawm noted: "Nationalism is probably the most powerful political phenomenon of our century, and one whose importance continues to grow, but analysis has found it remarkably hard to grips with it."⁶

This intervention has the limited aim to sketch the main outlines of the ethnic situation in the Austro-Hungarian Empire during the last decades of its existence prior to its 1918 dissolution and dismemberment, and the diverse responses as well as the variety of proposed solutions to a situation that was perceived as problematic. Joseph Schumpeter noted that "intellectuals are not a social class in the sense in which peasants or industrial laborers constitute social classes: they hail from all the corners of the social world, and a great part of their

activities consist in fighting each other and in forming the spearheads of class interests not their own."⁷ Indeed, in the Monarchy intellectuals had been formulating and voicing the sentiments and alleged interests of ethnic masses and were working either for the preservation of the status quo in some modified form or for its break-up with ensuing restructuring of the Empire, meaning: independence of their respective ethnic groups as independent nations in nation-states.

While focussing on the selected responses of the political and intellectual spectrum in Austria and Hungary, I wish to call attention to the fact that reflection on the state of affairs of the multi-ethnic and multi-cultural Monarchy was not restricted to the areas of socio-political theory and philosophy; it was also present in the arts, literature and music. In literature, the prime examples would be Franz Kafka, Robert Musil, Joseph Roth and the (unjustly) lesser known Hungarian poet, Endre Ady, who wrote: "Dunának, Oltnak egy a hangja ..." (The Danube and the Olt sing the same tune ...) In music, Béla Bartók stands out for his endeavor for the reconciliation of nationalities and diverse ethnic groups.

The essence of the Austrian-Hungarian Empire was best captured by two eminent members of the disintegrating Empire, the writer Robert Musil and the socialist politician, Victor Adler. The latter summed up the socio-political mechanism against which cultural life has to be seen as follows:

Austrian liberty is a hybrid creature, midway between Russian liberty and German liberty. In shape it is German, in execution it is Russian. Apart from France and England, Austria has perhaps the most liberal legislation in all Europe; it might almost be a republic, with a crowned head instead of a president at the summit. Unfortunately, in practice what counts are not the statutory provisions but the whim of the police official. The police official is empowered to suspend all statutory liberties; and as you may imagine, he makes abundant use of this right. The government of Austria is incapable of carrying out with thoroughness either an act of justice or an act of oppression. It sways from one side to the other. It is a system of despotism tempered by inefficiency.⁸

The ambiance of this "hybrid creature" was most aptly captured by Robert Musil in his novel, The Man Without Qualities:

Kakania [which] called itself the Austrian-Hungarian Monarchy, [was] in its constitution liberal, but its system of government was clerical but the general attitude to life was liberal. Before the law, all citizens were equal, but not everyone, of course, was a citizen. Many things happened in this state... [and] they were so violent that several times they... caused the machinery of state to jam and come to a dead stop. But between whiles... everyone got on excellently well with everyone else as though nothing had ever been the matter... Yes, in spite of much that seems to

point the other way. Kakania was perhaps a home for genius after all: and that, probably, the rum of it."⁹

Concerning the political responses of the left to the ethnic situation in Vienna, the best known of Austro-Marxists, Karl Renner and Otto Bauer, opted for a political solution. They were not the first, however; they had a lesser known forerunner, Adolph Fischhoff, who promoted the idea of reconciliation.¹⁰ As to Hungary, there were the left-liberal social scientists in Budapest - Oscar Jászi and Georg Lukács, among them - who were well aware of the Austro-Marxists, responded to their approach, and partly incorporated their ideas into their homegrown approach to problems of ethnicity and/or nationalities.

Austro-Marxism

As is known, Marx and Engels left no systematic theory of nationality behind; it was left to their successors to grapple with the problem: Karl Renner and Otto Bauer, among them. As a theoretical and political movement, Austro-Marxism was a response to the changed socio-economic conditions of world capitalism at the turn of the century, and also to the specific problems of the multi-ethnic Austrian-Hungarian society. Their theoretical concerns were published in the Marxstudien (since 1904) and in the monthly Der Kampf (from 1907 on). As a theoretical philosophical stance, the revival of Kantianism should be mentioned. The chief theorists of the movement were concerned with a wide range of theoretical issues of philosophy, political science, political economy and sociology. Politically, they were opposed to Bernstein's revisionism. They constituted the radical wing of European Marxism, and upheld the idea of democratic dictatorship of the proletariat; this idea was revived in the late 20s by Georg Lukács in his so-called "Blum Theses."

For our purposes, Otto Bauer's "theory of nation" is of prime importance, which was outlined in his book, Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie (1907). It was precisely Otto Bauer's sociological approach that significantly advanced the thinking about nationalities, and their future. In his study, Bauer examined the Empire and the future of the workers' movement which was badly split over the nationality issue. Bauer defined nation "as an aggregate of people bound into a community of character by a community of fate."¹¹ The community of common character is first and foremost a language community; their common destiny is their common history. The role of socialism, Bauer argued, is not to ignore the nationalities or to eliminate to render to each worker his nation. Bauer thus re-interpreted the ideas of Marx. As is known, Marx responded to the charge that "the Communists are reproached with desiring to abolish countries and nationalities" with the answer that "the workingmen have no country."¹² His more realistic friend, Friedrich Engels, had offered some insightful remarks on the subject in his letter to Friedrich A. Sorge (December 2, 1893):

American conditions involve very great and peculiar difficulties for a steady development of a workers' party. First, the constitution,... then, immigration, which divides, the workers into two groups, the native born and the foreigners, and the latter in turn 1) the Irish, 2) the Germans, 3) the many small groups, each of which understands only itself: Czechs, Poles, Italians, Scandinavians, etc. and then the Negroes..."¹³

The theories of the Austro-Marxists did not easily lend themselves to be translated into practice in the Austro-Hungarian Monarchy where nationalities with diverse language and cultures were intermingled in the same territories. Renner and Bauer made the differentiation between two levels of political organization: the level of the state and that of culture. In their scheme of things, federal jurisdiction was to be limited to narrowly defined matters of general interest, while the principle of extraterritorial personal self-determination would apply to cultural matters. In sum, the Austro-Marxist position stands for some kind of cultural autonomy for nationalities within the federation of autonomous regions with a firmly centralized government. This theoretical position never had the chance to be proven right or workable. When contrasted with the Leninist position that asserted the principle of self-determination as in Lenin's 1913 declaration that "the right of self-determination is the right to secede and form an independent state," we can judge how such high-minded theories worked in practice as, for example, in the consequences of the stated desire of Poland and Finland in 1917 to secede from Soviet Russia. Prior to 1914, Lenin was developing the idea of self-determination of nation in order to win the national movements' support for the revolution in Russia. Lenin wrote in 1913 in key text, "The Right of Nation to Self-Determination," that the right of self-determination "is the right to secede and form an independent state."¹⁴ It was his position that the recognition of the principle of self-determination would resolve the problems of the multi-national state by improving relations among the diverse proletarian elements of national groups and would put the party in a better position to represent all the working class elements of a multi-national state; this, in turn, would lead to the strengthening the party and to the acceleration of the course of the revolution.

Lenin's "The Right of Nations to Self-Determination" was indeed the guide and inspiration for Joseph Stalin, who wrote a pamphlet, Marxism and the National Question, during his brief stay in Vienna in January 1913.¹⁵ Commissioned by Lenin, it was an attempt to refute the theories of the Austro-Marxists, among other, of Kautsky, Renner and Bauer. The exact nature of Lenin's input has been debated. According to Djilas, when the topic of the pamphlet came up, Stalin remarked that "it was Ilych's view," that is, Lenin's view, and he added, "Ilych also edited the book."¹⁶ Stalin's "Marxism and the National Question" consists of three parts: 1. a general discussion of the concept nation; 2. a critique of the Austro-Marxist position; 3. the problem in Russia.

According to Stalin, the Austro-Marxists confused tribal - ethnic unity with nation. Nation is a historically evolved stable community of such elements as language, territory, economic life and psychological make-up, as manifested "in a community of culture," in opposition to the "quasi-mystical" nation of the Austro-Marxists.

Speaking of Vienna, the birthplace of national theories and ideologies, mention should be made of Theodor Herzl. Originally from Budapest, he suggested a solution for the "Jewish problem": to get out of Europe, and set up a national Jewish state in Palestine, which was later put into practice but in turn became the source of another national conflict, namely between the Israelis and the Arabs, dominating the next fifty years.

Another possible classification of responses to the multi-ethnic problems of "Kakania" (Musil) would be from the political front, representing a wide range of positions from the left to the right in-between. On the extreme right, there was Adolf Hitler, Austrian by birth, German by aspirations, who spent the formative years of his youth in Vienna. According to his biographers, Hitler arrived in Vienna in October 1907 and left the city in May 1913. In the first - autobiographical - part of Mein Kampf, Hitler remembered his Vienna sojourn as follows:

I was repelled by the conglomeration of races which the capital showed me... by the whole mixture of Czechs, Poles, Hungarians, Ruthenians, Serbs and Croats, and everywhere, the eternal mushroom of humanity - Jews, and more Jews. To me the giant city seemed the embodiment of racial desecration...

and then he concluded:

Vienna was and remained for me the hardest, though most thorough, school of my life... In it I obtained the foundations for philosophy in general and a political view in particular which later I only needed to supplement in detail.¹⁷

Hitler found -or rather, invented - the solution for ethnic problems: ethnic cleansing, the gassing of all the undesirable ethnics, in the excess of six million.

Looking at the 'social forces working for the preservation or the disintegration of the multiethnic Empire, we can list the followings: For the preservation, there existed the ongoing process of assimilation, "absorbing the best brains" (Marx) of the ethnics into the establishment, into the bureaucracy, clergy and army. As István Deák demonstrated in his masterful study, Beyond Nationalism. A Social and Political History of the Habsburg Officer Corps 1848-1918,¹⁸ members of ethnic groups could rise to top positions in the K.u.K. Army, the most prominent case being Baron Samu Hazai (of Jewish descent, originally Kon), who was Minister of Defense of the Austro-Hungarian Armed Forces from 1910 to 1917. Men of Jewish origin could even become - after conversion - bishops of the Roman Catholic Church. Captains of industry, among them,

Manfred Weiss and baron Chorin, are well known cases of ethnic upward mobility.¹⁹

The situation was not much different in Budapest, the capital of the Eastern half of the Empire, where the problems of ethnic conflict and their possible solution were discussed by a group of left-liberal, predominantly assimilated (Jewish) intellectuals, and social scientists. The discussion centered around the sociological journal, Twentieth Century, under the leadership of Oscar Jászi (Jakubovics), who in due time became Minister of Nationalities under the short-lived liberal-democratic Károlyi government (1918) and later professor of political science at Oberlin College, Ohio, until his death in 1957.

Jászi had a life-long (theoretical and practical) interest in the problem of national minorities and expressed his views in several books and dozens of articles. He was the founding father of the social sciences in Hungary, and the editor of a highly regarded journal. The Sociological Society was one of the interlocking intellectual circles, similar to the Vienna circles, whose story is eminently discussed by Edward Timm.²⁰

Jászi has shifted his position several times, adjusting it to the changing political situation. As is known, Hungary was the underdeveloped part of Habsburg Empire since the mid-16th century but has been waging an ongoing struggle for independence and modernization, as demonstrated in several uprisings, e.g., Ferenc Rákóczi in 1703, Lajos Kossuth in 1848-1849; the latter was followed by the "1867 Compromise," opening the way for modernization (retarded by Hungarian nobility), and allowing ethnics (German and Jews) to take advantage of this development. Thus, Jászi and his comrades-in-arms were compelled to formulate a program for independence, for social, economic and political modernization. But since Hungarians constituted only half of the population in Hungary proper, some accommodation had to be made with the other half, the ethnics, and, in the large context of European Great Power rivalry, with Germany, which at that time was the most important player on the European scene.

The shifts in Jászi's position can only be understood in this larger context. According to Jászi's 1907 views, Hungary's independence was to be achieved through the development of her "economic and cultural" forces and then only by simultaneously coming to terms with Hungary's own ethnics. In his book, The Formation of Nation States and the Nationality Question (1912)²¹, he gives both a historical program. At this point, he put his hopes in the labor movement and believed, that on basis of internationalism of work and peace, the economic and then the political organic unity of all states - that are members of the same culture - could be worked out ultimately and would lead to the United States of Europe.

The outbreak of World War I in 1914 changed the constellation and, consequently, Jászi's position. During the early phase of the war, (as Germany

proved successful), he shared the general view of the feasibility of integration of continental Europe under German leadership. He was sympathetic to Friedrich Naumann's Mitteuropa-Plan and wrote:

A united market, transport and commerce would increase the possibilities to a very large extent and with that they would help consumers, and in general, the democratic trends. The vast integration of the economic markets would provide the production, and the democracy unthinkable possibilities for development.²²

Jászi considered an alliance with Austria as a significant factor of cultural and democratic progress in Hungary in a reversal of his earlier position, and wrote that "we can hope that the extension of the alliance with Germany will give an even greater impetus to the same development."²³ In view of the fact of the imperialist - Wilhelmian Germany, this seems a strange and naïve hope.

By the time the United States entered the war in 1917, Jászi changed his views again. He now believed that Germany presented a danger democracy in Europe and that the Entente's victory would promote European integration and democracy. In the spring of 1918, Jászi outlined in a book, entitled The Future of the Monarchy his new plan for the reorganization of the Austro-Hungarian Monarchy into a federation consisting of five units: Austria, Hungary, Bohemia, the South Slavs and Poland. He argued that the peoples of the Danubian area and the Balkans with their great economic and cultural treasures should form the "Danubian United States" and not be vassal states to either Russia or Germany; this plan would also serve the interests of Western Europe. Jászi held on to this plan it the end of his life but he found no believers or takers.

It may be noted that other Hungarian thinkers, like Georg Lukács, responded both to the ideas of the Austro-Marxists and their liberal compatriots. Lukács himself wrote a lengthy essay, "On the Problem of Nationalities" (1918), that remained untranslated until this day into any of the Western languages. Lukács tried to analyze the problem by combining Hegelian-Marxian and Weberian methods; in fact, at that very time, he was in a phase of transition from Weber to Marx.

By the end of World War I, three main players remained on the scene: 1) the left-liberal Hungarian thinkers like Oscar Jászi, now in the Károlyi Government, who still tried to promote his plan for some kind of Federation: an Eastern Switzerland, which was but a naïve, utopian, too-little-too-late plan; 2) the ethnic groups, all of them striving for the establishment of their own states; and 3) the most important outside intervening force, most notably the naïve, and above all, ignorant President Wilson. Wilson's 14 point self determination program, as the first fateful American interference into Eastern European affairs, resulted in the establishment of independent Czechoslovakia, Yugoslavia and enlarged Romania, each of them receiving millions of ethnic Hungarians, and Germans and without regard to ethnic boundaries or concentration. Thus, the

seeds of future ethnic conflicts were planed which are enduring until this day. As Eric Hobsbawm noted recently:

In Europe the outburst of separatist nationalism has even more specific historical roots in the twentieth century. The eggs of Versailles and Brest Litovsk are still hatching. Essentially the permanent collapse of the Habsburg and Turkish empires... produces the same set of national successor states with the same sort of problems, insoluble in the long run, except by mass murder or forced mass migration. The explosive issues of 1988-92 were thus created in 1918-1921.²⁴

Others, like Max Weber and Thomas Mann reacted immediately. Weber noted that,

eine reinliche Scheidung der Nationalitäten Österreich-Ungarns in selbstständige reine Nationalstaaten ist teils schon geographisch unmöglich, teils würde sie zum politischen oder wirtschaftlichen Unsinn in der Staatsbegrenzung führen. Hier ist für immer die Nationalitäten-föderation in einem übernationalen Staatswesen möglich.²⁵

He then goes on to refer (in a sarcastic vein) to the "menschen-freudlichen Herrn Präsidenten der Vereinigten." Thomas Mann was similarly inclined in his critique of this well-intended but ultimately botched interference.²⁶ Indeed, the unfortunate, not to say tragic, consequences of that fateful "reorganization" of borders and territorial "reassignments" of ethnic groups have been debated and reevaluated ever since.²⁷ We can only hope that the most recent American intervention in the Balkans will prove to be more enlightened, and also more benign in its consequences.

¹ E.J. Hobsbawm, Nations and Nationalism Since 1870 (New York: Cambridge University Press, 1990), p. 192.

² H.H. Gerth and C. Wright Mills, eds. From Max Weber: Essays in Sociology (New York: Oxford University Press, 1946), p. 173.

³ Max Weber, The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism (New York: Charles Scribner's Sons, 1958), p.30.

⁴ Gerth and Millis, *Ibid.*, p. 171.

⁵ *Ibid.*, p. 176.

⁶ E.J. Hobsbawm, "Some Reflections on Nationalism," in T.J. Nossiter et al. (eds.) Imagination and Precision in the Social Sciences: Essays in Memory of Peter Nettl (London: Faber, 1972), p. 385.

⁷ Joseph Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy (New York: Harper and Row Publishers, 1950), p. 146.

⁸ Victor Adler spoke at the International Socialist Congress in Paris in 1888. Cited in Edward Crankshaw, The Fall of the House of Habsburg (New York: Penguin, 1983), p. 297.

⁹ Robert Musil, The Man Without Qualities (New York: Putnam's Sons, 1980), pp. 34-35.

¹⁰ For the "discovery" of Fischhoff's contribution and the best analysis of the same see Werner J. Cahnman, "Adolph Fischhoff and the Problem of the Reconciliation of Nationalities," in Joseph B. Maier, Judith Marcus and Zoltán Tarr eds., Weber and Tocennies: Comparative Sociology in Historical Perspective (New Brunswick, NJ - London: Transaction Publishers, 1995), pp. 275-287.

¹¹ Otto Bauer, Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie (Wien: Wiener Volksbuchhandlung, 1907). See also Bernd Hüppauf, "Von Wien durch den Krieg nach Nirgendwo," in Text + Kritik 21/22 (November 1983), pp. 1-28.

¹² Karl Marx and Friedrich Engels, Basic Writings on Politics and Philosophy, ed. By Lewis S. Feuer (New York: Anchor Books, 1959), pp. 457-458.

¹³ *Ibid.*, p.458.

¹⁴ See V.I. Lenin, Werke, Vol. 20 (Berlin: Dietz Verlag, 1932), p. 23.

¹⁵ J.W. Stalin, "Marxismus und nationale Frage," in Werke (Berlin: Dietz Verlag, 1950).

¹⁶ Milovan Djilas, Conversations with Stalin (New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1962), p. 152.

¹⁷ Adolf Hitler, Mein Kampf, translated by Ralph Manheim (Boston: Houghton, Mifflin co., 1971), pp. 122-123.

¹⁸ István Deák, Beyond Nationalism. A Social and Political History of the Habsburg Officers Corps 1848-1918 (New York: Oxford University Press, 1992).

¹⁹ William O. McCagg, Jr., Jewish Nobles and Geniuses in Modern Hungary (New York: Columbia University Press, 1972).

²⁰ Edward Timms, "Die Wiener Kreise. Schöpferische Interaktionen in der Wiener Moderne," in Die Wiener Jahrhundertwende, Edited by Jürgen Nauty and Richard Vahrenkamp (Wien: Böhlau Verlag, 1995), pp. 128-144.

²¹ Oszkár Jászi, A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés (Budapest: Grill Károly, 1912).

²² Jászi, "Középeurópa," in Világ (January 30, 1916).

²³ *Ibid.*

²⁴ Erich Hobsbawm, Nation and Nationalism since 1870, p. 164.

²⁵ Max Weber, Gesammelte politische Schriften (Tübingen: J.C.B. Mohr [Paul Siebeck] Verlag, 1958), pp. 174-175.

²⁶ Thomas Mann, Tagebücher 1918-1921, ed. by Peter de Mendelshon (Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 1979), p. 41.

²⁷ For a detailed historical account see Francois Fejtő, Requiem pour un empire defunt (Paris: Lieu Commun, 1988).

Proposal for a Modular Approach to the National Issue in Central and Eastern Europe

Contribution to the Conference

Dr. Yvo J. D. PEETERS

Rezumat: Propunere pentru o abordare modulară a tematicii naționale în Europa Centrală și de Est. Situația minorităților prezintă o mare varietate, de la o țară la alta, o abordare uniformă a situației lor nu ar fi benefică, nici pentru minoritate, nici pentru majoritate. Evident, o primă condiție a soluției reprezintă respectarea drepturilor omului la modul general și nondiscriminarea lor. Un adevărat sistem de protecția minorităților ar trebuie să aibe în vedere, în funcție de voința politică existentă legat de soluționarea situației, succesiv următoarele: dreptul la identitate; dreptul de asociere într-un cadru etnic; dreptul de a scrie și de a publica în limbă minoritară; posibilitatea prezentei pe piața mass-mediei electronice; dreptul de folosire a limbii minoritare, oficial, la diferite nivele; învățământul de și în limba minoritară; diferite forme ale autonomiei: culturală, specială, teritorială. Aceste propuneri, de abordare modulară, se bazează pe documentul final al seminarului de experți organizat la Geneva, de către OSCE.

Összefoglalás: Javaslat a nemzeti kérdés moduláris megközelítésére Közép-Kelet-Európában. A kisebbségek helyzete országonként változó, azonos kezelésük sem az illető kisebbség, sem a többség számára nem jelenthet igazi megoldást. A rendezés előfeltétele, természetesen, az általános emberi jogok tiszteletben tartása és a hátrányos megkülönböztetés kizárása. Egy igazi kisebbségvédelmi rendszer alapját, a kérdés rendezésére vonatkozó politikai akarat erősségétől függően, az alábbi jogok biztosítása képezheti: az identitáshoz való jog; az etnikai kereten belüli egyesülési jog; a kisebbségi nyelven történő írás és közlés joga; a sugárzott sajtó piacán való jelenlét lehetősége; a kisebbségi nyelv - különböző szintű - hivatalos használatának a joga; a kisebbség nyelvének tanulása és a nyelven történő oktatás; az autonómia különböző - kulturális, sajátos, területi - formáinak a bevezetése. Ezen javasolt formák alapját a EBIENSZ által Genfben szervezett szakértői szeminárium záródokumentuma képezi.

For a considerable time minority (ethnic, nationality, language) issues have been dealt with as a specific and separate topic, in Law as well as in politics. Those states where minorities are living were urged u. i. a. by

international organizations such as the Council of Europe or the OSCE- to make special provisions for them or to create specific institutions. In compact areas, forms of autonomy and self-government were usually proposed.

The states attitude towards its minorities was then often measured in respect of its compliance with the above-mentioned provisions. In certain cases this led to a great degree of formalism and tokenism, particularly in socialist regimes.

A more closer look at all aspects of a minority situation, and its interrelation with multiple facets of society as a whole as well as the great variety in the minority situations themselves clearly shows that such a single-track approach may not be in the best interest of the minorities. It is the great merit of the OSCE, and particularly of the Geneva Seminar of Experts on National Minorities to have clearly established this. The concluding document Chapter IV contains a considerable number of proposals which can form the basis of a more modular approach to the issue of national minorities. This text forms the departure-point of our reflections for this paper.

It may be self-evident, but still useful to recall, that a pre-condition for the respect of the rights of minorities is the general respect of human rights and a state founded on the rule of law. To this can be added provisions of equality and non-discrimination of all citizens.

That this is not a sufficient basis for an effective minority protection is generally known to all scholars of the field.

In this perspective we would like to review a number of measures, classified as precisely as possible in function of increasing degree of protection.

1. The right to identify

The most basic right and an absolute minimum for state to be defined as democratic is the simple right for any one to publicly acknowledge his belonging to a ethnic or linguistic minority. This must be possible without fear, pressure or any other negative consequence for the person(s) concerned.

That is not all so self-evident is demonstrated by the fact that even some member-states of the Council of Europe do not respect this absolute minimum. That fact disqualifies states such as Greece and Turkey as genuine democracies.

2. The right to form associations

The second level is represented by the right to form associations on a linguistic or ethnic level, or to promote the interests of a particular minority group. Also on this very modest level the same, above-mentioned states perform very badly. Some of the more recent members from Central-Eastern Europe also have some difficulties in guaranteeing this right. In this respect mention has to be made of parties and trade unions as particular forms of associations. In Bulgaria for instance the constitution prohibits parties formed on an ethnic basis.

3. The right to speak and publish

It may seem obvious that since all European states recognise constitutionally free speech and freedom to disseminate ideas and thoughts, this would not pose any problem to minorities. However this is far from being the case. If not by law, then minority publications are restricted by withholding administrative recognition or financial means, impeding distribution and many other material restrictions. Again Greece and Turkey form the most repressive pair in Europe.

4. Language legislation

A more active policy can be started with language legislation. Basically this does not even require the state to recognise minorities as such. The state only regulates the use of certain languages other than the official language(s) of the state, or in a more strict manner, recognize various languages as official (on equal, or differentiated level).

The majority of European States have reached this level, all be it in very different ways and with great variety in the application of the principles set forward in law. Again Greece has be singled out as the most restrictive of all states together with Turkey, which lately seems to become a bit more flexible. For sure also France and Rumania only recognize other languages than the states official languages in an extremely limited way.

5. Broadcasting and television

This area, although related to point 3, differs from it, by the fact that in many countries Radio and Television are public monopolies, which only very recently have lost their total grip on the sector. The liberalization - mostly in Western Europe - of the electronic media, has greatly benefited minorities, as situations in the Spanish Communities, Wales, certain Italian regions have shown. Moreover, the free media-market also benefits more specifically those minorities which have a mother nation - according to the term coined by S. Devetak - whose programs they can receive. Nevertheless a small number of states still tries to prohibit reception of certain stations in minority languages or makes it extremely difficult for the minority group to organize its own radio/TV-station. Satellite-programs sometimes are helpful, as the remarkable example of Metzen-Scifen - a tiny village of German-speakers in the Slovakian mountains shows, where all houses now receive German satellite-programmes, thanks to a grant to that effect.

6. Education

6.1. Teaching of the minority language

A language which is excluded from the educational system is a language set to die out in the long run. The minimum requirement is that the minority children can learn their mother tongue at school as a subject. Although this may

seem self-evident for most people it is a right which had to be fought for very hard in the recent past. Still it is not recognized to everyone in countries such as France or Sweden.

In Central European states it may be on the statute book, but implementation is lagging far behind.

6.2. Teaching in the minority language

Even more so than the previous item, the organization of schooling in the minority language is usually resisted on financial grounds, particularly for smaller language groups. Moreover, the adequate teaching materials are often lacking. This gives governments pseudo-educational reasons not to start with schooling in the minority language.

Sometimes objection is made to books in the language concerned, but produced in other countries where that language is also spoken, for political and for ideological reasons (e.g. Greece and Turkey reciprocally). Whilst it may be clear that minority education is not only about language but also about content, it is still envisageable to have the former without the latter, but not vice-versa.

In this matter, reference can nowadays be made to the Convention on the rights of the child, especially the § (c.):

“The development of respect for the child’s parents, his or her own cultural identity, for the national values of the country in which the child is living, the country from which he or she may originate and for civilizations different from his or her own.”

as well as § (d.):

“The preparation of the child for responsible life in a free society, in the spirit of understanding, peace, tolerance, equality of sexes, and friendship among all peoples, ethnic national and religious groups and persons of indigenous origins.”

7. Cultural autonomy

The minimal structural adjustment of a state to its minorities is cultural autonomy. This can start with special advisory bodies, with the central government (e.g. Volksgruppenbeirat in Austria or the Council set up by Presidential decree in France, but which never really functioned) going to bodies with a certain degree of decision-making power (and relevant France) such as the Welsh Language Board, Board na Gheige in Ireland and even in the form of special parliamentary committees (Poland, Croatia, Romania, Hungary, etc.)

Genuine cultural autonomy for sizable groups however implies a kind of legislative power in matters such as education and culture the bodies which effectuate the cultural autonomy should at best be democratically elected and not appointed.

8. Special territorial arrangements on local level

This method implies first of all the existence of an elaborated system of local government. In that case it not difficult to make provision by law for municipalities, provinces, counties or other subdivisions, where a sizable minority is living, to have special competencies relevant to the said minorities. This allows for a differentiated treatment of populations without creating special institutions.

9. Special administrative measures

If the above methods do not satisfy the minorities, additional measures can taken in the form of supplementary functions or special positions in the general framework. E.g. a deputy-mayor obligatory from the minority group on the municipal level or identical measures on provincial or even state level. Special commissioners, ombudsmen, liaison officers, permanent mixed committees, special committees which review legislation.

10. Electoral system accommodation

The essence of democracy being the rule of the majority, with the implied option of changing that majority through elections, it may be obvious that this system is not adequate to represent structural minorities interests. So it may be useful to make alterations to the general system so as to accommodate the minority. This can be done through various means, such as:

- special electoral districts
- lowering the number of votes required for a seat
- a guaranteed number of seats
- voting along separate registers
- consensus decision-making
- double majority voting.

11. Regional autonomy

If the ethnic pattern of the country allows it, forms of regional autonomy are of course one of the most adequate systems to cater for minorities. For this we need sizable groups which live on compact areas, otherwise the system may just be a token measure. This was the case in many former socialist states, were the titular ethnic group was also in the minority in the region which was supposed to represent their interests.

Regional structures also allow for a differentiated approach inside a state so that:

- not the whole territory of the state has to be divided in regions
- some regions may have more competencies than others

12. Federalism

Federalism is most suitable for states, which include two or more nations or fragments of nations, rather than minorities. In such a case each of the

component nations can have a maximum of competence in its own territory and limit the federal competencies to those areas they decide through common agreement to administer jointly.

13. Transfrontier Regions and Cooperation

For minorities which are of the "overflow" type or have a "mother-nation" in the neighboring state, transfrontier regions and forms of cooperation's are essential to their well-being.

Central governments have to understand that transfrontier cooperation and for that matter any policy that reduces the importance of borders is most appropriate to diminish irredentist or separatist tendencies, whilst trying to prevent such action precisely induces and amplifies the resistance and discontent of the minority groups.

14. Aspects of international Law

Finally minority rights and nationality matters can be dealt with through the traditional instruments of international law. This as well in a bilateral or multilateral manner. Although this author does not particularly values the bilateral (and mostly reciprocal) way of dealing with minority rights, because of the inherent danger of mutual blackmail, it can be a useful tool between states which have a general positive cooperative relationship. Multilateral arrangements, preferably in the framework of an institution (such as Council of Europe or OSCE) are a better method for tension areas.

Finally general international instruments of the level of the United Nations may form the ultimate very large frame in which certain basic minority rights are indicated. The fact that most of these documents are not legally enforceable make them more of a moral standard than a real guarantee.

Conclusive observations

From this general overview of the large variety of measures and policies which can benefit minorities. It may be evident that the Geneva Document of the OSCE and particularly Chapter 4, is a useful tool to put the participating states on the track of the modular approach towards a variety of solutions for the nationality issue.

It also gives a more positive view on interethnic relations which do not necessarily have to lead to conflict, separatism or even war.

It all parties concerned, but in the first place the governments of our self-styled nation-states, would take more seriously the variety of options offered to them by the very international organizations of which they are members, our continent would certainly live in better harmony than is the case today.

ANNEX: Extract from Chapter IV. of Conclusions of OSCE-Geneva Seminar on National Minority
(The Participating States ...)

The recognize that such measures, which take into account, *inter alia* historical and territorial circumstances of national minorities, are particularly important in areas where democratic institutions are being consolidated and national minorities issues are of special concern.

Aware of the diversity and varying constitutional systems among them which make no single approach necessarily generally applicable, the participating States note with interest that positive results have been obtained by some of them in an appropriate democratic manner by, *inter alia*

advisory and decision-making bodies in which minorities are represented, in particular with regard to education, culture and religion;

elected bodies and assemblies of national minority affairs;

local and autonomous administrations, as well as autonomy on a territorial basis, including the existence of consultative, legislative and executive bodies chosen through free and periodic elections;

self-administration by a national minority of aspects concerning the identity in situation where autonomy on a territorial basis does not apply;

decentralised or local forms of government;

bilateral and multilateral agreements regarding national minorities;

for persons belonging to national minorities, provision of adequate types and levels of education in their mother tongue with due regard to the number, geographic settlement patterns and cultural traditions of national minorities;

funding the teaching of minority languages to the general public, as well as the inclusion of minority languages in teacher-training institutions, in particular in regions inhabited by persons belonging to national minorities;

in cases where instruction in a particular subject is not provided in their territory in the minority language at all levels, taking the necessary measures to find means of recognising diplomas issued abroad for a course of study completed in that language;

creation of government research agencies to review legislation and disseminate information related to equal rights and non-discrimination:

provision of financial and technical assistance to persons belonging to national minorities who so wish to exercise their right to establish and maintain their own educational, cultural and religious institutions, organisations and associations:

governmental assistance for addressing local difficulties relating to discriminatory practices (e.g. a citizens relations service):

encouragement of grassroots community relations efforts between minority communities, between majority and minority communities and between neighbouring communities sharing borders, aimed at helping to prevent local tensions from arising and address conflicts peacefully should they arise: and

encouragement of the establishment of permanent mixed commissions either inter-State or regional, to facilitate continuing dialogue between the border regions concerned.

The participating States are of the view that these or other approaches, individually or in combination could be helpful in improving the situation of national minorities on their territories.

The Council of Europe for the Protection of Local or Regional Interests

Contribution to the Conference

Dr. Péter KOVÁCS

Rezumat. Consiliul Europei și protecția intereselor locale și regionale. Abordările legate de statul național s-au schimbat mult apropiindu-ne de sfârșitul de mileniu. Pare-se, statul național are a tendință puternică spre uniformizare, spre o hegemonie lingvistică și culturală. Aceste tendințe sunt categoric prezente în Europa Centrală și de Est, unde statul național nu s-a format spontan, în cursul secolelor 19-20, ci prin import. Statul național generează destule probleme și în Europa de Vest, devenind, în partea de est a continentului, aproape inerent, o uealtă a răzbinării istorice și, în loc să contribuie a detensionarea situației, el însuși devine sursă a noi tensiuni. Majoritatea nu înțelege minoritatea și invers. Comunitățile devenite nu de mult majoritare sunt dominate de o frustrare istorică, cele minoritare de una actuală instaurându-se, astfel, un cerc vicios.

Europa Occidentală a identificat disfuncționalitățile legate de statul național. Dacă anumite suveranități statele pot fi cedate, din considerente economice, unor instituții supranaționale, atunci s-ar putea ceda, respectiv retroceda alte competențe comunităților locale și regionale. Tot mai mult se impune noua doctrina constituțională, conform căreia, având în vedere elemente de ordin financiar și de eficiență, puterile locale trebuie să aibe competențe sporite.

Consiliul Europei a elaborat mai multe documente internaționale în vederea sporirii elasticității activității puterilor locale, pentru a le aduce mai aproape de cetățean. Acestea nu sunt documente promminoritare, pot contribui, totuși, la o mai bună politică minoritară.

Összefoglalás. Az Európa Tanács a helyi és a regionális érdekek védelmében. A nemzetállammal kapcsolatosan az ezredfordulón sok mindent másként látunk, mint korábban. A nemzetállamnak sajátos, úgy látszik kikerülhetetlen módon van egy fajta belső késztetése az uniformizálásra, a nyelvi és kulturális hegemoniára. Mindez hatványozottan érvényesült Közép- és Kelet-Európában, ahol a XIX-XX. században a nemzetállam nem spontánul alakult ki, hanem divatimport révén. A Nyugat-Európában is számos problémát

eredményező nemzetállam a kontinens közepére és keleti felére érkezve gyakran a történelmi hosszú öntudatlan eszközéül szolgált, s a régió korábbi feszültségeinek enyhítése helyett újabb időzített bombák sorát rakta le. A többség nem értette a kisebbséget, a kisebbség nem értette a többséget. A friss többségek maguk is frusztrált tudattal érkeztek, a kisebbség frusztrációja a többséget frusztrálta és viszont, s ebből a kölcsönös frusztrációból ördögi kör alakult ki

Nyugat-Európa eljutott a nemzetállamiság diszfunkcionális hatásainak felismeréséhez. Ha az állami szuverenitás bizonyos elemeit gazdasági megfontolásokból át lehet ruházni egy nemzetek feletti testületre, akkor elképzelhető, hogy az állam bizonyos hatásköröket lead (tulajdonképpen visszaad) a helyi és regionális közösségeknek. Terjed azon alkotmányjogi és közigazgatásjogi doktrína, miszerint a hatékonysági szempontokat és a pénzügyi vetületeket figyelembe véve a korábbinál nagyobb szerepet kell biztosítani a helyi önkormányzatoknak.

Az Európa Tanács több nemzetközi szerződést is kidolgozott annak érdekében, hogy az állam alatti közhatalóságok, a különböző szintű önkormányzatok kapcsolatrendszerének alakítását rugalmasabbá, polgárközelibbé tegye. Ezek a dokumentumok önmagukban nem kisebbségi jellegűek, azonban objektíve a kisebbségek érdekartikulációját is szolgálják.

1. The nation-state at the dawn of the XX1st century

In the last years of our century, the institution of the nation-state, its advantages and disadvantages are subject to numerous scientific studies and colloquies. This is not by chance, because at the end of our century we see things differently than before when it seemed so evident for thinkers and politicians to import western examples in order to get nearer to modernity. However certain phenomena perceived without doubt in the XIXth century as the deposit of evolution, have been questioned since then. It has become clear that the nation-state has had drawbacks and even victims and it costs a lot today to mitigate damages and to promote small languages and cultures. The nation-state has a particular but apparently inherent temptation to uniformity and to cultural and linguistic hegemony. This could feed back to the clear logic of the rationalism of the XVIIIth century, but we do know - as tragic experiences of the XXth century also show it - that it is possible to analyse the society on the only basis of the reason even if it is much more difficult to plan and to make it function properly: the results are too costly, not really convincing; efficacy and competitiveness appear only for a while.

All these problems accumulated in Central and Eastern Europe, where the nation-state emerged did not emerge spontaneously but as an imported fashion of the XIXth & the XXth century, in the context of communities at different

levels of nation-formation; it was a tool of the accelerated accomplishment of the nation and not at all the proof of the transformation of a preexisting nation into a modern state. It can easily be established nowadays that from a historical point of view, the western-type nation-state - partly problematic in itself - was unconsciously used as a tool vengeance in Central and Eastern Europe: instead of mitigating previous tensions, it settled a number of true time-bombs.

In this region, national identity is too deeply linked to tragedies of the past or to heroic battles against oppressors. Taboos and totems often linked to historical events and so well described by Sigismund Freud have been producing their impacts also in the collective consciousness of communities where the perception of certain symbols or the same historical events are determined according to the belonging of a given community.

Minority and majority frustrate each other and this frustration can result in a struggle for life - on both sides. The frustration of the minority roots in the glorious historical events and eventually in a former dominant position; it is reinforced by an actual subordination, restrictions on the use of native language, the lack of comprehension of the majority, and a great number of non executed promises, forced compunctions and provocations. The frustration of the majority dates back to a subordinate position in the past, the differences in the values of the respective cultures and the perception that their culture does not enjoy the same affection with the minority as with the majority. The fact that the international community makes efforts to establish a certain control in the field of minority protection, does not help the majority to get rid of their complexes. The frustration of the minority frustrates the majority whose lack of understanding frustrates the minority. Repeated provocations, inhumiliation, "ethnic harrassment" can easily radicalize the minority; the majority will easily feel repugnance¹⁹ to the needs and legitimate exigences of the minority. The multiple frustration directly leads to a vicious circle, a dialogue of deaf described by several authors.²⁰

This intensity of the problem is unknown in the Western half of Europe where nation-state was established at an earlier date when these inherent questions could be radically "solved". Even if the assumption of certain political elites i.e. that the European integration in itself can solve problems deeply rooted in history, it must be emphasized that the European integration resulted also metamorphosis in the way of thinking of Western-European decision-makers. If certain elements of sovereignty can be transferred to a supranational body because of economic considerations, it is not an abomination to give (back) competences to local and regional authorities especially if it means budgetary economics. If the idea of integration and supranationality is very important to the

¹⁹ Brcton, Roland: *Les ethnies*, Presses Universitaires de France 1992 Paris p.41.

²⁰ c.g.: Brcton, Bibó, Horowitz

proper understanding of the European architecture of the second half of the XX-th century: subsidiarity is a corresponding value.

Subsidiarity has a double meaning. It has become evident since the Maastricht Treaty that there are certain inherent limits of sovereignty-transfer to the supranational level, i.e. when the efficacy of the activity is threatened e.g. when the organization which has acquired the given competencies is unable to use them or when the bureaucratic way keeps down the required activity. But subsidiarity means also a constitutional and administrative doctrine in expansion which is ready to grant a greater place to local self-government if advantages of fiscality or efficacy justify it. Without doubt, the state has survived this slimming diet and citizens have realized that as a result of the decentralization, a lot of things have become cheaper and simpler.

2. The conventions of the Council of Europe and the tendencies of the decentralization

The Council of Europe has elaborated several international conventions in order to make the contact between infrastate authorities & different self-governments more elastic and to make easier the establishment of their internal and transnational contacts. These documents in themselves are not minority-specific, but objectively, they serve the articulation of interests of minorities as well because it often happens that the "national" minority forms a "local" majority in certain zones or in certain localities.

From this point of view, it is worth emphasizing the importance of the *European Charter of Local Self Government* stipulating that "public responsibilities shall generally be exercised, in preference, by those authorities which are closest to the citizen." The most interesting point of the *European Charter of Local Self Government*, based on the regime of the *à la carte* commitments is article 10 concerning local authorities' right to associate. This institution could help to carry out certain tasks in common, regardless of administrative district-lines. The Charter stipulates that powers given to local authorities shall normally be full and exclusive and they may not be undermined or limited by another, central or regional authority, except as provided for by the law. Local authorities shall be consulted in due time and in an appropriate way in the planning and decision making processes for all matters which concern them directly. Any administrative supervision of the activities of the local authorities shall aim only at ensuring compliance with the law and with constitutional principles. Administrative supervision of local authorities shall be exercised in such a way as to ensure that the intervention of the controlling authority is kept in proportion to the importance of the interests which it is intended to protect. Local authorities shall be entitled, within national economic policy, to adequate financial resources of their own, of which they may dispose freely within the

framework of their powers. Financial resources shall be commensurate with the responsibilities provided for by the constitution and the law.

The *European Outline Convention on Transborder Cooperation of Local or Regional Authorities* with its additional protocol facilitates the contact between communities on different sides of the borders. Therefore, it proposes certain model-agreements.

The Congress of Local and Regional Authorities of Europe intends to complete these instruments with another convention: that's why it has elaborated the draft-*European Charter on Regional Self-government*, waiting for finalization by the CLRAE and then for approval by the Committee of Ministers in order to be open for signature. Moreover, initiatives were taken in the CLRAE in order to push the Committee of Ministers to the adoption of a recommendation on regional autonomy as a possible mean to ensure the effective participation of minorities in public affairs. The standpoint of the CLRAE is that local and regional self-governments can contribute to solving linguistic and ethnic issues in Europe while respecting the territorial integrity of states.

Will this idea meet with the approval of the Committee of Ministers? It is difficult to give a pronostic about it. It proves in itself however that an important and far-reaching think-tank activity is in move in the Council of Europe, despite of internal, politic debates.

3. The way of the Council of Europe from the protection of human rights to the protection of minorities

The European Convention on Human Rights is undoubtedly the most respected and most efficient protecting mechanism. However, its real effects on the protection of minorities are very narrow, may be because of the structure of the enshrined rights. It is well known that in article 14, based *inter alia* on an eventual belonging to a minority, the ECHR forbids discrimination²¹, admitting however the so called affirmative actions. The non-autonomous nature²² of this article made it hardly possible to articulate concerns linked to minority protection before the European Commission on Human Rights and the European Court on Human Rights. That's why jurisprudential activity and case law could not result in the enlargement of the scope, which they do practically with all other articles of

²¹ "The enjoyment of the rights and freedoms set forth in this Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status."

²² i.e.: It is not possible to conclude the violation of article 14 if the violation of another article is not claimed and proven at the same time. Article 14 cannot be violated in itself.

the ECHR. The number of cases of this nature judged by the Court are few²³. The latest judgement was passed in the case *Buckley v. United Kingdom*²⁴ but the applicant failed, despite of the positive opinion of the Commission. The nomadizing Rom woman, was refused to settle down & wanted to live permanently in her caravan, was sanctioned by the town on the basis of breach of environmental protection and architectural requirements. The European Court on Human Rights judged that the town had not trespassed the limits of its discretionary power.

From time to time and mainly in the hemicycle of the Parliamentary Assembly, the possibility to complete the ECHR with an additional protocol in order to fill the vacuum occurred, but before the collapse of the Berlin Wall, these suggestions had not really been appreciated by the Committee of Ministers. These initiatives failed and even the compromise type mandate adopted by the heads of states and governments at the 1993 Vienna Summit, proclaiming "to begin work on drafting a protocol complementing the European Convention on Human Rights in the cultural field by provisions guaranteeing individual rights, in particular for persons belonging to national minorities" did not succeed.

There was however a way out: the protection of minorities could also be achieved in a different way i.e. by a *sui generis* conventional instrument. That is to say it is not the ECHR but the instrumental complex of the Council of Europe that should be completed - as it happened also in the case of the European Social Charter. This means, that the emphasis should not be put on the rights (of individuals or communities) but on obligations incombng on states.

I should refer first and foremost to the *European Charter for Regional or Minority Languages*. All the essential spheres of day-to-day life where the use of a regional or minority language seems to be relevant are covered by the Charter stipulating also the principle of the affirmative action²⁵. Education,

²³ See the following judgements:

- Belgian Linguistic Case: 23.7.1968.
- Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium: 2.3.1987..
- Gillow v. United Kingdom: 24.11.1986.

For the limits of the legislation of a territorial autonomy see:

- Tyrer v. United Kingdom: 25.4.1978.

²⁴ 25.9.1996.

²⁵ Article 7(2): "The Parties undertake to eliminate, if they have not yet done so, any unjustified distinction, exclusion, restriction or preference relating to the use of a regional or minority language and intended to discourage or endanger the maintenance or development of it. The adoption of special measures in favour of regional or minority languages aimed at promoting equality between the users of these languages and the rest of the population or which take due account of their specific conditions is

justice, administrative authorities and public services, media, cultural activities and facilities, economic and social life, transborder cooperation are dealt with in separate articles and a multitude of options are offered for the contracting party. These *a la carte* type rules start from the lowest level (e.g.: admissibility of the use of a regional or minority language by the individual before the authorities or the teaching of the language in schools) to arrive at the "highest" versions (use of these languages by the authorities or the whole curriculum of schools taught in the given language.)

Needless to say that the budgetary consequences of the different options are evidently very different in scope. From the point of view of law, the state enjoys the necessary prerogatives: it is up to her to choose between the options but with due respect to the needs and wishes as articulated by groups using the regional or minority languages. Her margin of appreciation is limited as it is confirmed by the explanatory report. "*The role of the states will be, not to choose arbitrarily between these alternatives but to seek for each regional or minority language the wording which best fits the characteristics and the state of development of that language.*"²⁶

It is certainly true that a great number of the options of the Charter give *prima facie* the impression that their acceptance is linked to a special regional or local configuration. One should not forget however that this does not involve the automatic recognition of this configuration as a distinct public law entity. It presupposes however, that the administration has an adequate knowledge about the linguistic behaviour of communities living either in compact or in mixed patterns.

The other great achievement is the *Framework-convention for the Protection of National Minorities in Europe*. The Framework-convention protects the persons belonging to minorities against forced assimilation, gerry mandering and it grants the right to use the minority language in public and in private with certain corresponding obligations of the state in the administrative life; it guarantees the freedom of religion, minority education, etc. The most controversial question was to find a mutually acceptable formulation satisfying also the partisans of the home rule principle and those who are much more reluctant concerning any form of power sharing. The final result was manifested in the principle of the effective participation in public life, stipulated by article 15: "*The Parties shall create the conditions necessary for the effective participation of persons belonging to national minorities in cultural, social and economic life and in public affairs, in particular those affecting them.*" We

not considered to be an act of discrimination against the users of more widely-used languages."

²⁶ Expl. report (§ 46 p.14)

should not forget however, that the official explanatory report prepared by the experts dealing with the completion of the Framework-convention enumerates a large scale of examples for decentralization and autonomies²⁷.

The most important pieces of news of our days are the following ones: the necessary number of ratifications for the entry into force are granted both in favour of the European Charter for Regional or Minority Languages and the Framework-convention for the Protection of National Minorities in Europe. In September 1997, the Committee of Ministers has adopted the Statute of the expert committee, responsible for the implementation of the Framework-convention for the Protection of National Minorities in Europe.

According to the *resolution 97(10)*, the committee of max. 18 persons will be composed of experts nominated by contracting parties. They will act impartially, in individual and independent capacity. In order to improve its operativeness, the body can establish working groups from its members, but decisions *in merito* should be taken in plenary sessions. The contracting parties should submit their first report one year after the entry into force, then the periodicity is set at five years, but the expert committee can also ask for special *ad hoc* or thematic reports. The reports should cover not only the presentation of the legislation but the relative practice as well. The report will become public just after its submission. It is not compulsory but advisory to take into consideration the opinion of the national minorities already at the stage of the preparation of the report.

²⁷ In its 80th §, the official explanatory memorandum says the following: "(...) In order to create the necessary conditions for such participation by persons belonging to national minorities, Parties could promote - in the framework of their constitutional systems - inter alia the following measures:

- consultation with these persons, by means of appropriate procedures and, in particular, through their representative institutions, when Parties are contemplating legislation or administrative measures likely to affect them directly;
- involving these persons in the preparation, implementation and assessment of national and regional development plans and programmes likely to affect them directly;
- undertaking studies, in conjunction with these persons, to assess the possible impact on them of projected development activities;
- effective participation of persons belonging to national minorities in the decision making processes and elected bodies at national and local levels;
- decentralised or local forms of government."

The Venice Commission interpreted the Framework-convention as follows: "Pour la Convention-cadre, la participation aux affaires publiques est avant tout une question d'autonomie personnelle et non d'autonomie locale." (CDL-MIN (96)4 - Strasbourg, le 1 mars 1996 p.3)

The opinion of the expert committee remains confidential till the Committee of Ministers has made its own conclusions and recommendations. Then, only in exceptional cases can the Committee of Ministers maintain the confidentiality of the said opinion.

The expert committee is entitled to ask and to look for additional information and with the mandate of the Committee of Ministers, it can hold auditions and visit on the spot. The final conclusions and the recommendations of the Committee of Ministers will be public documents.

4. Conclusions

I think that the famous example of the glass filled to the half characterizes the most properly the actual status of minority codification.

The international conventions of the Council of Europe - even if they were not forcibly prepared according to the strict logic of interoperability and complementarity - produce their effect at the same time. We are confronted to a very complicated institutional network, the elements of which either have direct minority protecting vocation or just fit also for this purpose.

It is evident, that codifications are not logic or legal masterpieces but the mirror of the political will of the states. This will is not a static one, it can be altered according to considerations of foreign and home policy. The great question is how minorities and states can understand their reciprocal needs and interests during the implementation of the progressively established minority protection mechanism.

Identități culturale, regionalism și comunicare interculturală

Prelegere la conferință

Călin RUS

Abstract: Cultural identities, regionalism and intercultural communication. *Some common traditional assumptions concerning the concept of identity and the process of building a personal and group identity are questioned. Based on research both in social psychology, especially concerning inter-group relations and categorization, and on intercultural research, the positive role that can be attached to the reinforcement of a regional identity, besides the national and ethnic identity is discussed. The importance of the intercultural communication in a multicultural society, as a main factor for social cohesion is also emphasized.*

Összefoglalás. Kulturális identitások, regionalizmus és interkulturális kommunikáció. *Az előadás identitás fogalmával valamint az egyéni és csoportidentitások kialakításának folyamatával kapcsolatos néhány közismert feltevéssel foglalkozik. Társadalomlélektani, különösen a csoportközi kapcsolatokra és kategorizációkra, és az interkulturalitás vizsgálatára vonatkozó kutatásokra támaszkodva, pozitív szerepet lehet tulajdonítani a területi identitás megerősödésének, miközben a nemzeti és az etnikai identitás vita tárgyát képezi. Külön hangsúlyt érdemel az interkulturális kommunikáció, mint a társadalmi kohézió jelentős tényezője multikulturális társadalomban.*

Problema identității se pune, evident, la mai multe nivele între care, incontestabil, cele individual, de grup, comunitar, național. Se vorbește de asemenea de identitate etnică și identitate culturală, ca și de strategii identitare la nivel individual sau de grup. Diversitatea abordărilor și înțelesurile acordate acestor concepte și celor conexe sunt pe măsura complexității acestei problematici. O discuție vizând clarificarea punctelor de vedere este deci oportună înaintea analizării rolului pe care îl poate juca în acest context identitatea regională și a raporturilor acesteia cu identitatea etnică.

La nivel individual identitatea este strâns legată de nevoia de raportare la alții, la societate și de perceperea propriei autonomii. În cadrul psihologiei sociale investigarea identității se face îndeosebi prin prisma reprezentărilor actorilor sociali. Incepând cu celebrele lucrări ale lui Tajfel, atât pe plan individual cât și

la nivel colectiv. identitatea înscamnă construirea unei diferențe, elaborarea unui contrast, punerea în relief a unei altorități. Conceptul de identitate s-a impus în sociologie și antropologie începând cu anii '50, în acest context făcându-se referire îndeosebi la identitatea culturală.

Este larg acceptată ideea că identitatea se află, explicit sau implicit, în centrul dezbaterilor ce vizează înțelegerea și gestionarea socio-politică a unei societăți multiculturale. Modul de abordare a identității s-a modificat în decursul timpului. În general se poate afirma că tendința globală este aceea a trecerii de la o concepție substanțialistă, monolitică și statică la una interacționistă, pluralistă și dinamică.

Percepția substanțialistă a identității, mult timp dominantă atât în gândirea teoretică cât și în practica socială și educativă, persistă încă și astăzi, de cele mai multe ori sub formă implicită. Din această perspectivă identitatea este văzută ca un dat, permanent și unic, care există și care trebuie păstrat și transmis mai departe. Identitatea se definește astfel pornind în primul rând de la suporturi identitare privilegiate, fixe și bine delimitate, cum sunt limba, religia, numele, etnicitatea, tradițiile culturale.

Un rol deosebit de important în acest sens îl are istoria grupului sau a comunității din care face parte individul. Procesul de definire a identității individuale se face în acest context prin raportare în primul rând la o sursă istorică comună ce îi unește pe membrii grupului și căreia de cele mai multe ori îi sunt atribuite caracteristici apropiate sacralității. Rolul dimensiunii diacronice a raporturilor sociale este deci fundamental. În acest proces de definire a identității, prin intermediul procesului de socializare, individul are un rol pasiv, el trebuind doar să-și însușească trăsăturile, bine definite, ale culturii în care s-a născut.

Realitatea socială actuală cu diversitatea ei tot mai accentuată, frecvența interacțiunilor obligatorii dintre diversele grupuri sociale, purtătoare ale unor culturi diferite, au obligat regândirea conceptelor legate de identitate. În acest sens este semnificativ faptul că cele mai numeroase studii asupra identității au fost realizate inițial în contextul problemelor create de mișcările de populație și în special al fluxului de migranți spre țările occidentale dezvoltate.

Din această perspectivă un concept cheie pentru definirea identității este acela de interacțiune. Identitatea nu mai este văzută ca un dat ci ca un proces ce se construiește prin interacțiune cu ceilalți. Alături de axa diacronică ce presupune raportarea la trecut, o importanță egală o dobândește axa sincronică, contactul și schimbul cu ceilalți în prezent. Dealtfel aceste contacte au devenit inevitabile într-o societate multiculturală a interdependențelor, cum este cea contemporană.

Acestei dimensiuni obiective a interacțiunii necesare cu mediul social înconjurător i se adaugă o dimensiune subiectivă. În acest proces intervine și interpretarea faptelor, imaginea pe care indivizii sau membrii unui grup o au despre ei înșiși sau despre grupul de apartenență. Această imagine este de fapt

rezultatul reprezentării pe care și-o fac indivizii asupra a ceea ce îi distinge de ceilalți dar și a modului în care își reprezintă ceilalți această diferență. Astfel, identitatea se construiește prin reacție, pentru conformare sau pentru distanțare de imaginea pe care o au ceilalți despre sine. În consecință, caracterul și calitatea relațiilor cu ceilalți joacă un rol important.

Având în vedere aceste considerații, nici procesul de definire a identității, realizat pe parcursul socializării, nu mai poate fi privit doar ca o conformare la un cadru fix existent ci și, poate în primul rând, ca o achiziție a unor abilități fundamentale de relaționare, ca o pregătire pentru deschiderea spre ceilalți.

În contextul existenței mai multor culturi în interacțiune, toate aceste culturi vor fi modificate. De asemenea, caracteristicile unei culturi se modifică în decursul timpului, acest lucru fiind cu atât mai mult valabil astăzi când viteza schimbărilor sociale a crescut foarte mult. Abordarea statică a identității trebuie deci înlocuită cu o perspectivă dinamică ce poate fi foarte bine asociată cu perspectiva interacționistă bazată pe renegocierea permanentă a relațiilor cu ceilalți. Astfel privind lucrurile accentul se modifică de pe păstrarea și perpetuarea unui patrimoniu comun, clar delimitat, spre o construcție dinamică prin interacțiune.

Un ultim aspect ce se cuvine a fi precizat pentru o bună cuprindere a perspectivei actuale asupra identității se referă la pluralitate. Nu se poate vorbi de o unică apartenență a unui individ. Pentru orice membru al societății apartenențele sunt multiple și diverse, ba chiar de multe ori contradictorii. Nu putem vorbi deci de o unică identitate ci de o pluralitate de identități pe care individul și le construiește și reconstruiește dinamic prin interacțiune socială. Evident, în această pluralitate de raportări identitare, unele repere pot dobândi, temporar sau permanent o importanță mai mare decât altele. O poziție privilegiată din acest punct de vedere se tinde a fi acordată apartenenței etnice.

Conceptul de etnie este și el un concept introdus relativ recent, la începutul anilor '50, în vocabularul curent al științelor sociale. Este semnificativ faptul că el apare pentru prima dată într-un dicționar Oxford abia în 1972 și este ignorat în versiunea scurtă a acestuia din 1982. Și în privința conceptului de etnie se poate remarca o evoluție într-un sens asemănător cu evoluția înțelegerii identității: de la o concepție esențialistă și obiectivistă a etnicității, ce considera etnia ca o realitate obiectivă înscrisă într-o istorie liniară, s-a trecut la o abordare subiectivistă, dinamică și interactivă.

Intr-adevăr, toate definițiile inițiale puneau accentul pe împărțirea unei culturi comune. Se făcea referire de asemenea la anumite elemente și trăsături considerate a avea un rol primordial în definirea identității etnice: limbă, religie, teritoriu, tradiții culturale sau instituții. Acest mod de abordare s-a lovit însă de o dificultate fundamentală cauzată de observarea persistenței sentimentului apartenenței etnice chiar în condițiile modificării radicale a caracteristicilor culturale considerate a fi determinante.

S-a trecut astfel, pornind de la teoria lui Barth din 1969, la abordarea etnicității dintr-o perspectivă subiectivistă, în care accentul este deplasat pe chiar procesul de menținere a granițelor etnice și pe continua dihotomizare între membrii și ne-membrii unui grup etnic. Etnicitatea nu este deci atât de mult produsul unei trăiri în comun sau al unei origini comune cât produsul conștiinței apartenenței la un anumit grup și a diferențelor față de alții.

Un grup etnic poate fi astfel definit ca fiind format din oameni care se consideră asemănători în primul rând datorită unei origini comune (reale sau fictive) și care sunt priviți în acest mod de ceilalți. Se poate adăuga că doar unul dintre elementele menționate este suficient pentru a putea vorbi despre un grup etnic.

Dincolo de aceste considerații de ordin general trebuie menționat de asemenea că, în cazul grupurilor minoritare din cadrul unei societăți, alături de această conștiință subiectivă a apartenenței la grup și de concentrarea pe menținerea existenței grupului, apar deseori elemente obiective, determinate de împărtășirea unei soarte comune, ce duc atât la întărirea coeziunii și solidarității grupului cât și la întărirea conștiinței apartenenței la grup.

Fără îndoială componenta etnică a identității ocupă în numeroase cazuri un rol extrem de important la nivel individual, și aceasta nu doar la presiunea propriului grup ci și datorită modului de abordare a problemei la nivelul ansamblului societății. Trebuie subliniat însă că identitatea etnică reprezintă doar una dintre numeroasele opțiuni identitare.

După cum au arătat cercetările de psihologie socială, în definirea identității un rol esențial îl au procesele de categorizare. S-a afirmat chiar că socializarea înseamnă categorizare. Experimentele asupra influențelor categorizării, desfășurate în contextul teoriei identității sociale, au pus în evidență un fenomen larg răspândit: de cele mai multe ori, prin simpla definire a noastră ca membrii ai unui grup, de orice natură ar fi acesta, avem tendința de a favoriza membrii grupului de apartenență și de a defavoriza membrii celorlalte grupuri. Cercetările menționate se află la originea încercărilor de explicare a relațiilor inter-grupuri și mai ales a unor fenomene negative ce apar în acest context cum sunt prejudecățile și discriminarea.

În ciuda faptului că rezultatele obținute nu permit încă conturarea unui model unanim acceptat care să explice întreaga complexitate a acestor fenomene, un lucru este demonstrat: afilierea noastră la un grup determină tendința firească de opoziție față de membrii altor grupuri. Evident, după cum am precizat, apartenența oricărui persoane este multiplă, astfel încât prin numeroasele încrucișări posibile, la nivelul vieții cotidiene se ajunge la atenuarea acestor opoziții. În cazul în care însă, pentru membrii a două sau mai multe grupuri, o anumită categorizare (cea care a dat naștere grupurilor respective) devine mult mai importantă decât celelalte categorizări posibile, riscul apariției unor relații tensionate este și el mărit.

În esență, soluția pe care o oferă deci psihologia socială pentru întărirea coeziunii unei societăți multietnice și multiculturală este punerea în evidență a categorizărilor multiple și atenuarea categorizărilor unilaterale. În acest context, promovarea conștiinței unei identități regionale, alături de cea etnică și națională poate avea un impact pozitiv important. Acest tip de identitate permite atenuarea tensiunilor potențiale, favorizează conștiința apartenenței la un grup unic fără a leza conștiința apartenenței etnice sau a celorlalte posibile apartenențe. Trebuie avut însă în vedere pericolul supralicitării acestui tip de identitate. O astfel de tendință, chiar dacă ar putea avea efecte favorabile pe termen scurt la nivel regional, ar putea accentua tensiunile și diminua coeziunea la nivelul întregii societăți.

Un alt aspect strâns legat de perspectiva enunțată asupra identității culturale și etnice este cel al comunicării interculturale. Comunicarea este de altfel un alt instrument pe care psihologia socială a relațiilor inter-grupuri îl poate recomanda pentru reducerea sau prevenirea tensiunilor sociale. Este cunoscut faptul că interferențele culturale sunt firești în contextul unei societăți pluraliste. Se întâmplă desori ca anumite elemente să fie revendicate ca specifice în același timp de mai multe grupuri culturale. Acest lucru poate duce la opoziție și rivalitate sau, dimpotrivă, poate constitui o bază pentru dialog și acceptare reciprocă.

Teama de comunicare vine de cele mai multe ori din teama de pierdere a specificului grupului respectiv prin contactul cu ceilalți. Realitatea demonstrează însă că dialogul între culturi este posibil fără alterarea identității acestora dar duce, inevitabil la o modificare a unor caracteristici specifice. Desigur, teama de comunicare poate fi susținută doar în condițiile acceptării viziunii statice, monolitice și substanțialiste asupra identității. O societate multiethnică și multiculturală, în care comunicarea nu funcționează și nu este considerată o valoare fundamentală, riscă însă o accentuare a diferențelor și acumularea de tensiuni ce nu pot duce decât la fragmentare.

Bibliografie

- Bourhis, R.Y. & Leyens, J.-P.(coord.) (1997) Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri, Polirom, Iași
- Camilleri, C. (dir.) (1995) Différences et cultures en Europe. Editions du Conseil de l'Europe. Strasbourg
- Clanet, C. (1993) L'interculturel - introduction aux approches interculturelles en Education et en Sciences Humaines. Presses Universitaires du Mirail, Toulouse
- Grawitz, M. (1994) Lexique des sciences sociales, Dalloz, Paris

- Hutnik, N. (1991) *Ethnic Minority Identity - A Social Psychological Perspective*. Clarendon Press, Oxford
- Jenkins, R. (1997) *Rethinking Ethnicity - Arguments and explorations*. Sage Publications, London
- Lorenzi-Cioldi, F. & Doise, W. (1996) *Relațiile între grupuri: identitate socială și identitate personală în* Neculau, A. (coord.) *Psihologie socială - aspecte contemporane*. Polirom, Iași
- Perotti, A. (1995) *Pladoyer pour l'interculturel*, Editions du Conseil de l'Europe, Strasbourg

Banat Region - a Model of Peaceful Co-Existence?

Contribution to the Conference

Dr. Victor NEUMANN

Rezumat. Regiunea Banat - model de coexistență pașnică? Problema identităților este una extrem de complexă, și situația Europei central-orientale contemporane arată că naționalismul împiedică deocamdată realizarea rapidă a unei convergențe a intereselor care să poată conduce la integrarea europeană a statelor aparținând acestei zone. Nu este mai puțin adevărat că în mijlocul zonei amintite există regiuni care de-a lungul istoriei ultimelor două secole par să contrazică direcțiile gândirii unice. Analiza patrimoniilor culturale ale acestor regiuni indică multiplicitatea valorilor circulând în două sensuri și, mai ales, tendința permanentă de a realiza și a menține o stare materială și spirituală comună. Am ales spre exemplificare cercetarea situației interculturale a Banatului, scopul fiind dezvăluirea raporturilor complexe dintre majoritate și minorități, dintre minorități (însele), precum și influența lor asupra societății civile din această regiune a României.

Összefoglalás. A bánási régió a békés együttélés modellje? Az identitás rendkívül összetett kérdés és Közép-Kelet Európa helyzete azt mutatja, hogy a nacionalizmus jelenleg megakadályozza az érdekek olyan konvergenciájának a gyors kialakulását, amely a térség országait elvezethetné az európai integrációhoz. Nem kevésbé igaz, hogy e térség közepén léteznek olyan tartományok, amelyek utóbbi két évszázaduk történelmével ellentmondani látszanak a fenti állításnak. Ezen tartományok kulturális örökségének a vizsgálata a két irányban ható értékek sokféleségét mutatja, ugyanakkor azt a folytonos tendenciát, amely közös anyagi és szellemi állapot fenntartását célozza meg. Állításunk példával való igazolására a Bánáság interkulturális helyzetének a kutatását választottuk, célunk a többség és a kisebbségek valamint maguk a kisebbségek közötti komplex kapcsolatrendszer bemutatása, valamint annak jelzése, hogy e kapcsolatrendszer miként hatott Románia e térségében a civil társadalom alakulására.

The present population of Banat can be divided roughly into two major categories: those who belong to region by birth and ancestry and those who have come from other regions in Romania in recent decades. Furthermore, even the Romanian majority is not culturally homogenous. Most social analysts of the region have observed, however, that in many cases newcomers embrace the

region's specific multicultural mode of life. Those able to accept the local ethnic, religious, linguistic and cultural diversity gradually adopt, however unconsciously, the particular life-style of the region's "indigenous" inhabitants, copying the style of house construction, the local cuisine, and the manner of celebrating cultural traditions. He assimilates even the popular linguistic patrimony of Banat, containing many expressions of German, Hungarian and Serbian origin. Even more interesting for the sociologist and historian of mentalities is the fact that many "immigrants" acquire Hungarian and German; some of them prefer mixed marriages; others develop working relations (that sometimes turn into friendship) with Hungarians and Serbs from Banat, as well as with people from Hungary and Serbia. The development of such relationships depends on private commerce; the small businessman from Banat - in the process of reacquiring the "universal" rules of commerce - was the first to realise the importance of dealings with other minorities. Even the craftsman (whose mode of life was threatened with extinction by Ceausescu's totalitarian regime) is on the road to recovering, not only his practical role, but also his civic one, too.

The Romanian majority originating in Banat continues to have good relations with minorities; in many cases, they stand up against the extremist political trends exhibited by some parts of the media in Bucharest. Xenophobic-nationalist ideology is still quite rare in the region owing to the sizeable middle class which understands the multicultural origins of the regional culture. Those attempting to sour interethnic relations in the region generally belong to a particular category of pseudo-politicians, pseudo-journalists, and pseudo-teachers or -researchers. They are not yet numerous, but their active presence is alarming. Nationalist extremism has its origin in both an inferiority complex and in misguided superiority. Twenty five years of nationalist-communist dictatorship have also left their mark on education and on individual families: the study of world history and literature has been abandoned; information concerning and religious minorities has been deliberately expunged from textbooks; the teaching of modern languages has fallen into desuetude; every attempt has been made to impose a single culture and to ignore diversity. The authorities went so far as prohibiting the public use of the region's name in order to obscure its geographical, ethnographic, linguistic, and religious variety. A few families living in Banat (less than in other regions of Romania) have been influenced by populist and extremist ideology in the course of a veritable crusade against civility, culture, religion, and diversity. The historical diversity of the region has managed to keep relations between the majority and most minority groups calm, however. Oral communication and contacts between Germans, Hungarians, and Serbs from Banat and people from their country of origin has maintained the flow of information. The neighbourhood of the former Yugoslavia and Hungary has represented, at times of crisis, an opening to diversity. Other views of the world has been seen through TV channels broadcasting from Budapest, Belgrade, Novi

Sad. Social relations between majority and the ethnic minorities cannot be pigeonholed in accordance with a particular ideology. Reality always contradicts mere assertion, however credible the arguments brought forward to back it up.

The remarkable minority relations in Banat have always been supported by the region's widespread multi-lingualism. Magyars also speak Romanian and German; the Serbs and Bulgarians have always been bilingual, the Romanian has been assimilated as a second language in their families. The Jews are generally multilingual; and the Slovak minority in Nadlac speaks both Romanian and Hungarian. Social relations between minorities are multifarious and take the form of cultural co-operation, and recognition of and respect for the traditions of other regions and their common problems. Their extensive linguistic resources have enabled the local ethnic minorities to acquire a rich understanding of the particular inheritance of Banat County. They only sometimes tend towards minority preferences, being largely sensitive to such ideals as the equality of all citizens, ethnic and religious tolerance, and for other languages and traditions. Germans and Hungarians come together under the auspices of the Calvinist, Lutheran and Catholic churches; the latter also brings together the small Slovakian and Bulgarian minorities. Cultural differences and *mentalités* which are product of centuries of co-habitation may be seen in every aspect of the public life of the minorities.

It might be supposed that my standpoint is biased; of course, no position can be value-free. Nevertheless, few would question the assertion that too many parts of Central and Eastern Europe are now either subject to or threatened by the nationalist "red-hering", or, in regions like Banat, by a centralist-nationalist one. As I have so often had the occasion to mention in the course of the present essay, however, in Banat a deep sense of democracy persists because of the pluralism generated from the bottom to the top by a pluriethnic society. Does this constitute an alternative to the ethnic divisions of East European nationalism? In any case, there can be no doubt that the nationalist movements can only hinder the modern and performant structure of the world.

To what extent does the present population of Banat itself comprehend the role and importance of multilingualism and interculturality; and what efforts is it prepared to make to safeguard the future? My own preference is for a rational approach to the problem. The special nature of the region would not be endangered and its well-being and stability would be greatly enhanced if the educational system were not fundamentally reformed. This would entail the involvement of Western European universities, for example, in running courses concerning the history of Europe, democracy and cultural diversity, including the comparative history of Central and South-Eastern Europe.

Nationalism continues to play an role in Romanian policy. Many political scientists contend that nationalism has interposed itself between communism and democracy, leading to stagnation and promoting reactionary

tendencies of the conservative social groups. These groups stress the Latin origin of the Romanian people, but Latin language is studied less in Romania than in non-Latin countries. They proclaim their adherence to Orthodoxy, but it has not generated a serious religious culture; they proclaim a sense of justice as their chief moral virtue, but until 1989 Romania was ruled by the most sinister dictatorship from Europe on last decades. Moreover, the emigration of Jews and Germans cannot be viewed separately from the nationalist influence over government policy. Economic decline and falling living standards have been the result, as well as uncertainty and restrictions for minorities.

It is my belief that education could do a great deal to overcome these problems. The main advantage of the historical model provided by Banat county is its multicultural nature. Recognition of the right of minorities to their own cultural and linguistic development within the confines of the nation state depends largely on the attitudes of the majority; education - both at school and at home - can have a considerable influence on this. The interethnic, multi-linguistic and multicultural approaches which have emerged historically in Banat county were strongly contested by the nationalist-communist groups in the former regime. While much democratic progress has been made, totalitarian regime lives through nationalism. European integration depends on the flexibility of the regional population, on their abilities to set good example concerning communication with diversities.

The interculturality of Banat region could be a point of departure for the younger generation, a wonderful example to be set forth in school textbooks, the press, television and radio, and scholarly works. Why? The assimilation of different cultural information sources tends to emphasize the positive role social intercourse. The bilingual or trilingual education of minorities in Banat has resulted in a diversity of cultural viewpoints. An education system that used the past in order to construct a modern European would be extremely effective; and when we talk of Europe, we have in mind not East and West, but mutual relations, symbiosis. The multiple identity of Banat may contribute - as long as demagoguery and forceful imposition are abandoned - to rebuilding the bridges between Eastern Europe and the civilised world.

The rediscovery of the intercultural history of Banat County has a deeper importance than its mere recognition. It is a matter of replacing a factional and a partial standpoint with a liberal and open one; it is a matter of generating spiritual support constant with social realities, with the multi-ethnic and multi-confessional nature of the region; it is a matter of recovering a *modus vivendi* in concordance with the traditions of the region, on the basis of diversity and tolerance. The development of civil society depends on education and scholar curriculum, while a separate chapter might be written about interculturality. Not only the population of Banat, but also the neighboring regions could benefit from consideration of the intercultural phenomenon. The examples offered by the

multi-lingual and multi-cultural past could serve to stimulate the development of relations between regions. The student, the trader, and the entrepreneur will readily come to an understanding of Western *mentalitiés* and democratic aspirations if he knows more about his own region's inheritance, if he can become a heir of European civilization from past and present. Since Banat County's various social groups - Romanians and Germans, Hungarians and Jews, Serbs and Romanians and Germans - have been able to develop a *modus vivendi* (creating the first factories and markets in the region, a common cuisine, and the most important schools, print and publishing houses and an architecture combining different styles and colors) surely they are able to realize the importance of the inter-ethnic association for the sake of becoming more economically competitive.

Banat might serve as a good starting point for reconciliation between Romania and Hungary, not only on the basis of everyday relations, but also as a model of contemporary trans-national communication. The history of cultural relations between these two peoples should be studied as a foundation upon which the continuity of regional tolerance may be upheld. An unbiased assessment of cultural relations between the eighteenth and the twentieth centuries - the period of modernization - could help to model the mental reflexes. The past of Banat region could inspire more flexible educational models in the families, high schools and universities of the County, as well as in Transsylvania as a whole, where contemporary tensions - particularly visible at the highest level of the society - fly in the face of a common history, ignoring an unchallengeable reality: ten thousands of mixed families clearly indicating an interfering culture. Ethnic vanity must be eschewed, not only in the name of social solidarity, but also in the name of European union. This could happen, first of all, at the individual level - by using the languages of other groups more frequently, by learning to respect other cultures, and by trying to understand the common bases of moral values, discovering multiple identities in their own biography. The present-day inhabitants of Banat are only partial heirs of the region's pluralism patrimony: moral education through the study of intercultural history is therefore a *sine qua non* condition of regional development. This must constitute the main alternative to the nationalist way of understanding both the past and the present.

Politica și modelul cultural al minorității - cazul sârbilor din România -

Prelegere la conferință

Dr. Miodrag MILIN

Abstract. Politics and Cultural Model of Minorities, the Case of the Serb Community of Romania. Referring to a planned research-programme the speakers intention is to use both all the documents available in the National Archives of Timisoara, concerning to the period between 1944-1989 and the realities that can be detected in the everyday problems of the Serbian community. There are 3, well-distinguishable periods that can be traced down. The first one is the one between 1944 - 1955. The life of the Serb community of the period was greatly influenced by the Yugoslavian - Russian relationship; many members of the community were imprisoned or expelled from the country; others were named in high positions in the Communist Party or in the administration. The second period followed after 1955. This period was characterized not by force but by a general "brainwash" that proved quite successful. The third period is the one that followed after 1989. Especially, during the last 4-5 years there is a tendency of the turning back to the values of the past and by using some elements of the then period as well as with the helps of the local Serbian intellectuals lead the community back to its real values.

Összefoglalás. Politika és kisebbségi kulturális modell - a romániai szerbek esete. Egy tervezett kutatási programról tájékoztatott az előadó, amely egyrészt a temesvári levéltárban fellelhető, 1944 - 1989 közötti időszak anyagaira, másrészt a helyi szerb nemzeti közösség jelenlegi politikai orientációjának napi gyakorlatában kitapintható tényekre kíván támaszkodni. A szerb közösség életében három egymástól jól elkülöníthető szakasz jelölhető ki. Az első 1944-1955 közötti, amikor a jugoszláv - szovjet kapcsolatok alapvetően befolyásolták a helyi szerb közösség életét, közülük egyeseknek börtön, kitelepítés jutott osztályrészül, másoknak magas beosztás a kommunista pártban illetve a közigazgatásban. A második szakasz az 1955 után következett, amelyet nem az erőszak, hanem a szerbek - viszonylagos sikerrel járt - szellemi megdolgozása jellemezte. A harmadik szakasz 1989 után indul. Főleg az utóbbi négy-öt évre az jellemző, hogy a régmúlt értékeihez kíván visszanyúlni és az egykori gyakorlat egyes elemeit felhasználva a helyi szerb intelligencia segítségével a közösséget valódi nemzeti értékeihez visszavezetni.

Doamnelor și domnilor, stimați organizatori.

Mă simt, de mult, un prieten al Fundației "Diaspora". Am sentimentul că de la începuturi am pus, cât m-am priceput, umărul la constituirea ei și de aceea îmi exprim satisfacția, bucuria de a putea să fiu alături de DVS. aici.

Îmi cer scuze că nu am venit de la început. Activități de acest gen se întâmplă în paralel și în alte părți. Am fost la Cluj, la un colocviu cu o problematică similară. Și cât de repede am putut am venit aici. Subiectul este foarte delicat. Titlul care ni se propune - Identitate locală și regionalism; relații interetnice -, este o tematică ce interesează în cel mai înalt grad minoritățile din zonă. În concordanță cu această chestiune aș dori să fac niște mici precizări; dar totuși, importante de făcut.

Când am fost la Szeged, la consfătuirea precedentă, cel puțin la cea la care am participat, doream să văd ghidul orașului. Prezentarea orașului Szeged într-un ghid. Și organizatorii, foarte amabili, mi-au pus la dispoziție un set de materiale din care am aflat multe informații cu specific de istorie locală și regională. Văd că și d-voastră ați pus la dispoziția invitaților un ghid elegant tipărit al orașului Timișoara. What, Where, When, vol. 1, no. 1, Junie - August 1997. Acest ghid trebuie să fie, cel puțin în opinia mea și sunt sigur că aici nu sunt reprezentantul unei opinii singulare o imagine fidelă, obiectivă, a unei realități multiple a acestui oraș. Eu vă invit, dacă aveți curiozitatea, să-l deschideți la pagina 5. Sub pagină este prezentarea serviciilor în mai multe limbi, de care pot beneficia oaspeții acestui oraș. La ultima dintre rubrici este prezentarea serviciilor în limba sârbă. Uitați-vă ce steag este deasupra - cel croat. Eu nu aș califica acest gest decât cel puțin lipsă de "fair play" față de minoritatea sârbă. Să nu merg mai departe. Dacă acest lucru e obiectiv pe pagina 5, atunci pe pagina 6, la capitolul lăcașurilor de cult care sunt prezentate, vom vedea că în primul rând sunt prezentate lăcașe ortodoxe. Atunci, în conformitate cu simbolul de pe pagina anterioară, ar trebui scris la ultimul punct, biserica ortodoxă croată. Deci, vedeți, o neconcordanță. Cred, e ușor de ghicit pentru oricine semnificația acestei neconcordanțe. Mai ales că, totuși, aici în Timișoara minoritate respectivă este minoritatea sârbă. Să mergem puțin mai departe, la pagina 9. Avem o imagine cu un titlu foarte încurajant: "Să construim poduri", peste prăpastii, adică peste diferențe culturale. Să vedem cum se întâmplă acest lucru. Ni-se prezintă detalii, în engleză și germană, despre țară și, în continuare, despre orașul nostru. Spune aici că populație ortodoxă avem 79 %, populație româno-catolică 1,9 %. Nu aveți sentimentul că a mers o virgulă din dreapta înspre stânga? Că altfel nu iese 100%. Fceți socoteală, luați toate procentele care sunt. Dacă această virgulă s-a deplasat la 1,9 trebuia deplasat și la 79%, respectiv la 7,9%. După părerea mea, lucrurile atunci ar fi la fel de reale. Sau invers. De la 1,9 să mutăm virgula la dreapta. Având în vedere că totuși populația maghiară din informațiile mele este în mare măsură catolică aici și se cifrează la circa 30 de

mii. În Timișoara. Nu? Pe urmă populația germană, șvabii sunt romano-catolici, cât știu eu. Pe urmă bulgarii și alții. Acest 1,9 categoric nu are ce să caute acolo.

Încă o problemă, vis-a-vis de Timișoara. Ne-ați pregătit un program elegant biligv. Textul în limba engleză pare să fie corect, dar nu și în română: *Comunicări ale invitațiilor!* Nu ale invitațiilor! Invitatul și nu invitația trebuie să vorbească. Poate fi o scăpare gramaticală, dar sensul este cu totul altul. Deci rog puțin mai multă atenție și la aceste aspecte de natură formală, pentru că și ele sunt importante, ca modalitate de prezentare.

În continuare permiteți-mi să sintetizez cele ce aveam de gând să expun în conferință. Voi încerca să vă expun un plan de lucru - este vorba de un proiect de cercetare, pe care îl gândesc în momentul de față; deci sunt încă idei din laboratorul cercetării. Tematica ar fi cam "Minoritatea și statul comunist"; mai explicit: Repere de identitate între cultură și politică la sârbii din România. M-am gândit să demarez acest proiect, care va dura câțiva ani, stimulat de deschiderea arhivelor, cu informații destul de recente, informații de la sfârșitul celui de al doilea război mondial. Și eu salut încă odată și pe această cale receptivitatea conducerii Arhivelor Statului din Timișoara, care s-a dovedit superioară multor foruri de la alte nivele. Sunt, la dispoziția cercetătorilor, fonduri extrem de interesante. Să vă spun titluri de fonduri: Jandarmeria, Poliția, - în perioada când acestea devin Securitatea, anul 1948, 1949; Comitetul Regional de Partid Banat, tot în aceeași perioadă când se nasc structurile comuniste din Banat. Apoi Uniunea Asociațiilor Culturale Slave, tot din anii patruzeci. Materiale absolut inedite, care stau la dispoziția cercetătorului și arată extrem de edificator cum s-a pornit această comunizare, de către cine, care au fost elementele care au împins spre schimbare.

La nivelul comunității sârbe există trei momente ale acestei corelații aș zice între politică și cultură, vis-a-vis de schimbarea de la jumătatea anilor patruzeci. În primul rând se manifestă politica minoritară la nivelul de jos, în aceea stare de tulburare, de agitație la sfârșitul războiului. Războiul încă nu este încheiat. Suntem în toamna anului 1944, primăvara anului 1945. Nu se știa clar ce va fi. Sârbii (foarte mult) au dezertat din armata română, au fugit dincolo de Dunăre, la partizani. Partizanii lui Tito - să zic - erau învingătorii momentului. România era un stat în configurația aliaților, dar era monarhie. Era un stat cu un trecut recent, nu prea lăudabil față de URSS, care era să pună stăpânire, cu armatele sale, aici. În acest context s-a forțat schimbarea unor relații. Această schimbare vine dinspre aliatul sovietic și cu ajutorul unor sprijinitori dinăuntru. Ușor de ghicit, că printre cei mai de nădejde din zonă s-au găsit acești partizani sârbi, care se întorc și redevin civili și se înrolează în organizațiile de stânga, organizații satelit ale partidului comunist. O astfel de structură a fost și acea organizație slavă, de care am amintit.

Lucrurile se complică puțin în toamna anului 1947, în prima parte a anului 1948, când au apărut contradicții tot mai mari între modelul comunist

promovat de Tito și modelul stalinist, ai căror zeloși aplicați erau și comuniștii români. Această ruptură se realizează definitiv în iunie 1948. În acest context - apropos de relația minoritate și stat - destul de mulți comuniști sârbi români ferm pe pozițiile pentru care au luptat în 1944, deci de partea modelului titoist: aceștia vor avea parte de închisorile noului regim abia instalat. O altă parte a lor se raliază la modelul oficial stalinist, care va devenii treptat și modelul Gh. Dej, aceștia din urmă vor devenii funcționari de nădejde, temeinici, în aparatul comunist instaurat aici la nivelul regiunii Banat. Unii sunt deci închiși, și vor fi deținuți politici sau cei cu o vină mai puțin gravă vor fi "bărăganiști", alături de germani și chiar alături de partea din populația majoritară română care nu era suficient de zeloasă pe idea remodelării comportamentului conform programului comunist. Aș preciza, structura populației din Banat se regăsește și în cea a deportaților. Nu sunt mari diferențe. Din cei aproximativ 40 de mii care au fost deportați majoritatea sunt români.

Acestui prim experiment al politicii de masă, cu consecințele sale dure, îi urmează o a doua fază, în viața minorității sârbe. Această fază a fost inaugurată de un moment, să zic, de "îndulcire" a relațiilor între Moscova și Belgrad. Este o primă vizită a lui Hrușciov la Belgrad, la Tito în primăvara anului 1955. În toamna lui 1955 primii care se întorc, din Bărăgan, acasă, sunt sârbii. Se știa la nivelul deportaților, că de sârbii din Bărăgan se îngrijește Tito: "Tito s-a înțeles cu rușii" și de aceea ei pleacă primii. Fenomenul plecării nu a rămas izolat, doar pentru sârbi. După două-trei luni au plecat și ceilalți. Semnificativ este faptul că primii ei au primit voie să se întoarcă.

Acest nou curs, puțin îndulcit, față de minoritatea sârbă se observă și prin maniera oarecum schimbată a abordării situației, din perspectiva politicului. Adică metoda "convingerii" prin închisoare sau prin deportare, pentru cei care trebuia să ia aminte de obștiunea programului nou este înlocuită cu metoda să zicem "culturalizării politice". Cum? Prin constituirea unor publicații în cadrul minorității. Aceste publicații, ușor de observat, de ce model sunt: la sârbi apărea "Pravda", urmată de "Omladinska Pravda"; iar pentru orientarea să zic "ideologizată" - cele amintite erau cotidiene - apare și o publicație culturală lunară: "Novi Jivot" ("Viață nouă"). Din aceasta, ceva mai târziu, va crește o altă publicație, care se vrea mai neutră față de politic, dar tot de orientare și se va numi "Knijevni Jivot" ("Viața literară"), care apară și în ziua de astăzi.

Pentru că propaganda oarecum se îndulcește în perioada anilor 1970, și cotidianul nu se justifică economic, decât propagandistic, "Pravda" devine un săptămânal. El va fi numit "Banatske novine", iar după 1989, cu colectivul de redacție aproape identic cu fostul buletin de orientare comunistă, va deveni "Naša rcci" ("Cuvântul nostru") și funcționează și astăzi. Este deci, un al doilea reper de identitate: ridicarea acestei intelectualități după modelul comunist, după modelul oficial al statului. Beneficiara lui, este ușor de ghicit, e cea parte din minoritatea sârbă, care la 1948 a zis da modelului stalinist și nu modelului titoist.

Un al treilea moment de afirmare a unei identități culturale care migrează dinspre politic și încearcă să se elibereze de politic în momentul actual, e cel al afirmării inteligenței, care își va căuta repere în modelul intelectual cultivat și întreținut de Episcopia sârbă a Timișoarei. Este un model care își caută repere în imaginea burgheziei; nu așa zice burghezie sârbă în sensul economic modern al cuvântului, ci mai degrabă în unul tradițional dinainte, acel model al patriciatului. E vorba de patriciatul sârbesc din magistratul Timișorii de pe timpuri, adică, ierarhia bisericască sârbă, de asemenea ofițeri superiori, generali. Deci o elită ofițerească, o elită bisericască. Vom avea și înalți funcționari, cum au fost cei din perioada Voivodinei sârbești a Banatului timișcan, care a fost constituită în 1849. Ei au lăsat și o tradiție. Un stil. A fost, de asemenea, și nobilime, care vine la sfârșitul secolului XIX.

Acest model a fost combătut, cu duritate, în anii patruzeci. Este un model intelectual căruia se acordă o atenție crescândă acum, în încercarea de a reface o identitate autentică a minorității, bazată pe tradițiile oferite, pe un suport de civism de tip habsburgic, central european.

Acest model se află în prim plan în momentul actual, în ultimii patruzeci ani câștigând în importanță. Avem câțiva autori remarcabili, cu cercetări academice asupra trecutului sârbilor. Avem câțiva intelectuali de vârstă medie, sau mai tineri, care fac teză de doctorat și în Iugoslavia, la Cluj și în alte părți. Deci, asistăm la o încercare de întoarcere la sursele adevărate, la valorile propriului trecut.

Dacă în plan clitar lucrurile tind să revină spre normalitate, pe plan demografic decăderea este catastrofală. Fiecare an marchează un nou minus în această privință. Chestiunea, cred, este la fel de valabilă și pentru celelalte minorități - cu excepția romilor, evident.

Dimensiunea etnică a democrației

Prelegere la conferință

Dr. Karl SINGER

Abstract. The Ethnic Dimension of the Democracy. *In order to understand interculturality in Banat, one should go back in time. It is important to emphasize that on arriving to these territories, the Germans found them free. Their settling here did not mean any "ethnic cleaning". They weren't given anybody's land. So the development of local tolerance didn't have any economic impediments. This situation changed after 1868. The Magyarizing tendency of the authorities caused political tension. That is the reason why after World War I the German minority decided as they did - to join the Romanian kingdom. Not much of what had been promised then was later kept by the authorities. The greatest tragedy in the life of the German minority was their being "sold-out" by the Ceaușescu regime to West-Germany. The German Democratic Forum is fighting at present to keep the still existing Germans at home by assuring them the rights and the possibilities to remain Germans. In doing this, they follow the German-French model.*

Összefoglalás. A demokrácia etnikai dimenziója. *A hánsági inter-kulturalitás megértéséhez a múltba kell visszanyúlni. Lényeges, hogy az e tájra telepített németek szabad területekre érkeztek. Jöttük nem kapcsolódott etnikai tisztogatáshoz, senki földjét nem kapták meg. A kialakult helyi toleranciának nem voltak gazdasági akadályai. 1868 után változott az alaphelyzet. A hatalom magyarosítási politikája feszültségeket indukált. Ennek tudható be, hogy az első világháború után a tájegység német ajkú lakói a román királysághoz való csatlakozás mellett döntöttek. Köztudott ma, hogy amit akkor az új hatalom megígért a nemzeti kisebbségeknek, abból nem sok valósult meg. A romániai német nemzeti közösség életében a nagy tragédiát az jelentette, hogy a Ceaușescu rendszer a németeket szó szerint eladta Nyugat-Németországnak. A Német Demokrata Fórum ma azért harcol, hogy a még itt élő németek helyben maradjanak, számukra szavatolják a demokratikus jogokat, amelyek biztosíthatják, hogy németek maradhassanak. Ehhez minta a francia-német megbékélési modell.*

Vă mulțumesc că pot participa la aceste discuții.

Dacă Dvs. frunzăriți materialele publicate în ultimii șapte ani aici, în Banat, publicații ale reprezentanților unor minorități dar și a oamenilor politici,

găsiți ceva foarte interesant: numitorul comun al acestora este prezentarea modelului bănățean al existenței interetnice, multiculturală. Acesta este un punct la care se întâlnesc toți bănățenii.

Sigur, istoricii prezenți aici sunt informați, și nu are sens să evoc niște elemente istorice în detaliu. M-aș opri, însă, asupra acestui model bănățean, asupra acestei existențe interetnice pozitive, de care sunt, tot timpul, foarte mândru. Sunt, dealtfel, câteva chestiuni foarte interesante, care permit să se tragă niște concluzii. Noi nu vrem să abordăm prezentul și viitorul cu capul întors în spate, uitându-ne tot timpul înapoi. Astfel nu se poate merge înainte. Trebuie să știm, unde vrem să mergem, să conștientizăm prezentul, și să nu uităm să tragem concluziile trecutului.

Modelul bănățean a apărut după 1716. Istoria ținutului, înainte de această dată, este foarte interesantă, dar existența interetnică a apărut după 1716, după colonizările făcute de Mercy aici. Interesant, apariția acestor etnii nu a fost gândită în sensul unei toleranțe, în sensul unei colaborări. După recucerirea Banatului s-au pus, înainte de toate, probleme economice. S-a vorbit despre șvabii din Banat. Sunt germani și în zona montană a Banatului, care nu sunt șvabi. Interesant: cuvântul șvab era un cuvânt folosit în mod jignitor, la sfârșitul secolului XIX-lea. Noi l-am transformat, strămoșii noștri, într-un cuvânt de onoare. Coloniștii aduși erau aproape din toate landurile Germaniei. Sau întâlnit aici și s-au întrunit sub această denumire.

Germanii din România la ora actuală constituie o etnie mică: în tot Banatul dacă sunt 45.000. Și întrebarea cu care elita acesteia se confruntă, este: a fi, sau a nu fi ca existență demografică și etnică.

Nu vreau să discut doar problemele noastre, problemele existențiale ale etnicii. Revin asupra modelului, la faptul că coloniștii aduși aici nu au fost aduși sub forma pe care o găsim în alte părți. Adică prin a forța alte etnii să se restrângă, să elibereze anumite zone pentru a băga acolo anumiți coloniști; băștinașii nu au fost băgați în mlaștină. Mercy spune că la recensământul din 1716 erau aici 80 de mii de suflete. Dacă erau în localități deja tradițional formate, era un câștig. Nu era interesul de a curăța etnic niște zone ca să bagi alți coloniști. Interesul puterii haabsburgice era de a pune în circuitul economic acest teritoriu nou cucerit. Între grupurile demografice și etnice din Banat nu au existat conflicte legate, în primul rând, de proprietăți, de pământ. Toleranța, această colaborare s-a format pornind de jos. Nu era un gând impus de sus, de suprastructura momentului. Ea este un câștig. Dacă au fost probleme - sunt și vor fi - și etnia noastră a plătit polițele pentru greșeli, oricine le-ar fi provocat. Pare un paradox existența unor conflictele pornite de sus, când jos există o tradiție de colaborarea.

Toleranța este un cuvânt prea slab pentru Banat. Aici etniile nu s-au tolerat. Aceste etnii au colaborat, transformând Banatul, print-un sistem de canalizare, dintr-o mlaștină într-o zonă cu agricultură de vârf. Această realizare

este, poate, un efort mai mare decât construcția piramidelor. Deci suntem mândrii de ce s-a făcut în acest Banat.

Banatul este o poezie în istoric. Și este un câștig comun.

Din această cauză nouă, bănățenilor sună sec, uneori, cuvântul de toleranță. Noi nu ne tolerăm aici. Este greșit de a folosi: "hai să ne înțelegem interetnic". La noi este un element firesc. Însă câștigat jos, la baza societății. În această existență comună care a pornit sub aceste auspicii pozitive. Nu am pornit prin a forța avantajul unor grupuri în fața altora. Dealtfel, germanii au pornit foarte dezavantajați în misiunea istorică impusă de mizeria coloniștilor care au venit să-și caute un viitor aici, cu promisiunea unor libertăți garantate. Au apărut probleme. Probleme apar după 1868. Aici există, și asta este un element istoric, tendința de maghiarizare a acestei părți, care lovește în primul rând elementul care asigură existența unei etnii: limba maternă. Școala, instruirea. Este un fapt istoric. Și atunci nu este paradoxal când în 1918 delegații sașilor din Ardeal și a șvabilor au optat pentru statul român. Fenomenul de maghiarizare a devenit conștient până la nivelul de jos a populației. Nu numai a etnici germane. Adam Müller Guttenbrunn, scriitor bănățean de al nostru, în grai șvăbesc prin romanele sale începe conștientizarea faptului că pe acest drum etnia germană își pierde principalele caracteristici ca etnie: limba maternă. Efectul este aceea opțiune în 1918.

Sigur, România aflat într-un context nou, se trezește cu multe probleme minoritare. România promitea foarte mult după primul război mondial, și istoricii știu că din aceste promisiuni pozitive față de existența etniilor în România, multe elemente nu au fost respectate.

A venit și vremea brună. Vremea național-socialismului. Șvabii din Banat au stat foarte departe de aceste idei. Iarăși o suprastructură care vine, și iarăși impune un anumit mod de comportament față de alte etnii. Și eu nu cred că cei din Timișoara, care sunt de anumite vârste, uită cum au mers aici în cisme, cu diagonală marșuind în Timișoara tinerii din Banația. Aceste chestiuni erau elemente dure, de sus în jos. Iarăși suprastructura politică implică o etnie într-o prăpastie istorică. Plata nu face suprastructura politică. Plata vine în 1945, când omul simplu este deportat în URSS.

Vine însă un moment de cea mai mare jenă istorică. Când o țară își vinde oameni, pe bucăți, să nu zic ca pe niște vite. Rezultatul este unul dramatic. Din 400.000 germani, în Banat sunt, la ora actuală în jur de 45.000. Și sigur, Forumul Democrat German își pune problema, care sunt măsurile, acțiunile, care sunt instituțiile, mijloacele disponibile de a asigura acestei etnii, foarte topit aritmetic și demografic o existență. Și nu numai atât, și un viitor. Este de fapt misiunea acestei organizații.

Observăm, atunci când perturbațiile, fricțiunile interetnice au apărut, mai ales în Banat, se manifestau la nivel politic, la suprastructura politică. Suspiciunile care există față de etnii și în primul rând de cea maghiară -

autonomia teritorială cu forme prestatale, în condițiile în care cerințele oicărei etnii este acela de a exista ca atare -, deci aceste suspiciuni apar, iarăși, la nivel suprastructural, politic, la nivelul purtătorilor de steaguri ideologice. Democrația de care vorbim nu a rezolvat totalmente acele probleme care garantează drepturile fiecăruia, dându-se apă acestor suspiciuni. Trebuie să existe relații stabile între țări vecine. Există exemple edificatoare în acest sens. Relația dintre Franța și Germania a fost una tradițională până la sfârșitul celui de al doilea război mondial. Situație absolut analogă, cu suspiciuni. Relația dintre Danemarca și Germania, alt exemplu de fricțiuni. O democrație autentică, pentru a înlătura elementele perturbatoare, suspiciunile legate de eventuale pretenții teritoriale, redesenări de granițe ș.a.m.d. găsește acele modalități care sunt evident democratice și evident ale vremurilor, de a transforma relațiile dintre țări în relații de încredere.

Vine specificul interesant în momentul actual al Banatului, al județelor. Dincolo de abordarea acestor chestiuni la nivelul guvernelor, a partidelor politice, consiliile județene de aici au încercat, cu succes, găsirea acelor modalități și structuri care asigură, la nivelul acestui microsistem de relații, o bună colaborare transfrontalieră. Exact ce ar trebui făcut la nivelul țării. Așa cum este colaborarea între județe limitrofe cu Timișul, Aradul, Caraș-Severinul. Iată specificul acestui model bănățean. Suntem mândrii de el, și este interesul nostru de a argumenta cu aceste elemente o modalitate de soluționare a problemei interetnice. Am putea furniza o metodologie de gândire pentru înlăturarea acestor probleme veșnice de neînțelegere.

În încheiere, vorbind în numele etniei germane, numeric o etnie mică, dar în ideea acestei colaborări interculturale, demn de respect ca model în a-l înțelege pe celălalt, vrem să înlocuim elementul numeric cu cel de calitate. Practica celor șapte ani de democrație, cred, înscamnă o reușită mică, câțiva pași în acest sens. Nu este adevărată afirmația că etnia germană ar fi o etnie de paradă. Germania, desigur, nu are graniță comună cu România, deci aici astfel de probleme nu se pot pune. Etnia germană nu poate fi purtătoarea unor asemenea gânduri. Dar mai există un principiu al germanilor de aici. Noi trebuie să avem o clară loialitate față de statul în care trăim. Criticăm, dar suntem loiali. Sunt probleme a căror soluționare este revendicată și de etnia germană, acestea trebuie rezolvate, discutate cu guvernul, și nu sunt probleme simple. Dar criticăm statul în contextul în care noi vorbim despre loialitate.

Hozzászólások, vita

Abstract. Discussions. Talks followed every block of speech. Opinions were formulated about the presented topics, questions were asked from the speakers. Below, we try to present briefly the main ideas touched by the participants during these talks.

Dr. Albert Ferenc: Modernization must be followed by trusted measures between the different ethnical groups - there is tradition in Banat which manifests itself in this sense. Modernization had from here an important endogenic dimension, a fact which results that the strong optimism in this area, showed by the sociological research, has real bases

Dr. Tarr Zoltán: Modernization in some countries from this part of Europe is too fast, for example in Hungary. There are signs, which warns us to be cautious towards the phenomenon of globalization.

Dr. Kovács Péter: History has an important role in the way present is perceived., it is impossible to realize an interpretation of phenomenonon equally valid for every nation from this part of Europe. Central and Eastern Europe's complexity makes many of the countries having functioning democracies quit understanding the situation existing here. The cause of this totally uncommon tolerance which exist in Banat should be studied.

Bakk Miklós: The historical type of justification is very important in this region of Europe. Myths have an important role in the structure of the identity, still we should apply for their reduction, at least for a partial one. The ethnical groups from Banat haven't abandoned entirely their national myths.

Haller István: He underlines the existence of parallel, contextual identities. Not only the national identity can result tensioned situations, see for example the supporters.

Toró T. Tibor: The results of the research could be interpreted in another context: the tolerant Banat is optimistic. But hasn't the optimism correlated with identity: could it be affirmed that those who have a better economical-social perspective give up easier their national identity?

Dr. Yvo Peeters: There is a correlation between identity and the social-political structures. Still man is autonomous to define his or her own identity. The danger of a linear thinking does exist, and also the belief that everything realized in the western countries can be made in a similar way in the countries, where totalitarianism has just died out. In the last few years important steps were made to create an international legal frame for national minorities.

Dr. Hódi Sándor: The national consciousness can be determined, mainly, by two factors: tradition, including everything it may mean, and the future's perspective. Only this way is possible to explain the can explain the

disappearance from one day to another of millions of "Yugoslavians", who later became Serbs, Croatsians, etc.

Dr. Bogáthy Zoltán: Even if the interethnic relationship is engaged in research, the economical frame is very important. Regionalism, as a general phenomenon, may help the improvement of the interethnic relationship.

Dr. Feleky Gábor: There is no need for an ultimate answer found to a problem through a research, but we need an answer based on the noticed facts in the given medium. Optimism and appreciation concerning our own situation is always linked, there is yet a difference: optimism has its own component that results from the investigation of future chances. It would be very interesting to study the correlation between optimism and identity/national consciousness - if it were possible to establish parameters through which the different types of identities could be described.

Dr. Albert Ferenc: Autonomy is democracy's important component and it shouldn't be linked by any price with minority communities.

Tácsi László: We must admit, the one in minority is afraid of assimilation. What is the relationship between assimilation and identity?

Dr. Tarr Zoltán: In USA the "melting-pot" model belongs to the past, different types of identities show up which affirm themselves. Spanish became the official language in many of the states in USA. Strong identifications show up with a territory, for example. There are many types of identities, the writer R. Musil says there are of nine types.

Dr. Hódi Sándor: The United States are totally unconcerned in collective rights. The tragic example of Yugoslavia shows the importance of collective rights.

Dr. George Schöpflin: Ethnical identity in America is different from the European type of identity. If democracy really exist, collective rights can be given up.

Dr. Kovács Péter: The concept of ethnical minority has different inter-pretation in America than in Europe. In the USA also exist collective rights, for example the rights of the aboriginal communities, of the Indians. The situation is similar to Central and Eastern Europe.

Dr. Yvo Peeters: America is not Europe. America has social considerations first of all, not ethnical ones. The solutions adopted in this matter by America may provoke problems in Europe. Collective rights are necessary, the majority will must be restricted. Democracy in itself cannot solve the minority problem, see the example of France, a democratic country, where those who are in minority don't have their just rights ensured.

Toró T. Tibor: The Indian's situation shouldn't be a model for Europe: the minority from here wishes to be integrated into society, wishes to have suitable conditions to cultivate and preserve their national identity.

Bakk Miklós: At the base of modernity we find the social contract. This contract is a fiction here in Europe, in America is reality. There are two types of

legitimacy in Europe: belief in democracy and adherence to the mother earth. This type of legitimization doesn't exist in America, perhaps at the Indians only.

Dr. Tarr Zoltán: There really are collective rights in America. And there is a certain national identity, different from the European one. Switzerland should be taken as an example if we search for a model of solving the minority problems.

Dr. George Schöpflin: News from Great Britain: Scotland obtained its own deciding forum having at its bases political considerations, in Wales these were cultural ones. The permission of the right to have these political institutions will probably lead to avoid difficult situations: the declaration of secession.

Tácsi László: Practice confirmed that the knowledge of the mother tongue can be assimilated the easier and more efficient. If the Romanian geography and history is asked to be taught in the official language of the state, it doesn't mean its better attainment. The Romanian majority knows alarmingly insufficient things about the culture and history of the minorities living in the country - a syllabus should be introduced in the teaching program of the schools.

Bodó Barna: The publicity publication - TIMISOARA - is the example of a good intention and real the practice concerning the minorities: the spelling and content errors in the texts written in the language of some minorities living in Timiș, could have been avoided if the representatives of these minorities had been invited to collaborate. But they hadn't.

Toró T. Tibor: The emigration in mass of the German minority had a political agreement dealt at a high level in its background. Much have been lost with their going away. The model of the franco-german interethnics reconciliation cannot be accepted by the Hungarians living in Romania, because in Alsacia German is not spoken today anymore. South Tirol can be taken as an accepted model.

Bodó Barna: The Hungarians and the Germans from Banat offer an example for parallel discussions when they interpret some historical elements from the period after the historical reconciliation in 1867. In a larger perspective, the whole period of coexistence after Timișoara was liberated from beneath the Turks in 1716 must be analyzed to be able to draw the needed conclusions from it. Individual rights must be provided for the minorities but community rights are also to be ensured - the right to use the mother tongue. In this context the collective rights of self-government represent the most important level.

Dr. Yvo Peeters: Appertaining to a nation, besides the subjective criteria also have objective ones. Social research itself cannot be dangerous, interpretations of another nature - political, for example - may provoke unpleasant situations. Differentiation of citizens based on the spoken language is discrimination, the linguistic situation is a situation of power. Mitterand, an outstanding politician set himself a programme of 71 points and out of these only two points remained

completely untouched. One of these was: the rights of French citizens speaking another language than French. The historical models - for example the Austro-Hungarian Monarchy - have great importance in the interpretation of the actual situation.

Dr. Balogh Tibor: In social sciences there are systems of paradigms according to which every problem must be treated contextually (see Cl. Levi-Strauss). Science is asked first to tell the truth, then to be honest, too.

Dr. Feleky Gábor: The results of a research cannot be dangerous in itself, only the ulterior interpretation. Classifications of social sciences are necessary and they don't mean a ranking of values, so they don't represent any risk.

Dr. Karl Singer: The individual rights have a major importance. Collective rights are more and more underlined, due to the activity of some international institutions like FUEN.

Dr. Albert Ferenc: Modernization in Banat is based on the economy, but the region - contrary to some opinion - is not rich. The role of the Germans in this process is appreciated, it's a pity that they left the region.

Dr. Victor Neumann: The results of the research shouldn't be kept in a drawer. Though it would be very important, very few specialists belonging to the majority dedicated themselves to the minority question.

Regional researches should take place with the participation of the largest centers of the region: Timișoara, Szeged, Novi Sad. The different interpretations of history must be confronted to get to a common point.

Joó Imre: The power in București treated differently the different ethnical groups. It seems that the Hungarians had to support a more difficult situation than the others. A useful thing would be to clarify all the interpretations connected with nationalism.

Călin Rus: He answers to questions and comments. Identity is influenced by interculturalism. We must give up the nostalgic dimension in treating the situation, future must be aimed. Objective social sciences don't exist, the objectivity of these sciences is questioned. That's why the application of the results of these sciences it is all the more difficult. Belonging to an ethnical group is a subjective matter and it depends on the individual choice - so this way it is something sovereign. The Inter-cultural Institute from Timișoara doesn't get involved in politics, so it cannot be involved in any action which has political connotations.

Dr. Yvo Peeters: If the Vallons from Belgium offer jobs to the Flemish with the condition to send their children into French schools, could we offer resistance to it?

Dr. Miodrag Milin: The discussion is interesting but heterogeneous. Let's limit ourselves to science, any exceed of this sphere is inconsistent with the will of the organizers. Timișoara has never accepted nationalism, and this is the reason why the national-communism found here its end.

Bodó Barna: A dilemma concerned with the situation after the Austro-Hungarian reconciliation: the problem of schools. The Germans and the Slovaks lost schools between 1867 and 1919, the Romanians and Serbs increased the number of their schools. So there were other factors besides the mentioned element referring to the idea of power: the "Hungarization" in this period. The answers to these problems should be found by the affected ethnical groups, taking into consideration the fact that many of this region come from mixed families.

Dr. Victor Neumann: Let's find scientific answers to our questions. In the Western countries this thing has already been done. Knowing the past helps us to prepare the future.

Dr. Karl Singer. The behavior of the elit strata of the German ethnical group from Banat in the period after the reconciliation in 1867 and the totalitarian period, is a good topic of research. This behavior was followed by the emigration in mass of this ethnical group. The historical responsibility of the intellectuals, the engine of every community, must be determined. Education in native tongue is extremely important, the majority makes mistakes when it rejects the will of the minority.

Haller István: We have to make a distinction between interculturalism and multiculturalism. Multiculturalism means communication. The Hungarian and the Romanian communities don't communicate in Târgu Mureș. It's a pity.

Rezumat. Discuții. După fiecare bloc de prelegeri au urmat discuții. S-au formulat păreri în legătură cu cele prezentate, s-au adresat întrebări conferențiarilor. Prezentăm, succint, în cele ce urmează, ideile importante cuprinse/atinse de participanții la discuții.

Dr. Albert Ferenc: Modernizarea trebuie să fie urmată de măsuri de încredere între diferitele etnii - în Banat sunt tradiții ce se pot evidenția în acest sens. Modernizarea de aici a avut o importantă dimensiune endogenă, ceea ce face ca optimismul din această zonă, demonstrat prin cercetarea sociologică efectuată, să fie fondat.

Dr. Tarr Zoltan: Modernizarea este prea rapidă, în anumite țări din această parte a Europei, de exemplu în Ungaria. Sunt semne care generează rezerve față de fenomenul globalizării.

Dr. Kovács Péter: Istoria are un rol important în felul cum este perceptat prezentul. Este nerealizabilă o interpretare a fenomenelor egal valabilă pentru toate națiunile din această parte a Europei. Complexitatea Europei Centrale și de Est îi face pe mulți din țări cu democrații funcționale să renunțe la încercarea de a înțelege situația de aici. Ar fi de studiat cauzele toleranței cu totul ieșite din comun a Banatului.

Bakk Miklós: Legitimitatea de tip istoric este foarte importantă în această parte a Europei. Miturile au un rol important în structura identității, totuși

trebuie recurs la deconstrucția, cel puțin parțială, a lor. Etniile din Banat n-au renunțat totalmente la miturile lor naționale.

Haller István: Trebuie avut în vedere existenței unor identități paralele, contextuale. Nu numai identitatea națională poate produce situații conflictuale, vezi microbiștii.

Toró T. Tibor: Rezultatele cercetării de față s-ar putea interpreta și într-un alt context: Banatul tolerant este optimist. Dar nu s-a corelat optimismul cu identitatea: s-ar putea afirma că cei care au o perspectivă economico-socială mai bună, renunță mai ușor la identitatea lor națională?

Dr. Yvo Peeters: Există o corelație între identitate și structurile social-politice. Totuși, omul este autonom în a defini identitatea sa. Există pericolul de a gândi în mod liniar, respectiv de a crede, că tot ce s-a realizat în țările apusene, se poate realiza într-un mod similar și în țările posttotalitare. S-au făcut în ultimii ani pași importanți în crearea unui cadru juridic internațional pentru minoritățile naționale.

Dr. Hódi Sándor: Conștiința națională poate fi determinată, preponderent, de doi factori: tradiția prin tot ceea ce înseamnă ea, respectiv perspectiva viitorului. Numai așa se poate explica dispariția, de la o zi la alta, a un milion de etnici "iugoslavi", deveniți ulterior sârbi, croați, etc.

Dr. Bogáthy Zoltán: Chiar și în cercetarea relațiilor interetnice cadrul economic este foarte important. Regionalismul ca fenomen general poate concura foarte mult la îmbunătățirea relațiilor interetnice.

Dr. Feleky Gábor: Ne se dorește ca prin cercetare să se obțină un ultim răspuns la o problemă, doar unul intermediar, bazat pe cele observate în cadrul respectiv. Optimismul și aprecierile privind propria situație sunt întotdeauna corelate, există, totuși, o diferență: optimismul are o componentă ce rezultă din analiza șanselor de viitor. Ar fi interesant să se studieze corelația dintre optimism și identitate/conștiință națională - dacă s-ar putea stabili parametrii prin care diferitele tipuri de identități se pot descrie.

Dr. Albert Ferenc: Problema autonomiei este una eminentă a democrației, ea nu trebuie legată, cu orice preț, de comunitățile minoritare.

Tácsi László: Trebuie recunoscut, minoritarului îi este frică de asimilare. Care este relația dintre asimilare și identitate?

Dr. Turr Zoltán: În SUA modelul "melting-pot"-ului este de domeniul trecutului, apar tot felul de identități care se și afirmă. Limba spaniolă a devenit oficială în foarte multe state de SUA. Apar, de exemplu, identificări puternice cu un teritoriu. Există mai multe tipuri de identități, după scriitorul R. Musil numărul ar fi 9.

Dr. Hódi Sándor: Statele Unite sunt total indiferente față de drepturile colective. Exemplul tragic al Iugoslaviei de ieri arată importanța drepturilor colective.

Dr. George Schopflin: Identitatea etnică din America diferă de cea din Europa. Dacă există democrație, se poate renunța la drepturile colective.

Dr. Kovács Péter: Noțiunea de minoritate etnică are interpretări diferite în America respectiv în Europa. Și în SUA există drepturi colective, vezi drepturile comunităților băștinașe, ale indienilor. Situația, în parte, este similară cu cea din Europa Centrală și de Est.

Dr. Yvo Peeters: America nu este Europă. În America minoritatea are la bază considerente, înainte de toate, sociale și nu etnice. Soluțiile adoptate în SUA, în domeniu, pot provoca probleme în Europa. Drepturile colective sunt necesare, voința majorității trebuie îngăduită. Democrația în sine nu poate soluționa problema minoritară, vezi exemplul Franței, o țară democratică, unde minoritarii nu au asigurate drepturile ce li se cuvin.

Toró T. Tibor: Situația indienilor nu ar trebui să fie un model pentru Europa: minoritarii de aici doresc să fie integrați în societate, și să li se creeze condiții pentru cultivarea și prezervarea identității lor naționale.

Bakk Miklós: La baza modernității găsim contractul social. Acest contract social este, în Europa, o ficțiune pe când în America este o realitate. În Europa există două tipuri de legitimități: încrederea în democrație respectiv atașamentul față de pământul natal. În America acest al doilea tip de legitimitate nu se regăsește decât, poate, la indieni.

Dr. Tarr Zoltán: Există drepturi colective în America. Precum există și o anumită identitate națională, diferită de cea europeană. Dacă se caută un model pentru soluționarea problemelor minoritare, trebuie luat exemplul Elveției.

Dr. George Schopflin: Legat de noile evenimente din Marea Britanie: Scoția a obținut for decizional propriu având la baza considerente politice, pe când în Wales acestea au fost culturale. Acordarea dreptului de a avea aceste instituții politice va duce, probabil, la evitarea unei situații mai grave: declararea dorinței de secesiune.

Tácsi László: Practica a confirmat că cunoștințele se pot asimila cel mai ușor și mai eficient în limba maternă. Demersul prin care se cere învățarea istoriei și geografiei României în limba statului, nu se are în vedere, în consecință, mai buna însușire a acestora. Majoritatea română știe îngrijorător de puțin despre cultura și istoria comunităților minoritare din țară - ar trebui introdus în programa școlară o materie în acest sens.

Bodó Barna: Publicația publicitară trimestrială "Timișoara" este un exemplu al buneii intenții, și în același timp al practicii vizând minoritățile: greșelile de ortografie și de conținut din textele în limbile unor minorități din Timiș s-ar fi putut evita dacă reprezentanții acestora erau apelate pentru colaborare. Dar nu au fost.

Toró T. Tibor: Emigrarea în masă a etnicilor germani a avut ca fundal o înțelegere politică la nivel înalt. S-a pierdut mult cu plecarea lor din țară. Modelul de reconciliere interetnică franco-germană nu poate fi acceptată de maghiarii din România pentru motivul că în Alsacia azi nu se mai vorbește germana. Ca model poate fi luat Tirolul de Sud.

Bodó Barna: Un exemplu pentru discursuri paralele oferă etniile maghiare și germane din Banat în privința interpretării unor elemente din istoria de după reconcilierea istorică din 1867. Într-o perspectivă mai largă trebuie analizată întreaga perioadă a conviețuirii, începând cu eliberarea Timișoarei de sub turci în 1716, pentru a putea trage concluziile cele mai pertinente. În privința fricii - dacă ea există la o colectivitate etnică, atunci sunt probleme cu democrația. Pentru minoritari trebuie asigurate atât drepturi individuale, cât și acele drepturi care se pot exercita doar în colectivitate - dreptul de a folosi limba maternă. Drepturile colective de autoadministrare reprezintă nivelul cel mai important în acest context.

Dr. Yvo Peeters: Apatenența la o națiune, dincolo de cele subiective, are și criterii obiective. Cercetarea socială nu poate fi periculoasă în sine, interpretările de alt ordin - politice de exemplu - pot provoca situații nedorite. Diferențierea cetățenilor pe baza limbii vorbite este discriminare, situația lingvistică fiind o situație de putere. Mitterand, un om politic de excepție, și-a propus un program de 71 puncte, din care 2 au rămas complet neatacate. Unul dintre acestea: drepturile cetățenilor francezi vorbitori de altă limbă, decât franceza. Modelele istorice - de exemplu cel al Monarhiei Austro-Ungare - au mare importanță în interpretarea actualului.

Dr. Balogh Tíbor: În științele sociale există sisteme de paradigme conform cărora toate problemele trebuie abordate contextual (vezi Cl. Levi-Strauss). Științei i se cere să spună adevărul, dincolo de care trebuie să fie și onestă.

Dr. Feleky Gábor: Nu rezultatele unor cercetări pot fi periculoase, ci interpretările ulterioare. Categorizarea din științele sociale este necesară și ea nu reprezintă o judecată de valoare, deci nici nu comportă riscuri.

Dr. Karl Singer: De importanță majoră sunt drepturile individuale. Se pune un accent tot mai mare și pe drepturile colective, înainte de toate datorită activității unor organisme internaționale cum este FUEV-ul.

Dr. Albert Ferenc: Modernizarea din Banat are la bază economia, dar regiunea - contrar unor presupuziții - nu este bogată. Rolul etniei germane în acest proces este recunoscut, păcat că au părăsit regiunea.

Dr. Victor Neumann: Rezultatele cercetărilor nu pot fi păstrate în sertare. Din etnia majoritară foarte puțini specialiști s-au consacrat problematicei minoritare, deși ar fi necesar. Ar fi benefică efectuarea unor cercetări regionale cu participarea centrelor mari din regiune: Timișoara, Szeged, Novi Sad. Diferitele interpretări vizând istoria trebuie confrontate ca să se ajungă la convergență.

Joó Imre: Puterea de la București a aplicat tratament diferențiat diferitelor etnii, cea maghiară, se pare, a avut situații mai grele de suportat, decât celelalte. Ar fi bine de clarificat toate interpretările legate de naționalism.

Călin Rus: Răspunde la întrebări și reflexii. Identitatea este influențată de interculturalitate. În abordarea situației trebuie renunțat la dimensiunea nostalgică, trebuie ținut viitorul. Științe sociale obiective nu există, chiar

obiectivitatea acestor științe se pune sub semnul întrebării. Cu atât mai mult este problematică implementarea rezultatelor acestor științe. Apartenența la o etnie este o problemă subiectivă și ține de decizia individului - astfel este ceva suveran. Institutul Intercultural din Timișoara nu face politică, deci nu se poate implica în nici o acțiune care are conotații politice.

Dr. Yvo Peeters: Dacă valonii din Belgia oferă locuri de muncă pentru flamanzi cu condiția ca ei să-și trimită copii la școli cu limba de predare franceză, am putea lua poziție împotriva acestei practici sau nu?

Dr. Miodrag Milin: Dezbateră este interesantă dar eterogenă. Să ne limităm la știință, orice depășire a acestei sfere contravine intereselor organizatorilor. Timișoara nici odată în istorie nu a agreat naționalismele, motiv pentru care național-comunismul aici și-a găsit sfârșitul.

Bodó Barna: O dilemă legată de situația de după reconcilierea austro-ungară: problema școlilor. În timp ce etniile germană și slovacă au pierdut școli în perioada 1867-1919, etniile română și sârbă și-au sporit considerabil numărul școlilor proprii. Deci au existat și alți factori, pe lângă elementul invocat legat de putere: maghiarizarea din aceea perioadă. Ar fi bine ca răspunsul la astfel de întrebări, etniile implicate, să le găsească împreună, cu atât mai mult, că foarte mulți din această regiune provin din familii mixte.

Dr. Victor Neumann: La întrebările noastre să găsim răspunsuri științifice. În țările din Apus acest lucru s-a făcut. Cunoașterea trecutului ne ajută în pregătirea viitorului.

Dr. Karl Singer: Este o temă de cercetare comportamentul elitei etniei germane din Banat atât după reconcilierea din 1867, cât și în perioada totalitară, soldată cu emigrarea în masă a conaționalilor noștri. Trebuie stabilită responsabilitatea istorică a intelectualității, motorul fiecărei comunități. Învățământul de limbă maternă este extrem de important, reprezentanții comunității majoritare greșesc, când refuză doleanțele minoritarilor.

Haller István: Trebuie făcută distincție între interculturalitate și multiculturalitate. Multiculturalitatea înseamnă comunicare. În Tg. Mureș comunitățile maghiară și română nu comunică. Păcat.

Szombat

Dr. Albert Ferenc

Két dologra szeretnék utalni röviden. Az egyiket rendkívül fontosnak ítélem és valószínűleg nem is tévedek nagyot, hogy ebben a folyamatban a bizalomépítés az egyik rendkívül fontos jelensége maga a modernizáció. És örülök, hogy itt van Schöpflin professzor úr, aki évekkal ezelőtt ezt a vitát akaratlanul is megelőlegezte. A BBC-nél egy csodálatos sorozata volt valamikor. Az a vasárnapi kerekasztal-beszélgetés, amikor is többek között néhány alkalommal éppen a modernizációs folyamatot érintették. Onnan látva. És erre az onnani közelítésre szeretném a professzor úr figyelmét felhívni. Ami ezeket a

modernizációs folyamatokat illeti és ezeknek a kapcsolatát, ez túl nagy keretet ahhoz, hogy az interetnikai viszonyok pozitíven épüljenek, fejlődjenek. Egy két előzményre szeretnék utalni, a bánsági modernizációval kapcsolatosan.

Ez az övezet évszázadokon át, ha retroaktív alkalmazzuk a modernizációt, ezt a mostanában már megkopott, de nem annyira megkopott fogalmat, mint egyesek mondják, akkor nyugodtan beszélhetünk arról, hogy itt számos modernizációs folyamat ment végbe. Nem mondanám hullámnak, van egyféle periodicitása, szinuszos formája. Felfelé is halad, lefelé is. Megindult egy Európához való felzárkózás. Ezt a török uralom visszavetette. Aztán 1718-20 után egy másik, amely gyorsuló iramban haladt. A második világháború után egy pszeudomodernizáció, amit a térség új politikai struktúrája szabott meg. Külön lehetne vizsgálni, ez a pszeudomodernizáció mennyire volt ártalmas, egy áliparosítás, egy álurbanizáció. És szinte minden folyamat elé oda kell írni azt, hogy pszeudo. Ez 50 évig tartott. És ami 50 évig tart, bármenyre hamis elvckre, szempontokra épül, az tárgyiasul. Objektíválódik. Itt vannak azon iparágak, amelyekre nem volt szükség, itt vannak azok a városrészek és városok, amelyekre nem volt szükség és lényegében a városok ruralizációját hozták. Folytathatnám, mi minden történt szellemiekben, az intézmények szintjén. És ez a hosszú, hullámzó modernizációs folyamat végig döntő módon exogén volt, tehát nyomon követhető modernizáció, mindig nyugati. Szinte oda jutott, hogy az endogén összetevő a múlt század végén, ennek az elején túlsúlyba kerüljön és elinduljon egy saját, belső indíttatású, önfejlesztő folyamatként végbemenő modernizáció, amely már nem nyugati átvétel, hanem valami, ami itt épült.

Rendkívül fontos volt ez abból a szempontból is, hogy az interetnikus kapcsolatok miként alakultak ebben az övezetben. Lentről, pozitívan közeledő, egymást megismerően, nem egymást tolerálva - ez egy nagyon rossz szó -, hanem egymásba kapcsolódva. Sajnos, a második világháborút követően megint visszaesés következik, és ennek a pszeudomodernizációnak az endogén jellege szinte teljesen megszűnt, szinte kizárólag exogén jellegűvé vált. Kikényszerített sémák szerint alakuló folyamattá. Itt szeretnék Feleky professzor úr egyik nagyon fontos kitételére hivatkozni - nevezetesen hogy a politikum ebben az egész pszeudomodernizációban fájdalmasan túltengett. Minden alárendelődött az ideológikumnak, a mindent alárendelő hamis elveknek, amiből csak torzszülött születhetett.

A továbbiakat illetően - tágan velt témánk ugyanis a bizalomépítés - a pozitív oldal, a helyzet ismeretében itt nagyon szépen megvan. Feleky professzor úrnak hálátlan szerep jutott, mert előadásában a kutatás során kapott rengeteg adatot csak éppen érinthette, hogy mintegy jelozze, mi minden van ebben a kutatásban. Tekintsük ezt a kutatást egy pillanatképnek, egynek a sok következőből. Nagyon szükségesnek, célravezetőnek látnám ezen kutatás folytatását, különös tekintettel arra, holnap mit lehessen tenni. A bizalomépítésben szerintem a modernizációs folyamatok támogatása a

legfontosabb. Minden síkon. Kiemelném a politikait, de mind fontos. A gazdasági természetesen lassabban és nehezebben megy. Nem akarok ellentmondani Feleky professzor úrnak, de nekünk elég komoly társadalmi, társadalomlélektani alapjaink vannak ehhez a bizalomfejlesztő akcióhoz. Itt Bánságban nem léteztek - felmerült a konfliktus fogalma - interetnikai konfliktusok. Erről itt egyszerűen nem lehet beszélni.

Tovább menve azt mondom 1989 előtti kutatásokra utalva, hogy a bizalom kérdése roppant érdekes. Nagyon lényeges, hogy milyen nagy mértékű a lakosságban, főleg a falusi lakosságban a szomszéd támogató erejében való bizalom, nemzetiségtől függetlenül. Ez kissé visszacsett. Itt van nálam egy másik kutatás, amelyben a kisvállalkozó falusit kérdeztük meg, kiből bizhat legjobban. A szomszédokat alig említi, meg a szűk családját, azt is inkább felmenő ágon, a gyermekeit nem. Tehát létezik egy ilyen atomizálódás.

Még két dolog. Az első a decentralizáció támogatása, mert a decentralizáció teszi lehetővé a társadalmi folyamat természetzerű folyamatként való megnyilvánulását. Amikor nem nyúlok a hóna alá az embereknek és nem teszek - politikai - mankót a kezükbe. Ezzel óriási baj van. Ha valakinek, egy épkezláb embernek, két mankót tesznek a hóna alá, megtanul mankóval járni és utána mankó nélkül sántít. Erre a társadalmi-történelmi folyamatra gondolok. Vagyis minél kevesebb beavatkozás. A második kérdés az endogén folyamatok felerősödése. A nyugatosodás csökkentése. Abból kiindulva, hogy Nyugat alig ismer bennünket. Mi, azt hiszem, jobban ismerjük Nyugatot, mint Nyugat bennünket. Feleky professzor úr jelezte előadásában, mi lennénk a legoptimistábbak a térségben, a három országban. És a legkevésbé Békés, azután Szerbia. Én ezt nem akarom megkérdőjelezni. Csak: mennyi a hitete, a töltete, a tartalma, az értéke az itteni optimizmusnak? Mondanék ezzel kapcsolatosan egy példát, országos felmérés adatait idézve. Arra a kérdésre, hogy ön milyen osztályhoz tartozónak véli magát - felső osztály, közép osztály, alsóbb osztály vagy nem válaszol - 2% mondta azt, hogy felső osztályhoz tartozó, 63% középosztálybelinek minősítette magát, 28% alsóbb osztálybelinek és 7% nem tudta önmagát elhelyezni. Nagyon jól tudjuk akkor, mennyi itt az átlagos kereset, mi a gazdasági helyzet. Anélkül, hogy vitatnám ezt az optimizmust, mert ha van, ez önmagában is erő, úgy hat, mintha reális töltete volna. Nem ellentmondani akarok, csak visszatérni a realizmus talajára. És ez az egész további munkára, az egész kutatásra vonatkozik. És akkor bizonyosan minden értékes dolog előkerül.

Dr. Tarr Zoltán

Sok kérdéshez fűzhetnék véleményt. Feleky kollégával kezdem. Irigylem optimizmusát a magyarországi változásokat illetően. Nem vagyok egy véleményen vele. Kéthetes budapesti tartózkodás után azt tapasztaltam, hogy a gazdaság modernizációja nagyon gyorsan történik. Szinte túl gyorsan és ez gondokat okozhat. Aztán a társadalmi hozzáállás kérdése. Valószínűleg ez a

legnehezebb. És ezzel kapcsolatosan, úgy vélem, generációs kérdéstről kell beszélni. És erről van irodalom.

A regionalizmusról, szintén Magyarországról beszélve. Valóban létezett koncentráció az iparban, de én úgy látom, ez továbbra is létezik. Megfigyelhető, a külföldi befektetések legnagyobb része Budapestre esik. Ehelyett egy valóságos decentralizációra lenne szükség. A kultúrára is érvényes ez. A kultúra centralizációja Budapesten már száz éve létezik. Ami nem egészséges. Hogy mit lehet tenni, azt nem tudom, nem vagyok abban a helyzetben, hogy tanácsot adhatnék. A regionalizmus nagyon bonyolult dolog. Egyrészt ellenerő a globalizációval szemben. A kérdés az, hogy a globalizáció jó-e? A nyugati szakirodalom eléggé megosztott ebben a kérdésben. A globalizáció modernizációt is jelent, de meddig lehet ezt fokozni? Mennyiben előremutató és milyen ellenerők léteznek?

A vallás szerepe érdekes módon nem került szóba. Ezt hiányolom, főleg az identitás kérdésével kapcsolatosan. Ezt nem dolgozták ki. Szemantikai problémák is vannak. Például az elnevezések kérdésében. Nálunk, Amerikában összeeszerélik Közép- és Kelet-Európát. Kíváncsi lennék, a helybeliek hogyan ítélik meg: én most hol vagyok? Bármennyire is fejlett a kommunikáció, nagyok az elválasztó távolságok. New York-ban élek, igyekszem követni az eseményeket, sőt, személyes megfigyelések alapján is követem azokat, évente kétszer jövök Európába -, de tudományos konferencián ilyen etnikai témájú kérdésekről első alkalom hogy részt veszek, ezen a tájegységen. Én úgy ítélem meg, hogy itt komoly tudományos munka folyik, és van mit tanuljak.

Dr. Kovács Péter

Tarr professzor úr hiányolta a vallást. Én is hiányolom, mivel ugyanúgy objektívalódnai tud mint az ipar, a kereskedelem. És ez a történelem kérdése. Azt is ismert, hogy a többség frusztrálja a kisebbséget, a kisebbség is képes frusztrálni a többséget, és ebből - nem én mondom ki először - egy ördögi kör alakul ki. És mondjuk ki, Jászi Oszkárhoz képest a magyar tudomány vajmi keveset fedezett fel, hisz ő ezt már 1912-ben leírta. Azt, hogy a történelem hozzájárul az azonosuláshoz, alapfaktora mind a többségi, mind a kisebbségi identitásnak. Ennek megfelelően a történelemoktatás, a történelmi tudat gyakorlatilag objektívalódottnak tekinthető, amit a lehető legnehezebb dolog megváltoztatni. Én szkeptikus vagyok abban, hogy lehet-e közös történelmet írni, olyat, amelyet mind a magyarok, mind a románok közösnek tekinthetnek. Gondolni sem merek egy közös kárpát-medencei történelemre. Vagy lehetetlen ezt megírni, vagy olyan magas szintű és olyan tetemes ismeretanyagot jelent, amelyet technikailag nem lehet általános iskolában, illetve gimnáziumban előadni, olyan életkorban, amikor ez igazán hat. Mint tudjuk, az iskolában és a családban történik az alapvető koordináták meghatározása. Miért nem lehet ezt megtenni? Az ember megnézi - a lányom most kapott egy világtörténelem-könyvet, nagyon

szép, képes kiadást, az Asborn Kiadó jelentette meg a magyar fordítását. A közép-európai kérdést a kiadvány szerzői nagyon egyszerűen megoldották. Nem szereplünk benn. Kész. Németországig még eljutottak az szerzők, az oroszok kapcsán még valamit említenek az orosz cárok szerepéről, meg a tartárjárásról is, de Közép-Európa vagy beleértendő valamilyen formában Németországba, vagy nem szerepel.

Túl bonyolultak vagyunk és nehéz bennünket megérteni. Olvasmányaim közé tartozik Kissinger diplomáciája. Hallatlanul érdekes. Amit mi érünk Nyugat-Európával szemben, hogy ők nem hajlandók minket megismerni, mert olyan fáradtságos elmélyedni bizonyos kérdésekben amelyeket meg kellene ismerni, tanulni, szóval ez a hozzáállás köszönt vissza. Kissinger, aki mégiscsak közép-európai, Németországban született, úgy ment ki az Amerikai Egyesült Államokba, ő ugyanazt mondja a franciákról, meg az angolokról, hogy állandóan jönnek a különböző átláthatatlan problémáikkal, amelyek át tanulmányozására sem idő, sem kedv, sem energia nincs. Tehát leggyorsabb őket arról meggyőzni, hogy hagyják az egészet és gondolkodjanak a *mi* eszünk szerint. Azok a franciák és angolok, akik frusztrálódtak ezen amerikai tanácsoktól, most ugyanígy járnak el velünk szemben. Nehogy már meg kelljen tanulniuk a dolgokat, inkább fogadjuk el azt a bizonyos gondolkodási módot amit. Csak hát a történelmünkötől úgy sem megszabadulhatunk. Ez lenne a legveszélyesebb, mert nem lenne őszinte. Az ilyen sem román identitás nem lenne, sem magyar identitás, de bánási identitás vagy temesvári identitás lenne. Ebből McDonald's identitás lenne gyakorlatilag.

El kell jutni, ezzel szemben, ameddig el lehet jutni: a történelemoktatásnak itt van fontos szerepe, ugyanis párhuzamos oktatás abban az értelemben, hogy egy bizonyos eseménynek teljesen legitim módon lehet kettős olvasata. Még a magyar történelemszemlélet szerint sem békés úton vettük birtokba a Kárpát-medencét. Legitim módon létezhet kettős olvasat. Mondjuk volt egy parasztfelkelés, amely a feudalizmus szabályainak megfelelően el szoktak bukni, eltiporják és utána némi elrettentő lépésekhez is folyamodik a földesúr, az uralkodó, hogy megakadályozza ennek újabb kitörését, megisméltődését. Ebben a feudalizmus szabályait kell látni, és nem szükségképpen őseredetű etnikai elfogultságokat. Ugyanez fordítva is igaz. A magyar történelemszemléletben és a magyar történelemoktatásban sem eléggé világos, mikor centralizálódott Magyarország. Amikor a XII. században természetesen Magyarország vette át a nemzetállami mintát, Magyarország követte a nyugateurópai mintát, akkor nyilván ütközött bizonyos érdekekkel. Az egésznek tulajdonképpen a konklúziója az, hogy idáig el lehet jutni. Mármint, hogy ugyanannak az eseménynek, mondjuk 1848-nak két olvasata lehet; a különböző európai népmozgásoknak két olvasata lehet, és ezekben bizonyos részletkérdések amúgyis bizonyíthatatlanok.

Ha valaki kötődik bizonyos történelemszemlélethez, az együttműködésnek ez nem lehet akadálya. Ezek az objektíválódott kérdések, mint a történelemtudat, mintha bizonyos területeken élesebben érvényesülnének. Emitt konfliktust eredményeznek, másutt nem. Nyilván ugyanazt a történelemlételemkönyvet használták 1920 után a Bánságban, nyilván voltak az 50-es, 60-as, 70-es éveknek megfelelően legyártott történelemlételemkönyvek, amelyek minenütt ugyanazt a gondolkodásmódot tükrözték. Hogy Bánság tulajdonképpen toleránsabb, mint ezek az objektívációk, itt nem determinálnak annyira bizonyos álláspontokat, mint amennyire mondjuk Kolozsvárott vagy máshol determinálnak. Én a kérdőívet amellyel dolgoztak nem ismerem, hasonlóképpen azt sem, ha más területen végezték volna a felmérést, akkor tulajdonképpen mennyire kaptak volna más eredményt. Feltehetően nagyon más eredményt a többség viszonyában azért nem lehet kapni, mert itt is elhangzott, hogy a szomszédjában bízik alapvetően a lakosság és a magas dolgok túl távol vannak tőle. Ezek Jászi Oszkárnál meg vannak. Tehát végül is mindenki közös kutatás révén azt fedezi fel, amit az öregek is megmondtak: van az úgynevezett magas politika, másrészt vannak az emberek és a mindennapi kis ügyeik. Például milyen hangnemben beszélnek velük a hivatalokban.

Bodó Barna

Jászi Oszkárra azért van szükségünk, mert ez a térség mindmáig megoldatlan kérdések halmazával néz szembe. Ameddig ezekre a kérdésekre nem találunk tudományos választ, ha ezen túl sem találjuk meg a megfelelő politikai-közigazgatási válaszokat, addig sajnos. Jászi Oszkárhoz mindig vissza fogunk nyúlni. Ami a történelmet illeti, szándékunk szerint benne lett volna a kutatásban. A megjegyzés indokolt. De a tréningekről szóló beszámolók során a kollégák jelezni fogják, hogy miként is állunk a történelemszemlélettel.

Bakk Miklós

Az a vitalachetőség, amelyet Kovács Péter hozzászólásával kínál, arra a tréningek eredményeinek kapcsán célszerű sort keríteni. A történelmi kérdés valóban egy alapvető kérdés. Alapvető, mert ennek a régióknak - és most makrorégiókról beszélek, tehát Köztes Európáról -, egyik alapvető genetikai jellegzetessége, hogy a történelmi típusú legitimitáció alapvető szerepet játszik itt. Nem vizsgálhatunk jelenbe nyúló társadalmi folyamatokat anélkül, hogy történelmi dimenziójáról, amely legitimitáció révén a politikumba is áthajlik, ne ejtsünk néhány szót.

Miért fontos ez? Egy konkrétumot mondanék. Úgy látom, ami most Romániában és a román történelmi tudat vonatkozásában történik, az egy alapvető esztétörténelmi fordulat. Megjelent egy rendkívül izgalmas könyv románul, Lucian Boia könyve, amely az első olyan típusú vállalkozás a román történelmi irodalomban, amely egy totálisan dekonstruktivisták szemszögből mer a

kérdésekről vitatkozni. Ez alapvetően változtat a helyzeten. Ugyanis egy ország lakosságának, egy népnek szüksége van a legendákra. Tehát akkor, ha egy elit felvállalja ezt a dekonstruktivista szempontot, nem úgy vállalja fel, hogy most minden legendát le akar rombolni. A történelmi tudat tekintetében egy hamis modernista álláspont lenne a teljes dekonstruktivista álláspontig eljutni. Mi ebből a következtetés? Véleményem szerint az, hogy valószínűleg az elkövetkező esztendőben számolnunk kell azzal, hogy két különböző etnikai csoport különböző történelmi mítoszok alapján magyarázzák helyzetüket, próbálják legitimálni és megindokolni a kialakult folyamatokat. E tekintetben, hogy ha változik is a történetírás, ez a helyzet alapvetően nem fog változni. Viszont egy dolog változik. Létrejönnek alternatív diskurzustípusok az elitek körében és ez tulajdonképpen fölkinál egy lehetőséget a politikum számára és az értelmiség számára, hogy adott esetben éljünk ezekkel a diskurzusokkal. Tulajdonképpen anélkül, hogy álláspontunkat alapvetően feladatná. Egy új kommunikációs helyzet alakulhat ki az elit szintjén. Ez olyan helyzet, amellyel adott esetben - történelmi körülménytől függetlenül -, esetleg tudunk vagy nem tudunk élni. De mindenképpen egy plusz lehetőség lesz. Úgy gondolom, ezt a csoportok szintjén is meg kell vizsgálni. Nem akarom megelőlegezni a tréningekről szóló beszámolót, de itt, a Bánságban, a már közmondásossá vált bánsági toleranciának nem az a magyarázata, hogy az egyes etnikumok lemondtak úgymond mítoszaikról és nem is arról van szó, hogy a legendák közötti intellektuális átjárók nagyobbak lettek. Egyszerűen arról van szó, hogy szokásjogi alapon a tolerálásnak egy nagyobb foka alakult ki. Tulajdonképpen ezek a tudatok többé-kevésbé megmaradnak a maguk zártágában, de egymás iránt a toleranciának a foka magasabb. Lényegében erről van szó. Ez a Bánság titka

Haller István

Az identitásról általában úgy beszélünk mintha az egyik identitás kizárná a másikat. Véleményem szerint párhuzamos identitásokról van szó. Egy ember ugyanabban az időben több identitást vall magáénak. Talán Tarr professzor úrnak is válaszolok a kérdésére, aki megkérdezte, hogy lényegében ő most hol is tartózkodik. Ha engem Csikszeredában kérdeznek meg, ki vagyok, akkor marosvásárhelyinek érzem magam; ha Bukarestben kérdeznek meg ugyancsak, akkor magyarnak érzem magam; ha Budapesten kérdeznek meg, akkor erdélyinek érzem magam; és ha Párizsban kérdezik ki is vagyok, akkor románainak érzem magam. Tehát ezek az identitások egymás mellett léteznek, párhuzamosan léteznek, nem zárják ki egymást.

Amikor konfliktusról általában beszélünk, akkor úgy érezzük, hogy a vallási identitás vagy a nemzeti identitás okoz konfliktust. Van azonban a konfliktusnak egy számomra teljesen irracionális vonulata is, mikor két labdarúgó csapatnak a rajongói csapnak össze. Más kérdés, hogy a labdarúgó pénzért

játszik egyik évben az egyik csapatnál, a másik évben egy másik csapatnál. de a rajongók, két angol csapatnak a szurkolói képesek összeverekedni ezért.

Van egy magyar identitásom. Személy szerint, ha a nemzeti identitásomról van szó, akkor kulturális szempontból a magyar nemzet tagjának, politikai szempontból a román nemzet tagjának érzem magam, származásból pedig kissé fonák a helyzet, mivel nem tudom eldönteni, hogy magyar avagy német vagyok. Ismét kihangsúlyozom, hogy ezek az identitások egymás mellett párhuzamosan léteznek. Nem egyik a másik ellen, hanem egyik a másikat kiegészítve.

Toró T. Tibor

Érdeklődéssel hallgattam Felcky professzor úr előadását. Főleg az asszimetrikus skáláról szóló fejtegetését. Ha jól értettem a skálából az derült ki, hogy mind a többségi, mind a kisebbségi bánásiak optimistábbak, elégedettebbek, nagyvonalúbbak, toleránsabbak a kisebbségiekkel szemben, és a jövőképük is pozitívabb, míg a másik végleten állnak a vajdaságiak és hozzájuk közelítenek a békésiek. Illetve: fordítva a kisebbségek esetében. Ugyanakkor nem értettem meg, az identitás magasabb vagy alacsonyabb fokát illetően a korreláció megtörtént-e. Én tapasztalatból úgy élem meg, hogy ehhez a bizonyos optimizmushoz, elégedettséghez illetve nagyvonalúsághoz egy alacsony fokú nemzeti vagy etnikai identitás tartozik, míg a másikhoz egy magasabb fokú vagy erősebb. Az alacsony vagy magasabb fokút nem tartom szerencsésnek, mert azt sugallja esetleg, hogy valamelyik alacsonyabb vagy magasabb rendű - én jobbnak tartom a Szilágyi N. Sándor féle terminológiát, amelyik azt mondja, hogy az egyik diffúz, a másik fókuszált. Tehát akkor az elégedettséghez és a toleranciához egyfajta diffúz nemzettudat tartozik, a másikhoz pedig egy fókuszáltabb nemzettudat. A kérdésem, hogy jól látom-e ezt, van-e egy ilyen korreláció? Ugyanakkor rámutatnék: ha ez így van, akkor ez jelent valamit. Vannak, lehetnek esetleg kivételek, én magamat ide sorolom: a Bánságban élő, de ugyanakkor elég erős, tehát fókuszált nemzettudattal rendelkező személynek tartom magam. Azt látom, hogy diffúz nemzettudatú társaim bizony, annak ellenére, hogy elégedettebbek és optimistábbak, statisztikailag azt mutatják, hogy hajlamosabbak önazonosságuk föladására. Ezt statisztikai adatok elég jól bizonyítják. Tehát, akkor a kérdésem a kutatásvezetőhöz szól: kimutatható volt-e ilyen korreláció ebben a kutatásban, és az én konklúzióm érvényes-e?

Dr. Yvo Peeters

Mi alakítjuk ki azt a helyzetet, amelyben a kisebbségek és etnikai csoportok vannak. Mindig az volt a véleményem, hogy amennyiben ezzel a problémával akarunk foglalkozni, az állammal is, mint felsőbbrendű szervezettel foglalkoznunk kell.

Érdekes ilyen szempontból odafigyelni arra amit doktor Hódi mondott azokról a különbségekről amelyek azon emberek között léteznek, akik különböző politikai és szerkezeti rendszerekben élnek. És ezeknek a különbségeknek óriási hatásuk van ezen emberek életére és arra következtetésre juthatunk, hogy a Belső Szerbiában élő szerbek nem azonosak a vajdasági szerbekkel, hogy az erdélyi románok különböznek a moldvai románoktól, vagy hogy rólunk beszéljek, mindenki számára világos, hogy a flamandok nem hollandok és a vallonok nem franciák. Ez nem kell megakadályozza azokat a flamandokat akik hollandok akarnak lenni, vagy azokat a vallonokat akik franciák akarnak lenni, hogy ezt kijelentsék és úgy viselkedjenek. És nem politikai szempontból beszélek, nem erre értem, bár nem zárom ki azokat a flamandokat, akik inkább Hollandiához szeretnének tartozni, vagy azokat a vallonokat, akik Franciaországot választanák. Csak viselkedési formákról beszélek. Ha azt akarom, hogy hollandnak tekintsenek, ehhez jogom van. És az államnak ezt nem kellene elfogadhatatlannak, államellenesnek tekintenie. Bizonyos, hogy a földrajzi, területi, jogi és politikai struktúrák, ha egy bizonyos ideig változatlanok, alakítják az embert, viselkedését, nyelvét. Terminológiai változások is bekövetkeznek. Ha más jogrendszerben élsz, előbb vagy utóbb más terminológiát kezdesz használni. És megkülönbözteted magad, mondjuk a modern nemzetől. Ezt megfigyelhetjük, tanulmányozhatjuk, de vigyáznunk kell, nehogy hamis következtetést vonjunk le, abban az értelemben, hogy mert mások vagyunk területi, intézményi, szerkezeti különbségek miatt, mindenben mások vagyunk. Még rosszabb következtetés az volna, ha mások is akarnánk lenni. Mert akkor felfordítanánk a rendszer logikáját, és azt mondanánk, hogy ami a szerkezeti, politikai, intézményi rendszer eredménye, az tulajdonképpen a kiváltó ok, és akkor arra a következtetésre jutunk, mint bizonyos kormányok, amelyek ezt mondják. Lehet, hogy a Vajdaság bizonyos területein magyarul beszélnek, és beszélhetik ezt a nyelvet, de nem tartoznak ahhoz a néphez. Ha ezt vallod, teljesen felfordítod az ok-okozati összefüggést a dolgok között.

A második kérdés, amellyel foglalkozni szeretnék a modernizáció, amivel van egy kis gondom. Azt szeretném mondani, és mondom 15 éve, nem most találom ki, hogy megértem ennek a modernizációnak a levezetését a kommunizmus utáni Közép- és Kelet-Európa országaiban. De főleg a kisebbségi kérdés és jogok területén felvetném a lincáris gondolkodás veszélyét. Olyan típusú gondolkodásra gondolok, mint: "el kell jutnunk az A pontból a B pontba, amiért ezt meg azt kell tennünk, és ezért a nyugati országok fényes példáját kell követnünk". Ez leegyszerűsítés és veszélyes lehet, mert a kommunista rendszerben létezett egy bizonyos kötelezettség a nyelvek tiszteletben tartására, amelynek legalább annyi eredménye volt, hogy nyelviileg nem semmisített meg embereket. Óriási vitáim voltak az egykori Szovjetunióban és később a FÁK államaiban, mint tudják, alelnöke vagyok a belga Helsinki Bizottságnak és 10 éve utazom a posztkommunista országokban. Mindig is állítottam, hogy ha a szovjet rendszer

átvette volna a francia politikai felfogást, semmilyen kisebbség nem maradt volna meg. És a fordítva: ha a francia vagy a görög kormánynak meg lett volna a szovjet rendszer hatalma, senki sem maradt volna meg kisebbségnek. Tehát ezekkel a lineáris ügyekkel nagyon vigyázni kell.

Hatásban és változásban Közép-Európa többet ért el az utóbbi 10 évben, több fejlődést a kisebbségi problémák megoldásában, a Kisebbségi Keretegyezmény elfogadásával, mint Nyugat-Európa az utóbbi 40 év alatt. És mindig felháborít, amikor azt látom, hogy olyan kormányok, mint a francia kioktatják Közép-Európát, és olyan elveket hangsúlyoznak, amelyeket ők saját országukban nem alkalmaznak. Éppen két hónapja utasították el a Nemzetiségi és/vagy Kisebbségi Nyelvek Chartáját, azzal érvelve, hogy azok ellentmondanak a francia alkotmánynak. Még azokat a gyenge és nagyon mérsékelt nyelvhasználati szabályokat sem írták alá, amelyeket mint tudják, én állítottam össze. Ha ezt nem lehet megtenni ebben a csoda demokratikus országban, az egyenlőség és emberi jogok elveinek megalkotójában, amelynek Franciaország képzeli magát, akkor relativizálni kell a kisebbségi problémák politikai oldalát. A kisebbségi problémákhoz való viszonyulásban mindig is léteztek az elzárkózást elősegítő politikai és filozófiai érvek. Nehéz megérteni, miként lehetséges, hogy magas képesítésű, nagyon intelligens franciákkal vagy görögökkel még csak beszélgetni sem lehet tudományos szinten kisebbségi témáról olyanformán, hogy ez az én véleményem, ez a te véleményed, beszéljük meg. Egyszerűen megmerevednek nem lehet velük vitatkozni. Közép- és Kelet-Európa számára fontos, hogy saját tapasztalatai alapján alakítsa ki ez irányú dinamikáját, olyan államok példáját követve mint Spanyolország, Svédország vagy Norvégia. A norvég király a múlt héten kért bocsánatot azért, amit a norvégok a taszamisz néppel tettek 400 évvel ezelőtt. Négyszáz év telt el, amíg rájöttek, hogy rosszat cselekedtek, és tenni kellene valamit. Tehát saját rendszert kell kialakítani, és azt hiszem jó példa lehet a nemrég elfogadott magyar kisebbségi törvény, amelyből mindannyian tanulhatunk valamit.

Dr. Hódi Sándor

A hozzászólások gondolataink továbbgondolása. Rádöbbentem arra, hogy egy-egy kérdésre több rálátás van, több olvasata van. Utólag úgy tűnik, hogy a vallásosság és még néhány kérdéscsoport elkerülte volna a figyelmünket, vagy ezeket marginálisnak tekintenénk. Erről szó sincs. Csak az előadás húsz vagy huszonöt perces időtartama azt jelenti, hogy kiharítottunk egy szöveget az egészből és azt találjuk. A hozzászólásokból kitűnik, nem egységes egész, amit bemutattunk. Esetleg továbbgondoljuk.

Egy dolgot szeretnék pár mondat erejéig felvetni. Minden dilemmatikus lehet. Az is, hogy a nemzettudat inkább jövőbetekintő, avagy inkább egy objektíválódott történelmi tudat. Persze a társadalommal nem szabad kísérletezni. Ennek ellenére megteszik. Mégis játszadozunk el egy-két gondolattal. Itt van egy

példa. Körülbelül három évvel ezelőtt a volt Jugoszlávia térségében a népesség 13%-a - ez akkor egymillió valahányszázezer embert jelentett -, úgy élte meg, hogy az ő nemzeti identitása a jugoszlávság. Kérem, hová lett mára ez a kategória? Hová lett a másfél millió ember? E kategória, minthogy a jugoszlávság elvesztette a jövőtávlatot, megszűnt. Prosperáló(bb) nemzettudatra cserélődött. Én nem azt mondom, hogy ezek az emberek kevésbé lennének értékesek mint bárki, akár én is. Nyilván úgy élték meg, hogy a nemzettudat a távlat. És most szerbbé vált, magyarrá vált, vagy akármivé. A háborúban a szerbek presztízse, jövője, távlata rendkívül leszűkült. Most a szerbek tömegesen menekülnek a szerb nemzettudattól. Körülbelül egyharmaduk nem hajlandó szerbnek vallani magát, hanem azt mondja, én bánási vagyok, vajdasági vagyok bármi vagyok, de nem szerb, mert úgy érzi, hogy ez folt a hátán. Most itéljük el? Mi jogon? Semmi jogon. Szuverén, szabad joga volt azt mondani, új identitást keresni, új távlatot. Más példa. Ha azt mondanák ebben a térségben, hogy bárki aki magyar származású és magyarnak érzi magát - játszom a gondolattal -, automatikusan kettős állampolgárságot kap, kedvezményeket, különböző beruházási lehetőségeket, mi több, támogatást vállalkozáshoz, ez kb. 5 millióval dobná meg a népesség számát 24 órán belül. Ez azt jelentené, hogy ezek nem kevésbé érzik majd elkötelezettségük magukat, mint akik vállalják? Nem jelenti azt, de lehetséges, nem kizárt. Vagy ha az ENSZ felajánlana egymillió dollárt egy avar önkormányzat létrehozására, bizonyosan megalakulna az avar önkormányzat, mert az egymillió dollár gazdát keresne magának. 1991-ben, az akkori Jugoszlávia szétesésének pillanatában úgy érezte mindenki, nemcsak mi magyarok, az ott élő cigányok is, lehetőségük lesz kiharítani valamit a közösen felhalmozott javakból, abból amihez ők is valahogyan hozzájárultak. Lesz televízió, lesz cigány rádió, lesz cigány újság, lesz cigány önkormányzat. És csak Szerbiában 1,2 millióra taksálták a létszámukat. Miután a háború ezeket az álmokat szétzúzta, most 200 ezernél többet nem tartanak belőlük nyilván. Így működik a távlat szempontjából a nemzettudat. És én azt hiszem, hogy ez valahol természetes is.

Dr. Bogáthy Zoltán

A gazdasági, pénzügyi és kereskedelmi rendszerről az eddigiekben nem esett szó. Ahogy véleményem szerint, Győr és Szabolcs-Szatmár között óriási a különbség, és ellentétek vannak, ugyanígy Temesvár és mondjuk Botoșani között is fantasztikusak a különbségek. Ha csak arra utalok, hogy Romániában Temes megyében a legalacsonyabb a munkanélküliség, csak aki nem akar, az nem dolgozik, vannak olyan vidékek ahol bizony 18-20 sőt 23 %-os a munkanélküliség. Úgy vélem, gazdasági fronton kellene továbblépnünk. Vizsgálódni a gazdasági magatartás tárgykörében, mondjuk azokat a komponenseket, amelyek a globalizáción belül és a regionalizmuson belül is előre vinnék a társadalmat. Nem csak magyar-román vonatkozásban, hanem általában

milyen képességek, tulajdonságok fejtenek ki pozitív hatást a fejlődést illetően. Tudniillik ezek a képességek fejleszthetőek. A tolerancia fejleszthető, a kommunikációs készség is nevelés kérdése. Részt vettem egy másik interetnikus kapcsolatokat vizsgáló felmérésben, még 1993-ban, amit az amerikaiak finanszíroztak. A magyarokkal szembeni intolerancia Dobrudzsában volt a legnagyobb, ahol nem is láttak magyarokat. Itt világossá vált a sajtónak a szerepe. Ahogyan az a klasszikus holland vizsgálat kimutatta 1926-ban, hogy a négereket nem tudták elfogadni, holott addig nem is láttak négerket. Lényegesen tartanám a gazdasági jellegű vizsgálatot éppen ebből a régióból, hogy legyen egy pozitív modell. Gondolom, az európai integráció kérdéssel is érdekes lenne foglalkozni.

Dr. Feleky Gábor

Végighallgatva a hozzászólásokat mindvégig nagyon kényelmes helyzetben éreztem magam, egészen a legutóbbi észrevételig, mert úgy gondoltam, hogy minden hozzászólás valamit hozzatett a dolgokhoz, a problémák továbbgondolásához és számomra ez azt jelentette, hogy én most ezeket lejegyeztem és valószínűleg nyugodtabb pillanataimban ezt megpróbálom továbbgondolni. Toró T. Tibor hozzászólása is ebbe a kategóriába tartozik. Ha jól értelmeztem Peeters tanár úr hozzászólását, akkor óvott minket a lineáris gondolkodás veszélyétől. Nos, én úgy gondolom, hogy mi itt egy korrelációs gondolkodást gyakorolunk. Tehát én magam is, minden előadó, minden hozzászóló megpróbálta keresni azokat az elemeket, amelyek adott esetben magyarázó erővel bírnak. És annak kapcsán fogalmazódott meg bennem valami, amit Bodó Barna vetett fel, éspedig az a feladatunk, hogy választ kapjunk a kérdésekre. Szerintem nem fogunk választ kapni a kérdésekre, mert végérvényes válaszaink nem lehetnek. Kicsit úgy kell felfognunk ezt, hogy mindenki elmondja az ő szempontját, az ő közelítésmódját, és azt javasolja a másinak, hogy ha innen nézed a dolgokat, akkor egy kicsit érthetőbbnek, rendezettebbnek látszik. És ilyen értelemben fogadtam örömmel mindenki hozzászólását.

Külön-külön is tudnék reagálni a felvetésekre. Valamennyi olyan jellegű, hogy továbbgondolásra késztet. Például kérdésként fogalmazódott meg bennem, amit Hódi Sándor mondott, hogy vajon a nemzeti identitásnak a lényege a jövőre irányultság volna-e, ezt nem tudom. Ez vitatéma is lehetne. Szeretnék Albert professzor úrnak is válaszolni. Amikor én az adatok alapján bizonyos értelemben optimistaként jellemeztem a bánági régiót, akkor az lényegében egy adott helyzetre épülő optimizmus volt. Az a példa amellyel a professzor úr válaszolt, nem egészen cáfolja ezt. Ugyanis az egy országos vizsgálat volt. Bánág nem egyenlő Romániával, másrészt az, hogy valaki hova sorolja be önmagát az helyzetértékelés. Az optimizmus viszont bizonyos értelemben a jövőre vonatkozik. Esélyeknek vagy lehetőségeknek a végiggondolását jelentette. Biztos, hogy Tarr professzor úrral is diskurzust folytatunk arról, hogy most a magyarországi

politikai modernizáció sima ügy avagy nem sima ügy. Valószínűleg nem volt időm ezt kifejteni. A mellette vagy ellene szóló érveket. Én valóban egy kicsit optimistább vagyok ebben a kérdésben. De az igazi kérdést, ha nem haragszanak meg a résztvevők, azt Toró T. Tibor tette fel. Tudom, hogy a leírt szövegemben milyen kifejezéseket használtam. Én az alacsony intenzitású vagy magas intenzitású kifejezéseket használtam. Tehát nem akartam ezzel semmiféle értékvetületet sugallni, miszerint léteznek alacsonyabb rendű vagy magasabb rendű identitások. Tehát a kifejezést ilyen értelemben használtam. Ami többek között olyasmit fed, hogy léteznek erősebb, illetve gyöngébb kötődéseket reprezentáló identitások. Most a mögött, hogy ezek a régiók így elkülönültek egymástól, van-e valamiféle sajátos nemzettudat-szerveződés, tehát hogy fókuszált avagy diffúz a nemzettudat, ezt most én pillanatnyilag nem tudnám megválaszolni. Azt tudom, legalábbis a magyarországi tapasztalataim alapján, hogy a nemzeti identitásnak ebben a régiójában ahol vizsgálódunk, vagy amely régiót vizsgáltuk, abban az összetett identitásstruktúrán belül nincs prioritása. Tehát az ottani szlovákok számára sem jelent kérdést a nemzeti hovatartozásuk, nem érzik veszélyeztetve a nemzeti hovatartozásukat. Valami olyan dologról van szó, amit Hódi Sándor mondott, hogy itt évszázados együttélést tudhat maga mögött ez a két nemzet - a magyar és a szlovák -, és ennek következtében az itt élők számára a nemzeti identitásuk az identitásstruktúrán belül nem élvez prioritást. Most, hogy ez diffúz nemzettudatot jelent-e, nem tudom megválaszolni. Merthogy azt gondolom, hogy korrelációs számításokkal nem is lehetne megválaszolni. Ehhez meg kellene alkotni a diffúz és a fókuszált nemzettudat mérésére szolgáló változókat és aztán gyűrünk, és mérjünk. Minden esetre nagyon izgalmasnak tartom a fölvetést. És ha esetleg a kutatásban részt vevő kollégáim tovább tudják gondolni az általam elmondottakat, vagy egy sokkal korrektebb magyarázatot tudnának erre a kérdésre adni, azt szívesen látnám. Azt esetleg ígérhetem, hogy ha a mérőeszköznek meglesznek a változói, akkor ezt a hipotézist megpróbálom levizsgáztatni, de gyanítom, hogy a szociológus hiába szenved mérhetőségi pszichózisban, ez egy ilyen foglalkozási ártalom, gyanítom hogy nehezen tudnánk empirikus adatokkal bevizsgálni.

Dr. Albert Ferenc

Köszönjük Schöpflin professzor úr tartalmas előadását. Külső rálátással szolgált nekünk e térségre. Valamint a további vitához nagyon érdekes vonulatokat: etnikum, állam, demokrácia. Tovább tranzíció, civil társadalom, autonómiák. Utóbbi itt, ahol egy adott etnikum nem zárt tömbben, hanem szórványban él, igen érdekes kérdés. Az autonómia nem is etnikai kérdés, véleményem szerint. Elsősorban össz társadalmi kérdés. Ha nincs helyi önkormányzat és autonómia egy etnikailag egynemű, többség által lakott vidéken, akkor ott demokrácia nincs. Ott centralizmus van. Ezzel itt mi elég sokat hadakozunk. Aztán egy másik dolog amire a professzor úr utalt: itt romokon kell

építeni. Új államot, új gazdaságot, új társadalmat. Na de ezek a romok nem tűnnek el. Ezek élnek emberekben, gondolkodásban, mentalitásban. Tarr professzor úr betekintést nyújtott abba a világba amely ma funkcionálisan alkalmas világ az etnikumok szempontjából. Beszélt a monarchia végnapjairól, meg arról, hogy mennyire lehet számunkra modell az Amerikai Egyesült Államok? Első következtetésünk adott: minden térség más világ.

Tácsi László

Érdekes volt Tarr professzor úr előadása. Képet rajzolt az Amerikai Egyesült Államokról, az etnikumok közötti ottani kapcsolatokról. Nem tudom, hogy ezzel kapcsolatosan szándékosan kerülte-e az asszimiláció kérdését, vagy pedig ez nem jelent problémát Amerikában. Nem volna téma ott egy kutató számára? Azért teszem fel a kérdést, mert a mi térségünkben az asszimiláció nagyon fontos probléma, amely foglalkoztat minket, kisebbségeket és a többségi nemzetet egyaránt. És őszintén szólva, az asszimiláció olyan dolog, amitől félünk. Ha elvi síkra tereljük a kérdést akkor meg kell nézni, hogy az identitás és az asszimiláció hogyan fér meg egymással. A professzor úr miként látja ezt a kérdést?

Dr. Tarr Zoltán

Fontos kérdés. Nem tudtam részletekbe bocsátkozni. Amerikában a kérdés úgy tevődik fel, hogy az amerikai népbe beleolvad mindenféle kisebbség és bevándorló etnikai csoport. Mindegy, mit gondolunk erről. Ez alapideológia, amelyről tudjuk, hogy nem vált be. Jelenleg, szerintem, az asszimiláció nálunk senkit nem érdekel. Ha egy afrikai vagy ázsiai nálunk saját identitását akarja megfogalmazni, akkor nem asszimilálódik, hanem megtartja azt, amit ő, vagy esetleg a szülei hoztak. A kultúrát és a nyelvet is, ami fontos. A nyelv nagyon fontos szerepet játszik. A nyelv körüli harc nem csak itt Közép-Európában folyik, a Felvidék magyarok által is lakott területein, a nyelvért folyó harc az Amerikai Egyesült Államokban is folyik. New York-ban a hivatalos iratok például két nyelven jelennek meg: angolul és spanyolul. Nem is szólva olyan térségekről, ahol nem angol többség van: Miami, Florida, Texas egyes vidékein. Nekem gondom van az identitással. Nem tudom, hogy az elején a kutatók milyen definícióval dolgoztak. Én a magam részéről nagyra tartom Robert Musil író, aki rengeteget tudott a monarchia etnikai problémáiról. Egyik kijelentése szerint mindenkinek van legalább kilenc identitása. Ez nem olyan egyszerű kérdés. Azonosulunk kor szerint, vidék szerint, foglalkozás szerint stb. Itt csoporthoz való tartozást jelent. Lehet generációs probléma is. Lehet történelmi élmény is. Ez mondjuk itt, a Bánságban nagyon jó. Otto Bauernek gondolataira utaltam a nacionalizmusról és a nemzeti identitásról. Például nekem meghatározó történelmi élmény a '44-45-ös évek eseménysoara, és azonos identitást ad azokkal, akik azt átélték, még ha más formában is. Amire én most utalok, a német megszállás, az angolszász

bombázások és a fölszabadítás várása, az orosz fölszabadítás, ami az is volt, de megszállás lett belőle. Én így értelmezem Otto Bauer elméletét.

Tácsi László

Tovább kérdeznék. Nem arról van-e szó, amire már történt utalás, hogy akik érvényesülni akarnak az Amerikai Egyesült Államokban, feladják etnikai identitásukat? Van-e ilyen jelenség?

Dr. Tarr Zoltán

Nincs. Jó ideig volt, de most nem kell föladniuk identitásukat. Ha egy fekete egyetemi állásra pályázik vagy bebocsátásra, azt azon az alapon veszik föl, hogy bizonyos kvóták vannak. Létezik egy rendszer amely megszabja, hogy ennyi meg ennyi Porto Ricó-i, néger vagy ázsiai kerülhet be. Ez előny is lehet az etnikum számára. És nem csak az egyetemeken van így, igyekeznek a gazdasági életben is megvalósítani. Ott ezt pontosan betartani nem lehetséges, néltán erőszakolni. De ott is igyekeznek ezt alkalmazni, annyira benne van a levegőben.

Dr. Hódi Sándor

Bennem Tarr úr válasza ellenére is van egy nyitott kérdés. Nagy gondot jelent, hogy az Amerikai Egyesült Államok teljes érzéketlenséggel viszonyul a kollektív jogok kérdéséhez. Meggyőződésünk, hogy a kollektív jogok biztosítása nélkül itt, ebben a térségben, de akár Európát is mondhatnám, nem lehet kezelni, nem lehet megoldani a nemzetiségek közötti konfliktus kérdését. A jugoszláv kérdés rendezése is azért ment mellé, mert megkerülték a kollektív jogok biztosításának kérdését. Szerbia azt mondja: a vajdasági magyarság vagy a koszovói albánok nagyobb jogokkal rendelkeznek mint bármelyik kisebbség bárhol a világon. Ez egy óriási hazugság. Az albánoknak lassan évtizede nincsenek iskoláik, nincsenek művelődési házaik, nincs sajtójuk. Nem az a mi bajunk, hogy a szerbek rugdosnak. Hülyeség. A baj, hogy egyetlen egy tanintézményünk sincs. Azt szeretnénk, hogy a nemzeti fennmaradásunk, kulturális gazdagodásunk, gyarapodásunk érdekében legyenek saját intézményeink. Nos kérem szépen, nem söpri a problémát az amerikai kormány szőnyeg alá, amikor fél, retteg a kollektív jogok biztosításának kérdésétől? Nekem meggyőződésem, hogy ezzel el lehet még egy pár évig játszózni, hogy egyéni emberi jogok, de a spanyolok, négerok egyéb etnikumok az Államokban is előbb vagy utóbb szembesítik a hatalmat a kollektív jogok kérdésével. Tudniillik megjelennek azon igények, amelyek intézményes háttér nélkül egy etnikum nem tud gyarapodni vagy fennmaradni. A professzor úrtól azt kérdezném, hogy van-e egy ilyen érzéketlenség a kollektív jogok vonatkozásában vagy nincs. És ha van, érzésem szerint van, mi lehet ennek magyarázata? Ugyanis ez nagy gondot jelent nekünk.

Dr. George Schöpflin

Több gondolatom van az asszimilációval kapcsolatban, ami az AEÁ-kat illeti. Az amerikai etnikai identitások nem olyanok mint az európaiak. Tulajdonképpen teljesen félrevezető az, hogy ezt is etnikainak nevezzük. Mert ezek az identitások óriási mértékben az Amerikai Egyesült Államok által determináltak. Aki magát mondjuk olasz amerikainak nevezi, annak Olaszországhoz nem sok köze van. Nekem vannak olasz barátaim, akik olaszországiak, rövidebb hosszabb ideig Amerikában éltek, nem tudtak beszélni az amerikai olaszokkal. Nyelviileg igen, de a kultúrájuk roppant eltérő. Akik Amerikában élnek, amerikaiak. Olasz mivoltukat szimbolikusan használják, hogy így megtartsanak egyfajta közösséget, amelynek van valami köze Olaszországhoz, de a 90-es évek Olaszországhoz. Ugyanez a helyzet az ir-amerikai identitással is. Kihasználják Írország XIX. századbeli múltját, illetve mostani helyzetét Észak-Írországgal kapcsolatban, mintegy önmaguk megtartásához. Az USA szuperhatalom, állandóan beleszól ezekbe a politikai folyamatokba. Megnehezítik, véleményem szerint, az észak-írországi probléma rendezését. Az is hozzátartozik a témához, hogy aki kivándorol, az felad valamit, ennek fejébe kap valami mást. Tehát akik Amerikába kerültek, azok kaptak egy amerikai identitást. Az európai identitást nagyon gyakran maguk mögött hagyják. Az amerikai etnikai elméletek szolgálai alkalmazása Európára szerintem félrevezető. Egyébként az amerikai négereknek sincs sok köze Afrikához. A külső megjelenés szerint talán igen, de ez más kérdés. Ami pedig doktor Hódi felvetését illeti, a kollektív jogokkal kapcsolatban. Én úgy látom, hogy kollektív jogokra tulajdonképpen nincsen szükség, ha van demokrácia. Ha nincs demokrácia, akkor a jogok ügyszem érnek sokat, mert akkor nincs jogrendszer.

Dr. Kovács Péter

Tulajdonképpen egy nyugat-európai, egy közép-európai és egy amerikai nem ugyanazt érti, ha a közép-európai azt mondja, hogy kisebbség. Mert akkor minden elő fog jönni: olvasztótégely, salátás tál - a divatos elmélet. Pedig a korrektt beszédmód Közép-Európában is igencsak jól jönne, egy kisebbség számára. A kollektív jogok léte vagy nem léte - ez így eléggé nehezen értelmezhető Amerikában, ha kisebbségekről van szó, mert ezt az amerikai gondolkodásmód szerint a különböző bevándorolt etnikumok kapcsán értelmezik, illetve szexszuális és egyéb kisebbségekkel kapcsolatban. Ezzel szemben amikor az amerikai indiánok, az őslakosság jogait vesszük, akkor hirtelen felfedezzük, hogy a problémák ugyanazok, és a megoldás számos esetben ugyanaz Kanadában avagy az Amerikai Egyesült Államokban. Mindkét állam jogrendszere együtt tud élni egy olyan megoldással, hogy X településeken létezik egy bizonyos önálló jogrendszer, ha úgy tetszik területi autonómia. Illetve azt mondjuk, ameddig az érintettek a rezervátumban élnek, addig adót nem fizetnek, nem kötelezi őket a vadászati tilalmi időszak, a halászati tilalom, értéknövekedési adót sem kell

fizetniük. Ezzel szemben amint kilépnek a rezervátumuk területéről, belekerülnek az általános amerikai vagy kanadai jogrendszerbe. Tehát tulajdonképpen az egész közép-európai kisebbségi problematikához, meg az egész autonómia gondolatkörhöz sokkalta közelebb áll az amerikai őslakosság javára kidolgozott jogrendszer, amely jogilag érvényesített elismerése annak, hogy 70 vagy 100 évvel ezelőtt történt egy megállapodás egy indián törzs és Z vezérkari százados között. Ezt jó ideig el lehetett viccelni, ennek a megállapodásnak a tényleges érvényesítését, de mintegy 20-30 éve a jogrendszer átállt. Igencs: ez jogilag érvényesíthető. Tulajdonképpen a közép-európai problematikának ez sokkal jobban megfelel.

Dr. Yvo Peeters

Az amerikai probléma tudományos szempontból bármennyire érdekes, nem hiszem, hogy bármi köze volna az európai kisebbségi és kisebbségek közötti kapcsolatokhoz. Amit az amerikaiak etnikumnak és etnikumok közötti kapcsolatnak neveznek, az tulajdonképpen szociális vagy faji jellegű problémák náluk, tetszés szerint más jellegűek, területi és történelmi szempontból nem valódi többségi-kisebbségi viszonyok. Az egyetlen dolog, ami hasznos lehet és amiről beszélgethetnénk, az indiánok helyzete Louisianában és Új Mexikóban. Utóbbi jó példája annak a meg nem értésnek vagy rá nem érzésnek, ahogyan Amerika a kisebbségi kérdést kezeli. Bármennyi érdeklődés mutatkozna manapság a spanyol eredetű lakosság növekedésével szemben, legyen az Puerto Rico-i vagy mexikói vagy Latin Amerika-i bevándorló, nagyon nehéz az amerikai kollégáknak arról a tényről beszélni, hogy Új Mexikó lakosságának többsége spanyol. De Új Mexikó őslakói, akik ősidők óta ott éltek és akiknek spanyol az anyanyelvük, semmilyen joggal nem rendelkeznek. Ez bizonyítja azt, hogy Amerika a kisebbségi kérdést nem emberi vagy nyelvi szempontból kezeli, hanem szociális és faji szempontból. És ha ezzel túl sokat foglalkozunk, csak azt érjük el, hogy saját felfogásunkat, elképzeléseinket megzavarja.

Mielőtt megjegyzést fűznék Schöpflin professzor úr felszólalásához, meg szeretném tudni, ha helyesen értettem magyar nyelvű felszólalásának román fordítását, azt mondta-e, hogy ahol valódi demokrácia van, ott nincs szükség kollektív jogokra. Ha igen, ez egy katasztrófa. És ennek nagyon határozottan ellent kell mondanom, pedig már megtettem. Azt hiszem, Franciaország demokratikusnak képzei magát és én készséggel becégezem, hogy az, mert azt nem írom alá, hogy Görögország az. Számomra, Görögország az Európa Tanács normái szerint nem demokratikus. Nem demokratikusabb mint Oroszország vagy Ukrajna. De Franciaország demokratikus. Azt hiszem, nagy szükség van kollektív jogokra, ha azt akarjuk, hogy az ottani hét nem francia kisebbség megmaradjon. De van-e tökéletes demokrácia? Svájc az lenne? Svájc egy illúzió. Svájcot naponta idézik Belgiumban, mondván: „Ez Belgiumban nem működik, de Svájcban igen”. Ez nem igaz. A svájciak rendes, intelligens, kedves embercek, akik

másoknál ügyesebben rejtik el problémáikat és nem létezőknek nyilvánítják őket. Biztosíthatom Önöket, ez az igazság. Egy magas képzettségű országban, egy civilizált társadalomban a megkülönböztetés más, mint egy kevésbé civilizált társadalomban, de létezik. Csak kevésbé erőszakos és kevésbé durva. Megkérdezhetik Svájc olaszul vagy rétorománul beszélő lakosságát, mennyi harcukba kerül, ha valamit keresztül akarnak vinni. De térjünk vissza a kollektív jogokra. A demokrácia semmilyen biztosítékot nem jelent a kisebbségek vagy a kisebbségi jogok szempontjából. És ez magától érthető, mert a demokratikus rendszer alapköve a többség akarata. A többség akarata soha nem fog egy kisebbséget megvédeni. Ez értelmetlen. Ahhoz, hogy egy kisebbséget megvédjenek, olyan rendszert, olyan mechanizmust kell bevezetni, amely valamilyen értelemben és bizonyos mértékben beszűkíti a többség hatalmát. Nem vitatom, a demokráciának védenie kell a kisebbséget, ugyanakkor létezniük kell demokratikus "önhatároknak" is.

Végül is visszatérnék egy korábbi megjegyzésre. Nem hiszem, hogy csodálatos, vagy érdekes hallgatni egy nyelv utolsó öt beszélőjét. Ellenkezőleg: ez nagyon szomorú. Természetesen egy nyelvsoportot nehéz kiirtani. A legjobb kiirtási mód az, ha kiirtjuk a beszélőit. Fizikailag. Akkor biztos eltűnik. De szociológiai törvényes eljárásokkal megszüntetni nagyon nehéz. Ez nem jelenti azt, hogy bármi felment bennünket, emberjogi harcosokat, jogászokat, bárki mást, aki arra kötelezte el magát, hogy etnikai és nyelvi szabadságért harcoljon. Semmi nem menthet fel az alól, hogy ezen nyelvek fennmaradásáért küzdjön. Most nagyon durva leszek, mert egyes dolgok így jobban érthetőek. Az a tény, hogy él 3 millió zsidó Izraelben nem jelenti azt, hogy nem fontos, hogy 6 milliót megöltek. Az nem szempont hogy még van, két évszázad után, 5 evak nyelvet beszélő Alaszkában. Nem mondhatjuk, milyen nagyszerű, hogy vannak még öten. Látható, a nyelvek nem halnak ki olyan könnyen. Mégis szükség van egy egységes, szervezett jogi keretre, amely az egyének és kollektivitások jogait és feladatait meghatározza.

Toró T. Tibor

Tarr professzor úrhoz intéznék egy kérdést. Érdekesen és szívesen beszélt az amerikai kultúrkamfról. Eddig azt hittem, ez egy magyar sajátosság. Kiderül, nem mi találtuk ki, hanem ez sokkal szélesebb. Elgondolkoztattott, hogy a magyar társadalomban és itt Erdélyben is fölütötte a fejét az utóbbi időben, de megnyugtattott, hogy világméretű jelenségről van szó. Nos, a kérdésem arra vonatkozik, hogy nem értettem meg pontosan, kik az igazi aktorok Amerikában ebben a kultúrkamfban. Kik mozgatják ezt az egészet. Mert én nem hiszem, hogy ez faji, vagy etnikai kérdés lenne. Örülnék, ha erre kaphatnék választ. Második megjegyzésem: azt a logikát amelyről Kovács tanár úr beszélt az amerikai indiánokkal kapcsolatosan, a modelleket pszichológiailag kell használnunk. Sokszor szokták a fejünkhöz vágni, amikor azt a jogrendszert emlegetjük, hogy

"rezervátumot akartok ti itt, szegregációt"? Ezt azért mondtam el, hogy ne maradjon a hallgatóság azzal a gondolattal, hogy a mi ideálunk esetleg egy rezervátum lenne. Számunkra, a Magyarország körül kisebbségi sorsban élő magyarok számára ez nem ideál. Nyilván, sok ötletet fel lehet onnan használni. Mert tulajdonképpen mi nem rezervátumokban élünk, hanem ezeknek az országoknak a társadalmában. Más kérdés, hogy valamilyen jellegű párhuzamos társadalmakat esetleg ki szeretnénk alakítani. A párhuzamos társadalmak nagyon sok pontban érintkeznek, kölcsönhatnak a többségi társadalmakkal. Valami hasonlóban gondolkodunk, nem olyan jellegű megoldásokban, mint amilyeneket Észak-Amerikában használnak.

Bakk Miklós

Ahhoz, hogy ezt a kérdést, amiről itt szenvedélyesen, nagyon érdekesen vitatkozunk - és mindenkinek igaza van - megértsük, nos az eszme, amely a politikai modernitás pályafutását elindította, az tulajdonképpen a társadalmi szerződésnek az eszméje volt. Az egyéni és kollektív jogok kérdésének a megértéséhez, úgy látom, ehhez az eszméhez kell visszanyúlni. A társadalmi szerződés eszméje, ahogy Európában a politikai modernitást megalapozta, az tulajdonképpen egy fikció volt. Ez alapozta meg a politikai intézményrendszerek működését, biztosította a modern politikai rendszerek működésének formális feltételeit. A polgárok igenis politikai intézményrendszerben meg tudnak egyezni és tulajdonképpen minden lojalitásnak ez az alapja. De valójában Európában a lojalitásnak megmaradtak az ősi alapjai, amelyeket nagyon egyszerűen úgy tudunk megnevezni, hogy bizonyos zsigeri érzelmekre és ösztönökre utalunk, amelyeket a paroxizmusig maga a náciizmus fejlesztett ki. Ebből az következik számomra, hogy kétféle legitimitás van Európában. Van egy formai legitimitás, amely a lojalitást elsősorban a demokráciában való participatív részvétellel alapozza meg, és az egyéni jogoknak a gondolkörre ezekhez kötődik. Ugyanakkor van egy alapvető, más lojalitásforma, amely formálisan nem fogalmazódik meg, de ez a szülőföldhöz való jog és egyáltalán a csoportban való élethez kötődik. Ennek mindig konkrét megjelenési formái vannak. Ez a kétféle lojalitásforma az európai demokráciákban párhuzamosan él egymás mellett. Összhangolódásuk nagyon nehezen történt. Ez magyarázza azt például, hogy mennyire ellentmondásos a viszonyuk, hogy a liberalizmus és a nacionalizmus hogyan tudott együtt élni Európában.

Átszökkenve az Amerikai Egyesült Államokba azt mondhatjuk, hogy tulajdonképpen ez az az állam, ahol a társadalmi szerződés fikciója valósággá vált. Schöpflin professzor úr utalt arra, hogy a bevándorlók egyénként érkeztek meg oda, adtak valamit és kaptak valamit. Minden egyénre nézve megvalósult a társadalmi szerződés. Az amerikai modell azért egészen más, mert az amerikai nemzetcszínét csak ez a szerződés legitimálja. Az egy másik kérdés, hogy mégis megjelentek olyan csoportok, amelyek ősi lojalitásformákat hoztak magukkal, de

ezek, az indiánokat kivéve, aki ott őslakók, nem kötődnek területhez. Az ottani csoportjogok egészen más modellt követelnek maguknak. Ez vezetett a pozitív diszkriminációhoz. Európában a területiség eszméje és a területiség által meghatározott lojalitásforma alapvetőek, ezek technikai irányt szabnak a kollektív jogok kodifikálásához. Tehát ebben van az amerikai és az európai modell közötti különbség.

Joó Imre

Tisztelettel kérdezem Schöpflin professzor úrtól, ebben a témakörben, amelyről itt beszélgetünk - helyi identitás és regionalizmus, etnikumok közötti kapcsolat - a legutóbbi skóciai illetve walesi népszavazás IGEN-je mit vetíthet előre az Egyesült Királyságban a kérdésben?

Dr. Tarr Zoltán

Hódi kollégának. Nem vagyok egészen biztos, hogy a kollektív jogok iránti amerikai érzéketlenségre utaló kérdését megértettem. Nem hiszem, hogy beszélhetünk erről. Én nem tudom, ennek mi lehet a bizonyítéka. Mi erre az evidencia? Mert én az amerikai belső helyzetre vonatkoztattam, arról beszéltem. Amerikának a világpolitikában elfoglalt szerepéről nem beszéltem. Amerika belső életére vonatkoztatva jeleztem, hogy léteznek kollektív jogok. Ha ezt a kérdést kiterjesztjük a világ bizonyos térségeire és az amerikai álláspontra a kérdésben, az egy nagy sztori lenne. Schöpflin úrnak. Az olasz-amerikaiaknak semmi közük az olasz kultúrához. Ez lehetséges, ha elfogadjuk azt a következtetést, hogy elválnak a magas kultúra és a mély kultúra. A tömegek nyilvánvalóan szegények. A magas olasz kultúrához semmi közük nem volt. De van egy más szempont is. A kultúra és az etnikum meghatározásánál megint elfelejtjük, például, hogy a kulináris kultúra része az identitásnak. Az olaszok harmadik-negyedik generációja is szívesen fogyasztja a pasztát, a magyarok a gulyást stb-stb. Ezt nem szabad ignorálni. Talán ezt a legnehezebb megváltoztatni. A magam példájából is tudom. Kovács kollégának. Az indián rezervátumok ügye egy nagyon komplex kérdés. Különsféle indián rezervátumok különféle helyzetben vannak. Vannak ahol nagyon jó a helyzet, vagyonosak sokan. És vannak ahol nyomorognak. A többség részéről való viszonyulás szempontjából én azt látom jónak és pozitívumnak, hogy egy sokkal realisabbak az ábrázolások az indiánokról, mint eddig. Realisabb képet mutatnak arról, hogy mi történik velük. Ez nagy fordulat az indián-kérdésben. E vonatkozásban elég nagy lépés történt előre a TV-ben, filmekben. Toró T. Tibornak. A kulturkamf mozgatói az intellektüellek. Az intelligencia. Kiket jelent az intelligencia? A magam részéről elfogadom Som Péter definícióját. Szerintem az a legjobb. Nem egy társadalmi osztály, abban az értelemben mint a parasztság, vagy a gyári munkások. Ők a társadalom minden részéből jönnek és tevékenységük nagy része az egymás elleni harcból áll. Ők előharcosai más osztálybeliek érdekeinek. Pontosan ez történik. Az írott és a mondott szó erejével

sokszor más osztálynak vagy etnikai csoportoknak a szószólói. Az iskolázatlan ember nem tudja az érdekeit úgy kifejezni, mint ők. Végeredményben ez az intelligencia klasszikus feladata. Nálunk az intelligencia elsősorban az egyetemeken van. Van a médiánál, és máshol is. Itt idézhetjük Marx Kommunista Kiáltványát. Az intelligencia jobban látja a történelmi fejlődés vonalát, mint a többiek. És ők akkor csatlakoztak a forradalmi proletariáthushoz. Ami bizonyos fokon meg is történt. Erre sok példa van, hogy jó irányban avagy rossz irányban alakul ez vagy az egy másik kérdés. Amerikában szószólói a különféle csoportérdekeknek. A fekete, az ázsiai, a latin érdekeknek és különféle fragmentált csoportoknak. Tehát ezek az aktorok, akik kifejezik a tömegnek az érzését, akaratát. Pecters professzor úrnak. Számomra szimpatikus a svájci megoldás. Én mindenkinek a svájci modellt ajánlom, amit nem lehet lemásolni, hiszen évszázadokig tartott amíg eljutottak a mai helyzethez. De vannak benne elemek, amelyek szerintem bizonyos fókig alkalmazhatóak. Én itt a nyelvre gondolok. Mert ha multikulturalizmusról beszélünk, akkor az multilingvisztikai helyzetet is jelent. Ez történt Svájcban, ahol mindenki legalább három nyelvet megtanul. Miért ne lehetne itt is megtanulni gyermekkortól fogva három nyelvet, és akkor jobb lenne a kommunikáció. Meg kellene jobban beszélni a problémákat. Amerikában az komplikálja a helyzetet az európaival szemben, hogy nálunk az etnikai csoport és a faji keveredve van. Ennek vannak különféle átfedései. Ilyen szempontból Európa egyszerűbb helyzetben van.

Dr. George Schöpflin

Helyi identitások, regionalizmus, Skócia, Wales. Bonyolult és hosszadalmas választ tudnék adni. Az IGEN mindenekelőtt decentralizálást jelent. Közép- és Kelet-Európában nem igen tudják, hogy a 80-as években Nagy Britanniában egy hihetetlen erős centralizációs folyamat volt. Ezt kezdi lebontani a munkáspárti kormány. Területi autonómiát hoz létre: Skóciában egy erősebbet és Walesben egy gyengébbet. Ezzel véleményem szerint elejét veszi Skócia esetleges függetlenségének. Ezt nagyon komolyan mondom. Én 10-12 évig éltem Skóciában, gyakran járok vissza. Ezek a most születő autonóm parlamentek a brit alkotmány megreformálásának elengedhetetlen előfeltételei. Ezután következik a Lordok Házának a megreformálása. Ez szerintem egy Felső Ház lesz és nem Lordok Háza, ami alkotmányjogi kérdésekhez vezet. Nem tudom, miként alakul majd a helyzet, esetleg angol regionális tanácsokat hoznak létre. De nem biztos, hogy az angolok igénylik a regionális hatalomfelosztást. A döntés felruhazza a skótokat a hatalommal és a hatalommal járó felelősséggel is. Ez magától értetődik. A skótok még nem tudják, de majd megtanulják. Nagyon érdekes, mit jelentett meg a két népszavazás a skótok illetve a walesiek szempontjából. A skóciai kimondottan politikai jellegű volt, a walesi inkább egy kulturális. Ennek a magyarázata, hogy a walesiek inkább kulturális alapon gondolkodnak, míg a skótok inkább politikai alapon. Az a benyomásom, hogy a

walesiek most, 1997-ben elfogadják az angol politikától való függést, amennyiben a kulturális autonómiát megkapják. Kevesen tudják, hogy az elmúlt 30 év folyamán Wales hivatalosan kétnyelvű lett. Bármit akar a polgár elintézni hivatalosan, azt walesi nyelven megteheti. A walesi-ajkúak hányada a népesség 20-25%-a. Lényeges, hogy létrejött egy walesi-ajkú, de azért kétnyelvű középosztály, amely érdekelt a walesi nyelv fenntartásában. Skóciában más a helyzet. Ott mindig külön jogrendszer volt, külön adminisztráció. Egyedül a külön törvényhozás hiányzott. Most ez is megtörtént.

Tácsi László

Három kérdésről szólnék röviden. Kapcsolódnak Peeters illetve Kovács professzorok előadásaihoz. Peeters úr jelezte a nyelv fontosságát, szerepét az etnikum illetve a nemzet fogalmának meghatározásában. Kovács úr kiegészítette ezt a kérdést a nemzetközi jog szemszögéből. Én történelmi valóságunkból kiindulva, annak szükségszerű figyelembevételével kapcsolódnék a mondottakhoz. Mi, ebben a térségben - gondolok Vajdaságra és Szlovákiára is - áldozatai vagyunk a XX. század elején bekövetkezett világégésnek. Szlovákiában a nyelvhasználat kérdése napirenden. A Vajdaságban a korábbi viszonylag "csendes" időszak után most a magyar nyelv használatának megszorításai jelentkeznek. Nálunk vita folyik arról, hogy anyanyelven oktassák-e a románok történelmét és Románia földrajzát a nemzetiségi iskolákban avagy román nyelven. Úgyszintén vitatott a két- illetve többnyelvű helységtáblák használatát szabályozó kormányrendelet. A jelentkező, általam felsorolt gondok szerintem abból adódnak, hogy a többségi nemzet fiataljai viszolyognak a magyar nyelvtől. Elutasítják annak használati jogát. És ez lélektani sikon jelentkezik. A történelem és a földrajz tanításának kérdését szerintem politikai sikra terelték. Sajnálatos, hogy így történt. A kérdésben nem hallgatták meg a szakembereket. Mert mi is itt a kérdés. Mit akarunk, azt hogy a gyermek megértse a románok történetét és megismerje az ország földrajzát, avagy azt, hogy megtanulja, tökéletesítse román nyelvtudását? A szenátusi oktatási bizottság amikor e kérdésről vitatkozott, szószólója által azzal érvelt, hogy ha románul tanítják ezt a két tantárgyat, az a tanuló román nyelvtudását gazdagítja. Akik így érvelnek, elfelejtik, román nyelv- és irodalmat nem a földrajz és a történelem órákon tanítanak, hanem román nyelv- és irodalom órákon. Ha szükséges, akkor a jelenleginél jobb feltételek biztosításával. Ennek lehetősége adott. Orvosok, pszichológusok, biológusok tudományos érvekkel alátámasztva állítják: anyanyelven sajátítható el legalaposabban minden iskolai tantárgy által előírt tananyag. Tehát, ha mi azt akarjuk, hogy ennek az országnak az állampolgárai alaposan ismerjék a románok történetét és Románia földrajzát, akkor a tanulók anyanyelven szükséges ezeket tanítani.

A második kérdés. Rus úrnak fenntartásai vannak társadalmi kérdések kutatásával kapcsolatosan, jelesen a mi esetünkben az interetnikus jelenség

vizsgálatával. Ő nagyon veszélyesnek tartja, ha egy ilyen és ehhez hasonló kutatás során az etnikumok közötti különbségek létezésére vonatkozóan fogalmazznak meg tételeket, lélektani alapon. Én ezt a gyakorlatot nem tartom veszélyesnek. Nem kerülhetjük meg a létező lélektani aspektust, és nem kell tartanunk annak feltárásától. Miért féljünk kimondani azt, hogy a román etnikumát az agresszivitás jellemzi. Miért volna ez veszélyes? Ez a valós helyzet. És nekünk a valós helyzetet kell bemutatnunk, hogy tudományos alapra építve kidolgozhassuk a megoldást, a stratégiát, hogy növelni tudjuk az etnikumok közötti bizalmat. Ha nem ismerem a kérdés lélektanát, akkor nem ismerhetem teljességében a problémát.

És a harmadik kérdés, amiről szólni kívánok. Neumann doktor előadása számomra elégtételt szolgált, mert igazolta egy saját kutatásunk megállapításának helyességét. Mi etnikailag különböző összetételű csoportokkal vezettünk le tréningeket és jutottunk az információk birtokában bizonyos következtetésekre - a professzor úr azok helyességét előadásában visszaigazolta. Ő jogosan hangsúlyozta a tényt: nem ismerjük eléggé egymást, és ez nézeteltérések forrása lehet. Vizsgálódásaink is ezt igazolták. Azok a román fiatalok akikkel én dolgoztam nagyon sok mindent - kultúrát, tudományt, személyiségeket - nem ismernek a magyarok viszonylatában, annak ellenére, hogy együtt élnek velük. Egyetértek azon gondolatával, és én ezt is megfogalmaztam tájékoztatómban, hogy szükséges szorgalmazni a Nevelésügyi Minisztériumnál, fogadja el annak a kísérletnek a bevezetését - és ez nem lenne eredetien hazai -, hogy legyen egy országosan kötelező tananyag, amelyhez kapcsolódna minden esetben az adott tájéegység sajátosságait bemutató anyagrész azért, hogy megvalósulhasson az etnikumok közötti jobb, teljesebb kommunikáció.

Befejezésül jelezni szeretném, hogy minden nehézség ellenére él, létezik az interkulturalitás itt, a Bánságban. Hogy az etnikumok átvesznek egymástól hagyományokat, kulturális elemeket. Érdekes jelenség, hogy a római katolikus szentmisék sok esetben három nyelven folynak. Románok szép számmal látogatják ezt az egyházi szolgálatot, bár valószínűleg ortodox vallásúak. És nagyon toleránsak, amikor német vagy magyar nyelven hangzanak el az imák. Talán egyedül az a gyakorlat is Temesvárott, hogy a német vagy a magyar színház előadásait román nyelven lehet követni szinkrontolmácsolásban. Sok román honfitársunk él is ezzel a lehetőséggel. Ezek is az interkulturalitás formái, amivel számolnunk kell. És talán is jelentkezik ez a tölem-neked, tőled-nekem átadási-átvételi gyakorlat. Az egykoron zömmel németek által lakott településeken, ahova Moldvából érkeztek számosan, a kerváj sajátosan német szokás volt. Újpeccsen magam győződhettem meg arról, hogy egy ilyen rendezvényen sváb ruhába öltözött helybeli, Moldovából ide költözött fiatalok is részt vettek.

Vasárnap

Bodó Barna

Köszönjük Milin úrnak a Temesvárt bemutató kiadvány kapcsán megfogalmazott észrevételeit. Én úgy ítélem meg, hogy a temesvári önkormányzatnak az igyekezete e kérdésben dicséretes. Nincs felhatalmazásom arra, hogy a kiadvány szerkesztőinek a nevében szóljak, de ha Milin úr a szerb vonatkozásokat tette szóvá, én a magyar vonatkozásokat említem meg. A nemzeti szimbólum helytelen használatát. Ő, mint történész ezt is jelmezhet volna. A kiadvány számomra két dolgot jelez. Első a jószándék. A második - és itt egy felkiáltójelt tennék ki -, hogy amikor rólunk, magyarokról, általában kisebbségekről írnak valamit, előzetesen nem kérik ki a véleményünket. Ha arról az interkulturalitásról beszélünk, amiről Rus úr szolt, itt kezdődik, azzal, hogy megkérdeznék bennünket vagy sem. Hogy ne beszéljenek rólunk, a nevünkben, értünk - de nélkülünk. Ami a Milin úr által idézett adatokat illeti, az elvárás jogos: ellenőrizzük, honnan származnak a lakosság vallási hovatartozását illető adatok. A magyarság esetében az arányok az országos illetve a helyi adatok összevetése nem jelez komoly különbségeket. A romániai magyar közösség a Bánságban 9 %, az országban 8 %. Körülbelül 60 % a római katolikus és 40 % a protestáns. De vannak más nemzetiségű római katolikus vallású román állampolgárok is.

Toró T. Tibor

Az előadások és a vita számos kérdést vetettek fel. Háromról szólnék. Két megjegyzésem Singer úr előadásával kapcsolatos, a harmadik egy általános jellegű kérdés, amit továbbgondolásra ajánlok a jelen levő kutatók és mindazok figyelmébe, akiket érdekel a kérdés és hangsúlyozottan ajánlom a Temesvári Interkulturális Intézet jelen levő képviselőinek a figyelmébe. Értékelem, hogy Singer úr felvetette a német nemzetiségű személyiségek felelősségét az 1960-70-es években bekövetkezett német kivándorlás, tömeges kivándorlás kérdése kapcsán. Gondolom, egyedül ők illetékesek a szervezeten belül számba venni az okokat, de én úgy vélem, hogy itt közrejátszott egy általános német stratégia is, amit az akkori román hatalom és Nyugat-Németország képviselői megtárgyáltak. És a stratégiai döntés lényege az volt, hogy ezt a térséget, a németek erdélyi életterét feladják. A németek menjenek vissza az anyaországba. Hogy ez a döntés az eltávozott németek számára jó avagy rossz döntés volt, azt egyedül önök ítélik meg. Mi - a romániai magyar közösségre gondolok - akik úgy döntöttünk, hogy maradunk, itt akarunk élni Romániában, sajnáljuk, hogy a németek kivándoroltak. Egy erős és kellemes közösséget veszítettünk el ezáltal. Jó partnereket. Én érdeklődéssel várom az önök történelmi, tudósai által a történetek okainak feltárását. Egy másik megjegyzés. A francia-német megbékélés modelljének kérdése. A professzor úr csupán érintette a kérdést, de én úgy ítélem

meg, hogy érdemes alaposabban végiggondolni azt, mert politikai állásfoglalásokban nagyon sokszor szóba kerül nálunk, összefüggésben a román-magyar történelmi megbékélés kérdésével. Mi, a romániai magyar nemzeti közösség képviselői következetesen valljuk, hogy a francia-német megbékélés modelljét nem tartjuk a román-magyar kérdésben elfogadhatónak. Sajnálatos, hogy rendre magunkra maradunk ezzel az állásponttal. Mi azt szorgalmazzuk, hogy tudományos alaposítással vizsgálják meg a kérdést. Önöktől ehhez támogatásra számítunk, mivel az interetnikai kérdések elemzésekor remélhetőleg abból az alapelvből indulnak ki önök is, hogy a nemzeti kisebbségeknek hosszútávon a feltételeket a fennmaradáshoz ebben az övezetben biztosítani szükséges. A francia-német modellt elutasítjuk, mert mint az események bizonyítják, Elzászban eltűnt a német etnikum. Számunkra a dél-tiroli modell elfogadhatóbb, amely egy osztrák-olasz megbékélési minta. És amely szavatolja az ott élő osztrákok identitásának megőrzését, sőt felvirágzását.

Szólnék a két vagy- többnyelvű helységtáblák kérdéséről. Politikai szópárbajok esetén ez is egy forró kérdés. Elmondom, mit kellett tapasztalnom a helyi Demokratikus Konvencióban e kérdéssel kapcsolatosan. Köztudott, hogy az ezt a kérdést szabályozó, 22-es Kormányrendelet politikai vihart kavart, nemcsak az ellenzék berkeiben, de kormánykörökben is. Mint az RMDSZ Temes megyei Szervezetének elnöke a tolerancia hagyományos bánási modelljére hivatkozva kértem a DK-át és általában a politikai pártokat, támogassák azt a javaslatot, hogy ne csak alkalmazzuk, de lépünk tovább a jelenleg szavatolt kereten. Mit javasoltam? Alkalmazzuk a 22-es sürgősségi rendelet előírásait azokon a településeken is, ahol hagyományosan más nemzetiségű román állampolgárok is laktak, mint akik ma lakják. Főleg németekről van szó, de szerbekről, bolgárokról, szlovákokról is, akiknek a száma mára, részben a kivándorlás részben a nem erőszakos asszimiláció következtében 20 % alá csökkent. Javaslatom olyan sztereotípiákba ütközött, melyeket politikusok megnyilatkozásai és egyes sajtóorgánumok e kérdésben használnak. Szinte teljes értetlenséggel találtam magam szemben. A jelenlevők látva megrökönyödéssel érthetlenségük okán "oldottak" végül álláspontjukon: mi támogatunk benneteket a törvényes keretek között. Én ezt a kérdést tanulmányozásra ajánlom önöknek, tudományos kutatóknak. Alakítsunk egy szakbizottságot, amelyben helyet kapnának egyes tudományok képviselői, a nemzetiségi szervezetek szakemberei, egyetemi szaktekintélyek és a Temesvári Interkulturális Intézet munkatársai. Ez a bizottság feltárazza fel azon településeket, amelyek nem esnek a 22-es rendelet hatálya alá, de ahol két esetleg több nyelven is szükséges volna feltüntetni - a hagyományok iránti tisztelet jegyében - a település nevét. Ha ezt sikerül telő alá hoznunk, már nem töltöttük haszontalanul az időt ezen a tanácskozáson.

Bodó Barna

Bakk Miklós kollégám vetette fel a kérdést: több tudományos diskurzus is lehetséges. Szeretnék utalni arra, hogy számos itt felvetett kérdésben léteztek és léteznek különféle diskurzusok. Számos olyan állítás elhangzott itt, amelyet időhiány miatt nem tudtunk kifejteni, ám utalnak a diskurzusok többféleségére.

Egyetlen kérdéshez kapcsolódnék, érintőlegesen. Elhangzott, hogy az asszimilációtól való félelem létezik, én ehhez a következő megjegyzést fűzném. Az egyén vagy csoport részéről megnyilvánuló félelem fogalma az általunk vita tárgyává tett kérdést más síkra tereli. Megítélésem szerint amikor felvetjük az identitás, azon esély kérdését, hogy azok lehessünk akik vagyunk/lenni akarunk - nincs helye a félelem fogalmának. Ahol félelem van, nincs szabad azonosulás, sérül az önmeghatározás szabadsága. Az identitásválasztás kikerül a kulturális szférából a fel(bc)lépő félelem okán, s átkerül a politikum vonzáskörébe. Nem az lesz a döntő, hogy mit közvetít a közösség, milyenek a helyi hagyományok, hanem az, hogy mit fogad el/enged meg a jogszabályokba fogalmazott politikai akarat. Meg kellene érteni, magas politikai körökben főleg, hogy a félelem mindenkoron antidemokratikus. Ahol jelentkezik, ott baj van, ott bizonyos szabályok és feltételek a politikai demokrácia fogalomköréből nem teljesülnek. Ha e szabályok léteznek, e feltételek teljesülnek, nem látom be, miért lenne hely a félelem számára.

Túl ezen van még valami, amiről itt több ízben is szó esett, és hozzájárul azon jelenségek megértéséhez, amelyekről beszélgetünk. Ismert tétel, hogy csak akkor lehetünk azok, akik vagyunk/lenni akarunk, ha kötődünk egy adott közösséghez, véle és általa jelenítjük meg magunkat. Ha ez így van, akkor azokra a közösségi keretekre szükség van. Csakhogy mifelénk állandóan az egyén jogairól szokás beszélni, bár senki nem tagad(hat)ja, hogy az ember kollektív lény, a keret, amelyben megnyilvánulhat, az az adott közösség. Ennek megfelelően, a demokrácia alaptételeiből következően, külön kell beszélni egyéni jogokról. Léteznek továbbá a nyelvvel, a kultúrával kapcsolatosak jogok, amelyek csak közösségben gyakorolhatóak. És ha elfogadjuk, hogy minden közösség maga tud(hat)ja a leginkább, igényeit miként elégítheti ki, érdekeit miként érvényesítheti - a mind általánosabbá váló szubszidiaritási elv alapján -, akkor önkormányzási jogosítványokat kap, vagyis elismerik kollektív jogait. Ha visszautasítjuk ezt a hármas tagozódást, ha csak egy vagy két szintet fogadunk el belőle, akkor gyakorlatilag nem adjuk meg a lehetőséget a másoknak, akire a helyzet vonatkozik, hogy önmaga lehessen.

Ne beszéljünk hát, memém javasolni, a kisebbségek félelméről, hanem arról, hogyan igyekezzünk a probléma kereteit megtalálni, egy új felvetést találni mindabban ami többség és kisebbség viszonyát illeti. Én a többség fogalmát csupán egyetlen vonatkozásban tudom elfogadni: demográfiai vagy számbelileg létező többségként. Demokratikus keretben, számomra, a többség fogalmának minden más megközelítése elfogadhatatlan. Ha a jelzett keretben vetem fel a

kérdést, akkor nincs értelme de helye sincs a félelem fogalmának. Ám megjelennek más fogalmak. Nevezetesen azok, amelyek a szükséges keretekre utalnak, arra a feltételrendszerre, mely biztosíthatja, hogy önmagunk lehessünk, és utódaink is szabadon választhassanak.

Singer professzor úr egyik gondolatához fűznék néhány szót a továbbiakban. Engem lenyűgöz a németek és a magyarok között Bánságban létező kapcsolat. E kérdéstről a közelmúltban esszét írtam. Svédországban jelent meg. Ennek okán - lehetőségeimhez mérten természetesen - jelentős könyvészeti anyagot tekintettem át. Csak néhányra utalnék, röviden. Otto Greflner, egykori aradi történész 1996-os, Németországban megjelent művében leszögezi, hogy Bécsnek határozott politikai szándékai voltak a németek bánsági telepítésével. Nevezetesen biztosítani kívánták a császárság békéjét, a háttérrel az esetleges támadások ellen. Jól tudták, mit miért csinálnak. Természetesen nem csupán hadászati szempontjaik voltak. Amit sikerült e témakörben megismernem, egyértelműen bizonyítja, hogy bizonyos etnikumok nem kívánt közösségek voltak Bécs számára e térségben. Jakabffy Elemér szerint hosszú évtizedeken át megtiltották a magyarok letelepedését, telepítéskor szóba sem jöhettek. Beszivárgás volt, természetesen. Ennek okán kevés itt a magyar az 1716-os törökverést követő időkben. A beszivárgás is a bécsi hatalom és helyi képviselői akarata ellenére folyik, a magyarok megtűrték. Mindez történt akkor, amikor Herder, a nagy német filozófus azt állította, mintegy üzente, hogy Közép-Európában a magyarság eltűnésre van ítélve. Ezekről az összefüggésekről a professzor úr nem tett említést. Szólni kell erről is, a történelmi igazság jegyében. Ha nem törekszünk arra, hogy múltat a másik szemszögéből is, a teljes hitelesség jegyében vizsgáljuk, akkor nem a való érdekel, hanem az történik, amit köznapian úgy szokás jellemezni, hogy kinck az udvarában is van az a bizonyos macska. A macska kérem, itt van nálunk, együtt velünk. Együtt kell rátalálnunk azokra a diskurzusokra, amelyek valóban egységesítik a kérdéseket.

Nem mernék kizárólagosan csak magyarosításról beszélni. A Kiegyczés utáni politikai kurzusnak is megvoltak az előzményei és aktuális peremfeltételei. Különböző korszakok léteztek és azokra jellemző domináns jelenségek. Egyre utaltam az előbb. A Bánság történetében négy etnikai közösség kapott - hosszabb-rövidebb ideig tartó - vezető, meghatározó szerepet a történések irányításában. Mindenik tett olyat czalatt, amit egy - valamelyik más - közösség nem ve(hete)tt jó néven. Ha a múltra, nyilván utólagosan, rátelepszik a - folyamatos - jelen, a napi politika, szinte mindig sikerül, rendre, azt a maga javára fordítania olyan mértékben, hogy abból valakik számára előnyös jelszavak szüleessenek. Én tartózkodom attól, hogy illet tegyek a németséggel, vagy a bécsi udvarral szemben. Bárkivel szemben. Engedtessek meg, hogy e pár gondolatot valamennyitünk figyelmébe ajánljam. Semmi hátsó szándék nélkül, csak a tények tisztelete és egymás megbecsülése jegyében.

Dr. Yvo Peeters

Érdeklődéssel hallgattam a ma délelőtti előadásokat. És főleg az elsőt, a Rus úrét, amely nagyon általános jellegű volt. Olyan kijelentéseket tett, amelyekre mindenképpen válaszolni szeretnék. Első sorban az egy nemzethez vagy egy néphez való tartozás objektív kritériumának ismerete fontos nagyon, ha egy becsületos és kiegyensúlyozott kisebbségi politikát óhajtunk kialakítani, amikor arra szükség van. Az egy néphez vagy etnikai csoporthoz való tartozás objektív kritériumának hatalmas irodalma van az 50-es évek végétől, 60-as évek elejétől. Ezen a területen nem német, hanem francia tudósok dolgoztak Vallónia, Svájc francia nyelvű területei és Kanada vonatkozásában állapították meg azt, aminek semmi köze a biológiához, ahogy Rus úr véli, és mondta.

Azzal kezdeném, hogy Európában a romákon és a zsidókon kívül mind egy fajhoz tartozunk. Lehet, hogy a baszkok vagy az albánok egy része ezt tagadja, de általában egy fajhoz tartozunk. Ez azt jelenti, hogy az etnikai kérdés faji vagy biológiai megközelítése hamis és alaptalan. Így ezt a kérdést tökéletesen el kell különíteni bármilyen biológiai vagy faji azonosítástól. Ez egy elég nehezen érthető felfogás, főleg a megfelelő irodalom ismerete nélkül, de az objektív kritérium fogalmát most nem fejteném ki.

A másik kérdés amiről szólnék, az a szociológiai felmérések veszélye. És itt figyelembe vennék egy pár megjegyzést. Igaz, hogy ennek a kutatási módszernek lehetnek nem éppen tudományos hatásai. Ez nem azt jelenti, hogy bárkinck félnie kellene az eredményektől, vagy hogy szakemberek ne azokat a következtetéseket vonják le, amelyeket le kell vonniuk attól való félelmükben, hogy az ő következtetéseikből valaki más valamire következtet. Egy ilyen hozzáállás tudományos szempontból teljesen elfogadhatatlan. Tudatában kell lenniük bizonyos kijelentések lehetséges következményeinek, de ezek a lehetőségek nem befolyásolhatják magát a munkát.

Ami a kérdőívet illeti. Miután tegnap hallottam munkájuk eredményeiről, úgy hiszem hasznos lenne, ha együtt dolgozhatnánk, és önök együttműködnének a brüsszeli Katolikus Egyetem Többnyelvűségkutató Intézetével, amelynek van egy 20 éve futó ilyen jellegű tevékenysége. Jelenleg prof. Dr. Peter Nelde vezetésével dolgoznak, a felmérés címe: Nyelvkapcsolat és konfliktus. Amikor a munkát elkezdték sokan ellenzték a "konfliktus" szót. Azt hitték, hogy a kutatás egy bizonyos irányba fog eltolódni. Mára ez a vita megszűnt és általánosan elfogadott, hogy attól függően, hogy mit értünk a "konfliktus" szón, nyelvi kapcsolat nyelvi konfliktus nélkül nem létezik. Mert a nyelvcsoportok közötti kapcsolat hatalmi kapcsolat. És a nyelvészek általában elfelejtik, hogy a nyelveket és nyelvi helyzeteket nem úgy kell tekinteni, mint halakat az akváriumban. Mert nem így van. Nagyon érdekes lehet dialektusokat tanulmányozni, vagy más nyelvi jelenségeket és ezekből nagy elméleteket kialakítani, de ennek semmi haszna azok számára, akik a nyelvi kapcsolatokat politikai keretben tanulmányozzák. Tehát a konfliktus szót nagyon egyszerűen

mint álláspontbeli különbséget értelmezzük. Ha például valamiről tárgyalunk és én igent mondok, ő pedig azt hogy, nem - konfliktushelyzetben leszünk. A konfliktus nem jelent háborút vagy öldöklést. Csak azt jelenti, hogy egy szociológiai, politikai vagy gazdasági vitában résztvevő emberek nem értenek egyet. És amikor nem értenek egyet, konfliktushelyzet van. Másodsorban, a nyelv hatalom. Ha ez igaz, akkor a nyelvi és etnikumközi kapcsolatok hatalmi kapcsolatok. Ezek soha nem semlegesek. Rus úr azt mondta, hogy egy csoporthoz való tartozás már megkülönböztetés, mert ott vannak azok, akik nem tartoznak ahhoz a csoporthoz. Ez is egy veszélyes, mert önmegsemmisítő álláspont. Érttem ezalatt például, hogy ha én egy *A* labdarúgó csoporthoz tartozom és te nem tartozol az *A* futbalcsoporthoz, nem részesülhetsz az általa nyújtott előnyökből. Ez ilyen egyszerű. Ilyen jellegű vita alakult ki azzal kapcsolatban, hogy a következő európai választásokon milyen állampolgárok vehessenek részt. Szélsőbalosok azzal érvelnek, hogy megkülönböztetés az, ha csak az Európai Unió tagjai választhatnak, és az olyan emigránsok, mint a törökök vagy arabok meg kellene kapják ezt a jogot. Én ezt tökéletesen ellenzem. Létezik az úgynevezett európai állampolgárság, amelyet az elmúlt 10-20 év alatt alakítottunk ki az európai egyezményekben. Ez az európai állampolgárság bizonyos jogokat és kötelezettségeket tartalmaz, valamint azt a még nem szabályozott jogot, hogy mindenki ott szavazhasson Európában, ahol él. Ha nem vagy európai állampolgár, nincs meg ez a jogod. Ha ezt a jogot kiterjesztem más állampolgárokra is, megszűnik a jog. Tehát ez egy tökéletesen demagóg és tudománytalan álláspont. Az ember alapvetően közösségi lény. Mindig azt keresi, hogy tartozzon valahova. És azok a felfogások, mint "A világ az én hazám" vagy "A világ az én falum" csak azoknak felel meg, akik megkérdőjelezzik az identitáshoz vagy az egy bizonyos csoporthoz való tartozás jogát. A "többfajta" tartozás egy másik ilyen teória. Az biztos, hogy mindannyian többfajta csoporthoz tartozunk: vallási, nyelvi, véleménybeli, ügyességi, tanulmányi szempontból, de ezeknek a "csoportoknak" megvan a fontossági sorrendjük. Mert ha mindegyik egyforma fontosságú volna, mindannyian szkizofrének lennénk és nagyon nehéz életünk lenne. Egy igen jó belga példával igazolom ezt. Belgiumban a vallási helyzet meglehetősen érdekes, abban az értelemben, hogy a vallásokra jellemző nem nemzeti katolikus vallás súlya nagyobb. Engem, írásaim és tevékenységem miatt meglehetősen erős flamand nacionalistának ismernek, de történetesen nem vagyok vallásos, tehát vallási szempontból kisebbség vagyok. Amikor belga viszonylatban olyan helyzetbe kerülök, amelyben flamand népi meggyőződésemmel ellentétbe kerül vallási meggyőződésemmel, előnybe részesítem nemzeti meggyőződésemet. Vannak kollégáim a brüsszeli egyetemen - ez nem egy vallásos egyetem -, akik a másik oldalt választják, és a vallon álláspontot támogatják, amely egy nem vallásos álláspont, mondván: bármennyire flamand lennék is, fontosabb számomra hogy nem vagyok vallásos. Ez a fontossági sorrend változhat. Az identitás nem statikus. Ezt általában azok ismétlik

állandóan, akik olyan csoporthoz tartoznak, amelynek politikája okozta azt, hogy más emberek identitása ne legyen állandó. Ők mondják azt, 20 évenként jó változtatni az identitásodat. Olyanformán: németnek születted, magyarként tanulsz, románként halsz meg. Ez fantasztikus. Micsoda élet! Csakhogy azok mondják ezt, akik románnak születnek, románként tanulnak és románként halnak meg. Ezek tehát nem tudományos álláspontok.

Amint mondtam, a francia tudományos felfogás az etnicitásról nagyon világos. És nagyon logikus akadémiákon, egyetemeken, miként alkotmánybíróságokban, állami intézményekben. Tiszta és összefüggő. És mégsem ez a felfogása a kanadai, vagy svájci francia lakosságnak. Elfogadnám e tudományos álláspontot, ha következetes volna. De ugyanazok védik a francia felfogást, akik az ellenkezőt védik Kanadában, Belgiumban, Svájcban stb. Ez elfogadhatatlan. Azt mondd, a kisebbségnek nincsenek jogai, be kell oltadniuk, vagy ahogyan a francia Alkotmányozó Tanács mondja: a francia állampolgárokat nyelvi alapon megkülönböztetni diszkrimináció. Ugyanők kérik, adjanak meg minden jogot minden franciának, bárhol éljen is. Ez becsületlen álláspont tudományos és jogi szempontból is. Ha egy *A* helyen egy bizonyos álláspontot megkövetelsz, ugyanazt követeld meg a *B*-ben is. Amikor 1981-ben Mitterand elnök lett, egy nagyon fontos beszédet mondott Angliában. Azt mondta, mindent meg fog Franciaországban változtatni, mert igazi demokrácia lesz. És egy olyan kijelentést tett, amelyet politikus nem hallottunk Európában a háború után. Azt mondta, hogy a franciaországi kisebbségeknek joguk van történelmi jóvátételre. Ez forradalom volt. Sajnos, Mitterand meghalt és semmi nem változott Franciaországban. 71 pontos terve volt. És nagyon érdekes, hogy ebből 69-et elérí azok száma, amelyek teljesítését elkezdte. Nagy tisztelője vagyok Mitterand elnöknek. Amit tett, egy politikus számára óriási teljesítmény. Az a két pont ahol semmit nem sikerült teljesítenie, a nem franciául beszélő francia állampolgárokat érintette volna. Voltak olyan általa kiharcolt határozatok, amelyeket a bürokraták nem alkalmaztak. Mint látják, nem olyan egyszerű ez.

De kanyarodjak vissza. Az emberek valamit elfelejtnek, amikor egy olyan vidékről beszélnek mint Bánság. Elsősorban idealizálják a múltat, mint mindenki, aki az Osztrák-magyar Monarchiához tartozott. Jobb volt régen - főleg a kívülállónak, aki ilyen szempontból tanulmányozza a volt Osztrák-magyar Monarchiát, legyen szó Galiciáról, Lengyelországról, vagy Ukrajnáról. Ez a múlt érhető emberi túlértékelése. Azt felejtjük el, hogy egy mai állam nem XIX. századi, és még kevésbé XVIII. vagy XVII. századi állam. Visszavetítjük mai felfogásunkat az államról, kormányról, hatalomról. Mondanék még egy példát. A francia forradalomig bárki lehetett egy más állam hadseregének tisztje, sőt, parancsnoka is. Ma ez elképzelhetetlen. Ez az állam természetének változásának a példája. Az állampolgár viszonyulása az államhoz okozza a mai kisebbségi problémákat és ezek a történelem során változnak. Még a török birodalmi rendszer is jobb volt mint sok mai rendszer. Tudjuk, az a rendszer valláson

alapult, de nagyfokú önállóságot biztosított a Török Birodalom minden más - nem iszlám - vallású polgárának. A mai török állam el sem tudja képzelni, hogyan működhetett ez a rendszer. De nem térhetünk vissza a múltba, főleg nem az állammal kapcsolatosan. Az állam egy olyan, "mindent magába foglaló" rendszer, amely állampolgárai életének minden oldalát irányítja, és éppen ez a baj azzal az állampolgárral, aki nem a többségi csoporthoz tartozik. Ezen állampolgár minden gondja abból származik, hogy az állam egy mindent felölelő szerkezet amellyel az egyénnek naponta találkozniia kell, és ha eltérő etnikumú, naponta becsútközik az állam szerkezetébe, akkor is ha adófizetési kérvényt tölt ki, ha iskolába megy, ha házasodik, ha meghal, ha birtokot vásárol. Napi tevékenységei során gondot az okoz, hogy az állam egy olyan nyelven működik, amelyik nem az ő nyelve. A valódi demokratikus államok pedig azok, amelyek elfogadják és megértik azt, hogy minden területükön létező nyelven működniük kell. Belgiumban alig 0,7 százalék a magukat németnek valló állampolgárok száma (60000), és az egész állam német nyelven is működik. Ezt én az adómmal fizetem, és minden belga állampolgár adójával fizeti. Mert sokba kerül. Az ügyintézés, a bíróságok, az Alkotmányozó Gyűlés - minden német nyelven is kell, hogy működjön. Lehetőséged kell biztosítani, hogy németül beszélj a Parlamentben, német nyelven vezetett bankszámlád legyen, németként vonulj be a hadseregbe, ott német parancsnokod legyen. Mindez a lakosság 0,7 százalékáért. Sokba kerül, de ez volt a belga lakosság akarata és hajlandóak vagyunk ezt csinálni. Ekkor egy állam egy kisebbséghez igazodik, és "örökbe fogadja" azt. Ez a demokráciának valódi "lakmusz-tesztje".

Dr. Balogh Tibor

Hölgyeim és uraim! Egy reflexióra szeretnék reflektálni. Yvo Peeters úrnak a reflexiójából két dolog ragadta meg a figyelmemet. Az egyik azon minősítése, amellyel ő a volt Osztrák-magyar Monarchia által keltett érzelmek kiélését nosztalgianak nevezte. A másik pedig, amely legalább ilyen fontos volt számomra, az igazságos demokrácia. Mind a kettőről egyaránt élményt adó mű jutott az eszembe. Claude Lévi-Straussnak *A szomorú trópusok* című munkája. Ebben a szerző leírja - mint a maga korának legkiválóbb szakértője - hogyan próbálta a különböző más kultúráknak az európai kultúrákhoz való közelítését, pontosabban szólva a leírását. És akkor a következő, azt hiszem valamennyiünk számára példaszzerű dilemmát fogalmazta meg. Az merült föl bennem - írja - ha a bororó indiánoknak a viselkedését úgy írom le, hogy azt mintegy konfrontáltatom az angolszász szokásokkal, akkor kilépek egy paradigmarendszerből és azt belegyömöszölöm egy másikba. Nyilván érthető lesz egy angolszász olvasónak, de nem lesz hiteles abban a világban, ahonnan jött. Van egy másik megoldás is. Választhatom azt az utat is, hogy úgy írom le az ottani szokásokat, magatartásmódokat, ahogyan ott láttam, és amivel én akkor ott, hosszú ottlétem

alatt azonosultam is. Ez nyilvánvalóan elfogadható, tolerálható volna egy ott élőnek, de nem mondana igazat, nem mondana eleget egy angolszásznak.

Én tulajdonképpen azt hiszem, hogy ez az egyik legelső olyan munka, amely arra figyelmeztet bennünket, hogy - jóllehet valóban igaz, amit Bodó Barna mondott, hogy a tudománynak az igazságot kell megcéloznia - legalább ennyire fontos szerintem, hogy a tudomány tisztességes legyen. Tudniillik, itt két dolgot nagyon komolyan tudomásul kell venni. Nem pusztán ott van ellentét ma már, hogy mit mondanak a tudományok, hanem ott is, hogy milyen tudományról van szó. Én azt hiszem, hogy ha valamit adott tényleg nővünként és pluszként a posztmodernizmus, akkor éppen az, hogy mennyire relativizálható és mennyire relativizálандó minden olvasat. Hadd mondjam el, egy kicsit visszadobva a labdát, hogy ha mi azt mondjuk, hogy a belgiumi demokrácia az igazságos demokrácia, akkor én azt hiszem, hogy ez nem pusztán egy logikai levezetésnek az eredménye, mert abszolút módon mással össze nem hasonlítható, lényegében nem más, mint egy jelenkori nosztalgia.

Dr. Feleky Gábor

Két kérdést tennék föl. Az első: mit csináljunk a kutatási eredményekkel, ha veszélyesek? Egyáltalán veszélyesek-e a kutatási eredmények vagy a tudományos eredmények? Veszélyes-e a megismerés? Ez volna az első kérdés. A második pedig: van-e identitás kategorizáció nélkül? Sőt, van-e gondolkodás kategorizáció nélkül? Én bővített formában mondanám el a véleményemet e két kérdéssel kapcsolatosan. Azt gondolom, nem a megismerés a veszélyes, hanem az, ha úgy kezdünk a világ átalakításához, hogy nincsenek róla ismereteink. Mindegy, hogy milyen szép eszme nevében. Ez lehet az interkulturalitás is. Az nem veszélyes, ha megismerjük a helyzetet és elemezzük. A probléma ott kezdődhet, hogy mire használjuk fel ezeket az ismereteket. És nyilvánvaló, hogy adott esetben az ismereteket nagyon sokféle cél, érdek, érték, ideológia, politika mentén lehet fölhasználni. És értem én Rus úrnak az aggodalmát. Föl lehet használni politikai, ideológiai manipulációkra is. De azt gondolom, ha megteremtődnek az intézményes diskurzusoknak a fórumai és feltételei, akkor ezekről a gondolatokról, gondolatok fölhasználásáról lehet vitatkozni, lehet érvelni. Tehát nem a megismerés a veszélyes, nem a fiókba kell rakni a kutatási eredményeket vagy a vasszekrénybe és rázárni az ajtót, hanem olyan feltételeket kell teremteni, hogy a tudományos ismeretek ne válhassanak politikai, ideológiai manipuláció bázisává. A másik kérdéssel kapcsolatosan azt gondolom, hogy Rus úr megint jóra gondolt, de esetleg a fogalomhasználat miatt van nézeteltérés közöttünk. A kategorizáció még nem értékítélet, annak alapjául szolgálhat. Önmagában az, hogy dolgokat megkülönböztetünk egymástól, hozzátartozik az elemi gondolkodáshoz. Ő például elmondta, hogy elment romák közé. Honnan tudta, hogy ők romák? Vagy eljött most magyarok közé, például. Ez is egy kategorizáció, de önmagában még ez lényegében a fogalmi gondolkodás része. S

majd e kategorizáció természetesen kiinduló pontja lehet egy értékelésnek. Tehát fölismerni a különbözőségeket, kik sorolhatók ebbe a csoportba, kik a másikba, ez valóban alapjává válhat később valamiféle értékelésnek. Nyilvánvaló, ő ezt szerette volna elkerülni végső gondolataiban, hogy a kategorizáció ne szolgálhassa közvetlenül az emberek közti hierarchikus rangsorolásnak a lehetőségét. Úgyhogy valószínűleg más fogalmat kellett volna használnia, mert úgy föltenni a kérdést, hogyan kell dekategorizálni - ez nem megalapozott. Ha nincs kategorizáció akkor nincs identitás, csoport-hovatartozás, nincs fogalmi gondolkodás, nem tudjuk rendezni a világot. Tehát nem a kategorizáció itt a probléma, hanem ha ennek mentén olyan értékbeli különbségek jönnek létre, ami rangsorolás alapjává válhat, alávetettség, fölérendeltség megjelenítőjévé válhat. És e tekintetben valószínűleg egyetértünk mindannyian, azért van ez a tanácskozás is. Hogy ezeket a kimeneteket, végeredményeket próbáljuk meg elkerülni vagy befolyásolni.

Dr. Karl Singer

Egy lényeges dolgot jegyeztem meg az egyéni és kollektív jogok "harca" kapcsán. A kérdésben tapasztalható egymásnak feszülésben - megjegyzem, hogy az egyént úgy tekintik mint egy elvont valakit, mintha nem lenne nyelve, nincs történelme, mintha nem lenne családi dinamikája amelyből származik - az egyéni jogok lényegesek. Elgondolkoztató, hogy a többségi nemzet, anélkül, hogy ezt külön kinyilvánítaná, a kollektív jogok kérdésében egyedüli szóvivő. Ez az alaphelyzet vezet konfliktushoz, mivel a többségi nemzet fainak előjogokat szavatol. Ez vezet oda, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárokat másod-, harmad-, vagy nem tudom hányadrendű állampolgároknak tekinti. Gondolom, hogy jelenleg az ország észak-keleti térségében élő lengyel nemzeti kisebbséget kicsiny száma ellenére sem tekinthetjük ki tudja hányadrendű állampolgároknak. Most harcolniuk kell, hogy legyenek iskoláik, megőrizhessék nemzeti identitásukat. Nem helytálló az az állítás, miszerint európai vonatkozásban előrelépés történt volna a kollektív jogok kérdésében. Elég ha csupán az Európai Parlament dokumentumait tanulmányozzuk és a FUEV, az Európai Népcsoportok Föderatív Unióját. Utóbbi egy olyan szervezet amely 86 európai nemzeti kisebbség intézménye, mely maga is azt szorgalmazza, hogy a kollektív jogok kérdését a politikai frontokon ne szorítsák állandóan a perifériára. Érdekes, hogy egyetlen többségi nemzeti állam sem érdekelt abban, hogy ezt elfogadja, de mint többségi nemzet gyakorolja.

Mint mondtam, az egyén nem valami elvont fogalom. Szükséges tehát ennek tudatosítása a tudományos diskurzusokban is. Ha a kutatás során is a kérdés megvitatását és intézkedések meghozatalát szorgalmazzuk, mi volna szükséges, miként kellene rendezni az egyéni illetve kollektív jogok kérdését napjainkban, segíthetjük a kisebbségeket. Én nem egészen értettem meg, mit jelentett a vitában elhangzott tisztességes demokrácia. Igazi és nem valós

demokrácia. Szerintem a demokráciának nem lehet ilyen értelmezése, hogy jó és rossz demokrácia, csupán az, amit mi mint egy dinamikus folyamatot megélünk. Ebben a folyamatban tudatosan bennünk a demokrácia fogalma. Nem tudom miként létezhetne együtt, egyszerre egy jó és rossz demokrácia egyazon rendszerben.

Dr. Albert Ferenc

Az a kapcsolat, az a rendkívül mély, szoros és többszörösen meghatározó függés ami Bánság többnyelvűségét, több etnikumból való építkezését illeti, és ennek a hatását a bánsági későbbi modernizációs folyamatokra rendkívüli jelentőségű. Nagyon sajnálom, hogy tegnap Neumann úr nem volt itt, amikor az itteni modernizációs folyamatokról beszéltem és ezt összekapcsoltam, illetve ennek a bemutatásában kiemelttem a német telepítéseknek 1718 utáni szerepét. Persze, szelcsebben is ki lehetett volna ezt fejteni, mert ha Bánság olyan amilyenek mondják, nagyon fontos jelezni. Bánságról azt mondják, hogy egy nagyon gazdag vidék. Nem igaz. Bánság talaja nem olyan jó. A Lovrin és Sándorháza, Újhely és Billéd közötti rész még úgy ahogy, de a többi itt mocsár volt. Meg kellene kérdezni az itt letelepedett németek ükunokáit, hogy mennyi mocsarat csapoltak le ahhoz, hogy 1950-valahányban eltűnjön a malária. Itt volt Európa utolsó malária-félszke. Azt, hogy itt európai típusú mezőgazdaság született az 1700-as évek végére, hogy 1800-ban már az itteni mezőgazdaság versenyképes volt Európa nagy részével és a bécsi szeletet bánáti disznóhúsból készítették, amit Perjámosról szállítottak, abban nagy szerep volt ennek a többnyelvűségnek, ennek a sok etnikumnak. Az hogy például Einstein *Mein Weltbildjét* Lugoson magyarul az 1900-as években kiadták, és Budapesten még 1957-ben sem ismerték, ebben is volt szerepe a soknyelvűségnek, az interkulturalitásnak. Hatalmas modernizációs iram volt Bánságra jellemző 1920-25-30-ig - tegnap jeleztem, hogy 1920 és 40 között még mindig jöttek Németországból szakemberek, Csehországból és máshonnan, ez egy keresett térség volt. Hogy aztán Ccauşescuék eladták a németeket és zsidókat, a világ legkülönösebb Endlösungjét valósítva meg azzal, hogy 15 ezer márkáért adott egy németet. Ha Nyugat-Németország hajlandó volt 15-20 ezer márkát adni egy emberért, németért, mi 40 ezret kellett volna adjunk, hogy itt maradjanak. Jól jártunk volna. Nem lett volna rossz üzlet, ha azok itt maradnak. Elmentek. Óriási veszteség. A demográfiai hordozói ennek az interkulturalitásnak jórészt elfogytak. A 400 ezer zsidóból az országban kb. 10 ezer van. A 800 ezer németből az országban 120 ezer sincs. Óriási veszteségek. Hogy lehet a múltat tovább vinni egy modernizációs folyamatban? Úgy hogy megtanuljuk ezeket a nyelveket. Hordozóik nélkül. Akik itt vannak azokat őrizzük, azokra vigyázunk. És ez a bizalomgerjesztő akcióköteg amire ez a mostani konferencia is vonatkozik, ez próbáljon építeni mind arra a megmaradt gyökérre, amit még érdemes és nagyon kellene ápolni.

Dr. Victor Neumann

A kérdést, amelyet Feleky úr vetett fel annak kapcsán, hogy mire használjuk a tudományos kutatások eredményeit, valamennyiünk számára kötelező végiggondolni. Alapvető kérdés. A tudományos kutatások eredményei nem kerülhetnek íróasztalfiókba. Mi kettős minőségben vagyunk érintettek. Az ideák szintjén és konkrétan. Feladatunk összekapcsolni a kettőt. Mindaz, amit itt cselekszünk átvihető lenne, jóakarattal megvalósítható lenne a napi gyakorlatban. Ha nem vállaljuk a felelősséget, s csupán elméleti síkon mozgunk, nem sikerül bekapcsolódnunk a közéletbe. Itt nem arról van szó, hogy átlépek a politika színterére a tudományos kutatás eredményeivel. De társadalmi szinten rögtön alkalmazható megoldásokat kínálok. Nem hiszem, hogy káros az olyan vizsgálódás, amelynek eredményeiről itt tájékoztatást kaptunk. Mert jelzést kaptunk például arra vonatkozóan, hogy a kisebbségek kérdéseiről nem igen tájékoztatnak például a tankönyvek, egyetemi jegyzetek. A többségi nemzet fiataljai nem ismernek világnyelveket. Intézményeket kívánunk kiépíteni anélkül, hogy ismernénk a nemzetiségek, illetve a szomszéd országok népének nyelvét. Ez kommunikáció, a nyelvek ismerete nélkül nem lehetséges. Nem fogunk sokat tudni a temesvári német vagy zsidó közösségről, ha nem vesszük kézbe olyan dokumentumokat, amelyek jelenleg Németországban látnak napvilágot. Egy Münchenben élő doktorandusz jelentette meg társadalomtörténeti vizsgálódásainak eredményeit arról, hogy milyen volt itt a német nyelvet beszélő zsidók helyzete 1918-38 között. Miként alakult interkulturalitásuk kérdése, miként maradtak meg a németek németnek, a zsidók zsidóknak. A dolgok empirikus vonatkozása nagyon fontos, miként arról Tácsi László és Miodrag Milin is szóltak. A tudományos kutatásban az összefüggéseket föl kell tárni és ezt követően, azonos tudományos nyelvet használva - valamennyi kutatóműhely álláspontját figyelembe véve - megfogalmazni az elméletet. Tehát Szeged, Temesvár és Novi Sad között ne létezzon különféle értelmezés az etnikumnak, a nemzeti államnak, a nemzeti közösségnek, hogy a gyakorlati megvalósításokra, tennivalókra javaslatokat teheszünk. Soha nem lehetett elvonatkoztatni a tudományos életet a politikától. Ez illúzió. Mintha mondjuk Franciaország nem a Rousseau-i filozófia alapján építkezett volna, vagy az emberi jogok kérdése nem Franklin és Jefferson gondolatainak továbbvitele. Vagy a román vajdaságok nem Bălcescu vonalán haladva jutottak el oda ahova jutottak. Ez a megállapítás érvényes Széchenyi Istvánra is, aki kutatásokat végezve jut el a politika színterére, vizsgálódása eredményeinek gyakorlati alkalmazásához.

Gondolom, jó alapunk van a párbeszédre. A különböző vélemények ütköztetésére. Ez a jövőben elvezet ahhoz a konvergenciához, amelyet valamennyien keresünk. Abban, amit Bodó Barna mondott illetve Karl Singer állított nincsen ellentmondás. Csupán egy történelmi esemény kölcsönös kiegészítése. Megítélésem szerint amit abból az egysíkú történelemszemléletből,

amelyet évtizedekig követtünk azt a tanulságot kell levonnunk, hogy fel kell tárni a kérdések homályban rejlő részeit. Mint azt ismert filozófusok és történészek állítják, soha nem jutunk el az abszolút igazsághoz, csupán a relatívhoz. Ne abszolutizáljunk hát a történelmi igazságok kérdésében. Egészítsük ki egymás kutatásainak eredményeit, ami egy egyszerű dolog.

Befejezésül egy konkrét példa. Csupán a XX. században jutott el a francia illetve a német társadalmi élet meg az angol civilizáció és a nevelés arra a konvergencia szintre, mint kölcsönösség az interkulturalitásban, anélkül hogy valamelyikük is elvesztette volna identitását. Semmi gond e vonatkozásban. Arra kell ügyelni, hogy ne kerüljön sor emberi csoportok közötti összetűzésekre. Szükséges, hogy a tudományos gondolkodásba minél szélesebb rétegeket vonjunk be, akik eddig egysíkú gondolkodásra voltak szoktatva, nevelve, hogy többszínűen lássák a dolgokat. Ebből nyerhetünk csupán.

Joó Imre

Előjáróban mondom: nem vagyok történész, sem szociológus, sem politológus. Nyugalmazott középiskolai tanár vagyok, természettudományos alapképesítéssel. Az itt szóba került kérdések azért érdekelnek, mivel érintik azt a közösséget, amelyhez tartozónak vallom magam. Másrészt egy középiskolai tanártól elvárható, hogy érdekelje a politika, mindenekelőtt annak az országnak a politikája ahol született, dolgozott és ma is él. És most kérdéscim a tisztelt előadókhoz.

Călin Rus úrhoz. Ön az előadásában végül is a társadalmi beilleszkedés kérdéskörét járta körbe, de egyértelműen nem fogalmazta meg, hogy az Ön megítélése szerint számomra a társadalmi beilleszkedéshez adottak-e az intézményes feltételek, annak ismeretében, hogy én magyarnak vallom magam. Ha adottak, akkor miben jelentkeznek ez? Ha nem adottak, akkor ön lát-e törekvést a hatalom részéről, hogy megteremtse a nem többségi nemzetekhez tartozó állampolgárok számára azt az intézményes keretet, amely a társadalmi beilleszkedésüket megkönnyítené. Leegyszerűsítve a kérdést úgy is fogalmazhatok: együtt élünk, pontosabban a kisebbségek vegetálnak addig, ameddig... A három pont a végkifejlet bizonytalanságait hivatott jelezni. Neumann úrhoz. Előadásában a nacionalizmusról is szót ejtett. Nem tudom, egyetért-e velem abban, hogy ennek a rákfenének formai és tartalmi elemei is vannak. Szívesen hallgattam volna, ha Ön utalt volna arra, hogy Romániában 1945 és 1960 között a nacionalizmusnak mely elemei jelentkeztek és melyek jelentek meg 1960 után. Milin úrhoz. Két modellről tetszett említést tenni előadásában. Egy sztálinista és egy titoista modellről. A nemzetiségi kérdés miként jelenítődött meg az egyikben és miként a másikban. És a két modell miként viszonyult a bánási toleranciához. Singer professzor úrhoz. Hivatkozni tetszett arra, hogy lent az alapoknál, tehát a nép körében nem jelentkezett soha gazdasági vonatkozásban egymásnak feszülés. Nem tudom, hogy az első

világháború után a németek megfizették-e azt a földterületet amit egykoron kaptak vagy sem. Azt tudom, hogy a magyarokkal nagyon sok esetben, korábbi törlesztéseiket figyelmen kívül hagyva, a román állam teljes egészében megfizettette a Kiegyezés után kapott, részben már megvásárolt földjeiket. Ha a németek esetében ez nem így történt, akkor szerintem nem zárható ki, hogy az alapoknál bizony létezett gazdasági alapra épülő egymásnak feszülés az etnikumok között. Egyszerűen Önnel abban, hogy mindig felülről kényszerítenek a tömegekre valamit, és ilyen vagy olyan megfontolásból akár valami jót is készek tönkretenni ezzel. Jelenleg Ön szerint van ilyen gyakorlat a mostani hatalom részéről? Mert visszaszámoljuk a helyzetet: bár az államelnök kijelenti "Tot" Banatu-i fruncea", amikor a központi pénzek elosztására kerül sor, nem veszik figyelembe, hogy a mi megyénk mennyivel járul hozzá az állami költségvetéshez. És amit ennek a megyének kiutalnak az távolról sem annyi, amennyi járna, bizony csupán morzsa, nem kenyérszelet.

Călin Rus

A hozzám intézett valamennyi kérdésre nem tudok most válaszolni. Az előadásomban felvetett megfigyeléseim, a velük kapcsolatos ellenvélemények egy később megrendezendő tanácskozás tárgya lehetne, amelyre Önök is meghívást kapnának és amelyet a Temesvári Interkulturális Intézet szervezne. Számos általam felvetett kérdést megítélésem szerint egyesek tévesen értelmezték. Ez lehet részben az én hibám, annak okán, hogy előadásomat lerövidítettem, időhiányában. Egyes kérdésekkel kapcsolatosan az előttem felszólalók megfogalmazták a szükséges pontosításokat. Ezekre most nem térek ki. Néhány példa arra, hogy állításaimat tévesen értelmezték. Az identitás változásával kapcsolatosan Peters professzor úr kifogásokat fogalmazott meg. Én azt nem úgy értettem, hogy mondjuk a magyar identitástudatot átváltom német identitástudatra, és így tovább. Hanem olyan értelemben, mint arra Neumann és Singer professzor urak utaltak, hogy az identitás éppen az interkulturalitás következtében fejlődhet, alakulhat. És ami itt, a Bánságban jellemző. Egy másik kérdéstről Singer professzor úr beszélt: túllépni a nosztalgián és a jövőbe tekinteni. Erre keresni megoldást. Ami pedig a tudomány, a kutatás és a politika kapcsolatát illeti, hogy milyen kölcsönhatásban vannak ezek egymással. Nem hiszem, hogy erről itt most értekezni kellene. De a kérdéssel a jövőben intézetünk foglalkozik majd, mert világos lett számomra ezen a tanácskozáson, hogy erre szükség van. Annyit jegyzek meg csupán a kérdés kapcsán, hogy megítélésem szerint objektív társadalomtudomány nincsen, abszolút objektivitás nem létezik egy tudományos kutatás eredményeinek értelmezését és felhasználást illeti. Ezzel kapcsolatosan csak felhívtam a figyelmet arra, hogy milyen kockázatokkal járhat ez. Olyan kockázattal, amellyel a kutatók nem számolnak. Ezzel kapcsolatosan vizsgálnunk kell, úgy hiszem, a sztereotípiák kérdését. Több felszólaló utalt egyes sztereotípiákra. Például: a romákat agresszivitás jellemzi.

Elhangzottak a magyarokkal és a németekkel kapcsolatos sztereotípiák is. De a románokkal kapcsolatosan is. Például a románok idegenkednek a magyar nyelvtől. Vizsgálatra érdemes téma, de csak tudományos vizsgálat alapján és ha elég időnk van erről véleményt cserélni, állításainkat megmagyarázni. Hogyan gondoltuk át ezt, miként dolgoztuk fel az adatokat és melyek a kutatás valós eredményei. Egy egyszerű állítás, amely alapos vizsgálódásra, gazdag vonatkozó szakirodalomra épül, ha azt idegen közegbe ültetjük, a jószándéktól függetlenül katasztrofális eredménnyel járhat. Teljesen hibás értelmezéshez vezethet. Ami a társadalmi beilleszkedéssel kapcsolatos kérdést illeti. Nem áll szándékomban ezt itt kifejteni. Sok mondanivaló lenne e kérdéstről. Annyit jegyeznek meg, hogy a társadalmi beilleszkedés szembenáll az asszimilációval. A társadalmi beilleszkedés lényege, mint arra Bodó Barna úr utalt, hogy az egyes csoportok együtt legyenek, együtt dolgozzanak és egymásra kölcsönösen hassanak.

Peters úr felvetésére, hogy melyek egy adott etnikum létének objektív kritériumai, megjegyezni kívánom, hogy az Európa Tanács álláspontja szerint is elsődlegesek az egyéni emberi jogok. Ezeket senki és semmi nem lépheti át. Hogy ehhez egyéb jogok is kapcsolódnak, az más dolog. Ezért mi úgy gondoljuk, hogy egy adott etnikumhoz tartozás az egy szubjektív és nem objektív kérdés. És ha az egyén szabadon választja meg, mely etnikumhoz tartozónak vallja magát, azt tiszteletben kell tartani. Senkinek nincs joga azt vitatni. És ha egy csoport etnikai alapon tekinti magát közösségnek, számolni kell a csoport létezésével és azzal, hogy miként határozza meg magát. Ami Toró T. Tibor úr javaslatát illeti, intézetünk alapszabályzata értelmében politikai kérdéseket nem vállalhatunk fel. Mi, az interetnikai kapcsolatok kérdéskörében tudományos kutatással és főleg konkrét akciók szervezésével lehetünk jelenek. Ami a történelmet illeti. Örülök, hogy a vita német- magyar vonatkozásban alakult ki, és nem román-magyar relációban, mert így a véleményem nem minősíthető szubjektívnak. A vita jelzi, amire már hivatkoztam: a társadalomtudományok adatainak felhasználása bizonyos célok érdekében. Abban a pillanatban, amikor mereven ragaszkodunk bizonyos történelmi helyzet bemutatásához, mint a vitából kiviláglott, a másik fél is utalhat az adott történelmi helyzethez kapcsolódó más momentumokra és juthat arra a következtetésre, hogy kik is voltak elnyomva: mi vagy ti. És ily módon nem jutunk építő jellegű megoldásokhoz, nem lehetséges a hatékony együttélés. Szerintem a történelmet politikai diskurzusokban használni elfogadhatatlan. Ez nem azt jelenti, hogy ki-ki ne ismerje saját nemzetének a történetét. De senki nem állíthatja, hogy egyedül az ő birtokában a történelmi igazság. A történelemtanítás rendkívül kényes kérdéseit a szakembereknek kell tisztázni, azoknak, akiknek egyik vagy másik kérdéstről ellentétes a véleményük. És ha a tudomány szintjén megszületik a konszenzus, azt át lehet ültetni az oktatás területére. De bizonyos történelmi részecskéket politikai diskurzusokban érvként felhasználni megítélésem szerint rendkívül káros. Tácsi László használta felszólalásában az asszimiláció fogalmát, valamint hogy a többségi nemzet képviselői azt állítják, a

magyar kisebbségnek előjogai volnának. Olyan kérdés ez, amelyet nem szabad figyelmen kívül hagyni. Ezzel számolni kell, illetve tudományos kutatások segítségével ezen szembenállás felszámolására kell törekedni.

Dr. Yvo Peeters

Egyetlen kérdést tennék fel Rus úrnak, lám miként felel rá. Az objektív kritériumot illetően hajlandó vagyok minden jelenlevőhöz eljuttatni a kérdés szükséges irodalmát. Nem akarok erről most beszélni, nagyon sokrétű probléma, pontos idézetek nélkül nem kívánok róla szólni. Ahogy Neumann úr is mondotta, nagyon könnyen eljuthatunk a rasszizmus és a holocaust kérdéseihez, és nem akarok oda jutni. Kérdésem kerete a következő: országomban, és valószínűleg más országokban is, ahol kisebbségek élnek és interetnikai kapcsolatok léteznek, a következő helyzet alakult ki: erős gazdasági csoportok, gyárak, cégek ajánlottak fel flamandoknak munkahelyet azzal a feltétellel, hogy a gyerekeiket francia iskolába íratják. A kérdés pedig az, van-e vagy nincs jogom, az etnikai hovatartozás objektív kritériuma alapján minden lehető módon harcolni ezen szokás ellen?

Călin Rus

Joga van harcolni, mert gyárosként nincs jogod bármilyen különbséget tenni...

Dr. Yvo Peeters

Nem ez volt a kérdés. Ez szokás. Ha azt mondja, hogy objektív szempont nem létezik, akkor azon álláspont érvényesül, hogy ezek a szülők úgy döntenek, vallonok akarnak lenni és gyermekeik vallonok, és akkor nekem semmi jogom harcolni, mert ez az ő döntésük.

Călin Rus

Joga van küzdeni, de nem a szülők döntése ellen, hanem a cég szokása ellen, mert az törvénytelen.

Dr. Yvo Peeters

Nem törvénytelen.

Dr. Miodrag Milin

A vita rendkívül tartalmas, bár olykor egy kicsit heterogén, mivel más-más szemszögből közelíti a kérdést. A jószándék nem hiányzik, de a konvergencia igen. A kérdéskör még nem eléggé tisztázott. Megítélésem szerint a téma tisztázásához vezet úton még számos lépésre van szükség. Ezért összefogásra hívom fel a jelenlevőket a kérdésben. Van egy konkrét javaslatom. Olyan személyiségeket is asztal mellé hívni, akik járatosak a kérdésben. Egy közeli

munkatársam, aki 15 éve távozott az országból és Nagyszentmiklósról származik, Heidelbergben doktorált. Birtokolja a korszerű kutatási módszereket és eszközöket, ugyanakkor bánági származású. Doktori disszertációját az 1989 utáni temesvári átmenetről készítette, politológiai és szociológiai elemzések alapján. A dolgozat a közelmúltban jelent meg Frankfurtban, az Európa Tanács kiadványaként. Hívjuk meg szerzőjét legközelebbi tanácskozásunkra.

Még egy kérdéstről szólnék, azzal kapcsolatosan amit Joó Imre kérdezett. Nem javaslom, hogy áthelyezzük a vitát a politika síkjára, mert félő, hogy lelépünk a kijelölt útról. A sztálini modell valójában a nacionalista kommunizmus talajára vitte a kérdést, de erre itt a Bánágban nem volt fogadókészség a lakosság részéről. Bizonyíték rá, hogy utolsó éveiben a bukott rendszer vezetője, Nicolae Ceaușescu allergiás lett, ha csak említették előtte Temesvárt, vagy itt tett munkalátogatást. Nem véletlen, hogy Temesvárott fakadt ki a gennyes seb. Bizonyosága annak, hogy a nacionalista kommunizmus itt nem vert gyökeret, mint kívülről ránk erőszakolt valamire tekintett a tájegység lakossága. Ami a másik modellt illeti, a Tito nevéhez fűződőt, az a föderalizáció alapjára épült, s tudjuk mi lett belőle. Úgy ítélem meg, hogy Bánátban ennek sem voltak hívei.

Ismét visszatérnék a múlthoz, amely akarva-akaratlanul hat ideológiailag, mint valamikori pozitív valóság. A Habsburg modell e tájon nagyon kedvezően alakította az emberek életét.

Bodó Barna

Utalni szeretnék egy dilemmára, amely gondolom a német közösséget is foglalkoztatja. Az 1867-es kiegyezés után - 1868-ban a horvátokkal volt kiegyezése a császárságnak - valóban alapvetően megváltozott e tájon a politikai gyakorlat. A számadatok kegyetlenek. A német közösség nem a magyar adminisztráció éveiben csökkent Bánágban, hanem utólag. Függetlenül attól, hogy milyen elemzést végzünk, a probléma lényegéhez szükséges eljutnunk. Szerintem akik itt vagyunk, valamennyien tisztelettel viseltetünk a német közösséggel szemben. És azokhoz a kapcsolatokhoz, amelyek közösségeink között kialakultak, és amely által magunk is gazdagodhattunk kulturális vonatkozásban - nem véletlenül nevezték Temesvárt kis Bécsnek, találóbb megjegyzés volt, mint Bukarestet kis Párizsnak titulálni -, szóval ehhez a kulturális örökséghez mi ragaszkodunk. A dilemma, amelyről szólok olyan kérdéseket vet fel gondolom, amelyekre önöknek, németeknek is választ szükséges keresniük. Tanulmányoztam, természetesen a magam lehetőségei szerint az együttélés kérdéskörét, hiszen sokunkat közvetlenül vagy szeretteinken keresztül érint, mivel egyes a származásunk, más szóval, az alapoknál a mai uralkodón kívül más etnikumi elemek is vannak. Nem tudom, hogy a teremben ülők közül hányunknak az ősei tartoznak egyetlen etnikum körébe. Itt, a Bánágban az etnikai kevertség eléggé általános, azért is szükséges ennek a kérdésnek vizsgálata. Mit tapasztaltam a kérdés vizsgálata kapcsán a német közösségre vonatkozóan - és

amiről nagyon ritkán esik szó az önök tanulmányaiban, amelyek egyre nagyobb számban jelennek meg az utóbbi időben. Nem jelzik a tanulmányok, hogy a kiegyezés és az első világháború közötti időszakban, vagyis abban az időszakban, amelyre Singer tanár úr is hivatkozott, a román etnikumnak sikerült növelnie iskoláinak a számát, miközben a német közösség iskoláinak a száma csökkent. Ha párhuzamot vonunk a két jelenség között, arra a következtetésre jutunk, hogy nem beszélhetünk egy általános nemzetiségi elnyomásról. Más tényezők is hatottak akkor, amelyekre figyelemmel kell lennünk, amikor a sokat emlegetett magyarosításról beszélünk. Szükséges az elemzés, hogy valóban megértsük, a német közösség 1918-as - illetve a svábok esetében későbbi - döntése miért olyan volt, amilyen közösségük elkötelezettségét illetően. A románok és a szerbek iskoláinak a száma nőtt, a szlovákok és a németek esetében a kiegyezés után csökkenés következett be. Ezek történelmi tények. Jelzem a helyzetet, mert a mi feladatunk is tudományos magyarázatot keresni, találni a történésekre. A mi feladatunk is, mert általa a magyar és a német kisebbség politikai választásaiban, helyzetértelmezéseiben megmutatókozó eltérésekre kaphatunk magyarázatot.

Dr. Victor Neumann

Itt nem vitáról van szó. Miként Peeters úr megjegyezte, a kérdést tudományos szintre szükséges emelni. Ha megoldást keresünk adott kérdésben, első dolgunk a tudományos kutatás. Ha a közigazgatás vagy a politika szereplői nem értik meg, hogy megfelelő ismeretek nélkül, legalábbis itt, Közép-Európában nem lesznek képesek egységes, koagulált diskurzusokra, ha nem veszik tudomásul, hogy egy szellemi arisztokráciával számolniuk kell, velünk akik bizonyos elméleteket állítunk fel egy rendszer funkcionálásáról és azt tudatosan követniük célszerű, akkor baj van. Tudatosítanunk szükséges ezt. Ha összekeverjük az elitet a pseudóelittel, soha nem jutunk túl a meddő vitákon. Ha nélkülözhetetlen embereket olyanokkal helyettesítenek, akik eljátszanak egy bizonyos szerepet a közélet színpadán, akkor kialakulhatnak akár konfliktusok is. Bizonyos kérdések csupán intellektuális szinten oldhatók meg. Peeters úrnak igaza van, amikor hangsúlyozza a tudományos diskurzusok fontosságát. Nyugat-Európában ezt így oldották meg. Tudományos diskurzusok és azok eredményeinek átültetése a napi politikába. A nosztalgia kérdését illetően Peeters úrnak igaza van. Közülünk többen hajlamosak vagyunk, hogy inkább a múltról szóljunk, egy korábbi modellről, amely a Habsburg időszak terméke volt, vagy az Osztrák-magyar Monarchia modellről. Előadásomban utaltam arra, hogy Aron Raymond szerint szükség van fogódzókra a múltból, hogy tervet készíthessünk a jövőt illetően. És ha Singer úr is hivatkozott ezekre, olyan gondolattal tette, hogy a jelen és a jövő érdeklí. Megítélésem szerint az érzelmi hozzáállást az értelmünk kell uralnia, ami arra kell ösztönözzön bennünket, hogy szembenézzünk a jelen valóságával és annak lehetőségeit megtalálni, hogy együttesen, párbeszéd keretében kialakítsuk a megoldást. Azt a jogi és politikai megoldást állami

szinten, amelyre Yvo Peeters úr Belgium vonatkozásában hivatkozott, itt. Közép- és Dél-Kélet-Európában nehéz lenne most megvalósítani. Aki olvasta Bibó Istvánnak, a nagy politológusnak munkáit az tudja, hogy ő dekódolta először a peuple/nép/ fogalmát, amit nem tettek meg mások az általam említett térségben. Francia értelmezésben mit jelent a peuple? A társadalmi felemelkedést. Mit jelent szerbül? Azonos a néppel, ami más összefüggéshez vezet. Mit jelent a románban a popor, a magyarban a nép? A népi hagyományok megőrzését, a falusi tradíciókat. Az etnikai alapra épült állam esetében ez az utóbbi két évszázadban nagy gondokat vetett fel. Olyan gondokat, amelyeket a nyugatiak már 150 éve értenek és a társadalmi felemelkedés irányába hatottak. Ami lehetővé tette, hogy Nagy Britanniában, Hollandiában, Belgiumban, de Franciaországban is megvalósítsák a mítoszok alóli fölszabadulást. Ez bizonyos vonatkozásban német hatás.

Dr. Karl Singer

Szólnék röviden néhány fölvetett kérdéstről. Tisztelt Bodó Barna! Természetesen figyelmet érdemelnek az 1867 után történések. Érdekes volna megvizsgálni a korabeli bánáti német értelmiség szerepét a kérdésben. Jelzem ezt, mivel az értelmiséget tartom az etnikum mozdonyának. Figyelmet érdemel magatartásuk már csak azért is, mivel jelenkori történelmünkben megisméltődött sajátos magatartásuk. Ami pedig a németek tömeges kivándorlásának kérdését illeti. Számos történelmi munka foglalkozik vele. Ebben az összetett kérdésben van egy kétségkívül szégyenteljes dolog. A kivándorlók azzal érvelnek, hogy mindenteket elvették 1945-ben. Ezt különben tények bizonyítják. Másokat elhurcoltak a Baragánba. Aztán az asszimiláció, főleg az oktatásban, hangsúlyozottan a Ceausescu időszakban. Szégyenteljes, hogy elhallgatják a távozás gazdasági vonatkozásait. Tétélezzük fel, csak a jobb megértés kedvéért, ha Oroszország azt mondaná hivatalosan, hogy a Duna deltában élő orosz családok 80 ezer dollárt kapnak, ha kivándorolnak, nem nehéz elképzelni a következményt. Ismert, hogy az NSZK-ban 1955 után, amikor megindult a fellendülés, és meghirdették a jóléti társadalom megteremtésének programját, az országban hiányzott a jó munkacrő. Az olyan szakképzett munkacrő, amelynek nincsenek nyelvi gondjai. Schmidt kancellár jött, és a nyugatnémet állam késznek mutatkozott márkát fizetni minden német nemzetiségű román állampolgárért. Hogy a kivándorlás tömegmértéket öltön csupán idő kérdése volt. Ez a szégyenteljes dolog mindenképp távozott honfitársaink írásaiban kap nyilvánosságot. Mi köze ahhoz, amiről a bevezetőben szoltam? Az, hogy most is az értelmiség távozott elsőként. Először a pedagógusok, majd az egyház szolgái. Egy etnikumnak az a rétege, amely etnikumáért felelős. A politika hideg fejet kíván és gondolkodást. És a történelem tényszerűsíti a történéseket. Etnikumunk számára tragédia volt, ami történt. Szóba került a földkérdést: történelmi tény, hogy a magyarok fizettek a földért, de a bevezetett 45-ös földreform nem

szolgált a német etnikum érdekeit sem. A németek e kérdésben egy hajóban utaztak a magyarokkal. Itt, a Bánátban a németek nem rendelkeztek nagybirtokokkal, maximum 100-150 hektár volt a felső határ. Munkás emberektől vették el a földet.

Visszatérve a viszonyhoz, amelyről szoltam már: a fentről lefelé a politikában megzavarja egy-egy etnikum normális életét. Egy példát arra, hogy miként lehet egy történelmi kérdést kiélezeni. Tévében, az írott sajtóban túllihetik a románok történelmének, illetve Románia földrajzának román nyelven történő tanításának fontosságát. Egyesek szerint ezt így korszerű csinálni. Senki nem mondja, hogy ebben a kérdésben ágyúval lönek verébre. Én németül tanultam mindkettőt. De azért tudtam, hogy ki Mihai Viteazul, soha nem tévesztettem össze más vajdával. Az érzelmek ezen értelmetlen felfokozása nem egyéb, mint nyitott ajtók döngetése, egy korábban már kivívott jog mellözése, a történelmi tapasztalat ellenére. Ezt az államnyelven történő oktatást úgy mutatják be az érte kardoskodók, mintha a neveléstudomány utolsó találmánya volna. Holott az élet igazolta, hogy semmilyen gond, konfliktus nem származott abból, hogy nemzedékek anyanyelvükön tanulták a románok történelmét és Románia földrajzát.

Haller István

Szeretnék pontosítani. Két fogalmat keverve használtunk a felszólalásokban. Interkulturalitás és multikulturalitás. Különbséget szükséges tenni közöttük. Az én értelmezésemben a multikulturalitás több kultúra létezését feltételezi. Az interkulturalitás a kölcsönhatás egyes kultúrák között. A multikulturalitást meg lehet tanulni. Az interkulturalitást nem lehet kötelezővé tenni, mert akkor azonos az asszimilációval. Az interkulturalitás a multikulturalitásból következik, de az egyben multikulturalitás átvált interkulturalitássá. Egy példa. Az erdélyi Mezőség folklóráját vizsgálva nem tudunk különbséget tenni a helyi magyar népzene és a helyi román népi muzsika között. Nem azért nem tudunk, mert az egyik vagy a másik kisajátította volna azt a maga számára. Azért nem tudunk, mert az emberek évszázadok óta élnek együtt e tájon, aminek következményei a folklórban is megjelentek. Tehát nem áll fenn a veszély, hogy valamelyik is elveszítse identitását, az interkulturalitás okán. A nemzeti hovatartozás megmarad, a kultúra gazdagodik és nem veszti el nemzeti jellegét. Szeretném jelezni a városi és a falusi kultúra között létező különbséget. A falusi kultúra lényegében tájegységhez kötődik. A Nyugati Szigethegység és a Máramarosi Havasok folklórája között különbségek jelentkeznek. Létezik azonban egy városi kultúra, amelyből kinőtt a nemzeti kultúra. És ha állítható, hogy az interkulturalitás létezik, tájegységek szintjén, nem létezik valós interkulturális kapcsolat például Marosvásárhelyen, ahol a kultúrák egymás mellett léteznek, anélkül hogy inter-ferálnának. A XX. században ez a városi kultúra egyre inkább nemzetközi jellegűt ölt, a nemzeti jellegét kezdi elveszíteni. És állandó

szembenálláshoz vezet az úgynevezett hagyományörzők és a modern irányzat képviselői között. Melyik út a helyes? A történelem majd eldönti.

Annak ellenére, hogy sajátos vonásokat megőriz, az amerikai kultúra nem egy idegen kultúra. Bartók muzsikája az Amerikai Egyesült Államokban is annyira kedvelt mint a világ más tájain. Annak ellenére, hogy nemzeti jelleget is hordoz. Szó esett itt egyebek mellett a kommunikáció fontosságáról. Rendkívül fontos kérdés. Mert ahol nincsen multikulturalitás, ott a különböző etnikai csoportok rendszerint nem tudnak kommunikálni. Híve vagyok a nagyon szükséges multikulturalitás elsajátításának, hogy az etnikai csoportok kommunikálni tudjanak egymással.

Zárszó

Afterword - Cuvânt de încheiere

BODÓ Barna

Tisztelt barátaim!

Azt hiszem, szólíthatjuk így egymást e két nap után. Ugyanis ami itt két nap alatt történt, az nem volt más, mint közeledés egy kérdéskörhöz és közeledés az emberekhez. Soha az etnikum nem létezik önmagában. Képviselői vannak, hús-vér emberek. És itt Călin Rus kollégánk szavai jutnak eszembe, hogy ő tegnap egyedül maradt itt közöttünk. Mármint román érdeklődőként maradt egyedül. Én tudom azt, hogy ő ezt erre értette, azért maradt itt, mert érdekelte a kérdéskör, mert valóban ismerkedni kívánt. Én annyit fűznék ehhez, hogy ennek a folyamatnak, véleményem szerint, soha nincs vége. Ezért nem mondhatom azt, hogy jó munkát végeztünk. A magam részéről csak azt tudom mondani, jó volt nekem itt Önökkel együtt lenni. Éreztem mindenkiben az őszinteséget, éreztem mindenkiben az ügyszeretetet, a szándékot, hogy valóban tegyünk valamit azért, amiért összejöttünk, és eltöltöttük ezt a két és fél napot együtt.

Szeretném megköszönni a közben eltávozni kényszerült előadóknak, barátoknak, hogy elfáradtak közénk. Külön meg kell köszönnöm Yvo Peeters professzor úrnak, hogy a nyelvi gátak ellenére végig itt ült velünk. Én ilyen teljesítményt még nem láttam: valaki román, vagyis egy olyan nyelven történő tolmácsolásból követi a konferenciát, amelyet csak áttételesen, rokonnyelv révén ismer. Ez akkora teljesítmény, nem csupán szellemi szempontból, de főleg emberi szempontból, amit külön köszönök neki.

Köszönöm mindazoknak, akik tegnap és ma is itt voltak velünk. Talán egyet értenek velem, ha azt mondom, hogy megköszönöm Temes megye közgyűlésének, hogy itt tanácskozhattunk. Megítélesem szerint jó körülmények közepette. Meg kell köszönnöm kollégáim segítségét, akikkel együtt ezt a tanácskozást előkészítettük, az alapítvány szellemi trösztjének, többek között azoknak a hölgyeknek, akik végig itt sürgölődtek körülöttünk és megpróbálták kitalálni a gondolatainkat is.

Mármint azokat kitalálni, amelyeket nem mondtunk el a mikrofonba. Megköszönöm a technika kezelőinek, hogy jó körülmények közepette tanácskozhattunk. És utoljára, de nem utolsó sorban megköszönöm a tolmácsnak, Kardos Ágnes kolléganőnknek a munkáját, aki szintén egyedi teljesítményre vállalkozott: oda-vissza vagy hat relációban kellett nyelvet ismernie, hogy elmondja nekünk azt, ami itt a teremben elhangzott. Megköszönöm a sajtónak, hogy itt volt velünk. A sajtó végig velünk volt, menet közben végezte a dolgát, ennek okán gondolom úgy, külön sajtóértekezletre nincs szükség.

Bízom abban, hogy jó házigazdák voltunk. Régióinkhoz illő. Ha nem ismernék a mondást, hát felidézem: Bánság a vendégfogadásban is első - kíván lenni. Erre koccintunk egyet nemsokára.

List of Authors

- Ferenc ALBERT. Sociologist, Professor at *University for Agricultural Sciences Timisoara*, Head of *Diaspora Research Centre*
- Miklós BAKK. Politologist, Editor at the Cultural Magazine *A Hét*, Lugoj
- Tibor BALOGH. Psychologist, Head of Department for Psychology, *Juhász Gyula College*, Szeged
- Barna BODO. Politologist, Research Fellow, President of *Diaspora Foundation*, Timișoara
- Ion Viorel BOLDUREANU. Anthropologist, Professor at *Vest University Timișoara*, Head of *Inspectorate for Culture* of Timiș County, Timișoara
- Gábor FELEKY. Sociologist, Head of Department for Sociology, *József Attila University*, Szeged
- Kálmán GERGELY. Psychologist, Highschool Teacher, Lugoj
- Péter KOVÁCS. Jurist, Professor at *University of Miskolc*, Miskolc
- Miodrag MILIN. Historian, Professor at *Banatul University*, Timișoara
- Victor NEUMANN. Historian, Professor at *Tibiscus University*, Timișoara
- Yvo J.D. PEETERS. Jurist, Vice-president of *Belgian Helsinki Committee*, Professor at *University of Bruxelles*
- Călin RUS. Sociologist, Director of *Intercultural Institute*, Timișoara
- George SCHÖPFLIN. Politologist, Professor at *University of London*, London
- Karl SINGER. Professor at *Vest University*, Timișoara
- László TÁCSI. Psychologist, Head of *Inspectorate for Handicapped*, Timișoara
- Zoltán TARR. Sociologist, Professor at *Columbia University*, New York

The Council of Europe has elaborated several inter-national conventions in order to make the contact between infrastate authorities & different self-governments more elastic and to make easier the establishment of their internal and transnational contacts. These documents in themselves are not minority-specific, but objectively, they serve the articulation of interests of minorities as well because in often happens that the „national” minority forms a „local” majority in certain zones or in certain localities.

Dr. Péter Kovács

TIMIȘOARA ISBN 973-574-545-3

DIASPORA SZÓRVÁNY ALAPÍTVÁNY
FUNDATIA

Council of Europe
Conseil de l'Europe